

ZENONAS IGNONIS

PRAEITIS KALBA

Dienoraštiniai užrašai

GUDIJA

1941–1944

ANTROJI LAIDA

VILNIUS

2007

UDK 282(4670)(091)

Ig-19

Pirmąją laidą parengė spaudai *Klemensas Jūra*, 1980 m.

Pirmosios laidos leidėjas *Bronius Ignatavičius*

Antrosios laidos leidėjas *Egidijus Juodis*

Viršelio dailininkas

Algimantas Dapšys

Dizainerė

Nijolė Juozapaitienė

ISBN 978-9955-682-60-8

© Zenonas Ignonis, 1980, 2007

© Leidykla „Eugrimas“, 2007

Pratarmė antrajai laidai

Netrūksta knygų apie karus- eilinių ir generolų atsiminimų, romanų, istorinių veikalų. Istorikai ir generolai tūkstančių žūtį vadina gyvosios jėgos nuostoliais, eiliniai prisimena kaip pasisekė likti gyviems. Vietinių gyventojų vargai lieka kaip gaisras už upės- nei karšta, nei dūmai dusina. Na, kažkur jie bėgo, na, badavo, mirė.

Trūksta knygų apie sąžinę kare. Autoriaus- Lietuvos patrioto širdžiai, aišku, artimesni lietuviai, bet kaip dvasiškiui svarbiausia yra Amžinieji dešimt Dievo Įsakymų, visa kita- tautybė, padėtis visuomenėje, net katalikybė- antraeiliai dalykai.

Džiaugsmo dirbant karo kapelionu Gudijoje (dabar vadinama Baltarusija) klievo mažai. Dažniausiai teko lankytis ten, kur reikėjo pagalbos. Stiprus pareigos jausmas ir visiškas pasitikėjimas Dievo valia suteikė jėgų atlikti daugiau nei, rodos, neįmanomus darbus. Sovietų partizanai taikėsi jį užmušti, nes jis bendravo su okupantais, okupantams painiojosi kaip gyvas priekaištas, lenkų nacionalistai tykojo už tai, kad pabrėždavo savo lietuvių, o lietuviams savisaugos batalione klievo raginimais žmoniškai elgtis. Autorius džiaugėsi sutikęs padorų žmogų. Deja, dauguma sutiktųjų kare atskleidė tik savo blogąsias savybes- sadizmą, cinizmą, gobšumą.

Pasikeitė istorijos vertinimas, religinė praktika. Kai kurie skaitytojai liks nepatenkinti. Prisiminimuose beveik nerasi įvairių tautų sau priskiriamų kilniųjų bruožų: lietuviško taurumo ir darbštumo, lenkiško vaišingumo, rusiško dvasios platumo, vokiško kultūringumo. Užtat gerai matyti nacių ir bolševikų žmogėdriškų ideologijų sukeltos žmonių tragedijos.

Naciai griežtai draudė kunigams vykti į Gudiją civilinių gyventojų reikalais. Vilniaus arkivyskupijos siųsti kunigai buvo arba sušaudyti, tarp jų ir keletas su kuriais autorius bendravo, arba jų likimas nežinomas. Vienintelis kelias padėti tikintiesiems Gudijoje buvo tapti karo kapelionu. Autorius gerai išmoko vokiškai ir dėvėjo Lietuvos karininko uniformą, tai ne sykį gelbėjo nuo Gestapo nagų, o bolševikų ranka jo nepasiekė. tad, štai, turime „Praeitį kalba“, retą pasaulinėje literatūroje kūrinių- karo kapeliono prisiminimus.

- - -

Kunigas Ignatavičius visus svarbiausius darbus, įspūdžius ir pokalbius radęs laiko slaptaip aprašydavo dienoraštyje. Dienoraštis skamba niūriai ir skausmingai, tai ne literato atpasakojimas po daugelio metų šioje knygoje. Užrašų knygutėje ištisuose puslapiukuose -

gratis, gratis...(veltui)- už laidotuves, krikštus, paskutinį patepimą. Lapelius brolio Broniaus Ignatavičiaus remiamam Klemensui Jūrai nebuvo sunku sujungti į sklandžią visumą.

Nuo tų laikų jau trečioji karta įsitvirtina gyvenime, daug kas pasikeitė, todėl knyga papildyta paaiškinimais, rašyba suderinta su dabartine. Dėl blogos nuotraukų kokybės teko keletą jų praleisti ar pakeisti analogiškomis. Vietovardžių pavadinimai palikti kaip originale.

Originale buvo minimos tik mirusių arba sovietų valdžiai nepasiekiamų žmonių pavardės, kad nebūtų pakenkta gyvenusiems Lietuvoje, kai kurios jų atstatytos. Dėl tos pačios priežasties Z. Ignatavičius taip pat pasirašinėdavo Ignoniu.

Leidėjas

Dienoraštį pradedant (pirmosios laidos pratarmė)

PRAEITIS KALBA – Monsinjoro Zenono apaštalavimas Gudijoje – nutolusių laikų autentiškas dokumentas. Trumpoje santraukoje pateikiu Lietuvos karo kapeliono dienoraštį, Antrojo pasaulinio karo metu.

Dienoraščio autorius, įteikdamas man šiuos, kartais virpančia sugrubusia ranka primargintus, sunkiai beišskaitomus, pageltusius lapus – trumpai prieš jo iškeliavimą į Amžinybę – prašė iš dienoraščio užrašų panaudoti tik tai, kas būtų įdomu lietuviui skaitytojui. Prašė bent dalinai praleisti pavardes tų, kurie dar rastųsi gyvųjų tarpe, nors jau praslinko arti pusės šimtmečio nuo praeitin suklotų laikų. Veikalą sudaro užrašai – palikto dienoraščio lapeliai.

Gudija – senobinė Lietuva – iligus šimtmečius buvo integralinė mūsų valstybės dalis. Su gudais teks turėti sienas ir bendrai spręsti daugelį painių problemų. Išeivijos lietuvių jaunoji karta šių kaimynų beveik nepažįsta.

Monsinjoras Zenonas gražiausias jautrios širdies mintis skyrė Lietuvai ir lietuviams. Jis, kunigas, nešė dvasinį religinį spindulį kaimynams gudams. Mokėjo jų kalbą, mylėjo to krašto žmones, kaip palikuonius didingos Lietuvos praeities.

Praverkim duris į nutolusį anų baisiųjų laikų pasaulį, į kovos kanonadomis aidinčią, krauju ir ašaromis primirkusią Gudiją ...

Iš knygos lapų į mus žvelgia Kristaus karys-apaštalas, kurio paprastumo ir dvasios didingumo, anų baisių laikų sąlygose, ir šiandien sunku besuprasti. Pluoštelis dienoraščio jį parodo su žmogiškomis silpnybėmis, baimės ir pavojų apsuptą, parodo šventąjį

nuolatinėje šiurpių įvykių verdenėje. Matome jį kovojantį su neišvengiama karų pasėka – sugrubusia morale, didelės nelaimės nešančiu girtavimu, silpstančia religine praktika. Aplinka, nepasisekimai nepalaužia jo dvasios. Švento gyvenimo kelias perdėm nužymėtas aštriais dygliais ir dvasine kančia nepasisekimuose, kada jausdavosi nepajėgus visiems padėti nelaimėse, kančioj ir varguose ...

Savo gyvybę vertino, kiek ji buvo reikalinga Viešpaties ir žmonių tarnyboje. Nesiekė ramybės, patogaus gyvenimo – visa būtybe veržėsi, kur buvo reikalingas, kur niekas kitas jo negalėjo pakeisti.

Jeigu jis būtų buvęs kurios didelės tautos sūnus, apie jo asmenį būtų kuriamos legendos ir, gal būt, statomas altoriaus garbėje, daugiau negu Jonas Marija Vianey (šventasis Arso klebonas).

Lietuva visada turėjo daugelį švento gyvenimo dvasininkų, bet tokio spinduliuojančio šventumo kunigo – tikrai neturėjome. Jis ne meteoru praskrido, bet skaidriai žėrėjusios žvaigždės spindėjimu nušvito mūsų vargano, skausmingo, dvasių skurdinančio pasaulio miglose.

Knygoje kai kurie pasikartojimai pabrėžia, kuo jis daugiausia sielėjosi, ką ypačiai vertino ir kuo visa būtybe gyveno. Nenutolo nuo pasaulietiškos būties rūpesčių; su jais supynė žmonių vargus, kančias, sielvartus; giliai ir jautriai išgyveno savo tėvynainių likimą ir mūsų kraštų užgriuvusias nelaimes.

Pažino ir domėjosi įvairiomis religijomis. Buvo tolerantas visokio krikščioniško tikėjimo žmonėms. Tik labai tragingai kentėjo bedievybės nelaimę, užgulusių daugelį jo pažintų žmonių. Tolerantingai kentėjo dėl nuklydėlių nuo tikėjimo, bet ir juos mylėjo, ir už juos meldėsi, ir jiems prašė Viešpaties malonių. Iš jo lūpų niekas neišgirdo pikto, nemalonaus žodžio.

Mes, besitaškydami dienų rutinoje, nepastebėjome, kad mūsų tarpe (Brazilijoje) darbavosi, gyveno, kentėjo, savo didinga asmenybe mums švietė skaidriausio šventumo kunigas.

Būtų neteisinga į šventuosius žvelgti, lyg į nežemiškas būtybes, spindinčias šviesos aureole, kurie tik rankos pakėlimu stebuklus daro.

Ne! Jis toks nebuvo! Jį puošė paprasta kuklumo ir orumo šypsena. Išvidinis jo dvasios spinduliavimas gaivino ir šildė rambėjančias sielas. Tai jo „stebuklai" dar gyvam esant, o ir pomirtiniame gyvenime – jis pajėgia išmelsti Viešpaties Dievo malonių – visiems, kurie jo pagalbos nuoširdžiai prašo.

Nūdienis žmogus – nenuoširdus, neatviras; pavydas su blogio kirminu rausiasi krūtinėje. Savimyla, egoizmas ir daugelis neminėtinų priežasčių, nusiėmė begalę jo švento gyvenimo faktų, kurie turėjo paryškinti monografijos lapus. Tenai naudojau tik asmenišką pažinties nuotrupas ir daug ką išgirsto iš man nuoširdžiai atviro a.a. Tėvo J. Bružiko pasakojimų. Gi, ilga eilė buvusių Monsinjoro Zenono bendradarbių, asmeniškai jį pažinusių konfratų, gaila, teatsiliepė tik spengiančia tyla, ar šaltais formaliais išsisukinėjimais. Nesistebiu, nes tikiu mūsų įprastu abejingumu, mūsų lietuvišku nerangumu ...

Esu tikras, kad busimoji lietuvių karta jį tinkamiau įvertins, supras ir pagerbs.

Šių jo užrašų paskelbimas tebus kukli priemonė ir duomenys būsimiems biografams, kurie kada nors gilinsis į krikščioniškai lietuviškus praeities laikus.

Klm. Jūra

Brazilija, 1980 m.

I

Kalėdos ...

1941 metai, Vilnius – Minskas.

Vilnius dar miega. Nei žmonių, nei karinių patrulių, tik piktokai šaltas vėjas stūgauja gatvėse.

Ketvirtą valandą atsiradau Aušros Vartuose. Atsiklaupiau gatvėje prieš Stebuklingąjį paveikslą¹. Buvo tamsu ir žmonių niekur nesimatė. Už koplyčios vitražų tviskėjo spinduliai šviesa. Išvargusias mintis ir širdį stengiausi pakelti į Ją, dėkodamas už laimingai atliktą kelionę ir meldamas ištvermės. Esu sunkiai pakeliamo gyvenimo kelyje, kada ne tik senka, bet ir bunka kilniausi ir skaidriausi jausmai ir be dieviškos malonės, be dangiškos pagalbos, žmogus pasieki tokią ribą, kada savo menkomis jėgomis negali beišsiversti. Nenorint ir nelauktai įsuko karo verpetai ir kaip ilgai pajėgsiu išsilaikyti?

Einant per miestą mane kantriai lydėjo tylą ir slogi vienuma.

Kalėdos – toli nuo Lietuvos, nuo artimųjų ...

Penktą valandą ryto jau buvo pilnutėlė bažnyčia. Prie klausyklos išsirikiavo ilgos eilės tikinčiųjų. Šimtai akių smigo į mano veidą su smalsiu nuolankumu. Didelė pareiga eiti prie jų su kupina kantrybės ir atjautimo širdimi. Ir – kalbų įvairumas. Čia tenka naudotis lietuvių, lenkų, rusų, vokiečių ir gudų kalbomis ...

Pirmąjį kartą mano gyvenime perskaičiau šventą Evangeliją gudų kalboje. Bernelių Mišias vietos gyventojai lenkai, rusai ir gudai tegalėjo suprasti tik šia kalba. Pirmiausia išmėginau tekstą zakristijoje ir tik paskui išdrįsau skelbti bažnyčioje. Kada vėliau, antrųjų šventų Mišių metu peržvelgiau bažnyčią, pamačiau daugelį veidų, taip vadinamų Volgos vokiečių katalikų, kuriems taip pat perskaičiau šventą Evangeliją vokiškai, kad galėtų lengviau suprasti ir apmąstyti.

Lietuviai civiliai ir kariai susirinko išklausyti trečias šventąsias Mišias – lietuviškai.

Manau, kad pirmąjį kartą šventųjų Simono ir Elenos bažnyčioje, Minske, suskambėjo lietuvių religinės giesmės ir lietuvis kunigas atnašavo šventas Mišias lietuviams. Tas mane giliai jaudino.

¹ Autorius dažnai mini Aušros Vartus. Siauroje gatvelėje prieš Aušros Vartus klūpantys ir besimeldžiantys žmonės būdavo kasdenis vaizdas, o kepurę nusiimti ta gatvele einant buvo lyg ir privaloma.

Po visų pamaldų į mane išsitiesė daugybė rankų, nuoširdžiai trokštančių palinkėti linksmų ir laimingų Šventų Kalėdų.

Šiandien užmezgiau dvasinį ryšį su visais įvairių tautybių tikinčiaisiais.

Sekančią dieną lietuviai kariai manęs laukė, jiems pažadėto kalėdinio vizito, bet dėl persikrovimo darbais jų lankymą nukėliau truputį vėlesniam laikui. Reikėjo pakrikštyti gausų būrį vaikučių: vienus atnešė ant rankų, kitus – jau gerokai ūgtelėjusius – reikėjo, nors su dideliu pavėlavimu, įteisinti tikraisiais krikščionimis.

Tą vakarą (1941 m. gruodžio 26 dieną) vargonininkas Mykolas atnešė pasibaisėtiną žinią: viename miškelyje, netoli Minsko, atrado gestapininkų² kulkomis suvarstyta ir jau gedimo stadijoje mano konfratro kunigo Hlakausko kūną, kuris buvo tuojuo palaidotas.

Nežinau, kiek laiko galėsiu čia išsilaikyti? Man pranešė, kad gestapas jau susirūpino mano darbu tarp Minsko katalikų. Šitokios naujienos ima slėgti nuotaiką ir krikščioniško darbo entuziazmą, nors Volgos vokiečių katalikų katekizuotoja Schwester Marija (Sesuo Marija) mane užtikrina, kad vokiečių politinė policija nepageidauja mano buvimo Minske, bet visi Volgos vokiečiai labai norėtų, kad pasilikčiau.

– Visi vokiečių katalikai maldauja jūsų pasilikimo, kunige ...

– Tada jūs visi vieningai turite mane paremti prie vokiečių autoritetų įstaigų, – pasakiau.

Nepalyginamai didelę pagalbą man suteikė Generalinis Gudijos švietimo inspektorius kunigas Hodlevskis, kuris daugeliu progų įtikinėjo vokiečių policiją, kad mano pasilikimas Minske yra būtinas. Jo autoritetas ir energija buvo didelis stabdys vokiečių policijos kėslams.

Parašiau Kauno arkivyskupui. Informavau, kokia tragiška Gudijos katalikų padėtis ir pastoracinio darbo būtinumas lietuvių karių tarpe. Jų batalionai išblaškyti dideliuose Gudijos plotuose. Lauksiu Arkivyskupijos nusprendimo. Žinau, kad tas užtruks: pašto susisiektis sunkus, o vokiečių karinė cenzūra kieta.

Dažnai tenka atnašauti gedulines šventas Mišias už mirusius, kuriose dalyvauja giminės, artimieji ir kiti tikėjimui jautresni katalikai, o taip pat kai kurie ortodoksai³ Pasitaikydavo, kad į pamaldas atvykdavo žmonės, kurie niekada nelankydavo bažnyčios.

² Gestapas (vok. *Gestapo* - akronimas - *Ge(heime) Sta(ats)po(lizei)*) – slaptoji nacistinės Vokietijos politinė policija. Gestapininkai, vilkėdami civilių žmonių drabužius, arba SS uniformas, naikino užgrobtos šalies komunistus, žydus, partizanus, visus įtartinus.

Pasibaigus šventoms Mišioms, su tamsiu liturginiu apsiaustu giedodavau „Išgelbėk" (Libera), būdamas tarp altoriaus ir katafalko su degančiomis žvakėmis, graudaus susikaupimo nuotaikoje.

Tą dieną, pasikeisdamas su vargonininku Mykolu, giedojau įsijausdamas „Rūstybės diena" (Dies irae) nepaprastai gilią žodžių reikšmę, kada instinktyviai pakėliau galvą: netoliese sėdinti moteris, išplėtusi akis sekė kiekvieną judesį, kiekvieną mano gestą.

Po pamaldų ji staiga įėjo į zakristiją ir nelaukdama kol nuimsiu liturginius drabužius, šiurkščiai paklausė kietu ir griežtu balsu:

— Pasakykite: ar yra Dievas?

Nustebęs atsigręžiau ir mandagiai, bet griežtai jai pasakiau:

– Aišku. Be mažiausios abejonės.

– Ar jūs sakote tiesą?

– Kodėl turėčiau meluoti?

– Esate kunigas. Jūsų pareiga taip sakyti.

Pažvelgiau į tiesos pažinimo ištroškusias akis ir supratau, kad jai nepakanka sauso lakoniško žodžio. Ramiai apsvarstydamas ėmiau kalbėti:

– Matau, kad tamstai neužtenka trumpo atsakymo, todėl prašau atidžiai paklausyti. Esu lietuvis, neseniai atvykęs čia. Gera žinote Minsko gyvenimą, kokį visi turime. Priešo įsiveržimai, nuolatiniai bombardavimai – visi netolimo kovų fronto sunkumai. Slegia kasdienė netikruma, nežinia – ar besulauksime rytojaus dienos? O mano krašte, Lietuvoje, viso to nėra. Tenai, bent šiuo metu, ramus gyvenimas, be visų čia esamų sunkumų ir pavojų gyvybei. Tenai galėčiau be vargo ir pavojų ramiai ir gražiai gyventi. Jeigu tik panorėčiau, kiekvienu momentu galiu laisvai ten sugrįžti. Nežiūrint to esu pasiryžęs čia pasilikti, kol bus įmanoma. Mielai pakeliu visus šį kraštą užgulusius sunkumus. Ir kodėl visa tai darau? Norite paklausti – kodėl?

Staiga ištiesiau ranką į ant sienos kabantį didelį kryžių:

– Štai, kodėl aš esu čia ...

Įsmeigė į kryžių akis ir po kelių tylos akimirų, pašnabždomis paklausė:

– Kas yra Kristus?

– Jeigu mes kiti galime kalbėti Jo vardu, tai tik todėl, kad Jis kalba už mus ...

– Tai labai įdomu, — ji pasakė, kai baigiau kalbėti.

– Įdomiau yra tas, kas ieško Dievo taip kaip tamsta ieškai, Jį suras ir pažins ...

³ Stačiatikiai, rus. *pravoslavnyje*

Esu tikras, kad toji moteris, kuri atėjo sužinoti teisybę dėl Dievo buvimo, nebuvo paprasto smalsumo vedina. Dievas nukreipė jos žingsnius į religinį gyvenimą. Mano zakristijonas Stas ją prirengė krikšto ir kitiems sakramentams.

Esu skaitęs, kad Pasteur suskirstė žmones į tris kategorijas:

Kurie nepažįsta Dievo ir Jo neieško – yra labai nelaimingi.

Kurie dar nepažįsta Dievo, bet Jo ieško – yra protingi ir Jį suras.

Ir tie, kur nepažįsta Dievo, bet savo prigimtimi Jį myli – yra išmintingi ir tikrai laimingi.

II

Ortodoksų kunigas – gydytojas

Jis buvo malonus ortodoksų kunigas. Popas. Aukšto ūgio, labai kultūringos išvaizdos. Drabužiai plačiomis rankovėmis. Prisistatė norėdamas pažinti Minsko metropolijoje besidarbuojantį konfratrą⁴ – katalikų kunigą. Mudviejų pasikalbėjimas greitai tapo labai nuoširdus ir tokiu būdu pažinau jo istoriją.

Popo sūnus. Į seminariją pateko labai jaunas. Paskui pradėjo dvasininko vargus po plačiąją Gudiją ...

Sovietai užsibrėžė plėsti antireliginę akciją. Persekiojo be išimties – katalikus ir ortodoksus.

Tikintieji prarasdavo bažnyčias ir cerkves. Krikščionybė neteko daugelio vadų: dvasininkai, kurie nesutiko apleisti savo pareigų arba pataikauti naujai santvarkai – būdavo suimami ar deportuojami į Sibirą.

– Koku būdu veikti, kad pasilikčiau drauge su tikinčiais? – galvojo jaunasis popas. Pagaliau, su arkivyskupo pritarimu įstojo į Minsko medicinos fakultetą. Universiteto rektorius – tikintis ortodoksas – pasiliko ir toliau ištikimas religijai. Jis slaptai patarė šitam „civilui“ studentui persikelti į tolimą Užkaukazio universitetą, kur tikėjimas buvo žymiai mažiau persekiojamas. Tenai jis ramiai įsigijo medicinos doktoratą. Tuo būdu paslėpė dvasininką po baltu gydytojo apsiaustu. Mudviejų panašaus likimo kelias.

Užbaigęs mokslą buvo paskirtas į ligoninę Magnitogorske⁵ – Kaukazo kalnų mieste. Dauguma jo ligonių buvo sovietinės valdžios pareigūnai ir kompartijos nariai. Jų didelė

⁴ Tos pačios religinės bendruomenės narys.

⁵ Piatigorskas? Magnitogorskas yra Urale.

dauguma buvo žydai, kurie tenai gyveno su šeimomis. Jie nepasitikėjo jaunu daktaru todėl, kad buvo ne jų tautybės.

Gydytojo patarimų klausydavo su šypsena ir aiškiu nepasitikėjimu – laikydami jį be praktikos ir patyrimo.

– Daktare, ar gali būti, kad tamsta rekomenduoji šituos vaistus? Ne, jie tik pablogins mano sveikatą ...

Jaunasis gydytojas kunigas buvo kantrus ir užsispyręs. Tuo metu dauguma Rusijos žydų buvo kilę iš Vokietijos ir savo kalba laikė vokiškąjį žargoną. Gydytojas, su jais kalbėdamas, lyg netyčia įpindavęs vieną kitą jų kalbos žodį į vartojamą rusų kalbą. Tas jiems sukeldavo abejonę, ar tik jis nebūsiąs „jų tautietis“. Laikydami jį „savu“, pradėjo daugiau pasitikėti, kreipdavosi su didesne pagarba ir palengva įgavo didesnę visų pasitikėjimą bei palankumą.

Aišku, jam tekdavo susidurti su ligoniais tikrais komunistais — bijodavo, kad gali būti kiekvienu momentu atidengtas. Pergyvendavo didelį dvasinį nerimą.

– O pastoracinis darbas? – paklausiau.

– Labai silpnas: krikštai ir kitos smulkios pareigos. Baimė, pavojai, laiko stoka. Daugiausia teko dirbti tik gydytojo darbą. Tas truko per tris metus.

– O paskui?

– Įvyko išdavimas. Vieną rytą durininkas manęs neįleido į ligoninę, sakydamas, kad esu pasivėlavęs. Rodžiau jam laikrodį, bet nekreipdamas dėmesio teigė, kad esu pavėlavęs 10 minučių, kas reiškė mažiausia vienerius metus kalėjimo. Nuvykau pas ligoninės direktorių pasiaiškinti, kuris būdamas fanatiškas komunistas, mane sutiko labai šaltai.

Išplūdęs dėl tariamo „pavėlavimo“, staiga griežtai suriko:

– Prisipažink: esi kunigas?

– Esu ... gydytojas. Ar svarbu – kunigas?

– Taip, draugas, tai labai svarbu. Tuojau sužinosi, – pridūrė tyčiodamasis. Atrodė sarkastiškai linksmas ir gerai nusiteikęs. Maloniai nusišypsojo ir staiga dar griežčiau suriko:

– Dabar tu pamatysi – svarbu ar ne?

Neleido man kalbėti, prašyti nei aiškintis. Tuojau paskambino NKVD⁶ viršininkui. Aišku, buvau pasmerktas ir išsiųstas į priverčiamų darbų stovyklą.

⁶ Vidaus reikalų liaudies komisariatas, KGB pirmtakas. Santrumpą NKVD žmonės aiškino taip pat kaip *Neznaju Kogda Vernus' Domoj* (nežinau, kada grįšiu namo, rus.).

Tenai iškentėjau per šešeris metus, kol geležinės vokiečių divizijos, besiritančios per begalinius Rusijos plotus, mus netikėtai išlaisvino ...

– Grįžote į Minską?

– Grįžau į mano gimtąjį miestą ... Klausykite, – sakau jam, – bedieviškiems komunistams mes labai nusikalstame skelbdami Kristaus meilės doktriną, bet kame yra mūsų kaltės esmė?

– Tai ne kaltė, tai mūsų laimė. – Jis greitai atsakė. – Kristus yra pasakęs: „Jūs būsite persekiojami, kaip ir aš esu“. Pirmieji krikščionybės persekiotojai buvo labai žiaurūs, bet nuoširdūs. Jie atvirai skelbdavo, kad visi krikščionys yra persekiojami už tai, kad jie tiki į Kristų. Todėl pirmųjų amžių kankiniai gerai žinojo, kad jie kankinami dėl savo švento tikėjimo. Tas jiems suteikdavo nepalyginamą dvasios jėgą. Iškentėdavo kankinimus ir sutikdavo mirtį su šypsena lūpose. Dabartiniai tikėjimo priešai – nepalyginami cinikai ir veidmainiai, ką įrodo ir mano išgyventos kančios ...

Per neišskaičiuojamai ilgas tardymų naktis, mano kankintojai be paliovos tvirtindavo:

– Neturėk iliuzijų! Tu nesi tikėjimo kankinys, ne! Ne todėl, kad esi kunigas. Esi kriminalinis nusikaltėlis. Esi Sovietijos priešas.

– Jie man išskaičiuodavo nusikaltimus, apie kuriuos neturėjau mažiausio supratimo. Jie stengėsi palaužti moraliai. Ir... patikėkite, kunige, šitaip įtaigojamas per ilgiausias kančių naktis, aš pradėjau bijoti, pradėjau abejoti: o gal tikrai toks esu, kad jie be paliovos – tūkstančiais atvejų – stengiasi mane įtikinti? Gal tikrai esu didžiausias niekšas ir baisus kriminalinis nusikaltėlis?

Valandėlę tylėjo, lyg skendėdamas skaudžiuose praeities prisiminimuose. Aš pertraukiau tylą su giliu jo dvasinės būsenos atjautimu:

– Atleiskite, kunige, bet jūs citavote tik pirmąją dalį Didžiojo Mokytojo pranašingojo perspėjimo, bet mes neturime pamiršti ir antrąją Jo pranašystės pusę:

„Įsidėmėkite! Kada jūs būsite niekinami ir persekiojami, kada būsite šmeižiami ir smerkiami dėl mano vardo: džiaukitės ir linksminkitės, nes sulauksite didelio ir amžino atlyginimo danguje“.

III

„Homo animalis“...⁷

Lietuviai karininkai mane pakvietė pietauti, pažadėdami supažindinti su vienu kitu

⁷ Sugyvilėjęs žmogus

gudų civiliniu veikėju. Dalyvavo ir viena gudų gydytoja, kuri niekada nebuvo mačiusi katalikų kunigo. Ji daug girdėjusi apie katalikų tikėjimą ir jų dvasininkus, bet asmeniškai nesutikusi. Ir pokalbių metu ji vis kreipėsi į mane, norėdama geriau pažinti katalikų dvasininko galvojimą ir asmenį.

Ilgai klausiausi jos išvedžiojimų nei pritardamas nei paneigdamas. Religijos klausimu buvo naivi ir vaikiška, kad iš mano trumpų atsakymų suprastų. Toji moteris – teisinga „sovietinio žmogaus“ kopija.

Siauros, tik savo specialybėje, studijos. Silpnos bendros žinios, aišku, nudažytos raudonais dažais ...

Daktarė išplėtė nustebusias akis, kada jai paaiškinau, kad mūsų supratimu Dievas negyvena tenai toli, už debesų. Ir jis nėra slaptingas baltaplaukis senelis, su šventumo aureole aplink galvą. Ne ir ne. Jis nėra sužmoginta būtybė, kadangi Jis – dvasinė Dieviškoji asmenybė, esanti kiekvienoje vietoje ir kiekvienu metu. Yra šiandien, kaip ir vakar, rytoj, kaip ir per amžius – nepasibaigiančioje laiko tėkmėje.

– Jis yra ir čia? – nustebo.

– Taip. Ir čia, – ramiai pasakiau.

– Ir žmogaus viduje? – Manyje, kaip ir tamstoje, daktare.

Gydytoja žiūrėjo išplėtusi akis, sulaikiusi alsavimą, lyg matydama nenormalaus proto žmogų. Ji buvo sukrėsta. Kada tęsiant pasikalbėjimą pastebėjau, kad esu buvęs vaistininkas, ji liko sumišusi.

– Kaip tai? Žmogus, sugebantis pagal receptą prirengti komplikuočiausius vaistus, turintis supratimą apie mediciną ir gydymą – toks žmogus dar tiki Dievą.

Mačiau daktarės nustebusį sumišimą ir pagalvojau, kad šventas Paulius buvo teisus sakydamas: materialistas žmogus išmano ir supranta tik materialinius dalykus, o tikintis žmogus – dieviškuosius reiškinius.

Vėliau, vienas karininkas prasarė, kad prieš pora dienų jis kartu su visais savo kuopos kariais atliko išpažintį. Daktarė susidomėjusi paklausė:

– Išpažintis? Kas tai per daiktas?

Kada jai buvo paaiškinta, ji vėl nepajėgė nusišypsoti savo nustebo:

– Kaip tai? Prisipažinti kitam, ką esi blogo padaręs? Koks neatsargumas. Tai labai pavojinga! Juk tai gali visi sužinoti? Kaip galima pats save išduoti ...

Visi šypsojosi, o vienas iš dalyvių pastebėjo: – Nepagalvokite, daktare, kad mūsų kunigai yra NKVD pareigūnai.

Kada jai buvo pastebėta, kad išpažintį atlieka ir kunigai, vyskupai, kardinolai, net ir pats popiežius ... – ji buvo visai suglumusi.

– Ir tamsta atlieki išpažintį? – kreipėsi į mane.

– Aš taip pat, gerbiamoji. Ir būkite tikra: išpažinties paslaptis dar niekada nebuvo išduota. Kunigas gali mirti, bet išpažinties paslaptį jis niekada negali niekam atverti.

Ir čia daktarė pareiškė tai, kas nuvijo šypsniį nuo visų veidų:

– Tai kam, pagaliau, reikalinga sužinoti kitų paslaptis, jeigu jų negalima niekam išduoti? Kam ir kokia iš to viso yra nauda?

Kitą dieną sutikau vieną karininką iš praeito vakaro dalyvių.

– Kunige kapelione, – sako jis. – Vakar, kada tamsta išvykote, mes klausėme daktarę, kokį įspūdį ji susidariusi apie tamstą? Ji greitai atsakiusi:

– Katalikų Bažnyčia moka labai gerai paruošti savo kunigus. Jie sugeba atsakyti į sunkius ir komplikuotus klausimus. Paskui dar ji pastebėjo, kad būtų labai įdomu tikėti Dievą. Žinoma, jeigu Jis būtų. Gaila, bet yra įrodyta, kad Dievas neegzistuoja.

– Kokia ji išmintinga. O kaip tą įrodo?

– Pagal utėles.

– Įdomu.

– Ji sako, kad gyvybė nėra Dievo sukurta. Ji aiškina, kad jeigu žmogus nuolat maudosi – utėlių neturi, o priešingai – jos visur knibždėte knibžda... – Ką jūs į tai pasakysite, kunige?

– Visai neblogas galvojimas, tiktai gal truputį utėlėtas ... – atsakiau.

– Labai teisingai, – nusikvatojo karininkas.

IV

Majoras – kapelionas

Įvairiais atvejais esu girdėjęs, kad vokiečiai yra klusnūs ir savo viršininkų įsakymų akli vykdytojai, net ir tada, kai tie įsakymai laužo humaniškumo ar tikėjimo normas. Tas nevisai tiesa, nors ir aš pats tuo seniau tikėjau.

Būdamas Minske įsitikinau, kad ir vokiečių kunigų tarpe buvo dauguma tokių, kurie gerai žinojo, kad sąžinei prabylant – „klausyti daugiau Dievo, negu žmonių“.

Schwester Marija mane supažindino su vokiečių kunigu, kurio vardą įsirašiau į mano dienoraštį: Joseph Linden.

Jis atvyko kariškoje uniformoje (Kriegspfarrer⁸), su majoro laipsniu.

Žemaūgis, tamsių akių ir linksmo malonaus veido. Geros nuotaikos ir labai draugiškas. Tuoju, vos po keletos minučių pasikalbėjimo, supratau, kad tai geras kunigas: nuoširdus ir apaštališkos dvasios.

Buvau labai susirūpinęs dėl Volgos vokiečių ir jų vaikučių. Jų dauguma dar nebuvo katekizuoti ir be Pirmosios šventos Komunijos. Mano naujasis prietelius pats pasisiūlė:

– Prie Pirmosios šventos Komunijos tuos vaikučius priruošiu aš pats, o jūs, Schwester Marija, man padėsite suieškoti visas Volgos vokiečių šeimas dar tebegyvenančias Minske.

Kapelionas, norėdamas išvengti galimų nemalonumų, formaliai kreipėsi leidimo į Minsko Gebietskomisariatą⁹, neabejodamas pritarimu. Baltgudijos gubernatorius gauleiteris¹⁰ von Kube, aršus nacionalsocialistas, atsakė:

— Griežčiausiai draudžiu, kaip karo kapelionui, mokinti Volgos vokiečių katalikų vaikus religinių tiesų.

Vokietis – drausmingas įsakymo vergas. O juo labiau vokietis-kariškis, nors ir kunigo širdis plaktų po kariška majoro uniforma.

Kaip pasielgė mano bičiulis kunigas majoras Joseph Linden?

Jis gerai žinojo nedisciplinuotumo pasekmes: netekimas laipsnio, o gal ir gyvybės. Nežiūrint to, ryžosi jų namuose prirengti Volgos vokiečių vaikučius prie Pirmosios šventos Komunijos.

Pagaliau išaušo ilgai lauktas, didelio darbo pareikalavęs sekmadienis. Mūsų pastangų apvainikavimas įvyko gražiai išpuoštoje šventų Simono ir Elenos bažnyčioje.

Virš 90 vaikučių ir jaunuolių, tinkamai prirengtų, apvilktų baltais drabužėliais, palydimų savo tėvų ir artimųjų, giedodami religines Volgos vokiečių giesmes, iškilmingai suėjo į bažnyčią.

Mažoji Schwester Marija, su didžiausiu pasitenkinimu vadovavo eisenai. Laikiau jiems iškilmingas, nepaprastai progai pritinkamas pamaldas ir sujaudinta širdimi meldžiausi, galvodamas:

⁸ Karo kapelionas

⁹ Srities komisariatas, aukščiausioji civilinė valdžia

¹⁰ Srities viršininkas, pvz., Lenkija vadinta Wartegau – Vartos (Oderio) sritis

„Neleisk, o Viešpatie Dieve, esantis šitoje šventoje Hostijoje, kad nekalto jaunimo lūpos, Tave priimančios, kada nors nuo Tavęs nusikreiptų ir nueitų vergauti XX-tojo amžiaus barbarams: nacionalsocializmui ar ateistiniam komunizmui ...

– Kur gi, pagaliau, pasislėpė mano gerasis kunigas kapelionas Joseph, kuris su tokia nepalyginama drąsa, ryžtu ir kantrybe darbavosi su šituo jaunimu? Jis nebodamas asmeniško pavojaus, nesigailėdamas laiko nei vargo, tinkamai prirengė gražų jaunuomenės būrį prie Pirmosios šventos Komunijos.

Jis gi, tuo metu, pasislėpęs tamsiausiam bažnyčios kampelyje verkė iš džiaugsmo ir gilaus susijaudinimo.

Prisiminiau didžiojo Lacordaire tikrai teisingus žodžius: „Kunigas tik tada yra pilnai laimingas, kada jis daro gera savo artimui ...”

Aš niekuomet neužmiršiu šito kilnaus ir tikrai gero vokiečių kunigo. Prisimenu, kada vokiečių valdžios pareigūnai jį klausdavo:

– Was macht hier dieser Litauer in der Minsk?¹¹ – jis visada ištikimai mane apgindavo ir užtardavo, kaip tikras bičiulis.

Kada daug vėliau aš aplankiau Bobruisko katalikus – radau jų bažnyčią gražiausiai sutvarkytą ir išpuoštą. Tai vėl nuopelnas kunigo kapeliono Joseph Linden, kuris visa tai atliko širdingai talkinamas katalikų vokiečių kareivių. Žinau, kad jų daugelį nutolusių nuo tikėjimo jis sugrąžino prie religinės praktikos.

V

Pelenų diena – kelionės – partizanai ...

Laikas skubėjo į priekį. Palengva susigyvenu su Gudija, su pavojais ir įprastiniais karo meto nuotykiiais.

Pelenų diena būdavo įspūdinga anais laikais, Lietuvoje, mano vaikystės dienų prisiminimuose. Akyse dar kaip gyvi praeities vaizdai:

Pilnutėlė Vilkijos bažnyčia. Po šventų Mišių kunigai beria pelenus žmonėms ant galvų. Ką visa tai reiškia – nedaug tesuprasdavau. Po visų iškilmių mistikos, senasis kanauninkas Bačkis, didysis parapijos autoritetas garsiai bylojo:

– Pa, žinomas, senovės žydai... pa, žinomas, imdavo avinėlių... pa, žinomas, lyg sudėdavo ant jo galvos griekus ir – pa, žinomas, išvarydavo jį į tyrus.

¹¹ Ką veikia šitas lietuvis Minske?

Vilkija — autoriaus gimtinė (Kauno g., 1925 metai)

Nežinau kodėl šie žodžiai man giliai įsmigdavo į atmintį, nors tais laikais nei sapne nesapnavau, kad Viešpats Dievas ir mane pašauks į aukštą ir atsakingą kunigo luomą. Štai, dabar jau antrą kartą Minske pažymiu čia atgailai suklupusių žmonių galvas. Lenkiasi vyrai ir moterys – motinos suklupdžiusios savo mažutėlius – atidžiai stebi, kad jų galvutes pažymėčiau pelenų žiupsneliu. Daugelis laiko praskleidę maldaknyges, kad ir ant jų patektų šventų pelenų dulkelės.

– Memento homo quis pulvis es et in pulverem revertaris¹² ... – berdamas pelenus kalbėjau, galvodamas, kad visi šie gyvi, judrūs ir linksmi ar liūdni žmonės, anksčiau ar vėliau turės į dulkes subyrėti...

– Duok Dieve, kad mano nuodėmės suspėčiau apverkti, kaip šiandien – prasidedančios gavėnios metu.

Per skaitytines šventas Mišias gudų choras giedojo graudžias gavėnios giesmes. Jos buvo liūdnos ir melancholiškai ištęstos. Nežinau kodėl – jų melodijos nesmigo į mano širdį. Gal trūko gero susigiedojimo ir giliai nuoširdaus išpildymo.

Šiandien turi susirinkti būsimieji artistai mano steigiamam Minsko religiniam teatrui. Artistų trupei vadovauti pasisiūlė vienas choristas mahometonas – buvęs profesionalas artistas. Man dar neaišku, kas jį taip traukia prie Minsko katalikų? O gal šventų giesmių garsai ir Dievo malonė palenkė jo totorišką širdį artintis prie Kristaus?

¹² Žmogau, prisimink, esi dulkė ir dulkė atvirsi

Po pietų išskubėjau ieškoti traukinio į Vilnių. Viename geležinkeliečių poste sužinojau, kad neužilgo eis du garvežiai be vagonų į Molodečną, nes pilnas traukinys eisias tik naktį ir kelionė bus pavojinga. Nuėjau prie garvežių, bet vieno mašinistas vokietis mane atsisakė priimti, nes turį vieną „extra“ keleivį, pasiūlė kreiptis į kitą. Vokiečio lydimas nuėjau. Tenai mašinistas buvo lenkas kalbantis rusiškai – mielai sutiko pavėžėti. Padėkojau vokiečiui, kuris mane (spręsdamas iš jam nepažįstamos lietuviškos uniformos) palaikė italų karininku.

Įsikrausčiau į mažą garvežį. Mašinistai pasakojo, kad jiems vokiečiai paveda mažus ir nelabai tikusius garvežius, o gerus ir naujus – vokiečiams. Juos pastato priekyje, savo garvežį prikabina užpakaly ir tada jiems net nereikia signalų žiūrėti, gali ramiai snausti, o kartais net užmiega, garvežys užgęsta – jiems mažai rūpi. Jeigu tas su kitais atsitiktų – atbėgę net „mordon“¹³ duotų“. Vistiek esą geriau, negu prie sovietų, kurie visur tik sabotažą temato.

Vienas mašinistas buvo labai plepus ir ką tik žinojo – viską išpasakojo.

Staiga, viename pasisukime sumažino greitį ir jo padėjėjas išlipęs kažin kur nubėgo. Greitai sugrižo su pusbonkiu samagono rankoje. Užsikąsdami lašiniais jiedu pasigardžiuodami gurkšnojo. Vienas, nušluostęs butelio kaklą, pasiūlė ir man „patraukti gurkšnį“. Aš tik nusišypsojau, o jo draugas atsiprašydamas sulaikė ranką:

– Ką tu čia. Nesupranti, kad kunigas „nepjuc“¹⁴, – jam paaiškino ir dar kartą manęs atsiprašė, nors aš tik šypsojau nieko nesakydamas.

Vienoje stotyje įsikraustė dar du keleiviai vokiečiai. Mašinistai tuojau su jais užmezgė pasikalbėjimą, žinoma, apie spekuliaciją:

– Deutsche Kammeraden sind auch grosse Spekulanten...¹⁵ – tvirtino mašinistai, gi vokiečiai tą neigė, karštai teisindami savuosius. Vienas mašinistas man negarsiai rusiškai pasakė, kad vokiečiai daug didesni spekuliantai už vietinius gudų gyventojus. Vokiečiai gal ir supratę neramiai sujudo ir nieko nepasakė.

Pradėjo temti ...

– Tenai, matote, netoli Radaškevičių, vakar naktį ant minos užvažiavo „dienstzugas“ (tarnybinis traukinys), – pasakė kalbusis mašinistas ir pasigyrė, kad jis jau tris kartus ant minos užvažiavęs, bet vis laimingai išlikęs gyvas. Netoli Molodečnos raudoni signalai ilgai

¹³ Snukin

¹⁴ Negeria

¹⁵ Draugeliai vokiečiai taip pat dideli spekuliantai

neleido į stotį įvažiuoti. Mašinistai erzinosi, burbėjo, kad vokiečiai netaupo jų darbo valandų, apmokamų varganomis markėmis, už kurias beveik nieko negalima nupirkti.

Partizaninis judėjimas ir banditizmas – jų pasakojimu – šiose apylinkėse gausiai reiškėsi.

Viename kaime žmogelis pasiskerdęs paršą, pakvietė toliau gyvenantį brolių patalkinti. Abudu nusvilinę ir gražiai sutvarkę. Vakare ateina kaukėtas ir ginkluotas žmogus pasivadinęs partizanu:

– Paskerdei paršą? Žinau, tai labai gerai. Dabar tu kinkyk arklių ir vežk paršėlį mums į mišką – partizanams taip pat reikia valgyti. Mes daugiau už visus vargstame ir dar savo gyvybėmis rizikuojame ...

Žmogelis ką bedarys: gyvybė brangesnė už paršą. Eina kinkyti arklio. Prie šulinio sutinka dar du ginkluotus vyrus.

– Čto dielaješ, chazein¹⁶?– pasiteiravo jie.

– Bėda, vyručiai, bėda. Atėjo toks ginkluotas, kaip judu. Sakosi – partizanas. Liepia jiems kiaulę vežti į girią. Jeigu ne – nušaus ...

– Koks partizanas? Parodyk.

Ką beveiksi: vedasi ir šituos du į vidų. O jie vos tik įėję, tuojau savo automatus nukreipė į kaukėtąjį. Šis išsigandęs greitai iškėlė rankas. Vienas priėjęs nuplėšė kaukę nuo pirmojo „svečio“ veido.

– Moj brat! – suriko šeimnininkas, pažinęs savo tikrą brolių, tą patį, kuris jam padėjęs tvarkyti paršą.

Abu atvykęliai tuojau surišo šeimnininko brolių plėšiką ir liepė juos visus vežti į mišką. Žmogelis verkdamas atsisakė vežti savo tikrą brolių. Tada jie išsivarė surištąjį, kuris niekada daugiau negrįžo ...

Tų pasakojimų būna įvairiausių, ir jie gyventojų tarpe pakelia partizanų vardą, nors daugumą patys partizanai sugalvoja ir skleidžia tarp kaimo gyventojų.

Molodečna. Tamsoje taškausi po purvyną beiškodamas kito traukinio. Tokia mano laimė – jokio traukinio. Vėl tenka dairytis bent garvežio. Vėl atsidūriau tarp dviejų mašinistų vokiečių. Abudu pikti, niūrūs. Vyresnis dar bent kiek apšlifluotas, gi, jaunesnis akiplėšiškas ir erzlus. Bet mane užtikrino, kad per keturias valandas būsime Vilniuje. Jaunesnis miegojo išsižiojęs ir garsiai knarkdamas. Tik garvežiui sustojus jis būdavo išvaromas ištepti alyva įvairių ratų ir ratelių. Jis pro dantis keikėsi ir nuolatos spardė

¹⁶ Ką veiki, šeimnininke?

garvežio duris. Manau, jame tūnojo kažin koks vidinis įdūkimas. Ant galvos turėjo sudėvėtą lenkišką „konfederatkę“¹⁷ Staiga pradėjau jausti didelį nuovargį. Kartais mėginau atsisėsti ant mano lagaminėlio, o kartais glaudžiausi prie baisiai anglimis liepsnojančios krosnies, nes aštrokas šaltis ir vėjas skverbėsi į visus sąnarius ir juos stingdė ...

Visiškoje tamsoje garvežys skrido, kaip paslaptinas žirgas su nepaprastu greitumu ir žaibais taškė ugnies kibirkštis.

Vyresnis mašinistas per visą laiką iškišęs galvą stebėjo kelią. Pagalvojau, kad šitokiu greičiu važiuojant, jeigu ant geležinkelio pasitaikytų mina – būtų po garvežio ir po mūsų ...

Vilnių pasiekėm tik apie trečią valandą ryto, nors negaišome kelionėje. Aš manau, kad Vilnių pasiekiau toks juodas, kaip abu mašinistai. Tik akys baltai žibėjo – veidas ir rankos buvo tikro juoduko ...

Kol pasiekiau sesers namus buvo penkta val. ryto.

Aplankiau kunigą Basį, metropolito kanclerį: tos pačios bėdos – visoje Vilniaus vyskupijoje labai trūksta kunigų. Iš kitų vyskupijų nedaug susilaukia pagalbos ir atjautimo – labai nenoriai leidžia kunigus vykti į Vilniaus vyskupiją... – nežinau kodėl?

Pavakare aplankiau Seminariją. Bažnyčioje klūpojo būrelis civiliškais drabužiais jaunuolių. Iš jų labai pamaldžios laikysenos sprendžiau, kad jie buvo klierikai. Atnašavau šventas Mišias, o po to sutikau vieną stambaus ūgio kunigą, kurį aš norėjau sutikti. Tai gudų kunigas Stankievicz. Pasakė, kad pas jį šiandien buvo atsilankęs Minsko burmistras ir labai prašęs vyskupo, kad paskirtų į Minską dar vieną kunigą mokantį gudų kalbą. Bet kur tokį surasi? Kunigas Stankievicz man sudarė idealisto, bet labai atsargaus kunigo įspūdį. Esą jis sutiktų vykti į Minską, bet yra daugiau negu tikra, kad greitai laiku bus vokiečių ar komunistų užmuštas.

– Mes, gudai, labai nedaug kunigų turime – negalime lengvai rizikuoti...

Ką beveiksi, šitą giesmę aš jau seniai girdžiu, tai man jokia naujiena. Vis dėlto jo prisiprašiau išversti į gudų kalbą keletą lietuviškų religinių vaidinimų, kad galėtume suvaidinti mano steigiamame Minsko bažnytiniame teatrelyje...

Sugraudinta širdimi meldžiausi, atlikau viso gyvenimo išpažintį ir atnaujinau mano intencijas Viešpačiui Jėzui, kad eisiu ir ateityje nors sunkiausiu man nuskirtu keliu noriai ir su meile, su nusižeminimu, jeigu Jo tokia bus šventa valia. Mirti, bet nenusidėti.

¹⁷ Keturkampė uniforminė Lenkijos karių kepurė.

Vilniaus lietuviai labai siejo: kas bus? Visi labai prisibauginę vokiečių žadimų sankcijų, kadangi į jų paskelbtą organizuojamą lietuvišką SS¹⁸ formaciją nestojo nei vienas lietuvis. Vokiečiai tiesiog šėlsta ir iš galvų kraustosi. Mums pavyzdžiu nurodinėja kaimynus latvius, kurie būdami daug mažesnė tauta, noriai ir mielai suformavo latvišką SS legioną, o mes nesuprantame padėties rimtumo. Vokiečių kantrybė išseks ir lietuviai skaudžiai nukentės, kada bus kuriama Naujos Europos tautų šeima ir kiekvienas gaus savo dalį – pagal nuopelnus.

Mane tas džiugina. Didžiuojuosi lietuviais, išmintingais mano tautiečiais. Pažįstame nacinius plėšikus. Lietuvis niekada nebuvo plėšiko talkininkas. Lietuvis, nei vokiečiams laimėjus karą, nesutiks priimti iš grobiko, jo kruvino grobio dalį.

Aš dar sykį kartoju:

– Viešpatie, geriau mirti, bet nenusidėti. Kartoju už visą mano mylimą ir širdžiai brangią lietuvių tautą, kurios žmonių taip labai ilgiusi, išblokštas toli nuo tėvynės.

Lietuvis – okupuotas, bet nepavergtas. Universitetai uždaryti. Jaunimas iš miestų išsibėgiojo. Man pasakoja, kad didelė dalis mobilizuotino jaunimo atsidūrė miškuose. Vokiečiai visur miestuose, lietuvių policininkų prievarta varomų palydimi, lankosi po namus, ieškodami karui „savanorių“, kuriuos ta pati lietuvių policija, dar iš vakaro perspėja, kad slėptųsi. Perspėja ir gausi pagrindinė spauda. Visi veikia solidariai vieningai. Tai labai gražu. Labai ir baisu: kaip vokiečiai sutiks lietuvių reakciją, kokias sankcijas mums pritaikys?

Aplankiau mano sesę. Radau vieną namuose. Sako, vyras pasislėpęs, nes yra vokiečių gaudomas. Dabar ji ieškosi tarnybos, nes reikia kaip nors verstis, kol padėtis stabilizuosis į geresnę ar dar blogesnę pusę.

Buvau susirūpinęs: Minsko bažnyčiose nėra jokių stacijų (kryžiaus kelių). Atsidėjęs ieškojau Vilniuje. Pažįstami patarė kreiptis į vieną lietuvį ir vakare pasisekė jį surasti. Pasirodo, tikrai turėjo, tik jau kur nors naudotas. Tiesa, buvo nedidelės, bet dar tinkamos. Pasiteiravau kainos, sako, mokėk, kiek turi. Su savim turėjau 360 markių – atidaviau. Priėmė. Dar pridėjo naudotą raudoną arnotą. Domėjausi, iš kur jis visa tai gavo? Paaiškino: esą kai daiktas krenta, reikia suspėti jį pagriebti, kol dar nenukritęs. Taip ir čia: vokiečių

¹⁸ SS - *Schutzstaffel* (gynybos rinktinė). SS buvo pagrindinė smogiamoji jėga, kovojanti su, anot pačių nacių, tautos ir rasės priešais. SS pasižymėjo, tuo kad visi jos nariai buvo griežtai atrenkami pagal rasinius ir ideologinius požymius.

gestapas išvaikęs vienuolyną ir liturginius dalykus norėję išvežti Vokietijon, bet šis lietuvis, pasitaręs su kai kuriais dvasiškiais, viską iš vokiečių atpirkęs. Man ta jo istorija atrodė patikėtina. Ramiai jam atidaviau visus mano turėtus pinigus. Sakau, tegu bus mano gavėnios atgailos dalis. Mano asmeninė auka geriesiems Minsko katalikams. Pradžioje lyg ir abejočiau – ar verta pirkti? Bet apsisprendžiau, kad bus geriau kai žmonės melsis, negu čia pasilikis ir supus, ar gal kur nors kitur pateks.

Šventas Mišias atnašavau Vilniaus katedroje. Bebaigiant atėjo katedros vikaras lietuvis kunigas. Išsikalbėjome. Pasirodo, čia kol kas šventas Mišias reikia atnašauti lenkiškai, nes daug katalikų yra lenkai. Lietuviams kunigams tas nėra lengva ...

Mano supirktiems liturginiams daiktams nuvežti teko kreiptis į Vilniaus miesto savivaldybę. Prisistatė iš Butų skyriaus majoras Sabalys. Stebėtinai nuoširdus ir puikios sielos žmogus. Jis man daug padėjo. Viską nusigabenau į stotį. Traukinys, pilnas vokiečių kareivių, išėjo 9:35 val., todėl tikėjausi dar anksti nuvykti į Minską. Įvyko priešingai: pasiekėm Molodečną ir čia pranešė, kad toliau eis tik vakare – taisomas kelias. Prie manęs prisistatė jaunas vokiečių karys, pasisakė esąs katalikas ir ką tik turėjo valgomo, nuoširdžiai su manim dalinosi. Buvo atviras ir iš jo veido dvelkė kilni katalikiška dvasia.

Traukinys pajudėjo tik vakare, bet dar bestovint stotyje vokiečiai kaip širšės sujudo:

– Partisanen. Partisanen... – visi garsiai šaukė. Ir mūsų vagone pasirodė vienas karininkas, įsakydamas kariams paimti ginklus ir skubėti į kažin kokio įvykio vietą. Kariai išsipylę iš vagonų nuskubėjo į kitą stoties pusę. Už gero pusvalandžio jie mažais būreliais pradėjo sugrįžti. Vienas labai susijaudinęs garsiai pasakojo, kad netoli stoties esančioje kepykloje, prieš kokią 40 minučių buvo išpjauta visa vokiečių sargyba. Tik vienas dar buvęs gyvas ir vis tyliau ir tyliau kartojęs:

– Der gute Gefreiter Mühller...¹⁹ – ir jis greit miręs. Sargybinių išžudymas atliktas peiliais. Gi, nusikaltėlių – nė kvapo.

Greitai atvykusi gudų ir vokiečių policija su pėdsekiais šunimis ieškoti nusikaltėlių. Kas juos besuras.

Visų karių nuotaika pašlijo. Vagonuose prie langų ir durų buvo susodinti ginkluoti ir kovai pasiruošę kareiviai. Ir taip jie prasėdėjo pora valandų. Gerokai naktį šitas pusiau prekinis, pusiau keleivinis traukinys sujudėjo ... Ir kelionės metu saugumo nebuvo jokio. Vienas Molodečnoje įlipęs keleivis pasakojo, kad čia traukinių katastrofos atsitinka beveik kasdieną. Nelinksma perspektyva tai girdintiems. Dabar partizanai išsigudrino: nieko

¹⁹ Gerasis jefreitorius Miuleris

nerizikuodami apkrauna geležinkelio bėgius minomis ir iš tolo ramiausiai stebi, kada traukinys nusiris nuo bėgių. Vakar čia buvęs susprogdintas amunicijos traukinys. Kartu žuvęs traukinio vadas (Zugführer), kuris šiandien Molodečnoje palaidotas.

Traukinys sumažino greitį, ritosi palengva, labai atsargiai, kiekvienu momentu galėjome užriedėti ant minos ir išlėkti į padanges. Mirtis tykojo kas akimirka. Keista, buvau nuostabiai ramus. Šalia manęs sėdėjęs vokiečių puskarininkis, besiklausydamas kitų pasakojimų apie šurpius įvykius, drebėjo visu kūnu ...

Važiuojam, tiksliau sakant, slenkame į priekį. Atėjo pusiaunaktis. Palengva tirpo valandos. Penktą pradėjo šviesėti. Dangus skaidrėjo, aušo rytas, o mano kelionės tikslas – dar toli. Visur reikia apsišarvuoti kantrybe – karas.

Tik septintą valandą ryto įslinkome į Minską. Ilgai pastumdęs vagonus, pagaliau pasiekė keleivinę stotį. Labai gražus saulėtas ankstyvo pavasario rytas. Nors nei minutės nepamiegojęs, linksmas žingsniavau į bažnyčią. Žmonės gausiai rinkosi – daugiau, negu kitais sekmadieniais. Nuskubėjau į klausyklą.

Atnašavau trejas šventas Mišias. Stebėjau, kad Dievas kartais suteikia pakankamai jėgų – nejaučiau jokio nuovargio.

Vokiečių kunigams griežčiausiai uždrausta atnašauti šventas Mišias svetimame krašte, bet šiandien trys pravažiuoją kunigai jas aukojo klebonijoje. Tuo metu kažkas pradėjo belstis į duris. Susirūpinau, kas galėtų būti? Vėl du vokiečiai laukė. Kunigai, dirbantieji fronto zonoje sanitarijoje. Iki šiol jie buvę prie Smolensko, dabar evakuoti į Minską. Jų vienas visai neblogai kalba lenkiškai. Ir Smolenske jiedu slaptai darbavosi vietos katalikų tarpe. Daug pakrikštijo ir daug jaunų žmonių prirengė prie Pirmosios šventos Komunijos.

Vis dažniau gaunu įsitikinti, kad ir vokiečių katalikų tarpe esama pasišventėlių Viešpaties Dievo garbei. Jie rizikuoja sulaužyti karinės valdžios įsakymus, už ką geriausiu atveju atsidurtų koncentracijos stovykloje.

Toli nuo bažnyčios, pačiame Lohoisko trakto gale aplankiau sunkiai sergantį ligonį. Prašiau parūpinti arklį. Žmoneliai atsiprašinėjo, esą labai neturtingi ir arklio jiems niekas neskolina. Atsidusau ir nuklampoju pėsčias. Ligonis – vidutinio amžiaus vyras, dar pilnos sąmonės, tik labai sulysęs ir jau bebaigiąs užgesti. Žmonės man iš anksto pranešė – virš 20 metų nebuves išpažinties, kurią atliko dar pilna sąmone ir tinkamai prisirengęs. Žmona ir vaikai gaudžiai verkė. Šiek tiek juos sušelpiau, nes namuose jautėsi vargas ir skurdas. Jų kaimynai vėliau man kalbėjo, kad abudu tėvai seniau girtuokliavę, nuskurdę, net duonos kąsnio vaikučiams neturėję...

Liūdnai nuleista galva klampojau atgal. Pro šalį pralėkė kelios kariškos automašinos. Iš kai kurių garsiai skambėjo lietuviškos dainos žodžiai: lietuvių bataliono vyrai, išsklaidyti aplinkui Minską.

Po pietų sulaukiau netikėto svečio – žurnalisto Zenono Gerulaičio. Labai švelnus ir malonus jaunas žmogus. Giliai religingas ir kilnios dvasios. Ilgokai jį pavedžiojau po miestą. Aplankėme kai kurias vietas katalikų šeimas. Sakėsi, kad jokiais sąlygomis nesutiktų Minske ilgesnį laiką gyventi. Visa aplinka jam palikusi labai nemalonų įspūdį...

Jaunas vyras labai prašęs aplankyti jo sergantį tėvą. Nuėjau. Drėgname pusrūsyje radau apysenį, ištinusį ir silpną ligonį. Teikdamas Švenčiausią Sakramentą, paprašiau šeimos narius pasimelsti atkalbant litanią į Švenčiausią Jėzaus Širdį. Nesena, palaidais plaukais moteris su mažu kūdikiu ant rankų, nustebusi išplėstomis akimis klausė:

– Kas tai yra litanija?

Mano klausiamo, atsakiusi, kad esanti katalikė. Maža būdama net gėles bažnyčioj barstė. Dabar – viską jau užmiršusi ...

Jos vyrui padedant, litanią šiaip taip atkalbėjome ir visi kartu pasimeldėm už mirštantį.

Paskui išsikalbėjau su jais: jaunas vyras dirba kaip šoferis. Seniau buvęs kompartijos narys, bet tame nemato nieko blogo – tokia buvusi valdžia ir tvarka. Jis žmonių neišdavinėjęs ir niekam blogo nedaręs. Išlydėdamas labai piktinosi, nusiskundė vokiečiais ir gudų policija dėl nekalčių žmonių persekiojimo ir Minske įvykdytų žudynių, kokių net komunistai nėra darę. Vokiečių gestapininkai žiauresni už komunistus. Pradžioje visi gyventojai vokiečių labai laukę, jais tikėję, kol pažinę ir skaudžiai nusivylę.

Tylėjau ir klausiausi, bijodamas provokacijos. Nežinau, kodėl jis vis pasakojo, kad dideli vokiečių kariuomenės pulkai yra apsupti Kubanėje, iš ten jie niekada negalės prasiveržti.

Man neaiškus jo tikslas: provokaciniai sumetimai? O gal buvęs komunistas norėjęs mane „apšviesti“ ir palankiai nuteikti rusų atžvilgiu? Tegul Viešpats suteikia jiems šventos dvasios žiburėlį. Nusiųsiu katechistą²⁰, kad bent poterius pamokintų ...

Aplankiau vietinių vokiečių katalikų šeimą. Išsigandę ir susirūpinę. Reicho valdžia juos prievarta iškeldina į Vokietiją. Gal šimtmetį, o gal ir daugiau išgyveno Rusijoje – dabar visus labai slegia nežinoma ateitis. Labai prie manęs prisirišę — prašo, kaip kunigą kartu su jais vykti į Vokietiją, kur ir man gyvenimas būsiąs ramesnis. Iš Gudijos jų

²⁰ Katekizmo mokytojas

iškeliamą tūkstančiai. Pro Minską keliaujantieji vokiečių kunigai bijosi su jais užmegzti artimesnius ryšius – okupacinė valdžia jiems griežtai draudžia.

Minsko aviacijos ligoninėje dar tebėra trys lietuvių kariai. Sako, kad vokiečiai juos norėję išvežti į Kauną. Kariai galvoja, kad tai netiesa: vienas sanitarijos puskarininkis gavęs įsakymą, kai tik sustiprėjęs, vykti už Smolensko į vokiečių-rusų frontą. Nesugalvoja, kaip to išvengti?

Gerokai pavargau. Sąnariai nutirpo per ilgas valandas besėdint katedros klausykloje ir atleidžiant ištįsusias eiles belaukiančių. Nesijausdamas, stipriai sujudėjau ir – staiga – iš klausyklos stalčiuko iškrito knyga. Pakėliau ir nustebau: tai brangus radinys – brevijorius. Ir naujas, tik 1938 metų laida. Smulkiomis gražiomis raidėmis įrašas kunigas „Swiatopelk Mirski, T.J., Liublin, al. Raclawickie 15“.

Nemoku suprasti, kas ją čia galėjo atnešti ir įdėti klausykloje?

VI

Sesuo Marija

Seniai rengiausi tesėti pažadą aplankyti Minske ir apylinkėse gyvenančius Volgos vokiečius. Norėjau plačiau išsikalbėti su ne tik vokiečių labai gerbiama katalikų veikėja, įprastai vadinama Schwester Marija (Sesuo Marija), kuri savo veikla garsėjo dar bolševikiniais laikais – tikru krikščionybės apaštalu. Man pasisekė ją prikalbėti, kad plačiau papasakotų apie save, mano atsiminimų užrašams.

Ji pasakoja:

„Gimiau 1907 metais Rusijoje, apie 200 km nuo Saratovo, Usora kaime, Pavolgio vokiečių kolonistų šeimoje. 1920 metais mirė motina. Žemės sklypelis buvo nedidelis, turėjom vargo ir šviesesnių dienų. 1921 metais Pavolgėje kilo badas. Ištiko didžiausias nederlius. Anksčiau žmonės javų atsargas palikdavo sekantiems metams prasimaitinimui. Tada gi, bolševikai išvalė aruodus. Nepaliko net bado normos. Kolchozų dar nebuvo. Visose apylinkėse žmonės mirė badu, krito kaip musės... Ir dabar dar baisu prisiminti. Nespėjome mirusius kasdieną laidoti. Pradėjo plisti choleros epidemija. Kas likosi kaime, visi išmirė. Išliko, kurie išsikėlė kitur. Mūsų dideliame kaime buvo tik 5 bolševikai. Vėliau, nepakeldami persekiojimų, silpnesnio charakterio žmonės jungėsi prie bolševikų, kad sumažintų vargus ir persekiojimus.

Vienintelį kunigą išvežė. Bažnyčią uždarė. 1921 metais visa mūsų šeima: tėvas, brolis ir keturios seserys – išsikėlėme į kitą vokiečių-rusų kaimą. Tenai buvo geriau, nes bolševikai mažiau persekiojo. Bažnyčios nebuvo. Išpažinties reikėjo keliauti toli – į Pavolgę. Mūsų šeima išsisklaidė: Macejovkoje dirbau prie anglies skirstymo. Mieste buvo senas prancūzų kunigas, o mes gyvenome toliau nuo miesto, prie anglies šachtų. Tai buvo 1927 metais. Kunigas temokėjo tik prancūziškai. Iš kitur retkarčiais atvykdavo šen ten dar išlikę kunigai. Vietinė bolševikų valdžia tada dar tikėjimo nepersekiojo ir nesikišo – kaip nori, taip tikėk... Šachtose buvo trumpos darbo valandos ir labai gerai apmokamos. Tik tas darbas buvo pavojingas – retą dieną kas nors nežūdavo. Darbininkai, trumpai pabuvę, slapta nakties metu išnykdavo – pabėgdavo, kur mažiau pavojinga. Nesant pastovių gyventojų, nebuvo jokių mokyklų. Po eilės metų žmonės pradėjo sugrįžti į savo kaimus. Mūsų šeima ir buvę kaimynai vėl susirinkome Usora kaime į savo lūšneles.

1929 metais uždarė ir užkalė visas bažnyčias. Pavolgėje neliko nei vienos, o kaimus pradėjo lankyti komisariai agitatoriai. Suiminėdavo kunigus. Mūsų didelio kaimo kunigui uždėjo mokesčius – 200 pūdų kviečių. Katalikai iš paskutiniųjų surinko ir atidavė. Tada selsovietas²¹ (kaimo taryba) ir vėl pareikalavo 200 pūdų kviečių. Mūsų kunigas Adomas Karcis, apie 40 metų amžiaus, sušaukė žmones ir jiems pasakė:

– Jiems ne jAVų reikia: jie nori sunaikinti kunigą. Neatiduokite paskutinį duonos kąsnį, nes jūs badu mirsite, o manęs vis tiek neišgelbėsite ...

Kunigas dar kurį laiką tarp žmonių slapstėsi. Pagaliau jį išaiškino, suėmė ir išvežė į Saratovo kalėjimą. Pradžioje leisdavo įteikti siuntinius, paskiau jį ištrėmė į Sibirą. Tenai greitai mirė kankinio mirtimi. Jis buvo ilgai darbavęs Turkmenijoje, kaip misionierius. Buvo švento gyvenimo kunigas.

Vėliau išsikėlėme į Minską. Kurį laiką dirbau Minsko elektros stotyje, vėliau kasdavau kabeliams kanalus, kurį laiką dirbau pas Minsko narkomo (liaudies komisariato) pirmininką Kolodecą, kuris buvo aršus komunistas...

Minske tada slaptai darbavosi kunigas Chmielewskis, gi jam išnykus, ilgą laiką turėjo (iki 1937 metų pradžios) kunigą Baravyką.

Kolodeco namuose dirbau kaip C domrabortnica²². Klausė, kada norėsiu turėti vychadnoj²³? Atsakiau, kad esu tikinti ir norėčiau gauti laisvus sekmadienius. Jis juokdamasis atsakęs:

²¹ Kaimo taryba, seniūnija

²² Namų darbininkė. Vartota vietoje žodžio *tarnaitė*, nes komunistas negalėjo turėti *tarnų*.

²³ Išėiginė diena

– Glupost²⁴. Geriau išnaudotum laiką eidama mokintis, tada galėtum užimti labai aukštą vietą, kaip aš. Tada jo paklausiau:

– Jeigu aš būsiu mokyta ir užimsiu aukštas pareigas, tai kas jums dirbs? Kas tada bus „domrabortnica“?

Jis labai juokėsi.

Ir jo žmona tikėjo komunizmui, kaip Dievui. Abu priklausė partijai. Kada jie nenorėjo manęs išleisti į bažnyčią, paprašiau, kad paliuosuotų iš tarnybos. Tada abudu susirūpino:

– Nors penkis kartus per savaitę gali eiti į bažnyčią, tik pasilik ...

Aš jiems sakydavau, kad jie gali gauti tokią, kaip jie, netikinčią, kuri nevaikščios į bažnyčią ...

– Ne, tokios mums nereikia. Nenorim bedievės.

Kartais jie mane veždavosi į savo puikų vasarnamį, kur dažnai vasarodavo. Aš vis tiek stengiausi nuo jų pasiliuosuoti (nenorėjau dirbuotis su komunistais), bet jie visais būdais kliudė. Sakiau, kad turiu nuvykti į Pavolgę, nes noriu atsivežti seną tėvą į Minską. Jie siūlė pasiųsti pinigų, kad jis pats atvažiuotų į Minską. Aš sakydavau, kad pasiųsti pinigai retai pasiekia adresatą. Tas buvo tiesa. Jeigu kam į kaimą ateidavo pinigų, tai selsovietas išsiskaičiuodavęs už tokius ir kitokius dalykus ir gavėjas pinigų dažniausiai nesulaukdavo. Tada liepė siųsti jo paties vardu. Taip ir padariau. Praėjo mėnesis, du – tėvas pinigų negavo. Tada jis pasiuntė savo pavaduotoją, kad nuvykęs sutvarkytų pinigų gavimo reikalą. Minske tuo metu buvo nedaug vokiečių, neprirašydavo. O kur tik vietinė policija nesutikdavo „prirašyti“ – neleisdavo apsigyventi.

Kada 1937 metais uždarė paskutines Minsko bažnyčias, rašiau visur, besiteiraudama, kol sužinojau, kad Tiflise²⁵ dar yra veikiančių katalikų bažnyčių. Išvažiavau į Gruziją. Dirbau pas vietos katalikus. Gruzinais nėra stiprus tikėjimas. Šeima, kurioje aš dirbau buvo pasiturinti. Bet jų svarbiausias religinis aktas – retkarčiais nueiti į bažnyčią ir nupirkus pastatyti kokią dešimtį ar daugiau žvakių. Jų išmanymu, to ir užtekdavo.

Ir Gruzijoje katalikų kunigai buvo išgaudyti ir sukišti į kalėjimus. Kiti išvežti į Sibirą. Pamaldas laikydavęs aisorų kunigas, kuris buvo vedęs ir šventas Mišias atnašaudavo sava kalba. Pradžioje nežinojom, kad jis buvo vedęs. Mokėjo ir kitas kalbas. Vėliau sužinojau, kad jie užsispyrusiai norėję pasilikti prie savo senų tikėjimo apeigų ir Šventasis Tėvas jiems tai leido. Į Gruziją sugrįžo senas katalikų kunigas gruzinas. Buvo uolus ir

²⁴ Kvailystė

²⁵ Tbilisis

rūpestingas. Žmonės buvo atpratę nuo išpažinties, tada jis visus lankydamas gražiai prikalbinėjo. Daug metų išbuvęs Sibire. Išleistas tik karui su vokiečiais prasidėjus. Visame Tiflise dar tebeveikė tik viena katalikų bažnyčia ir tik vienas šis kunigas iki mano sugrįžimo į Minską. Tenai katalikų daugumą sudarė vokiečiai, lenkai ir šiek tiek gruzinų. Moterys ir mergaitės atlikdavome bažnyčioje įvairius darbus. Prižiūrėdavome ir puošdavome altorius. Vokiečių ir lenkų katalikai buvome labai vieningi. Kai kurios mano draugės neišvengė suėmimo. Didėjant persekiojimams nei vargonininkas nei zakristijonas nesirodydavo bažnyčioje. Jų pareigas atlikdavome mes – mergaitės ir moterys.

Aš paskambindavau, uždegdavau ant altoriaus žvakes, mano vyresnė draugė balsu kalbėdavo maldas. Mudvi atsiskyrėme nuo šeimų, kad pavojaus metu nekalti nenukentėtų. Kartais GPU²⁶, o vėliau NKVD²⁷ mus ištardydavo, o ypatingai tada, kai nešdavome į kalėjimą (suimtiems kunigams) maisto. Laisvu laiku mes rūpestingai rinkdavome parašus ant prašymo, kad kunigus išleistų iš kalėjimo. Pasirašydavo visi mūsų aplankomi katalikai...

Pagaliau policija pradėjo rimtai persekioti. Mano draugė, po ilgų grasinimų ir tardymų pasislėpė. Aš kiekviena diena laukiau suėmimo ...

Nusprendžiau bėgti. Nakties metu nuvykau pas seserį į vieną tolimą apylinkę. Galvojau sugrįžti atgal į Minską. Iš Gruzijos išsivežiau nelinksmsus prisiminimus. Nuvykau į Pavolgę, pas brolių. Tenai žmonės per eilę metų gyvendami be kunigo, pradėjo nutolti nuo tikėjimo. Tuoju surinkau būrį nekrikštytų vaikų ir visus nuvežiau į tolimą kaimą, kur slaptai gyveno senelis kunigas – visus pakrikštijo. Daugelio kaimų vaikus prirengiau prie Pirmosios Šventos Komunijos. Žmonės prašė visam laikui jų tarpe pasilikti ir religiškai šviesti vaikus. Tik aš ir brolis bijojome, kad galia pražudyti artimuosius.

Atvykusi į Minską jau neradau mano geros draugės, kuri eidavusi į bažnyčią, o kada visas Minsko bažnyčias uždarė, važiuodavo į Borysovą ar Kodjanovą. Susirūpinau, jausdama rimtą pavojų. Norėjau vėl važiuoti į Tiflisą, tik mano sesuo nenorėjusi išleisti. Bet kai policija pradėjo mus dažnai „lankyti“, o mano pasą dar buvo ilgam užlaikę, nieko nelaukdama nakties metu vėl apleidau Minską.

Jau sekančią naktį atvažiavo manęs suimti. Nerado. Dievo malonė perspėjo, kad nepatekčiau į kankintojų nagus. Policija reikalavo, kad sesuo duotų mano adresą Tiflise. Davė. Aš buvau tik trumpam laikui ten prisirašiusi ir po trumpo laiko vėl išsirašiusi, kad

²⁶ Glavnoje političeskoje upravlenije – Vyriausioji politinė valdyba, SSSR ministerija, atsakinga už tai, kad valstybėje būtų skleidžiamos tik teisingos mintys.

²⁷ Narodnyj komissariat vnutrennich diel – Vidaus reikalų liaudies komisariatas, SSSR ministerija, atsakinga už tai, kad neteisingai galvojančios piliečiai būtų išgaudyti.

taip lengvai manęs nesusektų. Greitai sužinojau, kad jau esu policijos ieškoma suėmimui už religinę veiklą.

Visoks religinis veikimas buvo laikomas dideliu priešvalstybiniu nusikaltimu. Dabar turėjau būti atsargi ir nuolatos keisti adresą, kad nesurastų naujai prisirašytoje vietoje.

Suradau darbo aukšto komunistų valdininko šeimoje. Prašiau manęs nepriregistruoti. Sakiau, kad nenoriu nuolatos terlioti paso. Jie suprato, kad esu policijos ieškoma ir mane užtikrino:

– Čia gali nors šimtą metų ramiausiai gyventi – niekas nesusieškos.

Suprato ir priežastį, kada sužinojo, kad aš kiekvieną dieną einu į bažnyčią. Manau, tas jiems dar gi patiko. Nekliudė lankyti bažnyčią ir per visą laiką man rodė nuoširdų pasitikėjimą.

Sesuo Paulina iš Minsko rašė, kad jeigu nebūčiau suspėjusi pabėgti – sėdėčiau kalėjime. Tuo metu Tiflise paplito aštrios formos gripo liga. Daugelis žmonių sirgo ir mirė. Susirgau ir aš. Ilgai kentėjau. Tik klimato permaina mane sustiprino. Vistiek Tiflise religinis gyvenimas buvo žymiai gyvensis, kadangi Minske dauguma miesto gyventojų (žydų tautybės) atkakliai neapkentė katalikų tikėjimo. Tiflise tuo atžvilgiu kur kas geriau. Gatvėje, kur aš gyvenau, mažutėje kopyltėlėje niekuomet negeso šviesa. Sekmadieniais bažnyčios buvo prisigrūdusios tikinčiųjų ...

Dabar Schwester Marija moko volksdeutsch'ų²⁸ vaikus – yra jų dvasinis vadovas – patarėja ir autoritetas (Dėl Dievo meilės ir katalikybės išlikimo Rusijos plotuose, ji seniai išsižadėjo savo asmeninio gyvenimo, visas savo gležnas pajėgas skirdama tikėjimo ugnelės žiebinui ir kurstymui).

Ji – smulkutė, neaukšto ūgio, giliai tamsiomis akimis, kuriose švietė Viešpaties Dievo meilė. Jos visa išorė dvelkianti vokišku tvarkingumu. Savo dvasinį gyvenimą ji griežtai rikiuoja pagal amžinus, niekada nesenstančius kilnumo ir pasiaukojimo dėsnius. Jos tautinį įgimtą charakterį pabrėžia tvarka ir drausmė.

VII

Lietuvių karių bunkeriuose

Buvau iškviestas į Miesto Komisariatą. Kultūros ir švietimo skyriuje man liepė užpildyti kelių lapų anketą apie Minsko katalikų padėtį ir jų skaičių. Atsisakiau teikti informacijas, argumentuodamas – tas vietos katalikams nieko nepadės. Tada būtinai

²⁸ Laikančių save vokiečiais ir galinčių įrodyti turint vokiško kraujo.

pakvietė užėti pas Švietimo ir Kultūros skyriaus viršininką vokiečių Pratest. Mane priėmė vidutinio amžiaus vyras rudmarškinio²⁹ uniformoje. Plačiai jam išdėsčiau tragišką Minsko katalikų ir lietuvių karinių apsaugos batalionų padėtį dvasiniu atžvilgiu – neturint daugiau nei vieno katalikų kunigo, o man – kaip karo kapelionui jokia būdu nepajėgiant aprėpti didelių Gudijos plotų. Jam pastačiau klausimą: kodėl Gudijos katalikai persekiojami, skriaudžiami ir laikomi religiniu atžvilgiu paskutinėje vietoje? Kodėl vokiečiai leidžia jiems taip skaudžiai nusivilti karine okupacija?

Jis viską rūpestingai užsirašė ir pasižadėjo daryti atitinkamų žygių ...

Grįžęs iš komisariato radau kvietimą nuvykti į lietuvių karių tolimą sargybų postą. Palydovais gavau du karius. Sunkvežimiu leidomės per miškus.

Kelyje sutikdavome motorizuotus vokiečių karinius dalinius. Jie atrodė kiekvienu momentu buvo pasiruošę kautynėms. Paklausiau mano palydovus, ar esama pavojaus susidurti su partizanais?

Jie juokdamiesi atsakė, kad iš kiekvieno miškelio mus gali pasveikinti šūvių salvėmis, nes čia taip įprasta. Mes laimingai pravažiovome daugelį kilometrų, šį kartą dienos metu niekas neužpuolė. Įvažiovome į kreivus šunkelius. Kelyje susidūrėme su keliais ginkluotų lietuvių karių sunkvežimiais iš kitų aplinkinių sargybų postų, išmėtytų po plačias apylinkes. Tik vakare pasiekėme niūriais raistais ir durpynais apsuptą vietovę, vadinamą Cna. Aplinkui driekėsi neapmatomi, paslaptingi ir padūmavę pelkių miškeliais pajvairinti durpynai ir jų apsaugai keliolika griozdiškų trobesių – sargybų postas, kuris seniau buvo ginamas ukrainiečių sargybų kuopos ...

Mus linksmai sutiko Sargybų viršininkas leit. Gumauskas ir nuotaikingi kuopos vyrai. Tuoju mane jie įsivedė į didelę patalpą, kur už stalo sėdėjo bataliono vadas, kiti karininkai ir dar neseniai iš Vokietijos atvykęs ir su lietuviais gražiai sutariantis vokiečių Ryšio karininkas ...

– Tai mūsų kultūros žmogus ir geras lietuvių draugas ... – man jį pristatė lietuviai.

Po trumpo pokalbio bataliono vadas ir vokiečių karininkas išvyko. Kuopos vadas aprodė jų vargingą buveinę. Visos patalpos kulų subadytos. Langai, palangės, durys – viskas sušaudyta. Atrodė, kad čia būta aršiausių kovų.

²⁹ „Sturm Abteilung“ (lietuviškai – šturmo būrys). Grupuočių paskirtis buvo naikinti nacių politinių oponentų susirinkimus. Grupuočių nariai dėvėjo pilkus švarkus, rudus marškinius (nuo ko ir prigijo kitas jų pavadinimas „rudmarškiniai“), svastikos ženklą ant rankos, kelnes, kurios aptempia blauzdas ir praplatėja ties kišenėmis ir aulinius kareivio batus.

– Nepagalvokite, kapelione, kad visa tai padarė partizanai ... – juokėsi leitenantas. – Tai ukrainiečiai kariai demonstravo savo „narsumą ir kultūringumą“. Jie iš visų pusių šaudė į kur tik norėjo ir kol jiems nusibodo. Po vieno tokio „partizanų puolimo“ pats ukrainiečių vadas labai stebėjosi, kad jiems jokių būdu nepavyko pataikyti į ambulatorijos kambaryje esantį didelį veidrodį. Gi, nusibodus jiems „uliavoti“, visi ukrainiečių sargybų vyrai perėjo pas komunistų partizanus. Tada vokiečiai atsiuntė kitą kuopą, bet ir tais nepasitikėdami, juos greitai išsigabeno į Minską, o visas sargybas perdavė lietuviams ...

Sargybų kuopos gyvenamas namas paverstas bunkeriu, su kulkosvaidžių šaudymo angomis ir kitais sustiprinimais. Per naktį pelkynuose girdėjome tankų šaudymą, nuolatinius granatų sproginėjimus ir kovos triukšmą. Mūsų „bunkeryje“ naktis praslinko „ramiai“. Visiems kariams buvo griežtai įsakyta be reikalo neieškoti amunicijos, taupyti šovinius tik rimtam reikalui.

Sekantį rytą skubėjome tvarkyti patalpą laikinai koplyčiai, kur galėčiau atnašauti šventas Mišias. Dauguma karių norėjo atlikti išpažintį ir priimti Švenčiausią Sakramentą.

Staiga, atbėgęs karys pranešė, kad sunkiai susirgo vienas sargybinis. Nuvyko kuopos vadas, bet tuojau ir mane pašaukė. Lovoje blaškėsi išblyškęs kareivėlis ir vis kartojo:

– Jėzau, Jėzau ...

Sustiprinau ir suraminau jį kaip bemokėdamas. Greitai buvo išvežtas į Vilniaus ligoninę. Pasimeldžiau, kad Gerasis Dievas jį išsaugotų.

Pietų metu atvažiavo gurguolė – poros arklių vežimas su dviem kariais iš Papierniž Sargybų posto prašyti, kad ir juos aplankyčiau.

Tuoju išvykome. Reikėjo pasirinkti vieną iš dviejų kelių: tolimesnis – plentu, artimesnis – per miškelius, krūmus ir dirvas. Pasirinkome trumpesnį – apie 7-8 km. Per sušalusias dirvas kratė nežmoniškai, buvo sunku sėdėti. Arkliukai, matyt gerai šeriami, nešėsi kaip staininiai³⁰.

Vienur kitur nusifotografavome, anot kareivėlių, prisiminimui – negi per visą amžių trunkysimės Gudijos pelkėmis. Kelionės draugai atidžiai stebėjo miškelius. Juokavome iš grėšiančio pavojaus, bet kartu rimtai komentavome, kad iš visur tykojanti mirtis, kelionei teikia savotiško įdomumo. Laimingai pasiekėme Papiernižą, kur gražioje aukštumėlėje stovėjo keliolika pastatų. Ant kalno graži mūrinė mokykla, dabar (po partizanų prieš savaitę įvykdyto užpuolimo) telikusios tik aukštos raudonos sienos. Ir iš čia komunistiniai partizanai išsivedė visus ukrainiečių sargybų kuopos vyrus. Lietuvių kariai sau laikiną

³⁰ Laikomas arklidėje, vertas pagyrimo, ne darbinis kuinas

būstinę įsirengė dideliame mediniame name. Apylinkių kolchozininkai³¹ vežiojo smėlį ir sunkius rąstus bunkerio statymui. Darbavosi tingiai, be noro ...

– Norime apsisaugoti nuo nuolatinių apšaudymų ir naktinių „svečių“, — šypsodamasis man paaiškino Sargybų viršininkas leit. Samuolis.

– Kada mes čia atvykome, partizanai dar nieko nežinodami, nakties metu drąsiai atkeliavo. Turėjom susišaudymą ir bent du jų sužeidėm. Dabar jie bus atsargesni, nes lietuviai kare nemėgsta juokauti ... – šypsojosi dar labai jaunas karininkas, o rimti jo vyrai linguodami galvomis pritarė.

Sutarėme, kad dažnai juos lankysiu dvasiniam sustiprinimui. Visi nuoširdžiai džiaugėsi. Pravedžiau religinius pokalbius ir su durpiniu sunkvežimiu leidomės Minsko kryptimi. Kelias buvo nepaprastai blogas: tai ledas, tai purvas. Sustojome Siminkos kaime. Šoferiai davė pailsėti motorui. Įsistojęs į suaugusio žmogaus kaliošus, penkiametis berniukas smalsiai mus apžiūrinėjo. Apysenė moteris vilko sunkų vandens kibirą. Sustoję atsikvėpti ...

– Ar aplanko jus bolševikų partizanai? – gudiškai paklausiau ją.

– Nežinome jų. Niekada nematėme, – greitai ji atsakė ir pasigriebusi kibirą, nurūko.

– Gyvenimas juos išmokė atsargumo, – nusijuokiau, galvodamas, kad žmogus visur prisiderina.

Užvažiavome ant aukštoko kalnelio.

Tolumoje aitrių dūmų debesėliuose snaudė karo grėsmės prislėgtas, griuvusių kirbinėmis pasipuošęs senasis Minskas.

Rytą sužinojau, kad parapijos namuose nakvojo iš Vilniaus ir Kauno atvykę kariai. Pasakojo, kad Lietuvoje niekas nestoja į vokiečių dar vis bandomą organizuoti SS legioną. Kaune ir Vilniuje vėl buvę daug suėmimų ir visas jaunimas, kaip ant adatų. Visi tolinasi nuo didesnių miestų. Vakare atėjo vienas kareivėlis, gulėjęs Minsko ligoninėje. Vokiečiai buvo jį nuvežę net į Polocką. Ir tenai jo nepriėmė – pavyko gauti komandiruotę į Kauną ...

VIII

Išvyksta Volgos vokiečiai ...

Buvau paskelbęs, kad šiandien bus pamaldos, pamokslas ir išpažintys išimtinai vokiškos kilmės (Volksdeutsch) katalikams. Prisirinko pilna bažnyčia. Atgiedojau

³¹ Kolūkio nariai, kolūkiečiai

„Libera", atnašavau šventas Mišias ir palaiminau Švenčiausiuoju Sakramentu, nuoširdžiai paprastus gerus žmones katalikus. Pamokslo metu jų daugelis verkė ...

Volgos vokiečiai katalikai patyrė iš bolševikų sunkiai pakeliamų skriaudų ir skausmo: nuolatos buvo vaikomi ir kilnojami iš savo senųjų gyvenviečių, o daugelis jų savo kaulais nuklojo Sibiro taigas. Dabar jie, daugumoje, iškeliami į Litzmanstadt (Lodzę). Nežino, kaip teks įsikurti, po ilgų šimtmečių išgyventų Rusijoje? Jų likimą vis kiti tvarko ...

Nors labai susirūpinę, bet prie nuolatinų iškilnojimų, atrodo, pripratę.

Aplankiau senutę ligonę, kaime, pora km už Kalvarijos kapinių. Jos duktė, su mažomis mergytėmis, buvusi be jokios priežasties, tik dėl kaimyno įskundimo, ištremta į Sibirą. Tenai atkentėjusi grįžo ir savo įskundėjams atleido, tegu juos Dievas teisia ...

Kaimo žmonės, su vienarkliu vežimėliu mane atvežė atgal į Minską. Pasakojo, kad ir jų kaime jau pradėjo rodytis partizanai.

Sustojome kapuose. Pašventinau duobę vienam labai staiga mirusiam vokiečiui katalikui. Paskui, vietos vokiečių prašomas, nuvykau į namus, kur buvo pašarvotas velionis. Atsidėjęs stebėjau Volgos vokiečius, kurie savo išvaizda buvo panašūs į žydus: juodaplaukiai, tamsiaodžiai ir netaisyklingų veido bruožų.

Visur matėsi skuba – ruošėsi nežinomai kelionei į savo protėvių šalį. Prie mirusio namų palangėje sėdinėjo žmonės. Susikaupęs atgiedojau „Libera". Visa siela stengiausi įsijausti į maldos vertę, nors šį kartą buvo labai sunku pasitikėti maldos galia, nes žinojau jį mirus nuo girtuokliavimo. Nebuvo atlikęs išpažinties ir alkoholio svaigulio įtakoje iškeliavo į amžinybę. Tai baisu. Viešpatie, pasigailėk. Jo šeimos nariai skaudžiai raudėjo ...

Dviračiu išvažiavau pas kitą ligonį, kurį radau jau bevaikščiojantį, bet labai džiaugdamasis priėmė visus sakramentus

Dauguma kelionei besirengiančių vokiečių buvo išpažinties. Penintentų³² tarpe nemaža vyrų ir jaunimo. Popietę paskyriau kalėjimui – manęs laukė trys lietuvių kariai. Radau juos dirbančius darže. Rudmarškinis jų viršininkas neleido anksčiau pasimatyti, negu bus sugrįžę iš darbo. Reikėjo laukti. Pagaliau pakvietė į atskirą pasimatymų kambarį. Lietuvių kariai labai nusiskundė sunkia kalinio dalia, kietu režimu. Sėdėjo jie kartu su sugaudytais partizanais, kurie žiauriai nusistatę prieš visus, kurie buvo vokiečių tarnyboje. Dabar jiems tenka išgyventi net kalėjime sunkių ir pavojingų valandų. Partizanai vis tariasi juos tyliai nusmaugti.

³² Besirengiančių išpažinėčiai

Žinau, jie nenori prisipažinti, kad yra sunkiai nusikaltę, bet yra kaltinami plėšikavimu ir kitais baisiais nusikaltimais. Visi pageidavo atlikti išpažintį, nes pasigailėjimo nesitikėjo. Prašiau tinkamai prisirengti. Žadėjau juos aplankyti po kelių dienų.

Vakare mane aplankė tolimesnio bataliono karininkas. Nupasakojo, kad jie plačiai išsidėstę prie Radaškevičių kelio ir Ilja, gana gražiai ir kultūringai tvarkosi. Saugoja transportus, tiltus, etc. Vokiečiai lietuviais pasitiki. Ukrainiečiai dažnai su visais ginklais perbėga pas bolševikų partizanus. Lietuvių dezertyrų dar nepasitaiko ...

Iš Lietuvos seniai nesulaukiame žinių. Iš Vilniaus, prieš kurį laiką mane aplankė Kariuomenės ugniagesių inspektorius, majoras Šimkus, kuris pasakojo, kad ir Vilniuje gyvenimas labai neramus. Minske, bent kol kas, raudonieji partizanai susilpnėjo.

Švenčiausios Marijos Dievo Motinos Apreiškimo šventė. Iškilmingos pamaldos buvo 10:00 valandą. Paskutinį kartą bažnyčioje giedojo Volgos vokiečių choras. Vėliau buvo dar vienos giedotinės šventos Mišios. Ši diena Gudijos patriotams labai reikšminga ir svarbi – jų krašto nepriklausomybės paskelbimo sukaktis. Žmonių buvo pilnutėlė bažnyčia. Išpažintys užtruko iki 14:00 valandos.

Klebonijoje palikę savo daiktus X bataliono vyrai, skubiai išvyko į Šatską. Vakar diena man paliko liūdną prisiminimą: vėlai vakare atėjo du lietuviai puskarininkiai – girtutėliai ir triukšmaudami. Nepajėgiau juos nuraminti. Nežinau iš kur galėjo toki padaužos atsirasti? Liūdna ir gaila mano tautiečių ... Iš Lietuvos gavau krūvą laikraščių. Negaliu suprasti, kas tenai dedasi? Įdėta daug nuotraukų iš naujai kuriamų Statybos batalionų (vadinamų „Inžinerijos“). Vokiečių dėtos didžiausios pastangos sukurti Lietuvių SS Legioną suiro. Pagal spaudos žinias Latvijoje ir Estijoje SS legionai sėkmingai veikia. Nesistebiu: latviai yra kitokio sukirpimo. Beveik kasdieną Minsko gatvėse sutinku latvius esesininkus gestapo tarnyboje. Pasipūtę ir išdidūs gestapininkų uniformose, varosi suimtuosius į kalėjimą ar iš kalėjimo į gestapo įstaigą tardymui. Vakar, man esant kalėjimo laukiamajame (norėjau pasimatyti su suimtais lietuvių kariais), atėjo latviai gestapistai su raštu paimti dešimtį vyrų. Kiti šalmuoti latvių SS vyrai (iki dantų ginkluoti) laukė už durų. Man įdomu už ką jie toki ištikimi vokiečiams? Gerai atsimername, kad latviai buvo ištikimiausi ir uoliausi GPU³³ (bolševikų) tarnyboje.

Paskutinį kartą Volgos vokiečiai dalyvavo pamaldose. Ir šiandien jiems gražiai vadovavo Schwester Marija. Visi pamaldžiai apėjo Kryžiaus Kelius (Stacijas). Vienas seniukas vokietis atėjęs zakristijon prašė atnašauti šventas Mišias ir atsisveikindamas verkė

³³ Vyriausioji politinė valdyba

pasikūkčiodamas, kaip mažas vaikas. Nepajėgiau nuraminti. Šventoriuje atsisveikinau kitus Visi ašarojo. Sovietų buvę kilnojami bene į devintą vietą. Pirmąjį kartą, kai bolševikai juos siuntė į Sibirą, buvo taip pat 25 kovo mėnesio. Manau, kad ir šitas jų iškeldinimas į Vokietijos pakraštį jiems nebuvo malonus.

Šiandien pavojaus aliarmą paskelbė žymiai anksčiau prieš sovietinių bombonešių pasirodymą.

IX

Šatskas, Sluckas, Kopylis, etc...

Po šventų Mišių į zakristiją atėjo italų karys. Rodydamas paveikslėlius prašė ant jų užrašyti reikšmę. Ikona ir kiti. Jis mėgino kalbėti rusiškai, bet žinojo, tik paskirus žodžius. Mano menkas italų kalbos žinojimas nedaug tepadėjo. Sunkiai susikalbėjome. Užrašiau jam „pro memoria³⁴“ keletą fotografijų ...

Iš Chožovo grįžo mano zakristijonas. Tenai katalikų tarpe kilo didelis pasipiktinimas popais. Vietinis popas įskundęs gestapui katalikų kunigą, kurį vos nuo mirties išgelbėjo lietuvių kariai ir vietos žandarai. Kunigas išliko gyvas, bet gestapininkai norėję sušaudyti įskundėją. Tada įskūstasis kunigas išmaldavęs, kad popo pasigailėtų. Tačiau, po to, arogantiškas popas per pamokslą tarp kita ko pasakęs:

– ... vidijte polskije mordy, budu havaryt propoved³⁵.

Nesistebiu, popas pasielgė tikrai rytietiškai.

Po pietų išvykau į Šatską. Iki Slucko miško keliavome laisvai. Toliau teko gerokai pastoviniuoti – kelias pavojingas. Vistiek ryžomės rizikuoti. Miškas abipus kelio buvo iškirstas per šimtą metrų. Stovėjo tik vienas kitas paskiras medis. Tankus ir tamsus miškas ramiai snaudė. Netikėjau, kad iš jo kas nors galėtų užpulti, nors kartais būna labai klastingas ...

Ramiausiai mišku prašvilpėme apie 20 km. Mūsų sunkvežimį sustabdė tik Stūtzpunkte³⁶ prie Valerianovo. Prie mūsų prisijungė jaunas vokiečių policijos karininkas, prikmandiruotas prie X Lietuvių bataliono. Apie jį lietuvių kariai neturi geros nuomonės. Esą jis gali lengvapėdiškai šaudyti nekaltus žmones. Sveikindamasis jis noriai visiems kišo ranką paspausti ...

³⁴ Atminčiai

³⁵ Matot, lenkiški snukiai, sakysiu pamokslą

³⁶ Šaulių sargybos punktas

Mūsų kelias palengva kryo į šoną Šatsko kryptimi. Keliose vietose miškas nebuvo iškirstas ir tankumynai rakino kelią.

– Štai, čia, prie šito pasisukimo, vakar buvo nušautas vokiečių leitenantas ir kiti trys kartu važiavę ... – pirštu parodė vienas kareivėlis.

– Du tiltai buvo sovietų partizanų sudeginti, – negarsiai pridūrė kitas.

Pagaliau išnėrėme į lauką, nes čia pat buvo Šatskas. Prie miško pakelėje tūnojo civiliai apsirengę ir sunkiai ginkluoti gudų policininkai.

Kelionė pavyko ramiai. Visa aplinka atrodė taiki ir tyli. Kariai pusbalsiu kalbėjosi, kad partizanai šiose apylinkėse yra gavę gerą pamoką.

Bataliono vado neradau. Aplinkui jų buveinę statomas dvigubų sienų sustiprinimas – vidurys pripilamas žemių. Aplinka išvagota griovių. Koridoriuose sustatyti sunkieji kulkosvaidžiai. Mūsų vyrai čia sudaro stiprią karinę apsaugą. Jų vargai ir pavojai žymiai didesni, negu Minsko apylinkėse.

Igulos kariams atnašavau šventas Mišias. Dalyvavo visi nuo tarnybos laisvi kariai. Vėliau nuvykau į valsčiaus namus, kur didžiulė salė jau buvo pilna žmonių. Dauguma ėjo išpažinties. Per abi mano čia buvimo dienas turėjau gausaus darbo. Tik mažų vaikučių pakrikštijau 57. Net daugelis ortodoksų³⁷ būtinai norėję prieiti išpažinties, kadangi jų batiuška³⁸ iki čia dar nedrįsta atvažiuoti ...

Žmonės ašarodami skundėsi, kad policininkai gudai labai žiauriai elgėsi su vietos gyventojais: dėl menkiausių priežasčių kankino ir žudė savuosius. Atrodo, į gudų policiją prilindo daug niekingo elemento. Jų baisius veiksmus nepajėgiu užrašinėti: ranka virpa ir spaudžia širdį. Klausinėjau gyventojus, ar turite nusiskundimų ir lietuvių kariais?

– O, taip: trys lietuvių kariai eina išvien su gudų policija ...

Apie visus kitus bataliono vyrus atsiliepė su pagarba, bet šitie trys žemino gerą lietuvių vardą. Nejaugi lietuvės motinos tokius išaugino? Neįtikėtina, skaudu ir liūdna. Pamaldų metu pasakiau lietuviams aštrų pamokslą. Aštriais ir kietais žodžiais pasmerkiau plėšikautojus, žeminančius taurų žmogaus ir lietuvio vardą, einančius kartu su žemos moralės gudų policija ir skriaudžiančius ramius gyventojus. Ilgai kalbėjau kupinas širdgėlos ir švento pasipiktinimo ...

Nesvarbu, kad mano kartūs žodžiai galėjo labai nepatikti kariams plėšikams. Negaliu tylėti, kada iš daugelio vietos gyventojų girdėjau, jog yra lietuvių, kurie samagono³⁹

³⁷ Stačiatikių

³⁸ Mandagus kreipimasis į popą

³⁹ Krūminė, namudinė degtinė

įsigijimui nuskriaudžia varganus žmonelius ir paskui girtuokliauja ...

Per civilių žmonių pamaldas mūsų kariai giedojo lietuviškai. Turėjau ilgas eiles prie klausyklos. Nenumatytai didelis skaičius priėmė šventą Komunią.

Kada iš karto sutuokiau aštuonias poras, tų iškilmių metu mūsų kariai vėl gražiai pagiedojo.

Galvoju, kad kieti ir aštrūs žodžiai pamoksle, kartais būtini. Vakare į mane kreipėsi vienas karys:

– Kapelione, noriu su tamsta pasikalbėti. Nutariau pakeisti mano bjaurų gyvenimą ...

Pasiūliau tuojau atlikti išpažintį ir nuoširdžia atgaila gaivinti surambėjusią sąžinę. Greitai prie jo prisidėjo dar vienas ...

– Viešpatie Dieve. Nuplauk savo krauju ir sustiprink malonėmis, velnio vergijoje klydusias, pas Tave vėl sugrįžusias sielas. Viešpatie, neleisk joms niekada nuslysti į sunkios nuodėmės pelkes. Dėkoju Tau, Dieve, kad per Tavo nevertą tarną, Tu priimi į savo šventą tėvišką globą du paklydėlius ...

Čia būdamas sutikau naujai prie lietuvių priskirtą vokiečių kapitoną. Pasisakė kelis metus buvęs japonų belaisvėje. Esąs giliai tikintis protestantas. Jo manymu, nacionalsocializmas turėtų būti krikščioniškas. Rimtą jo dėmesį atkreipiau į sunkią, nenormalią katalikų padėtį vokiečių okupuotuose kraštuose. Daugumoje gyventojai paliekami be bažnyčių ir be kunigų. Jis man visai pritarė, kad žiaurumais ir žudynėmis žmonių nepakeisi ir partizanų neišnaikinsi.

Mano išvykimo rytą atsirado dar vienas kitas karys, norintis atlikti išpažintį ir pasitraukti iš nuodėmių pelkės. Visa širdimi dėkojau Viešpačiui.

Vykome pro Valerionovo gudų postus. Netoli stovėjo vežimas su keliais policininkais. Vienas palydovų pasakė:

— Matote, anas vežime kojas iškėlęs, sėdi Viktoras, kuris Šatsko apylinkėse daug žmonių nukankino ar sušaudė. Dabar jis atsargus – pirma jo vežimo vyksta patruliai ant patrulių ...

Tyliu ir galvoju apie vakar skaitytą partizanų atsišaukimą į lietuvių karius ir gudų policiją:

– ... argi jų negirdite nekaltų motinų ir žudomų vaikų šauksmo ir dejavimų?

O atsišaukimo gale dar priduria:

– Dieve, nebausk mūsų tautos, dėl kai kurių išsigimėlių piktų ir baisių darbų

Šalia manęs sėdi išdidus ir pasipūtęs vokiečių policijos sekretorius. Jis spaudžia rankose automatą ir neramiai žvelgia į miško tankmę ...

Pasiekėme Valerionovą. Iš netolimos lietuvių sargybos atskubėjo puskarininkis, prašydamas aplankyti jų postą. Pažadėjau – grįžtant iš Slucko. Tęsėme kelionę. Pakelėje, vokiečių kareivių priežiūroje, vietos gyventojai skubiai dirbo naujus sutvirtinimų punktus. Vežė iš miško rąstus, juos klojo apipildami smėliu. Man atrodo, visi labai prisibauginę, laukė stiprėjančių puolimų. Paskutiniais mėnesiais čia buvo sunaikinta ne vienas, o dešimtimis karinių transportų ...

Pavakare pasiekėme Slucką ir leidomės tolyn – į Kopylį. Kelias prastas, vykome labai pamažu. Artėjant prie Romanovo bažnytkaimio. Keleiviai tyliai kuždėjosi, kad vykstame partizanų lankomomis vietomis. Mano palydovas karys užsitaís šautuvą ir jį nukreipė į tankaus miško pusę. Gintis nuo užpuoliko visi turi teisę.

Pravažiavome Doktorovičių kaimą, tik vakar partizanų lankytą. Dabar kaimas – kaip išmiręs. Tik kai kur maži vaikai neramiai žvalgėsi pro namų kampus ...

Kopylį pasiekėme laimingai. Plačiai šypsodamiesi mus sutiko kapitonas Matulevičius ir leitenantas Dubinskas. Klausiami dėl partizanų, jie užtikrino, kad čia jų apstu. Pasimaišo būriais po 50, po 100, o kartais net po du šimtus vyrų. Su lietuviais jie vengia susiremti – atviros kovos nemėgsta. Tenkinasi, bent kol kas tik pasalų užpuolimais.

Tuoju suorganizavome pamaldas. Prisirinko daug ir civilių gyventojų. Stebėtina, daug ėjo išpažinties. Reikėjo atnašauti dvejas šventas Mišias. Po pietų vaikams ir suaugusiems rodžiau nejudamų paveikslų seriją. Vieniems aiškinau lietuviškai, kitiems gudiškai. Visi mano žodžių atidžiai klausėsi. Gal būt pavyko pasėti bent mažytę gėrio ir dvasingumo sėklą ...

Bataliono vadas sugrįžo iš ekspedicijos prieš miškų pabaisas. Paklausiau, kaip sekėsi žygis?

– Gerai, kapelione. Ir šį kartą beveik laimingai. Galėjo būti blogiau ...

Patylėjęs jis tęsė:

– Doktorovičizne radome dar šviežių miškinių atsilankymą. Pusės valandos skirtumu. Paėmė tris vežimus su „rekvizicijomis“. Ilgai nelaukdami juos vijomės. Už kelių kilometrų vieną iš paimtų žmonių radome persautą ir paliktą. O kaltininkai jau buvo per toli. Ir šį kartą paspruko ...

Išsikalbėjau su kariais, kurių vienas neseniai dalyvavo liūdnesniame susidūrimo ties Cimkovičiais:

– Girių plėšikai iš pasalų nutykojo ir atidengė ugnį prieš šešiolikos vyrų lietuvių grupę. Penkis mirtinai nukirto, o aštuonis sunkiai sužeidė ir laimingai dingo miškų glūdumoje ...

Daug žmonių susirinko mūsų provizorinėje koplyčioje. Buvau pasakęs, kad šventoms Velykoms greičiausia negalėsiu atvykti, todėl gali atsinešti duonos pašventinimui. Tas nepatiko ortodoksams: ar gi negalėjęs jų batiuška pašventinti duonos?

Katalikai man guodėsi, kad ortodoksai rimtai ėmė reikalauti, kad jiems būtų atiduota Cimkovičių katalikų bažnyčia. Jeigu katalikai neturi savo kunigo, bažnyčią būtinai privalo perleisti jiems. Tai esąs Kopylio batiuškos darbas. Pamokslo metu žmonėms pranešiau, kad turiu vilties po Velykų vėl juos aplankyti.

Kalbėjau karštai ir rūsčiais žodžiais smerkiau labai išplitusį girtavimą, nusakydamas baisias to pasekmes. Po pietų susitikau su lietuviu karininku, taip įsigėrusiu, kad dienos nuo nakties neatskiria. Mačiau, kad jis buvęs pamaldose, girdėjęs mano pamokslą ...

Ak, kas sugebės paveikti girtaujančius žmones? Tikrai skaudu, kada matai, kad tavo žodžiai jiems tik kaip žirniai į sieną.

Šiose apylinkėse religinis nusiteikimas yra stipresnis moterų tarpe – net iki 95% nuoširdžiai atlieka religinę praktiką. Su vyrais – blogiau. Jų tikrai raumenys stipresni, galva ir protas žymiai lengviau pasidavė bolševikinei ateistinei propagandai. Bedievybės piktžolės jų širdyse gausiai keroja ...

Šatske turėjau komišką nuotykį. Būrys moterų prašė palaiminimo – po kūdikio. Kada jos visos suklaupė, atėjo vienas vyras ir atsiklaupė su jomis kartu. Nustebau ir vos sulaikiau šypsnį. Moterys turėjo vargo, kol jį įtikino, kad tokio palaiminimo gauti jis neturi teisės. Atsikėlė ir nuėjo galvą kraipydamas ...

Prieš išvykdamas pakartotinai prašiau, kad išpažinties nepalikėtų paskutinei valandai. Vistiek, prieš išvykstant, susirinko dar kelios dešimtys žmonių, jų tarpe per 17 lietuvių karių ...

Pamokslą sakiau tik gudiškai. Reikėjo skubiai iškeliauti. Atsisveikinau su Bataliono vadais ir mielais mūsų kareivėliais. Išvykau į Slucką su vokiečių sargybų sunkvežimiu. Šalia manęs sėdintis feldfebelis⁴⁰ labai stipriai akcentavo savo katalikiškumą. Pasirodo, jis tą trečią dieną vykęs pro Doktorovičius ir matęs partizanus, bet jų nekliudęs ir net jiems nepasirodęs. Kiti vokiečiai tik vieni į kitus pasižiūrėjo, bet nei vienas nieko nepasakė.

Važiavome palengva – kelias duobėtas ir purvinas. Laukai dar be gyvybės. Tik pempės kai kur slampinėjo, retkarčiais gailiai suklykdamos. Prieš mus važiavusios mašinos sustojo. Sutrinkusio šūviai – kareiviai mėgino nušauti čia pat iš ežeriuko pakilusias antis. Žinoma, nepataikė. Kaime įsėdo dar viena keleivė rusė, kurią vokiečiai vadino daktare. Iš

⁴⁰ Viršila

pradžią nenorėjo jos priimti, bet kai paaiškino, kad ji yra gydytoja, mielai priėmė. Lietuviai pilant pasiekėme Slucką. Iš anksto buvau susitaręs ir pažadėjęs pamaldas būreliui lietuvių, dirbančių vokiečių transporto bendrovėje. Sulytas ir pavargęs, po ilgo klaidžiojimo juos susiradau. Gyveno drauge su lenkais ir rusais, labai vargingose sąlygose. Tebuvo gavę tik po vieną baltinių porą, paklodžių visai neturėjo ...

Paklausiau, kas norės atlikti išpažintį?

Lietuviai – visi, gi lenkai atsisakė. Atnašavau jiems šventas Mišias. Vakare nuvykau į Slucko Gebietskomisariatą laukti sunkvežimio į Minską. Atvyko girtas šoferis su girtais vokiečių rudmarškiniais. Su jų kapitonu negalėjau susikalbėti. Ką beveiksi, reikėjo laukti. Su kareiviu palydovu lūkuriavom. Vėliau nuėjome pas vieną lenkų katalikų šeimą ir tenai atnašavau šventas Mišias, pakrikštijau vieną 17 metų lietuviškos kilmės jaunuolį. Jo motina čia daugelis metų gyvenanti, jau buvo labai surusėjusi. Iškliausiu išpažinties visus transporto darbininkus. Jautėme Kristaus buvimą mūsų tarpe. Tylūs ir maldingai nusiteikę išėjome į tamsų purviną lauką. Dievas mumis rūpinosi – nereikėjo pėstiems grįžti į Slucką, pasitaikė sunkvežimis. Buvau išsisėmęs ir pervargęs ...

Anksti atnašavau šventas Mišias ir septintą valandą sunkvežimiu išvykome į Minską. Kelionė varginanti, nepavydėtina: reikėjo sėdėti ant dviejų storų vamzdžių, kurie vis ridinėjosi. Bet važiovome. Tik prie Slucko miško reikėjo ilgai stovėti – sargybos neleido pravažiuoti: taisė išsprogdintus tiltus ir šalino partizanų išdėstytas minas.

Apylinkių kolchozininkai vis siūlinėjo savo produktus: kiaušinių sezonas. Vis girdėjosi šaukiant:

– Jaicy, jaicy⁴¹ ...

Vokiečiai pirko. Jie mėgsta kiaušinius.

Kokius purvinus, niekingus liežuvius turi tos „katiušos“⁴². Seniau su užuojauta ir pasigailėjimu stebėdavau pakelėse styrančias „perkupas“⁴³ bobas. Bet, dabar – iki Minsko teko keliauti jų kompanijoje, pasibjaurėjau elgesiu ir šlykščiais išsireiškimais. Net koktu pasidarė. Manau, kad tikros paleistuvės taip nekalbėtų.

Privažiavo kažkokia mašina. Nemačiau jos keleivių. Tik išgirdau lietuviškai pasisveikinant:

– Kur važiuojate? – paklausė mano kareiviukas.

– Į mišką, malkų parvežti, – atsakė.

⁴¹ Kiaušiniai, kiaušiniai...

⁴² Čia atitiktų – tos kotrės

⁴³ Perpardavinėtojos

– O kodėl be šautuvų?

– Manai, kad rūpi vokiečiams. Tegu rusų partizanai tave nudobs, kaip šunį. Manai jiems gaila? Ar ir kapelionas kartu su jumis vyksta?

Tai buvo mano vakar dienos pažįstami lietuviai „Štralio savanoriai“. Nelaimingi vargšeliai, kiek jie prisikamuoja ir dar gi rizikuoja gyvybėmis.

Minske manęs laukė virš 50 vaikučių ruošiamų prie Pirmosios šventos Komunijos. O mano galva kupina ištisos savaitės vargų ir įspūdžių.

Viešpatie, leisk, kad kitiems nuolat primindamas mūsų didžiąją paskirtį — sielos išganymą, pats nepailsčiau ir nesuklupčiau.

X

Kartėlis

Gudijos mieste K., netoli Latvijos sienos, bolševikai uždarė bažnyčią, galvodami (kaip visada) ją vėliau paversti koku nors sandėliu ar dirbtuve.

Bet viršuje varpinės pasiliko Kristaus Išganytojo Statula, sulinkusi po daugelio metų nešamu sunkiu kryžiumi.

Statula erzino bolševikų akis.

Koks dar kitas Išganytojas galėtų būti po marksistinės revoliucijos pergalės? Vieninteliai pasaulio išgelbėtojai yra jie – komunistai – kitiems išgelbėtojams nėra vietos nei ant senos varpinės stogo. Tai būtų raudonosios pergalės provokacija.

Sovietiniai viešpačiai nusprendė statulą nugriauti, kad ji „nepiktintų“ sovietijos gyventojų.

Tikintieji darbininkai už joki atlyginimą nesutiko imtis to darbo. Pagaliau, atsirado vienas partinis komunistas, kuris ryžosi Kristaus statulą nugriauti. Jis susižavėjo partijos vadų pažadėta premija ir kitomis malonėmis.

Apsišarvojęs didele geležine dalba senis stenėdamas užsikraustė ant varpinės. Aikštė palengva prisirinko žmonių. Visi susijaudinę sekė jo judesius. Senis ropojo, lyg piktas voras, kai pasiekęs viršų suriko:

– Dabar užtenka, Kristau! Užtenka tau vilkti per daugelį metų šitą sunkų kryžių. Aš tave išlaisvinsiu!

Saugiau įsispyręs kojomis, pradėjo geležine dalba daužyti statulą.

Jeigu galima atleisti daugelį religijos užgavimų, šis Kristaus statulos išniekinimas, tikintiesiems atrodė pasibaisėtinais demoniškas. Kurtūs geležies smūgiai aidėjo aikštėje. Iš tyliai, lyg maldoje, susikaupusios minios kartkartėmis pasigirsdavo prislopinti atsidūsėjimai. Veidai buvo neramūs ...

Ilgai aidėjo įnirtusio fanatiko smūgiai, kol pagaliau statula palengva pradėjo svirti ir su dusliu trenksmu nukrito žemėn.

Žmonės palengva išsiskirstė. Daugelio lūpos gal kuždėjo maldą.

Statulos nugriovėjas tą pačią dieną susirgo; jis raičiojosi žemėje dejuodamas, vis daugiau susiriesdamas. Pagaliau, nustojo judėjęs, alsavo vis sunkiau ir naktį pasimirė. Gydytojas nebeišmanė, kaip jam padėti. Nenustatė nei diagnozės.

Vietos kompartija nusprendė nusipelnusiam komunistui surengti iškilmingas laidotuves: su raudonomis vėliavomis, orkestro maršais, sovietiniais himnais, kuriuos net užkimdami traukė partijos draugai ir specialus choras.

Tik vietoje karsto, jo kūnas buvo įdėtas į kvadratinę dėžę, kadangi niekas nepajėgė jo ištiesti ir nebuvo galima įtalpinti į paprastą karstą. To niekas nemokėjo išaiškinti.

Iškilmingos eisenos metu vienas praeivis, nieko nežinodamas apie šį tragišką įvykį, paklausė laidotuvių dalyvį:

– Kas yra toje dėžėje, įvyniojoje į raudoną medžiagą, kurį taip iškilmingai laidoja?

Žmogelis, gal ir negalvodamas, greitai atsakė:

– Marksizmo idėja.

– Po šimts pypkių! Tai tikrai verta marksizmo idėją dar iškilmingiau palaidoti: su vėliavomis, himnais ir orkestru ...

Muzikos garsai ir prakalbos nutilo. Marksizmo idėja šitame mieste buvo tikrai palaidota.

Veltui sovietiniai gydytojai (partijos įsakyti) stengėsi „moksliniais argumentais“ aiškinti įvykį. Tas miesto gyventojų neįtikino. Jų tarpe buvo kuždamasi, kad Dievas pašaukęs nusikaltėlį į savo Teismą ...

Šis įvykis man priminė, kaip Manzoni „Sužadėtiniuose“ vienuolio Kristupo lūpomis aiškino Don Rodrigui epidemijos priežastį, sakydamas trumpai ir aiškiai:

– Gal tai jam bausmė, o gal pasigailėjimas ...

Kas besuseks Viešpaties kelius? Žmogaus protas tesiekia ne daugiau, negu yra leista..

Apaštalas Paulius gerai žinojo, kas jo norėta pasakyti, kai rašė:

– Broliai, melskitės už mane. Bijau, kad neatsitiktų – kitiems skelbiant Evangeliją – pats save užmiršti ir pasmerkti ...

Martynas Liuteris, dar prieš atsiskirdamas nuo katalikybės, rašė savo draugui:

– Visą mano laiką atima pareigos ir darbai besirūpinant kitais. Neturiu nei vienos minutės pasirūpinti savimi ir pasimelsti.

Gal tas jį pastūmėjo į reformaciją?

Visada yra pavojus besirūpinant kitų sielų gelbėjimu, dirbant tik dėl artimo – užsimiršti pats save.

Dvasinis, religinis gyvenimas – kaip laikrodys: reikalinga jį kartas nuo karto prisukti, kad nepradėtų šlubuoti ir nesustotų.

Manau, dėl šitos priežasties, kartas nuo karto grįždavau į Lietuvą, kad uždaroje tylumoje turėčiau laiko dvasiniams apmąstymams.

Vėl nuskubėjau į Kauną ir keletui dienų aklinau užsidariau nuo pasaulio. Išklojau Viešpačiui visus mano darbus ir veiksmus iki šiol Gudijoje atliktus.

Praslinko viena savaitė. Aplankiau tėvelius ir, staiga, pradėjau jausti gilų vidinį balsą, raginantį sugrįžti į Minską.

Vos grįžus, vietos tikintieji mane greitai informavo, kad atsitiko šis tas nemalonaus.

Mane pakeitęs gudų kunigas Hadlewskis, Švietimo inspektorius, vieno krikšto metu pareikalavo, kad krikštatėvis sukalbėtų „Tikiu į Dievą“, kuris pradėjo kalbėti lenkiškai. Kunigas šiurkščiai nutraukė:

– Prašau kalbėti gudiškai.

Krikšto tėvas pasišiaušė:

– Kunige, turite žinoti, kad dvasininkas krikšto metu neturi teisės kalbėti.

Įvyko aštrokas pasikeitimas žodžiais. Kunigas buvo užsispyręs patriotas, gi jo oponentas – išdidus ir pasipūtęs. Tuo viskas nepasibaigė. Kunigas pašaukė policiją. Gerai, kad apsiėjo be areštų. Žmonės buvo sukrėsti ir sujaudinti. Dauguma ėmė neapkęsti kunigo ir boikotuoti pamaldas.

Sekančią po mano grįžimo dieną kunigas Hadlewskis mane aplankė mažame butelyje šalia katedros zakristijos. Atrodė ramus ir gerai nusiteikęs.

Nusprendžiau išnaudoti progą, išsiaiškinti situaciją. Sėdėjome prie mažo staliuko, ant kurio puspėjo „samovaras“⁴⁴ su arbata.

⁴⁴ Toks virdulys gausiai atsigerti arbatos, su žarijų pakura apačioje

– Atleiskite, kunige, pradėjau, esu gerokai už tamstą jaunesnis, bet vis tiek norėčiau jums duoti patarimą. Malonėkite būti kantrus

Pasakiau:

– Jūsų krašto tikintieji, per 28 metus aršaus religinio persekiojimo, jaučia Dievo troškulį. Gi, ištroškusiam gerti, aišku, reikia duoti vandens. Bet jeigu asmuo prašo iš jo įprasto stiklo – ar mes turime jam leisti mirti troškuliui?

Pastebėjau, kad konfratras pasirengė gintis, bet aš tęsiau:

– Aš jus visiškai suprantu – norite, kad čia, Gudijoje, tikintieji melstųsi krašto kalba. Tai teisinga. Bet neturime pamiršti, kad yra tikinčiųjų, kurie naudoja ir kitas kalbas. Ir staiga juos visus prievartauti būtų labai žalinga tikėjimui ir jų sieloms. Reikia mokėti laukti, turėti kantrybės, neužgauti jausmus ir jų įsitikinimus.

Kalbėjau taikingu ramiu balsu, bet mano oponento veidas rūstėjo:

– Taip, aš tai žinau, – jis atsiliepė. – Jūs visiems pataikaujate: su lenkais kalbate lenkiškai, su vokiečiais – vokiškai, su lietuviais – lietuviškai. Žinau ir suprantu – norite pasirodyti, kad lietuviai simpatiški žmonės, plačių pažiūrų ...

Neramiai numojo ranka ir tęsė toliau:

– Lietuva tamstą atsiuntė čia su nepaprasta misija: norite įsigyti Minsko gyventojų palankumą. Kada pasibaigs karas, būsimam gyventojų plebiscite norėsite gauti daugumą ir Minskas su visa Gudija bus aneksuoti Lietuvai.

Jis pašoko nuo kėdės ir rūsčiai pasakė:

– Taip, kažin kurią dieną jūs man kalbėjote apie kaprūsių⁴⁵ įrašus, kad „palaidotas Minske, Lietuvoje“ Taigi dar, be kita ko, renkate istorinius argumentus. Laikui atėjus jais remsitės, demonstruodami pasauliui Minsko lietuviškumą ir...

Mačiau, kad jis peržengė ribas ir griežtai pertraukiau ir aš atsistodamas:

– Kunige, ką jūs kalbate? Taip, tas tiesa: prieš šimtą metų Minskas buvo Lietuvos miestas. Tą visi žino. Visuose dokumentuose buvo rašoma: Minsk Litovski. Ir, žinokite, kunige, man tikrai malonu čia atrasti žymes senosios Lietuvos valstybės. Bet iš to daryti savo kraštui propagandą – didelis skirtumas. Mes, Lietuvoje, turime savo problemas ir nemanome jas dar daugiau komplikuoti. Kaip Dievas mane mato, esu čia tik padėti tikintiesiems, padėti katalikams ir daugiau nieko. Jeigu jūs galite užimti mano vietą, atlikti mano pareigas – esu pasirengęs nuo šio momento atsisakyti visko, grįžti į mano kraštą, tenai pasivesti Dievo tarnybai ir krikščioniškų sielų gelbėjimui.

⁴⁵ Kapinių rūsių

Jis pradėjo nurimti. Žinoma, aš pajėgiau jį suprasti. Gudijoje jau atgyja tautinės nepriklausomybės dvasia, kuri pradžioje visada būna atkakli, užsispyrusi.

XI

Nekaltojo kaltės ...

Esu minėjęs, kad Minsko katedrą sovietai buvo pavertę transporto priemonių taisymo dirbtuve. Zakristija buvo purvinais lentgaliais perskirta į tris dirbtuvės skyrius, kurių vieną tuščią ir truputį švaresnį, aš naudočiau mano laikinu butu.

Vieną ankstyvą rytą įsigrūdo geras bičiulis Jonas ir plačiai šypsodamasis, vos spėjęs pasisveikinti, ištraukė iš portfelio seną apdilusį laikraštį.

— Perskaityk, – sako, rodydamas kažin kokio B. Podgaetskio straipsnį.

Straipsnyje buvo rašoma apie Minsko katedros kleboną kunigą Puškar Chmielevskį. Plačiai dėstomi jo nusikaltimai: naudodavęs žiaurius metodus su lenkų gimnazijos mokiniais – prievartaudavęs juos išpažintimis. Pas save laikydavęs lenkiškus antikomunistinius ir nemoralius spaudinius, etc. ...

Laikraštis vadinosi „Rabočij“⁴⁶ Nr. 9, 1930 metų.

Perskaitęs straipsnį, tuojau paklausiau, kas per asmenybė buvo kunigas P. Chmielewskis?

– Nuostabaus gerumo žmogus. Taikus ir visiems malonus. Mokėjęs įtikti net sovietams. Kada tik jie atsilankydavę daryti kratos – neišeidavę „sausa burna“.

– Kur yra dabar kunigas Chmielewskis?

– Sovietai buvo jautrūs, kuriems klimatas netiko, perkeldinėjo į kitas „broliškas respublikas“, o kartais nukeldavo truputį toliau ... – jo balsas nutrūko.

– Truputį toliau?

– Aišku: į kitą pasaulį.

Mano bičiulis turėjo nuostabią atmintį ir mėgo dokumentuoti faktus. Buvo aukštos kultūros gudas. Kartais rūstus ir ironiškas.

– Ir šitas straipsnis? – paklausiau.

– Sovietinė valdžia dažnai mėgina savo veiksmus teisinti prieš visuomenę. Gi, kunigas P. Chmielewskis buvo plačiai žinomas ir labai gerbiamas. Sovietai buvo „priversti“ naudotis šmeižtu.

⁴⁶ Darbininkas

- Kodėl priversti?
- Ar gi kitaip suimsi visų mylimą žmogų ir jį apkaltinsi? Kokiu pagrindu?
- Be įrodymų?
- Žinote, kunige, kai klausimas liečia paprastą pilietį, užtenka liudininkų, bet kada liečiama aukštai stovinti asmenybė – reikia šmeižtų ir liudininkų.
- Šmeižtus galima išgalvoti... – sakau.
- Liudininkus taip pat.
- Kaip tai?
- Paprasčiausiai: į policiją pašaukia numatytą pilietį ir trumpai jam sako:

Minsko parapijos namuose, 1943 metais

- Tamsta pažįsti tą žmogų?
- Ne ... – atsako pilietis.
- Tamsta žinai, kad tas žmogus yra liaudies priešas ir didelis nusikaltėlis?
- Nežinau ...
- Tamsta žinai, kad tas žmogus yra kontrarevoliucionierius⁴⁷ ir sovietinės tvarkos griovėjas?
- Nežinau ...
- Tamsta žinai, kad tas kiaulės vaikas yra vertas mirties bausmės?
- Nežinau ...
- Gerai. Tamsta eisi su mumis.

⁴⁷ Nusiteikęs prieš tarybų valdžią

– Aš? Kur? Kodėl? – išsigąsta žmogelis.

– Tamsta paliudysi teisme, kad šitas mūsų aptartas pilietis yra vertas mirties bausmės.

– Aš?!

– Taip. Nes tamsta dabar jau gerai žinai visus jo nusikaltimus. Žinai, koks jis pavojingas liaudies priešas. Tavo pilietinė pareiga liudyti teismui, kad jis būtų griežčiausiai nubaustas. Einam. Ir žiūrėk, tenai, kad nebūtum ir pats apkaltintas. Mes viską girdėsime, supratai?

Skaitydamas B. Podgaetskio straipsnį, panorau pažinti autorių ir jo paklausti: iš kur jis ėmė žinias? Kas jį taip smulkmeniškai informavo, apie prieš sovietinę kunigo Puškar Chmielevskio veiklą? Kiek tiesos buvo tose informacijose?

Visa tai atidengiau atsitiktinai – po daugiau dvidešimties metų.

Buvo gražus ir švelnus 1965 metų pavasaris Romoje. Vienas bičiulis žinodamas mane daug laiko praleidus į Minske, atnešė pasiskaityti Paryžiuje ką tik išleistą veikalą „Raudonasis uraganas“.

Negalėjau net nusišviesti mano begalinį nustebimą: veikalo autorius buvo B. Podgaetskis.

Atsiverčiau knygą įtemptai galvodamas apie nelaimingąjį Minsko katedros kleboną ...

Šiurpas supurtė nelauktai prisiminus tolimą Gudijos praeitį. Su giliausiu susikaupimu skaičiau lapą po lapo, kurie buvo paskirti kunigui Puškar Chmielewskiui. Knygos autorius aptarė tuos laikus, kada jis dar buvo literatūrinis redaktorius „Rabočij“ žurnale. Buvęs komandiruotas į Minską, tenai partijos globojamas rinkęs medžiagą savo žurnalui. Talkininkaujant vietos policijai buvo suvestas su agentu provokatorium Dobrinskiu, kuris jam suteikė „informacijas“ apie kun. P. Chmielewskį.

– Žinote, – jam sakęs Dobrinskis, – mūsų klebonas klauso išpažinčių ir teikia sakramentus lenkų gimnazijos jaunimui.

– Bet... – nustemba Podgaetskis – manau, kad dauguma lenkų moksleivių yra katalikai?

Dobrinskis gerokai sumišo, gal prisimindamas, kad ir jis pats lenkas.

– Tai suprantama ... – rydamas seiles, sako Dobrinskis. – Bet tamsta turite parašyti, kad mūsų klebonas prievartauja jaunimą, kad praktikuotų religiją... O gal norite aiškesnių įrodymų?

– O, taip: niekas pasaulyje nevengia įrodymų.

– Tai parašykite, kad kunigas Puškar Chmielewski slepia kontrarevoliucines nepadorias knygas. Visus įrodymus rasite policijoje.

Aišku, Podgaetskis niekada nesužinojo, koki buvo tie „įrodymai“, tik jis dar pastebėjo:

– Jeigu klebonas visa tai paneigs?

– Nesirūpinkite, nepaneigs. Mes jį areštavome ir išsiuntėme į Sibirą. Bet šito nerašyk. Vietos katalikai yra labai prisirišę prie savo dvasininkų: tikra bėda. Jie tiki ir pasitiki savo kunigais. Bet šito taip pat nerašyk.

– Tai ką, pagaliau, aš turiu rašyti?

Straipsnis buvo Dobrinskio sufabrikuotas ir paskelbtas žurnale, o po eilės metų jau disidentas Podgaetskio paneigtas jo paties parašytoje knygoje. Tenai, komentuodamas dialogą su Dobrinskiu, išvadoje pabrėžė:

– Viskas buvo išgalvota, sufabrikuota – kartūs, niekingi šmeižtai.

1964 metais sovietinių rašytojų vardu marksistai paskelbė veikalą „Dokumenty obličajut“⁴⁸, tai dar daugiau padidino puslapių skaičių, uoliai aprašinėdami „liaudies priešo“ kunigo kankinio asmenybę.

Taip, mano anų tolimų laikų bičiulis Jonas buvo teišus: kas daugiau tikinčiųjų gerbiamas – dar daugiau ateistų šmeižiamas. Ir jau daug metų praslino, kai šventas tikėjimo kankinys ilsisi Sibiro sniegynuose

XII

MOTINA

Jeigu nuo manęs priklausytų, pastatytiau paminklą gudų motinai. Aukštą, didingą ir baltą. Viršūnėje iškelčiau fakelą, šviečiantį, kaip saulė, lygiai, kaip šito krašto motinų tikėjimas.

Per daugelį dešimtmečių ji tebekovoja šventąją kovą, norėdama išplėsti savo vyrus ir vaikus iš juos supančio plėšraus ateizmo.

Buvau laukiamas viename sodžiuje, į šiaurę nuo Minsko. Apylinkės jaunimas ir maži vaikučiai manęs laukė Pirmosios šventos Komunijos iškilmėms.

Nuvykau dviračiu dėvėdamas karišką lietuvių uniformą. Buvau sutiktas labai triukšmingai. Du šimtai vaikučių, jaunuolių, išsirikiavę tvarkingomis eilėmis atliko

⁴⁸ Dokumentai kaltina, demaskuoja

išpažintį. Jų motinų veidai spindėjo nenusakomu džiaugsmu. Du šimtai motinų – laime švytinčiais veidais. Tik vieną jų tarpe mačiau ašarojančią ir skausmo prislėgtą. Didelis kontrastas džiaugsmo šventėje.

Po šventų Mišių įsimaišiau į minią, pasikeisdamas vienu kitu žodžiu ir įspūdžiais. Staiga, prie manęs prisiartinusi nusiminusi motina, patraukė į šalį ir prieš mane pastatė apie 20 metų amžiaus jaunuolį.

– Jis – mano sūnus, kunige. Yra praradęs tikėjimą. Maldauju, padėkite jam sugrįžti prie Dievo ...

Jos balsas nutrūko, veidas paplūdo ašaromis. Karčiomis motinos ašaromis.

Aš nusišypsojau jaunuoliui:

– Ar tiesa, mano jaunasis drauge? Ar tiesa, kad esi praradęs tikėjimą, tą vertingiausią Viešpaties Dievo malonę?

Jaunuolis nuleido galvą.

Atsigręžiau į motiną ir staiga prisiminiau švento Ambraziejaus žodžius, pasakytus šventai Monikai:

„Tavo ašaros nebus veltui išlietos, o motina!“ Paėmiau jaunuolio ranką ir ramiu tvirtu balsu pasakiau:

– Melskis jaunuoli. Tu taip pat melskis.

Jaučiau, kaip stipriai jis suspaudė mano ranką. Ledai jo jaunoje širdyje pradėjo tirpti.

Mokytoja Priscila, nenorėdama prarasti vietos, bijodama pažeminimo ir, gal būt, stengdamasi įsiteikti santvarkai kaip daugelis kitų aiškindavusi moksleiviams, kad nereikia tikėti Dievu, nereikia lankyti bažnyčios, nereikia melstis, etc.

Po sovietų pasitraukimo, viena motina ją apkaltinusi, kad per mokytojos kaltę, jos jauna dukrelė yra praradusi tikėjimą.

– Kunige, – sako mokytoja, atvykusi prašyti patarimo – padėkite man, sakykite, ką aš turiu daryti? Motina mane viešai kaltina, kad jos dukrelę paverčiau ateiste. Sako, kad dabar esanti mano pareiga jai sugrąžinti tikėjimą Dievu. Patarkite, kunige ...

– Kalbėkite su ta jaunuole. Paaiškinkite jai, kodėl taip elgėtės. Pasakykite, kodėl sėjote abejonės ir netikėjimo sėklą jaunutėje sieloje.

– Ji nenorės manęs paklausti.

– Paklausys. Skriauda, kurią jūs jai padarėte, kaip savo mokinei, yra baisi ir didelė. Tik Visagalis, savo neapsakomu gerumu gali jai sugrąžinti tikėjimą. Kalbėkite ir daug melskitės. Viskas Dievo rankose. Nežinau kito būdo. Nėra kitų priemonių ...

Praslinkus kelioms savaitėms vėl sugrįžo pas mane ir nupasakojo įvykių eigą:

– Pradžioje mokinė labai skeptiškai nusiteikusi, klausėsi mano aiškinimo ir staiga pastatė klausimą:

– Pasakykite man mokytoja, ar tamsta melavote anksčiau, ar meluojate dabar?

– Pagaliau ji man leido nuoširdžiai išsikalbėti ir visą laiką atidžiai klausėsi. Dabar, kunige, jau žinau, kad ji atgavo tikėjimą, lanko bažnyčią, atliko išpažintį, priėmė šventą Komuniją.

Tyliu ir galvoju: kokia laimė! Koks džiaugsmas šitos jaunuolės motinai.

XIII

Minskas – Novinki – Velykos – kiaušiniai

Atvyko karys iš Uzdos. Tenai buvęs tikras sukilimas: per 30 vietos policininkų sukilo prieš savo draugus – norėjo susidėti su partizanais – susišaudyme jie visi krito. Sukilimas buvo nuslopintas ir kas liko gyvi, visi buvo išvežti prievartos darbams į Vokietiją. Bet juos vežant sunkvežimiais į Minską, miške sugedo motoras. Suimtieji pakėlę tokį pragarišką triukšmą, kokio dar tas miškas nebuvo girdėjęs. Moterys spiegė ir klykė, vyrai šaukėsi miško partizanų, kiek tik pajėgdami, kurių arti visai nebuvo. Kol sunkvežimis buvo taisomas, niekas nepajėgė juos įtikinti, kad niekas jų nešaudys, kad jie bus vežami į Minską ir atiduoti teismui ...

Pataisius sunkvežimį ir važiuojant į Minsko pusę, visi nusiramino, bet sunkvežimiui sukant prie gestapo rūmų, vėl visi pradėjo spiegti ir klykti. Vokiečiai pilvus susiėmė kvatojo iš baimės kankinamų gudų būrio. Jų nešaudė ir neteisė, rytojaus dieną visus išvežė į Vokietijos ginklų fabrikus ...

Iš Lietuvos ateina sunkios ir liūdnos žinios: vokiečiai vis dar negali dovanoti, kad atsisakė jiems pasiūlytos „nepaprastos garbės“ – SS legiono. Dabar per visą laiką persekioja jaunus vyrus ir mergaites: gabena prievartos darbams į Vokietiją. Lietuvoje jie šeiminkauja, kaip pavergtame priešo krašte – jokio pasigailėjimo žmonėms. Lietuvos policija netarnauja vokiečių užgaidoms, skaito ir platina pogrindžio spaudą, perspėja vokiečių persekiojamus. Nelaimės vienija žmones, solidarizuoja tautą, jungia visus – artėja dar didesnės nelaimės ir visi tai žino. Jaunimas miškuose, bet dar nesijungia į partizaninę veiklą: ar ilgai taip bus? Kas jiems parūpins maisto, šiltesnio drabužio? Mane baugina mintis – ar ilgainiui jie nepradės skriausti savuosius, kaip gudai...

Pamaldos ir išpažintys dabar užsitęsia net iki 16:00–17:00 valandos. Gavėnios metas ir labai daug žmonių eina išpažinties. Verčiuosi sunkiai – veikia nervus. Stengiuosi maldoje ramintis. Didelis persitempimas jaudina širdį, vargina ...

Trečias sekmadienis esu be Volgos vokiečių, kurie iš Minsko visi iškeldinti, bet sumos metu tai nepastebima – bažnyčia persikimšusi.

Vakare vėl turėjau svečių: gudų kataliką, dirbantį Generaliniam Gudijos komisariate. Pasikalbėjimo metu jis nupasakojo, kad vaišių metu, pas generalinio komisaro tarėją dr. Jermačenko, įsigėręs Vokiečių Politinio skyriaus viršininkas, griežtai pareiškė:

– Į šitą šalį (Gudiją) neįleisiu nei vieno katalikų kunigo! Kiekvieną pasirodžiusį įsakysiu tuojau sušaudyti!

Kada jam atsargiai buvo pasakyta, kad Gudijoje yra daugiau negu du milijonai katalikų, jis nusikvatojęs pasakė:

– Karo metu, tai labai nedaug! Tas nieko nereiškia. Ir gudams išeis į sveikatą – pasiliks tik vieno tikėjimo žmonės.

Per mano globėją šventąją Teresėlę Kūdikelio Jėzaus, dar kartą pasivedžiau Dievo globai ir apsaugai. Mirties pavojus kunigui šiuo metu, Gudijoje, yra daugiau realus, negu pats gyvenimas ...

Čia (gal be reikalo) pasižymėtų aptarimų šešėlyje, tenka ieškoti sielų ir kviesti jas prie Dievo. Bet jeigu Jis apsaugos, nei mirties šešėliuose nežūsiu. Tą jaučiu. Esu įsitikinęs.

Atvyko neseniai Lietuvoje svečiavęsis leitenantas Armonas. Atvežė neramių nuotaikų pavaizdavimą. Jo įsitikinimu vokiečiai nebeslepia Lietuvos aneksijos planų (amžinos!) ir gali būti, dar nesibaigus karui, Lietuva pataps sudėtine Reicho dalimi. Vokiečiai to siekia daugiau 700 metų. Nuo kryžiuočių laikų vokiečiai nieko nepasikeitė.

Nebausk, o Viešpatie, skaudžiai suvargintos nelaimingos tėvynės.

Vos pasibaigus pamaldoms, priėjo moterys ir nedrąsiai teiravosi, ar nesu matęs du lietuvių karius: Vytautą ir Vinčą, kurie išsivežė vienos jų vyrą „pasivažinėti“. Nusistebėjau, kad suaugęs žmogus tokiais neramiais laikais ir nesaugiais keliais panorėtų pasivažinėti po Minsko apylinkes. Likau abejonėje ir tik vakare viskas paaiškėjo.

Atvykę iš Šatsko lietuviai kariai pasakojo, kad du lietuviai (su jau minėtais vardais) ir vienas civilis gudas buvo vokiečių areštuoti ir atvežti į Šatską – bekonų spekuliantai. Vieną bekoną jie prievarta pasigrobė iš kaimo gyventojų, kurie tuojau skundėsi vokiečiams ir nusikaltėlius pavyko sugauti...

Vakare atvykęs lietuvis puskarininkis pranešė, kad visi trys nenaudėliai jau atvežti į Minsko kalėjimą ir labai prašė pranešti kapelionui, kad juos aplankytų ir kiek tik įmanoma gelbėtų ...

Gerai supratau, koks tas jų nekaltas „pasivažinėjimas“: plėšikavimas ir spekuliacija. Sutariau su leit. Armonu rytojaus dieną vykti į Trečiojo bataliono štabą, mėginti nusikaltėliams padėti ...

Iškeliaavome anksti. Gerą kelio galą buvome atsitiktinai pavėžinti, toliau tęsėme kelionę nuosavomis kojomis. Diena pasitaikė graži, tikrai pavasariška. Laukai skendo švelnioje ramybėje. Tik tos ramybės labai trūko šito krašto žmonių sielose ir jų gyvenime.

Batalionas jau buvo pradėjęs keltis į kitą vietą, bet mus sutiko labai palankiai. Išsikalbėjau su kariais ir karininkais. Vyrų moralė mažai džiuginanti. Anot vieno karininko žodžių – kalti vadai. Viskam indiferentiški, nesirūpina savo vyrų elgesiu. Su tuo teko sutikti. Norėjau kariams atnašauti šventas Mišias, išklaudyti išpažinčių. buvau tam ir tinkamą patalpą suradęs. Neradau karių nei karininkų pritarimo. Jie mane karštai įtikinėjo, kad aplinka pamaldoms ir išpažinčiai netinka. Geriau jie atvyks į Minsko bažnyčią, kur bus įmanomas gilesnis dvasinis religinis nusiteikimas. Bataliono vadas visai nepasirodė ...

Naktis praėjo neramiai. Vandentiekio rajone poškėjo šūviai ir granatų sproginėjimai. Buvo visai arti, tik prie tokio gyvenimo pripratusiam lengva ir nejaudina, aš nemiegojau per ištisą naktį.

Rytą arkliais atvyko pora vyrų. Su jais išvykau tolyn. Pakelyje sutikome daug vokiečių policijos, kuriuos vežiojo apylinkių gyventojai, nedideliais kaimiečių vežimais. Mano palydovai šaltai pareiškė, kad vokiečiai gaudo jaunimą išvežti į Vokietijos karo pramonės fabrikus. Buvo pareikalavę kelias dešimtis vyrų ir iš jų Bataliono išsiuntimui į Vokietiją, bet dar šį kartą pavyko išsisukti – ar ilgam? Dabar jie įniršę, visomis priemonėmis gaudo gudus.

Trečios kuopos vadas įeit. Gumauskas priėmė lietuviškai nuoširdžiai. Jų valgyklos salėje tuojau turėjome krikščioniškai lietuviškas pamaldas. Visi vyrai priėjo išpažinties. Judrūs kareiviukai net klausyklą paskubomis sukaldė. Iš visų apylinkių prigužėjo būriai vietinių gyventojų. Lietuviams ir gudams pasakiau atskirus pamokslus. Vėliau, katalikų prašomas, kuopos vado palydėtas, nuvykau į kapines pašventinti kapo. Jų kapinės buvo ant gražaus aukšto kalnelio už poros km nuo lietuvių sargybų posto. Seniau kapinės buvo tik ortodoksų mirusiems, vėliau buvo padalintos.

Iš netolimo miškelio pasirodė trys vyrai, vėliau, dar du. Man dingtelėjo mintis – ar tik nebus partizanai? Kada jie priartėjo, tikrai tokiais atrodė. Jie mūsų nekalbino, tai ir mes jų

nekliudėme. Atsargiai apsidairydami nudrožė tolyn, pro kapines. Pašventinau vietos agronomo tėvo kapą ir visą eilę kitų ...

Kapinės buvo gerokai apleistos. Prašiau, kad sutvarkytų bent savo artimųjų kapus. Žmoneliai mielai pasižadėjo ne tik kapines sutvarkyti, bet ir gėlėmis kapus apsodinti.

Visur, kur tik akys apmato, begaliniai durpynai. Tik duobės: vienos jau gražiai užslinkusios, užžėlusios tankia žole, viduryje pasilikę gražūs tvenkiniukai. Visa Gudija turtinga durpėmis. Kuru aprūpina ne tik vietos gyventojus, apšildo ir didelius miestus.

Ilgai kalbėjomės su kariais, jiems rodžiau paveikslus ir pavakare su durpyno direktorium ir jo dviem tarnautojais, išvykom durpyno sunkvežimiu.

Kelyje visi labai bauginomės sutikti partizanus, bet šį kartą kelionė laimingai pasisekė.

Vis daugėjant išpažinčių užtrunku ir nuvargstu. Prašau Dievą kantrybės, nes žinau, kad seniau buvau žymiai pakantresnis taip vadinamom „davatkom“, kurių ir Minske netrūksta. Dabar mane vargina jų nemokėjimas teisingai atlikti išpažintį, jų pamėgimas ilgų istorijų: žodžiu, jaučiau didelį nusialinimą. Reikėtų pagalbininko, o iš kur jį beimsi?

Ir šiandien – tik vėlai vakare tegalėjau aplankyti ligonį užmiestyje už keturių kilometrų, labai nuvargau.

Gal ir aš pats esu reikalingas šiek tiek poilsio? O gali būti tik ilgų metų nuovargis?

Buvau beišvykstęs į Rosthom (Slucko miškuose), pas lietuvius karius, bet netikėtai atvyko vokiečių katalikų karo kapelionas – tik prieš pora dienų juos aplankęs ir jų bunkeryje laikęs pamaldas. Visiems mūsų kareivėliams davęs bendrą absoliuciją, suteikęs šventą Komuniją. Mano ten vykimo reikalas kol kas atpuolė. Išsikalbėjęs patyriau, kad ir šito vokiečių karo kapeliono gyvenimas panašus į mano: nuolatos keliauja per pavojus ir vargus – dar kol kas laimingai. Kartą buvo patekęs į rusų partizanų ugnį. Šalia jo automobilyje, du karininkai žuvę, o jam tekę su žuvusių ginklais atsišaudyti, kad išliktų gyvas.

Vakare buvau nuvykęs pas Lietuvos vokiečių kalvį, dirbantį vokiečių kalvėje. Ramus, pavyzdingas žmogus. Atvyko daugiau lietuvių ir vokiečių. Visi taikūs žmonės. Jeigu daugiau būtų tokio charakterio vokiečių, kaip šie, tikrai nebūtų to nelemto tautinio antagonizmo, o gal ir karų ...

Šeštadienį pavakare nuvykau pas ligonį, išklausiau išpažinties, suteikiau šventus Sakramentus ir užtrukau vos tris minutes beatsisveikindamas su jo namiškiais, kai įbėgo išsigandusi ligonio duktė, ašarodama sukuždėjo, kad tėvas mirė. Amžiną jam atilsį ir ačiū Viešpačiui, kad dar suspėjau.

Nuskubėjau pas kitą ligonį netoli miesto klinikų – sunkiai serganti motina. Sutiko jau suaugusi duktė su dviem broliais. Paklausiau, ar esate katalikai? Atsakė, kad buvo krikštyti, tik nepažįsta ar jau neatsimena religinės praktikos. Pažadėjau atsiųsti katecistą, mielai sutiko, bet mačiau, kad katecistui čia bus nelengva ...

Atvyko būrelis lietuvių, lydimų vokiečių hauptmano (kapitono), kuris paskubėjo kuo greičiau atsisveikinti, jo veide mačiau baimę – vokiečių kariams griežtai draudžiama lankyti okupuotų kraštų bažnyčias. Baimė, vokiškas disciplinuotumas sulaužo religinius įsitikinimus. Drausmė – viršum visko ...

Sekmadienį turėjau daugiau išpažinčių ir teko leisti be ilgesnių pamokymų, nors ir taip baigiau tik 16:00 valandą. Po trumpos pertraukos teko grįžti klausyklon, vėl ilgiausia eilė. Mano katecistas⁴⁹ sugrįžo nusiminęs: žmonės, kurie mielai buvo sutikę mokintis religinių tiesų, jį priėmė pasityčiodami. Vienas parodęs butelį degtinės ir juokdamasis pasakęs:

– Štai mano dievas! Kitų dievų nepripažįstu.

Nežiūrint to, ligonės duktė, jį išlydėdama pareiškusi rimtai norinti išmokti poterių, tačiau mano katecistas nesutiko ten daugiau eiti. Priprašiau vieną seną kataliką, kad dar mėgintų juos prikalbėti. Gal Dievas leis – atsivers. Ateities kunigams bus nelengva dirbti šitoje šalyje: giliai įsišaknijo bolševikų įtaigotas galvojimas, kad kunigų tikslas – lengvo gyvenimo ieškojimas ir medžiaginių turtų gaudymas. Tą giliai jaučiu dirbdamas Gudijoje.

Gal Dievas leis nors šią naktį ramiai užmigti. Vakar iki vidurnakčio bolševikai žiauriai daužė Minsko aerodromą ir apylinkes. Ilgai jie burzgė viršum miesto. Griovė priešlėktuvinės patrankos ...

Pavyko surasti valandėlę laiko, nuskubėjau į Senelių prieglaudą. Ir vėl radau daug vargo ir skurdo. Vargšai skundėsi visais ir viskuo. Nusiskundimai sklido iš visų pusių. Seneliai labai kaltino prieglaudos vedėją, kuris visus skriaudžia savo naudai...

Išsikalbėjau su kitais prieglaudos tarnautojais ir aiškiai įsitikinau – senelių skundai buvo pagrįsti, teisingi. Skriausti, apgaudinėti, savanaudžiauti lengva — karo metas, jokios kontrolės ...

Vos suspėjau aplankyti dvi sunkiai sergančias ligones. Visur, kur tik pažvelgsi, tas pats vargas ir skurdas. Karo metas visus gyventojus nualino. Būtinai reikia skubiai organizuoti katalikų labdaros organizaciją skurdo sušvelninimui.

⁴⁹ Katecistas, katechetas, tikybės mokytojas

Vakare vėl pamokiau lotynų kalbos būsimą kandidatą į kunigų seminariją Al. Sav. Jo priprašytas kalbėjau su įstaigos viršininku, kad teiktųsi sutrumpinti jo darbo valandas, duotų truputį laiko prisirengimui į seminariją. Gaila, rezultatas gavosi priešingas. Tas „regierungsratas“⁵⁰ vokietis, matyt, naxis. Po mano prašymo su jaunuoliu pradėjo elgtis grubiai ir įžūliai. Jautriam jaunuoliui – tas gili skriauda. Viršininkui buvo nesvarbu, kad jis stengėsi savo darbą atlikti kuo sąžiningiausiai. Toks yra vokiečio nacionalisto „teisingumas“ ...

Vis dar prakeliauja būreliai Volgos vokiečių. Išvyksta į savo protėvių kraštą. Gaila tų gerų sąžiningų katalikų. Išvyksta liepiami, be noro. Nežino, kas juos ten laukia? Iš Smolensko pas mane užsuko pora vokiečių karo kapelionų. Kultūringi žmonės. Džiaugiuosi, kad gilus tikėjimas perauklėja, sušvelnina, net pakeičia žmogų.

Minske prasidėjo aršios kratos ir žmonių varginimas nuolatiniuose apsupimuose. Nenoriu tikėti, kad vokiečiai ieško partizanų. Jų tikslas kuo daugiau sugaudyti jaunų žmonių ir juos išgabenti į ginklų kalimo fabrikus. Labai sustiprino getto apsaugą, manau, kad ir iš ten renka jaunesnius darbus į Vokietiją. Už ką gi, šie nelaimingieji, turi tiek kentėti? Toks nacių humaniškumas ...

Minsko burmistras Ivanauskas man atsiuntė pranešimą, kad iš vokiečių yra gavęs laidimą dėl trijų katalikų kunigų atvykimo į Minską. Tai džiugi žinia, tik nelabai noriu tikėti. Pažadai jau tęsiasi bent trys metai, o Gudijos katalikų vargai nemažėja.

Toli, priemiestyje, aprūpinau šventais Sakramentais virš šimto metų senelį, skaudžiai gyvenimo vargų nukamuotą. Išėjau giliai susimąstęs. Gera gyvenimo kovoje jausti, kad vis dar esi naudingas Dievo tarnyboje, o tuo pačiu gelbsti savo sielą, visomis jėgomis padėdamas kitiems pagalbos reikalingiems.

Vėl dviračiu išvykau pas ligonį, toli, už Kalvarijos priemiesčio esančiame kaimelyje. Pakeliui niekas nesustabdė. Prie žydų getto SS dalinių kareiviai ėjo sargybas. Kelio sutrumpinimui leidausi tiesiog per kapines žemyn. Buvau nuo sargybinių tik per 50 žingsnių, kai jie pradėjo šaukti:

- Halt! halt⁵¹! ... – ir mojavu rankomis. Ramiai privažiavau artyn.
- Wo fahren Sie?⁵² – paklausė vienas šalmuotas sargybinis.
- Į šitą kaimą, pas ligonį...

⁵⁰ Valdininko titulas, maždaug „vyriausybės patarėjas“

⁵¹ Sok, stok!

⁵² Kur važiuojate

– Dokumentus, – rūsčiai suriko latvis SS. Ilgai tyrinėjo popierius, pagaliau nusprendė:

– Šiandien vykti negalite. Grįžkite atgal.

Prie širdies turėjau priglaustą Švenčiausią Sakramentą, nesinorėjo grįžti. Kitą dieną bus šimtai kitų reikalų, o ligonis gal negali palaukti, gal silpnas ...

Įsitikinęs, kad su latviu nieko nepešiu, kreipiausi į čia pasimaišiusį vokiečių viršilą. Jis tylėdamas paėmė mano dokumentus ir nunešė į sargybų būstinę karininkui, kuris ant mano dokumentų užrašė raidę „K“, tas reiškė: gali ramiai keliauti.

„Še, tau ir broliška tauta!“ karčiai pagalvojau mindamas dviratį. Su vokiečiu kai kada dar susikalbėsi, bet su latviu.

Kaimelyje aprūpinau ligonį šventais Sakramentais ..., kai visi pro langelį pradėjo stebėti vokiečių žandarus bevarant didelį žmonių būrį. Net senių, moterų ir vaikų. Išsigandę kaimelio gyventojai visi įpuolė į paniką, kas paveikė ir mane.

Pradėjo svaigti galva. Atsisėdau. Pajutau nutirpusius visus sąnarius. Tik po gero pusvalandžio atsipeikėjau ir palengva grįžau į Minską.

Vakare radau atvykusį iš Berlyno svečių gudų laikraščio „Ranycas“⁵³ redaktorių. Jam sakiau, kad burmistras iš vokiečių išrūpinęs daugiau kunigų Gudijai. Redaktorius abejojo burmistro nuoširdumu, nes jis pats jau nebe katalikas – pametęs savo tikrą žmoną ir tik dėl kitos tapęs protestantu. Pasakojo apie baisius Berlyno bombardavimus, kuriuos negalima lyginti su Minsko puolimais: čia esąs tik vaikų žaidimas ...

Verbų sekmadienį žmonių bažnyčioje buvo nepalyginamai daugiau. Visi su žalumynais – verbomis rankose. Įspūdinga ir gražu.

Po pietų nusiskubinau į kalėjimą – ir vėl neįleido. Ir tenai sugriežtėjo drausmė...

Buvau sutaręs su Lohoisko katalikais, nuvykti į jų miestą, bet nesulaukiau pranešimo. Neatvažiavo, kaip buvo žadėję, matyt vokiečiai nepraleido, o gal sukliudė partizanai? Ir gerai, kad neišvykau, per visą dieną turėjau klausyti išpažinčių...

Žmonių pradėjo mažiau rinktis bažnyčion, nes esesininkų ratas su kratomis jau arti bažnyčios. Vykdamas pas ligonį visur susidūriau su išstatytais sargybomis. Tik šiandien neturėjau nemalonumų – vos patikrina dokumentus, dar mandagiai atsiprašo ir praleidžia. Dėkoju Viešpačiui, kad bent kol kas galiu judėti.

⁵³ Aušra

Didžiojo ketvirtadienio šventės diena pasitaikė labai graži. Tik žandarų kratytojų grandinė jau supa šventorių. Uždusęs zakristijonas pranešė, kad vokiečiai jau krato kleboniją. Nuėjau. Kratytojai buvo antrame aukšte. Vienas latvis SS aštriai davinėjo nurodymus, kad kuo stropiausiai iškrėstų kleboniją. Aš jam pastebėjau, kad lietuviai nėra latvių priešai – kodėl toks nepasitikėjimas? Jis man piktai burbtelėjo ir aštriai prikibo prie vieno lietuvių kario, kodėl jis atvykęs į kleboniją be "marschbefehlio" (kelionės leidimo), norėjo jį areštuoti ...

Didžiojo penktadienio pamaldos užsitęsė. Žmonių labai daug, visi pamaldžiai susikaupę. Džiaugiuosi, kad bolševikiniai laikai dar nesužalojo jų dvasinio gyvenimo, neišrovė gudų tautos gilaus tikėjimo. Matydamas karštai besimeldžiant tikinčiųjų minias, aš jaučiu, kad nėra veltui visi mano vargai ir nemalonumai. Tas man linksmiausia Velykų švenčių dovana.

Vakare radau virtuvėje sėdintį skurdžiai atrodantį lietuvių karį. Pasisakė tarnybiniai vykštą iš Ukrainos į Kauną. Parodė kelionės liudijimą – vistiek nelabai juo patikėjau – bijau gestapo siunčiamų provokatorių. Reikia atsargumo kiekviename žingsnyje, kad nenuklimpčiau į balą. Tas tampo nervus, gadina širdį.

Rytą atėjo motina su dukterimi, abi katalikės. Rengiasi dukrą leisti už vyro ruso, ortodoksų tikėjimo, kuris buvo sutikęs tapti kataliku, bet kiti ortodoksai jį suniekinę. Dabar užsispyręs nori laikytis savo senojo tikėjimo. Manau, kad šitas bus pirmas, kuriam turėsiu duoti mišrią santuoką. Man šiek tiek nepatiko motinos laikysena, bet ką gi: trokšta kuo greičiau ištekinti dukterį.

Minios tikinčiųjų nešė šventinti velykinius valgius. Gaila, menkos bus šitų gerų žmonių Velykos. Dauguma teturėjo tik po vieną kitą kiaušinį ir juodos duonos... Prieš maisto šventinimą žmonėms keliais atvejais kalbėjau: kas pajėgus, duokite maisto vaikų-našlaičių prieglaudoms. Bet, kurie esate nepajėgūs, neduokite nieko, neskriauskite savęs.

Geros, atjaučiančios širdies žmonės surinko našlaičiams per 1000 kiaušinių ir 25 kg duonos.

Deja, tik vėliau paaiškėjo, vargonininkas atbėgęs griebė kiaušinius ir kitus ragino grobti. Kartu su komiteto nariais „sutvarkė“, kad pradingo per 200 kiaušinių. Visa širdimi pasibjaurėjau tuo elgesiu. Turėjau pakankamą priežastį jį atstatyti nuo pareigų, nors nežinau, kaip ilgai ir pats čia liksiu.

Velykų pamaldas pradėjome anksti. Žmonių susirinko didžiausios minios, kurių net pusė nesutilpo katedroje. Evangeliją perskaičiau vokiškai, gudiškai ir lietuviškai. Taip pat ir pasveikinimo žodį ir pamokslą pasakiau trimis kalbomis.

Daug lietuvių karių susirinko iš aplinkinių batalionų, kurie tik buvo laisvi nuo pareigų.

Po pamaldų katecistas su komiteto nariais nunešė kiaušinius prieglaudoms. Suvesti mokyklų vaikai turėjo apdovanoti ir pradžiuginti vargšus prieglaudų mažuosius. Tas bus jiems tikrai atmintina ir džiugi Šventų Velykų diena. Vaikų džiaugsmas ir suaugusiems teikia daug pasitenkinimo.

Antroji Velykų diena paskirta vaikų krikštui. Jų buvo net 46. Daug klyksmo ir švento triukšmo.

Vis negaliu pamiršti kiaušinių grobstymo. Pasirodo, kada kiaušinius sunešė zakristijon, tenai atbėgo vargonininkas su būriu savo draugų, šaukdamas, kad čia yra ir jo dalis – visi pradėjo grobstyti. Man atvykus ir paprašius, kad pašaliniai iš zakristijos išeitų neklausė. Turėjau tą griežtai pakartoti. Nemalonu ir skaudu bendradarbiauti su žmonėmis, kurie už tavo pečių taip begėdiškai savanaudžiauja. Turiu pasižymėti, kad ne kartą pastebėjau žemo vergiškumo dvasios poraiškų. Gal jie prie bolševikų įprato viską grobstyti ir vogti ...

Dar viena nemaloni žinia: burmistras pakvietė iš Baranovičių baptistus ir jiems atiduoda visų prieglaudų vaikučius mokinti tikėjimo tiesų. Jis aiškinosi, kad tai padaręs, norėdamas atremti ortodoksų popų nuolatinį skverbimąsi į prieglaudas. Esą tuo jis atrems popų įžulumą. Bloga ir neleistina jo taktika. Geriau jau ortodoksai, o gal aš klystu? Aprūpinęs visus ligonius, kartu su vienu kareivėliu nuvykau į lietuvių batalioną Novinkai apylinkėje. Radome būrį lietuvių karių, ką tik sugrįžusių iš ekskursijos po Vokietiją. Vokiečiai jiems nedavė kitokių atostogų (kad neišsibėgiotų!), bet pavežiojo po savo kraštą. Pasakojo, kad Vokietijoje juos klausinėjo, kada gi baigsis karas? Kokia permaina: tik prieš metus laiko mes tą klausimą statydavome vokiečiams. Dabar savais jie jau nepasitiki.

Sekantį rytą išvykau į Mičianovičius, kur karių dvasinis lygis buvo nepagirtinas. Gaila. Čia ir sąlygos buvo nepavydėtinos – nuolatiname įsitempime.

Aplinkui knibždėjo bolševikiniai partizanai, labai remiami vietos gyventojų. Aplankiau už kelių km Kaikovo sargybų postą. Lietuviai kariai savo būstinę apsitvėrė aukšta dviguba rastų siena, su storu smėlio sluoksniu viduryje. Aplinkiniuose miškuose stipriai įsikūrė rusai, iš oro gerai apginkluoti ...

Vokiečių Schutzkomendantas⁵⁴ — malonus žmogus ir geras katalikas. Lietuvius jis labai vertino. Kartu su juo ir mūsų kariais nusifotografavom atminčiai. Kariams parodžiau eilę filmų – nejudamų paveikslų iš šventųjų gyvenimo. Visi labai atidžiai klausėsi aiškinimų ir dėjosi į širdis.

Lietui smarkiai pilant, šlapi grįžome į Mičianovičius. Mėginau pasiekti tolimesnę stotį Siečę, vokiečiai geležinkeliniai nesutiko pristabdyti traukinį, nors tai galėjo padaryti. Stotelėje vaikštinėjo du ginkluoti vokiečių kariai. Jie matė mano pastangas patekti į traukinį ir pasmerkė geležinkelinėlių elgesį. Kvietė pas juos pernaktvoti. Viršila pasakė, kad ir pėsti galėtume nesunkiai pasiekti Siečę, bet nakties metu labai pavojinga. Tik vakar čia prie geležinkelio žuvo šeši vokiečių kariai.

Anksti rytą nuvykau į Siečę. Besikalbant su kariais, sugrįžo vadas, kurio šeimininkė lietuvė, tik pamiršusi kalbėti lietuviškai. Netekusi visų artimųjų, ji norėtų sugrįžti į Lietuvą, kurios neatsimena. Pažadėjau padėti dėl jos išvykimo. Kariai pasakojo, kad Siečėje yra belaisvių stovykla. Vakar vokiečiai išsivedė būrelį belaisvių griovius kasti. Darbo metu belaisviai staiga puolė savo tris sargybinius, juos nuginklavo, atidavė jiems kastuvus ir liepė eiti atgal, o patys su visais vokiečių ginklais, švilpaudami ir juokaudami nudrožė į mišką. Vokiečiai sugrįžo vilkdami glėbį kastuvų. Nei ginklų, nei belaisvių.

Jie gavo daug pipirų nuo vado, o kareiviai kuždėjosi, kad vokiečiai patys atidavė savo ginklus belaisviams, nes jiems įgrišęs toks ilgas karas.

Nedideliame kambarėlyje atnašavau šventas Mišias. Iš vakaro buvo atsiradę norinčių atlikti išpažintį, bet kai reikėjo pradėti – neatsirado pirmojo drąsesnio. Baimės jausmas tūnojo mano katalikų širdyse. Ir tokių apsileidėlių yra daug mūsų batalionuose. Daugelis dvasiniai susnūdę ir menkos asmenybės.

Drauge su leitenantu Sidaravičium ir geležinkeliniais drezina išvykome į Rudzienską. Pavažiavę bent 10 km turėjom sustoti – buvo baigiamas taisyti partizanų išsprogdintas geležinkelis. Dar matėsi keletas nuverstų sukiužusių vagonų. Rusai iki čia atslinko prisidengdami krūmais – tik už 40 metrų nuo vokiečių sargybos būstinės. Pasiekę Rudzienską dar pora km ėjom pėsti, kur radome iš mažų vagonėlių iškraunamas durpes. Siauras geležinkelis eina į Duhovo durpyną, kur taip pat yra lietuvių sargybų būrys.

Užsikraustėme ant vagonėlių ir per durpynus, krūmokšnius ir pelkes nudardėjom į Duhovą.

⁵⁴ Sargybos viršininkas

Čia radau kitokio sukirpimo lietuvių karių būrį. Užgrūdinti, drąsios povyzos, labai draugiški ir nuotaikingi vyrai. Ilgai ir labai nuoširdžiai pasakojo nepaprastos drąsos ir ištvermės jų išgyventus nuotykius. Vakare jiems rodžiau šventųjų paveikslų seriją, ilgai ir jautriai nupasakodamas šventųjų gyvenimus. Dar aplankėme kaimynystėje esančią gana malonią gudų šeimą – paties šeimininko žmona buvo lietuvė. Labai jautrūs ir širdingi katalikai.

Rytą turėjome gražias pamaldas, kuriose dalyvavo vokiečių tarnyboje esantieji flamandai (belgai). Jie ėjo išpažinties kartu su lietuviais. Pasakiau pamokslą gudiškai, vokiškai ir užbaigiau lietuviškai.

Širdingai atsisveikinau su kariais ir vėl traukinėliu išdardėjau atgal į Rudzienską, kur teko ilgai pavargti, kol sulaukiau Minsko traukinio, nes rusiškos minos ir vėl suardė geležinkelį.

Tik vėlai vakare iš Vorina Gorkos atrūko traukinys su italų kariais, kuriuos vokiečiai pradėjo atitraukti iš Rytų fronto, permesdami juos į Italiją, mėgindami desperatiškai gintis nuo vakariečių.

Vėlai naktį, pagaliau, pasiekiau Minską.

XIV

Molodečna – Polockas – Daugpilis

Igrįsta nepastovus, nuolatinių pavojų supamas mano gyvenimas, bet – Viešpats mato – ne dėl nuotykių ar stiprių įspūdžių einu šituo duobėtu keliu. Turiu vienintelį troškimą ir tikslą – kuo daugiau sielų laimėti Viešpačiui. Aštuntą valandą vakaro beldėsi kareivis, pranešdamas, kad tuojau prasidės aliarmas (lėktuvų pavojus). Neužilgo sirenos kaukė įvairiais bauginančiais balsais.

Pradėjo slegiančiai burgzti bolševikiniai bombonešiai. Bombardavo žiauriai, tiesiog nežinojome kur besislėpti. Namai, kuriuose gyvenau, buvo pavojingoje miesto dalyje, netoli Milčinski, bolševikų statyti valdžios rūmai – svarbus bombardavimo tikslas. Viršum miesto „pakabino“ visą eilę apšviečiančių raketinių „lempų“. Nemaloni savijauta, kada žinai, kad lakūnas sau ramiai „apsišvietę“ bombardavimo objektą. Tos „raketos“ negreit užgęsta ir gerokai baugina.

Kai tik nutoldavo lėktuvų burzgimas ir aptildavusi priešlėktuvinė artilerija, greitai atidarydavome duris ir stebėjome visur aplinkui švytinčius gaisrus. Neilgai tas trukdavo:

greitai vėl pasikartodavo pragariškas koncertas. Mirtis vis grobė aukas ...

Žmonės reagavo nevienodai: manau, bailiausi buvo vokiečiai. Jie labai rūpinosi kuo saugiau pasislėpti, o čia staiga baisus sprogimas, gal už kokio šimto žingsnių visus partrenkė ant žemės. Aplinkui visur traškėjo liepsnos ir griovė priešlėktuviniai ginklai.

Vėlai, apie pusiaunaktį baigėsi Minsko naikinimas. Užgulė slopi tylą. Tolumoje tratėjo tankus šaudymas ir granatų sprogoimai.

Žmonės spėjo, kad rusų partizanai naudoja oro puolimo sukeltą sąmyšį.

Neramiai, sunkiai miegojau. Ryto visa širdimi dėkojau Dievui, jog dar leido ir toliau Jam tarnauti... Mano rūpesčiai ir patirta baimė tebūnie Jo garbei. Man aišku, kad dar uoliau privalau atlikti pareigas sielų gelbėjimo tarnyboje.

Gyventojai labai sujaudinti. Visi kuždasi apie baisius nakties puolimo nuostolius ir sunaikinimus. Į parapijos namus atskubėjo leit. Rinkevičius, norėdamas sužinoti ar išlikau gyvas? Jo kuopa stovi tik 6 km nuo Minsko, naktį visi stebėjo miesto griovimą. Išėjom apžvelgti žmogiško pamišimo pasekmes. Baisu man visa tai aprašyti dienoraštyje. Gatvės ir namų griaučiai – baisios duobės, gilūs krateriai. Išlikę pastatai be langų, be durų, nuo trenksmo suirusiomis sienomis. Viduryje gatvės guli su grandinės galu šuo. Ne. Tik šuns likučiai. Toliau – maišais pridengti – apysenis tėvas su kelerių metų sūneliu. Tėvo veidas nuplėštas ir trūksta vienos kojos. Prie kitų namų – visa šeima – tėvo, motinos ir dviejų dukrelių sumaitoti kūnai. Toliau, vėl ... – ne, nepajėgiu užrašinėti.

– Ak, žmonės ... – galvoju – išsižadėjote Kristaus meilės įstatymų ir štai kokią pragarą susikūrėte Viešpaties palaimintoje žemėje.

Dauguma Minsko gyventojų paskubomis kraustosi iš miesto. Bėga į kaimus, į miškus, nes sklinda gandai, kad Minskas bus dar žiauriau bombarduojamas. Sakoma, kad iš šito pusmilijoninio miesto nebeliks gyvo žmogaus. Karių mažiausiai nukentėjo. Į Feldkomendantūrą⁵⁵ pataikė dvi padegamos bombos, žuvo du kariai. Kituose pastatuose žuvo keletas vokiečių, gi civilių aukos – tūkstančiai... Aštuntą valandą vakaro, lietuvių karių palydimas, pasiekiau Molodečną. Šią naktį miegojau ramiai. Anksti rytą traukiniu išvykome į Przonskij, kur stovėjo lietuvių karių batalionas. Labai graži saulėta diena. Daugelyje vietų prie geležinkelio gulėjo nuverstų ir susprogdintų vagonų griaučiai. Saulutei meiliai šviečiant, tas neteikė bauginančio vaizdo. Nekilo mintis, kad ir mūsų traukinys kiekvienu momentu galėjo pakilti į orą kartu su sudraskytais keleivių kūnais ...

⁵⁵ Lauko komendantūra

Krolewšczyznoje teiravausi ar dar Prczonskije yra lietuvių kariai? Niekas to nežinojo. Man nurodinėjo, kad lietuvių kariuomenės esama Breslaujos apylinkėse. Vykome vis tolyn. Už Krolewšczyznos ant kitų bėgių stovėjo ilgas transporto traukinys.

– Ko mes sustojom laukuose? – nustebau žiūrėdamas pro langą. Pamačiau pirma mūsų ėjusio traukinio degančius vagonus. Mūsų traukinio apsaugos vyrai gesino ugnį ir darė sau pravažiavimo kelią. Tuoju pasigirdo aštrus rėžiantis įsakymas visiems prisirengti ginklus ir pasiruošti kovai.

Manau, kad atsidūrėme nuolatinio partizanų užpuolimo zonoje. Vokiečiai čia buvo įgiję skaudaus patyrimo.

Prczonskyje klausiu budėtoją vokiečių, kur stovi lietuvių karių batalionas. Jis nežino, klausiu kitus:

— Gdzie jest kompania litewska?⁵⁶

Niekas nežino, kur jie pradingo. Visoje apylinkėje, iki Glubodnyj, niekas apie lietuvių karius nežino ...

Neturiu kitos išeities, vykstu į Polocką, kurį pasiekiau dar gana anksti. Netoli matėsi kapinės, prisigrūdusios žmonių – ortodoksų tikėjimo, Mirusiems pagerbimo diena. Abu su palydovu nudrožėme į miestą. Bažnyčios stovėjo apleistos, apgriuvusios ir užrakintos. Lygiai, kaip buvo prieš keletą mėnesių, kada čia buvau užsukęs. Mane informavo, kad miesto ligoninėje esama sužeistų lietuvių karių. Nuėjome, bet jau buvo visi išvežti kitur. Tada nuėjome į Piliakalnį. Pro šalį ėjo kelios moterys, viena jų balsiai raudėjo. Sustojau ir prakalbinau. Pasirodo, mieste siaučia dėmėtoji šiltinė. Moteris-katalikė sielojosi dėl jos sergančios dukrelės, gulinčios ligoninėje, kuri kiekvienu metu galinti mirti, dar gi be kunigo. Žinojau, kad ligoniai laikomi griežtoje izoliacijoje, niekas negali juos lankyti. Vis tiek mėginau suraminti vargšę motiną, tikindamas, kad Dievas jos neapleis, o ir kitų šito krašto katalikų, kurie susilauks taikos, ramybės ir savų kunigų ...

Turėjau progos aplankyti ir šiek tiek sušelpiti vieną labai vargingą šeimą su mažais vaikučiais ...

– Viešpatie, globok ir saugok tiek daug vargstančius ir skriaudžiamus šios šalies žmonelius.

Pasilikti ilgiau čia nebuvo jokio reikalo. Pavakare nuvykome į vakarinę Polocko stotį – ėjo tik prekinis traukinys Daugpilio kryptimi. Susėdom į vieną tuščią vagoną. Traukinys nejuda, valandos slenka. Ir ... staiga, be jokio aliarmo ėmė tratėti priešlėktuvinė artilerija.

⁵⁶ Kur lietuvių batalionas

Pasigirdo artėjančių bombonešių burzgimas ir orą virpinantis šniokštimas. Viršuje traukinio, visai neaukštai pasikabino „lempa“⁵⁷. Į ją vokiečiai šaudė šviečiančiomis kulkomis, ilgai negalėjo pataikyti. Staiga ji ėmė žiežirbomis sklaidytis, kol palengva išnyko. Mes tyliai susigūžę sėdėjome – mirtis slankiojo arti, arti ...

Tik vėlai naktį traukinys pasijudino Latvijos kryptimi. Rytą laimingai pasiekėm Daugpilį.

Aplankiau bažnyčią ir atnašavau šventas Mišias. Pasikalbėjau su kunigu, kuris buvo latvis (o gal lenkas?). Skubėjau aplankyti lietuvių karius, kurie buvo apsistoję už miesto esančiose kareivinėse. Mane sutiko linksmos nuotaikos leitenantas Poškus. Visi lietuvių kariai išskirstyti sargybose aplinkui Daugpilį.

Galvojau: kodėl lietuvių kariai turi saugoti latvių miestus, kada patys latviai susimobilizavę į SS legioną eina saugumiečių ir gal dar žiauresnes pareigas?

Latvių tarpe pastebėjau maža solidarumo ir sutarimo. Tuo atžvilgiu lietuviai juos pralenkia: solidaresni ir nuoširdesni – daug pasiginčija, tiesa, bet ir lengviau susitaria.

Aplankiau naujos bažnyčios kleboną latvį. Išsikalbėjome gana ilgai. Abu sutarėme, kad lietuviai su latgaliečiais katalikais galėtume būti kuo draugiškiausiuose santykiuose.

Po pietų išvykau rinktiniu traukiniu. Iki Turmanto kelionė buvo maloni, bet vėliau prasidėjo vargingas vagonų stumdymas, manevravimas. Vargais negalais pasiekėme Dūkštą. Mane lydėjęs lietuvių karys nuėjo pasižvalgyti. Grįžęs pranešė, kad yra galimybė keliauti kitu traukiniu, nes šitas vis tebemanevravo.

Nuėjau aplankyti lietuvius geležinkeliečius. Jų radau keturis. Vienas ką tai vis rėkė į telefoną: buvo stipriai išgėręs. Ir kiti neblaivūs. Visą traukinių judėjimą tvarkė energinga mergina geležinkelietė. Jinai mums suteikė reikiamas informacijas. Patarė važiuoti iki Švenčionėlių, tenai persėsti į kitą traukinį. Išėjo kitaip: teko važiuoti net iki Pabradės, o tenai buvo partizanų padėtos minos, bet jos mums nepadarė jokios žalos. Ankstyvą rytą pasiekėme Vilnių.

Aplankiau kunigą Brazį, kuris pasakojo, kad vilniečiai labai neramūs dėl padažnėjusių bolševikinių bombardavimų. Lietuvių santykiai su vokiečiais visiškai pašliję. Žmonės komentuoja, kad vokiečiai jau nėra geresni už bolševikus. Vilniaus lenkai labai pradėjo "bičiuliautis" su vokiečiais. Visa tai man atrodo keista ir nesuprantama.

Vakare – vėl stotyje. Vėl snausdami traukiame Minsko kryptimi. Turėjome didelę laimę įsigrūsti į patogų ir pustuštį karininkų vagoną.

⁵⁷ Naktį bombarduojant, kad taikiniai būtų geriau įžiūrimi, išmesdavo ryškią raketą su parašiotu

XV

Popai ir „dvasinis disputas“

Minsko gyventojai palengva pradėjo atsipeikėti nuo baisių miesto bombardavimų. Dauguma stebi dangų – apsiniukęs ar giedras – ir iš to sprendžia, kada bus naujas lėktuvų puolimas.

Prieglaudų vedėjai man pranešė, kad popai paskubomis krikštija visus našlaičius, nepaisant jeigu jų tėvai yra buvę katalikai. Jie skuba pasinaudoti dabartine ortodoksijai palankia padėtimi. Vaikučiai dar labai nedaug supažindinti su religija. Popai paskubomis juos išmokė tik velykinio pasisveikinimo. Todėl, kai bolševikai bombardavo miestą, jie visomis gerklėmis Šaukė:

– Christos voskres... Christos voskres...⁵⁸ Graudu, kad tų nekaltų vaikučių širdelės pavojuje instinktyviai veržiasi prie Dievo.

Iš Šatsko atvyko keletas lietuvių karių ir pasakojo, kad Slucko miškuose pagausėjo partizaninę veiklą. Sunaikino daug susisiekimo priemonių, išžudė vokiečių patrulines sargybas. Jų vis gausėja, vis drąsesni. Žmonės kupini rūpesčių, kas bus toliau? Pakuždomis kalba, kad vokiečiams ir italams Afrikoje labai nesiseka. Karas jau visiems giliai įsiedė. Vokiečiai dar stiprūs, bet jų kariams jau įgriso kariauti, gausėja dezertyrų ...

Esu kviečiama į Borysovą, kur lietuvių kariai tikrai šaunus jaunimas religiniu, tautiniu ir moraliniu atžvilgiu. Užgrūdinti kovų varguose, jautrūs vietiniams gyventojams. Jie kovoja gerai žinodami, kad eina prieš didžiausią lietuvių tautos ir visos žmonijos priešą – bedieviškąją bolševizmą. Vėl nuklampoju į Novinki durpynus pas mūsų kareivėlius, kuriuos labai nudžiuginau. Tenai, vokiečiai, miškams ir durpynams saugoti buvo nusiuntę labai patikimus ukrainiečius, kurie „ausbildungą“⁵⁹ buvo įsigiję Vokietijoje. Vokiečiai vis neišmoksta suprasti slavų, todėl nuolatos skaudžiai nusivilia. Ukrainiečiai tik per vieną savaitę suspėjo susiuostyti su miškų bolševikais ir su visais ginklais ir karine medžiaga dingo miškuose.

Tada ir čia teko pasikliauti tais jų nemėgiama, „litaueriais“, kurie niekada neišduoda nei savo priešų.

Minską vėl puolė šimtai sovietų bombonešių: griovė ir daužė sugriautą ir sudaužytą miestą.

⁵⁸ Kristus prisikėlė

⁵⁹ Išsilavinimas

Žuvo šimtai žmonių. Numetė net vadinamų oro torpedų. Vokiečių repatriantų traukinys su šeimomis ir mažais vaikučiais buvo sudaužytas ...

Po didelių pastangų man pavyko susitarti dėl prieglaudų vaikučių krikšto: jeigu vaikai nežino, kas buvo jų tėvai, krikštijami katalikiškai. Kitus atsiklausia, kaip jie patys nori būti krikštijami. O apie likusius 20% turi būti sprendžiama iš jų vardų, arba kitaip stengiamasi nustatyti jų tėvų religiją ...

Dabar beveik kas naktį skelbiami aliarmai, bet jau daugiau Minsko nedaužo: lėktuvų bangos skrenda į Lietuvos ir Vokietijos pusę.

Teko kalbėtis su atbėgėliais ir Irenieco. Tenai žymiai liūdniau, negu Minske: Naliboki ir Haškolic miesteliai buvo visai sudeginti. Daug žmonių kasdiena žūsta, ypačiai žudomi policininkai ir kiti pareigūnai ...

Norėjau aprūpinti Uzdos lietuvius Šventais Sakramentais, bet nepavyko — turėjau nuo pusės kelio grįžti. Mėginsiu rytoj. Vienas lietuvių karininkas atlydėjo senutę, labai norinčią grįžti į Lietuvą, tenka pasirūpinti, kad laimingai pasiektų savo tėvų šalį ...

Šiandien į Pinską palydėjau X Bataliono vyrus. Aišku, jiems tenai teks kietai kovoti su išgarsėjusiais Pinsko pelkių bolševikais, kurie vis stiprėdami, okupantui sudaro daug rūpesčių. Man atrodė, kad mūsų vyrai išvyko labai susirūpinę — niekas nenori lieti kraują už įsiveržėlius į svetimą žemę. Sunkus ir skriaudulingas mano tautos brolių likimas.

Nesijaučiu stiprus, todėl kelionę į Uždą nukėliau sekančiai savaitei. Nemigos naktys dėl nuolatinų aliarmų išstapė nervus. Džiūstu dvasioje. Gerokai ėmė skaudėti krūtinės ląstos kaulus ir vis neįprantu miegoti su visais drabužiais.

Girdėjau, kad Afrikoje jau krito Tunisas, Beirutas ir vokiečiai pakniopstomis apleidžia Afriką. Frontai iš visų pusių siaurėja. Vokietija lenda į maišą ...

Gudų veikėjas Nadziuk atnešė pasiskaityti „Bielaruskaja Gazeta“, kuriame paskelbtas labai užgaulus ir tendencingas straipsnis dėl mūsų kovų su Vilniaus lenkais, kurie nenorėjo įsileisti lietuvių kalbą į Vilniaus bažnyčias. Straipsnyje daug užgaulaus sarkazmo. Kada į tai atkreipiau redaktoriaus dėmesį — nustebo: būtų čia ko užsigauti?

Seniai žinojau, kad redaktorius Adomavičius buvo labai nepalankus lietuviams, bet įsitikinau, kad jis nebuvo objektyvus ir prasilenkė su tiesa ...

Vis daugiau nusiviliu mano vargonininku ir jo nuolatiniais išsišokimais. Ką jam bepasakysi — viską aukštyn kojomis apverčia: akyse pataikauja, visaip lankstosi, saldžiažodžiauja, o už akių viską su purvais maišo. Už mano nugaros (dar gi žmonėms girdint) suniekina visa, kas tikram katalikui šventa ir brangu. Spekuliaciniais tikslais visur

važinėja ir dar giriasi, kad esą reikia naudotis proga ... Nebeiškentęs jam šiandien pasakiau, kad mėginsiu ieškoti kito vargonininko ...

Zakristijonas įteikė man vienos moters atneštą knygą – Brevijorių. Pavartęs radau įrašą: „kun. Glebowicz“. Iš žmonių esu girdėjęs, kad šis kunigas prieš pora metų vokiečių buvo sušaudytas prie Plešcenicos ...

Šiandien vakare klebonijoje mane aplankė keletas gudų veikėjų. Visi buvo susiraukšlėję nuo rūpesčių. Kalbėjomės įvairiomis temomis. Vienas, matyt norėdamas mus kiek prablaškyti, papasakojo įvykį iš Lohoisko.

Tenai yra katalikų bažnyčia ir ortodoksų cerkvė. Popas ir kunigas sugyveno gražiausiai. Prieš Didįjį ketvirtadienį, popas susitikęs katalikų kleboną, sako:

– Kunige, tu ir aš – abudu esame duchouniki⁶⁰, tai patikrinkime, ar mudviejų tikėjimai yra panašūs? Įsitikinimui darykime dvasinį disputą. Kalbėsime be žodžių, tik gestais ir mimika. Tai bus rytoj. Sutinkate?

Klebonas nenorėjo tokio „disputo“, tik nedrįso atsisakyti. Nenoromis sutiko.

– Ką gi tas popas čia bus sugalvojęs? Gali jis kokią nors šunybę man iškrėsti. Tiesa, jis mažesnio mokslo ir silpnesnis teologiniuose klausimuose, bet jeigu provokuoja, tai jau ne iš gero... – susirūpino klebonas ne juokais.

Sugrįžo namo neramus ir piktas. Visą valandą jis sėdi prie stalo rankomis galvą parėmęs ir mąsto.

– Aišku, jeigu atsisakysi – popas paskelbs, kad bijojai dvasinio disputo, kad jo tikėjimas yra geresnis ir pliū besigirdamas savo išmintimi.

Jam taip berymant, pasibeldžia ir įeina vargonininkas, kuris buvo didelis mėgėjas išgerti ir už tai būdavo dažnai klebono subaramas.

– Kodėl toks be nuotaikos kunige klebone? – paklausė jis linksmi.

Nenoromis klebonas papasakojo popo pasiūlymą. Vargonininkas pagalvojo ir sako:

– Kunige klebone, nėra ko rūpintis. Paveskite man tą disputą. Tik prieš einant pas popą, leiskite išgerti pusbonkį degtinės. Parašykite popui laiškėlį, kad negalite pats vykti, siunčiate savo pagalbininką. Gerai?

Klebonas ilgai pasvarstęs sutiko.

Didžiojo ketvirtadienio rytą vargonininkas išmetė pusbonkį degtinės ir švilpaudamas nudrožė. Popas jau jo laukė tinkamai prisirengęs. Už ilgo stalo susisodinęs dvylika tokių žmogėnų, pats – viduryje, sakytum, norėdamas pavaizduoti paskutinę vakarienę.

⁶⁰ Dvasininkai

Vargonininkas tylėdamas įteikė klebono raštelį. Šis tylėdamas perskaitė. Sutikimo ženklui palenkė galvą ir parodė vietą sėsti priešais jį. Tuoju įpylė gerą stiklą vodkos, pastūmė vargonininkui, pats sau įsipylė kitą. Abu susidaužė. Išgėrė tylėdami. O vargonininkas jau buvo prieš eidamas visą pusbonkį susipylęs, jautėsi gana drąsus. Staiga, popas įsmeigė į jį akis ir per stalą dūrė pirštu.

Vargonininkas nei nemirktelėjęs dūrė dviem pirštais atgal į popo pusę.

Tada popas su rankos delnu apsuko ratą aplinkui.

Vargonininkas sugniaužė kumštį ir pagrūmojo popui po nosimi. Tada popas grasinančiai parodė pirštu į viršų.

Vargonininkas nieko nelaukdamas pašoko nuo stalo, griebė popą už pakarpos ir pradėjo jo galvą daužyti į visas puses, kraipydamas į šonus.

Popas tyli – juk tai dvasinis disputas – kalbėti negalima ...

Piktas ir susierzinęs vargonininkas sugrįžo ir papasakojo klebonui:

– Nuėjau, žiūriu sėdi popas su dvylika tylinčių tipų. Padaviau raštą. Perskaitęs parodė vietą priešais save. Atsisėdau. Davė išgerti. Paskui popas ilgai į mane spoksojo, net pikta pasidarė. Staiga, nei iš šio, nei iš to, dūrė į mane pirštu, lyg norėtų pasakyti, kad man akį išdurs. Aš jam tuoju – du pirštus, lyg atsakydamas – tegul tik pamėgina – išdursiu dvi akis. Tada jis pažūrė ratu su plaštaka, lyg norėtų pasakyti, kad skels man į žandą. Aš tuoju kumštį panosėn, kad suprastų – tegu tik pamėgina. Tada jis parodė pirštu į viršų, kur kabojo lubose didelis kablys. Reiškia, jis mane pakars po tuo kabliu. Tada, gerbiamas klebone, aš jau nesusivaldžiau. Griebiau jį už pakarpos ir pradėjau jo plaukuotą galvą tąsyti į šonus, net gaurai plevėsavo. Tfu, dovanokite kunige klebone, tegu jį kur galas, tą plaukuočių. Man net negera pasidarė ir tuoju išbėgau ... — baigė pasakoti vargonininkas.

Klebonas jį stipriai apibarė, kad įsigėręs privirė košės. Galvojo, kad dabar reikės popą atsiprašyti, už savo netikusį pagalbininką.

Po kelių dienų ateina pats popas. Klebonas mąsto: gėda dabar popui ir į akis pažiūrėti. Jau rengiasi atsiprašinėti, o popas pats pradėjo:

– Sveikinu, kunige klebone! Sveikinu su tokiu pagalbininku. Ir ką jau kalbėti apie tamstą, jeigu tik mokinys mane šitaip sudirbo. Laimėjote disputą, ką ir besakyti. Nesitikėjau, ne ...

– Tai, kaip ten buvo? – klebonas nustebeš.

– Sakote, kaip buvo? Na, aš žiūrėdamas į jį parodžiau pirštu, mintyje sakydamas:

– Dievas sutvėrė žmogų.

Jis nieko nelaukdamas man atsako:

– Ne vieną žmogų – du žmones. Ir parodo du pirštus. Tada aš su ranka plačiai apvedu, parodydamas, kad Dievas viską sutvėrė ...

O jis man sugniaužtu kumštimi parodo, kad Dievas viską stipriai valdo.

Aš jam pirštu rodau į viršų, lyg sakydamas:

– Dievas yra danguje ...

Jis taip supyko, kad aš – duchounykas užmiršau, jog Dievas yra visur. Nieko nelaukdamas pašoko nuo stalo ir pagriebęs mano galvą mušė į visus šonus, mintyje sakydamas:

– Ir čia, ir čia, ir visur Jis yra ...

Ką jau bekalbėti, kunige klebone, aštrios ir greitos orientacijos pagalbininką turite ...

Klebonas šypsojosi ir pritariamai lingavo galva. Neverta prieštarauti ir aiškintis.

XVI

Orša – Bydrovas – Točica – Mohiliavas

Apie pusiaunaktį pradėjo kaukti sirenos. Greitai apsirengiau ir nuskubėjau į bažnyčią. Atėjo dauguma aplinkinių gyventojų. Gerokai vėliau dar viena pavojaus sirena pastūgavo. Visi pusbalsiu meldėmės. Antrą valandą ryto pavojų atšaukė: priešo bombonešiai nustūgavo į šoną, šį kartą palikdami Minską ramybėje ...

Ačiū Dievui. Tiesa, sunkoka šitaip gyventi. Bet tebūnie Dievui garbė iš mūsų budėjimo valandų. Pagaliau, juk mes visi esame nusidėję ir bausmės verti.

Atvyko vienas puskarininkis manęs palydėti į Oršą. Keliaujame traukiniu. Pavasario oras nepaprastai malonus, kuriuo besigėrėdami pasiekėme Borysovą. Stoties perone dideli būriai karių, kurių tarpe pamačiau keletą lietuvių – čia stovinčio Bataliono vyrai. Labai norėjau su jais šnektelėti, bet traukinys greitai ėmė judėti ...

Atvykome į Toločiną. Skubiai parašiau keletą žodžių čia gyvenančiai Trebenčių šeimai, kad sugrįždamas, kitą ketvirtadienį jiems atnašausiu šventas Mišias. Išlipęs iš traukinio skubiai nubėgau į stotį, norėdamas kam nors įduoti laiškėlį, nedaug turėjau laiko ir greitomis nieko negalėjau surasti, kas perduotų laiškėlį.

Vokietis mašinistas garsiai riktelėjo „Važiuojam“! Išbėgau iš stoties skubėdamas į traukinį, kuris jau pradėjo judėti. Staiga, išgirdau garsų šauksmą:

– Vorsicht...⁶¹

⁶¹ Atsargiai

Supratau, kad tai buvo taikoma man, atsisukau ir krūptelėjau: pro pat mane prašvilpė kita kryptimi einąs greitasis traukinys, kurio nebuvo pastebėjęs ir tik per plaukelį išvengiau mirties.

– Dėkoju, Tau, Viešpatie Dieve, kad mane tiesiog stebuklingai apsaugojai... – Ilgai negalėjau šio įvykio pamiršti.

Pavakare pasiekėme Oršą. Buvau girdėjęs, kad bolševikai skaudžiai subombardavo Oršos miestą. Per jų paskutinį puolimą žuvo daugiau 1.500 žmonių ir keleriopai daugiau sužeistų. Nuo geležinkelio stoties į visas puses matėsi daugybė dar smilkstančių degėsių, ištisi kvartalai bombų sumalti.

– Amžiną atilsį suteik mirusiems, o Viešpatie! – Susikaupęs visa būtybe meldžiausi už ne laiku kapuose suguldytus, daugumoje, nekaltus žmones.

Visame mieste mačiau tokius pasibaisėtinus vaizdus – degėsių ir griuvėsių krūvos. Miestas didelis, bet netvarkingai išsimėtęs. Daugiausia gyvenamų kvartalų Dniepro pakraščiuose. Ant vieno tilto norėjome nufotografuoti Dniepro upę. Paklausėme sargybinių ar galima. Pradžioje sutiko, bet pasitarę pabūgo. Pradėjo aiškinti, kad reikalingas Karo komendanto leidimas. Numoję ranka nuėjome. Išsikalbėjau su gyventojais. Jie daugumoje nakčiai palieka miestą, keliauja į apylinkių kaimus – bijo pasilaidoti po griuvėsiais. Ėjome pro priešlėktuvinės artilerijos pozicijas. Mačiau, kad bolševikinės bombos jų daugumą sunaikino ...

Sutikti gyventojai pasakojo, kad ir Oršoje esama lietuvių. Visai arti gyvenanti Stanulių šeima – labai padorūs žmonės. Nuėjome. Stanulis per daugelį metų buvęs geležinkelio tarnyboje. Abudu su žmona gerai kalba lietuviškai. Stanulis, pasigirdamas, man parodė keletą lietuviškų knygų, pagarboje laikomų. Tarp jų buvo ir Šventųjų Gyvenimai. Ją abudu su žmona nuolatos skaito. Neužmiršę nei tikėjimo nei kalbos. Duktė yra ištėkėjusi už ruso, lietuviškai kalba su rusišku akcentu. Ji plačiai atsiložusi sofoje, koją ant kojos užmetusi, traukė papiroso dūmą. Mums besikalbant, prie jos prišoko kokios 17 metų duktė (Stanulių anūkė), ištraukė iš motinos rankų papirosą, drąsiai šaukdama:

— Matka, i ja chaču⁶².

Motina tylėdama atidavė rūkstantį smirdalą ...

Bolševikinio auklėjimo pažiba: jokios pagarbos motinai. Mažiausio supratimo, kas dera ir kas ne, dargi svetimiems žmonėms esant ir stebint...

⁶² Mot, ir aš noriu

Susitariau su senaisiais Stanuliais, kad sekančią savaitę grįždamas pro Oršą, stabtelsiu ir surengsime katalikiškas pamaldas. Pastebėjau, kad jaunimas toli nuo tikėjimo, nenori jo žinoti. Tuščiaviduriai barščiai...

Per Dnieprą kėlėmės valtimis. Mano palydovas karys vis tiek nufotografavo upę. Sužinojome, kad apie antrą valandą nakties eina traukinys į Mohiliavą. Turėdami laiko stotyje snaudėme pasirėmę ant stalų. Retkarčiais stoties budėtojai vokiečiai garsiais šauksmais pranešdavo traukinių atėjimą ir išėjimą ... Antrą valandą nakties išsirikiavome laukti „Uhrlaubszugo“⁶³ einančio į Brianską. Vargais negalais įsispraudėme į vokiečių kareivių pergrūstą vagoną ...

Anksti rytą pasiekėm Mohiliavą. Tiesiog nudrožėme pas mano jau pažįstamą Jaciunskų šeimą, kurie sutiko keleivius labai širdingai. Sutarėme, kad aš atvyksiu sekmadienį ir miesto katedroje turėsime pamaldas civiliams katalikams. Apie tai jie įsipareigojo pranešti ir kitiems seniesiems lietuvių išeiviams, gyvenantiems Sofrisco kaime, apie 25 km nuo miesto. Po pietų iškeliavome į Bychovą. Kartu vyko keletas lietuvių karių — kapitonas Jankus ir kiti.

Išlipome Blockstellėje⁶⁴ Nr. 13. Radome būrį lietuvių, kartu su jų vadu leitenantu Baltrušaičiu, šaudančius į prie miško išstatytus taikinius ...

Pertraukė užsiėmimą ir visi kartu nusifotografavome. Besidalindami įspūdžiais surengėme lietuviškas gegužines pamaldas kariams. Čia būdamas dar kartą įsitikinau ką reiškia vada, jų geras vardas, aukšta moralė ir patrauklus pavyzdys. Visose pamaldose nuoširdžiu giliu pamaldumu dalyvavo visi, nebuvo tų, dažnai kitur pasitaikančių abejingumo išimčių. Šitų karių gili meilė religijai mane sustiprino dvasioje. Visa mano būtybė dėkojau Viešpačiui, kad ir tokiose tolumose, begalinių pavojų, vargų klampynėse randu lietuvių kilnų, dorą, giliai religingą, koks visur sutinkamas mūsų tėvelių žemėje ... Ar galėjo kunigo širdis dar daugiau džiaugtis, kada visi kariai, kartu su vadais, šventai susikaupę atliko išpažintį ir priėmė Susitaikymo Duoną? Geroje nuotaikoje pabuvojau mūsų mielųjų karių tarpe. Apžiūrinėjau jų įsitvirtinimus, apkasus, kurie buvo labai reikalingi nuolatinėse kovose su raudonaisiais partizanais. Palaiminęs mūsų sunkiai vargstančius brolius, arkliais per laukus iškeliavau į Blockstelle Nr. 14 – Mokroje.

Visur naktimis knibždėjo vadinamų partizanų gaujos, kurie ne tik kovojo, bet ir žiauriai plėšikavo apylinkėse. Ir mums, kelionėje, reikėjo didelio atsargumo. Pora kartų pervažiavome geležinkelio bėgius, pasiekėme upę, už kurios buvo lietuviai.

⁶³ Atostoginis traukinys

⁶⁴ Stotelėje prie keleto namų

Vyrai susirinkę ant upės kranto stebėjosi: kas čia pas juos atvyksta? Palikome arklius ir tuojau susitikome su mūsų kareivių būriu. Sargybų vadas leit. Ragauskas skundėsi, kad jų gyvenimas esąs nuobodus ir pavojingas. Nedaug gyvumo suteikia pro šalį skrieją traukiniai Mohiliavo ar Bychovo kryptimis. Juos informavau tėvynės ir pasaulio naujienomis, kiek man tas buvo žinoma. Vėl visi nusifotografavome ...

Nuo aukštesnio pylimo skleidėsi platus akiratis. Netoli plačiai išsimėtęs didelis kolchozas. Aukštame mediniame bokšte nuolatos budėjo sargybinis, nes kolchozo gyventojai ne kartą juos mėgino apvogti ar paplėšikauti.

Nuėjome į netoliese esančius kapus: buvo daug naujų kapų – vokiečiai, taip pat ir keli lietuviai užmigę amžinuoju miegu, toli nuo tėvynės.

Į Bychovą vykome pageležinkeliais, o tenai jau iš tolo dundėjo priešlėktuvinė artilerija. Balti dūmų kamuoliai šen bei ten sušvisdavo aukštai padangėje... Toli pamatėme šuoliais lekiantį raitelį. Kada jis priartėjo, pažinome bataliono vadą kapitoną Liormaną. Truputį pasikalbėję nudrožėme tolyn. Lietuvių įguloje neradau didesnių pasikeitimų, tik senojo vertėjo vietoje naujas. Jaunas karininkas labai gyrėsi, kad iki šiol buvęs vokiečių tarnyboje. Jis buvo apsirengęs vokiška uniforma, kurią, matyt, labai brangino. Tas jo pūtimasis „vokiškumu“ ne tik man atrodė juokingas. Teisinau jo dideliu jaunumu ...

Drauge visi, kariai ir karininkai, sugiedojome litanią Nekalčiausios Šventos Marijos garbei. Pamaldose ir giedojime dalyvavo bataliono vadas, visi karininkai ir kareiviai.

Rytą vėl turėjome pamaldas ne tik kariams, bet prisirinko labai daug civilių iš visų apylinkių. Dauguma atliko išpažintį. Civilių tarpe buvo viena vietos lietuvaite, kurią poteries išmokė ir išpažinčiai prirengė kilnūs šito pavyzdinio bataliono kariai. Pažymėtina krikščioniškai reikėsi leitenantas Stanaitis ...

Po pamaldų vyko kai kurių postų ir sargybų punktų pasikeitimai: būriai lietuvių buvo iškilnojami po tolimesnius pavojingus postus miškų gilumose. Miškai čia nuostabiai gražūs, įspūdingi ir dideli, tik ... ir juose slankioja nepasotinama plėšrūnė mirtis.

Po pietų atsisveikinau bataliono vadą kapitoną Liormaną, didelį autoritetą vyrams, karininkus ir mielus kareivėlius. Iš Toščicos atvyko leit. Gasiūnas. Su juo iškeliauvau lankyti tolimesnių sargybų postus. Oras buvo šaltokas, krapnojo lietus, bet karo metu žmogus ir iš gamtos mažiau reikalauji – atpranti nuo įvairių patogumų, poreikiai susiaurėja – viskas gerai, kol dar esi gyvas.

Toščicoje lietuvių karių buitis monotoniškai blanki: visur supami miškų ir juose tūnančių priešų ...

Pavakarėje atvirame ore turėjome gegužines pamaldas. Giedojimui gražiai vadovavo įeit. Gasiūnas. Į pamaldas gausiai prisirinko vietos gyventojų gudų ir rusų. Mano klausinėjami labai gyrė ir didžiavosi lietuvių kariais, kurie jau metais jiems užtikrino ramų ir saugų gyvenimą ir daugeliu atvejų apgynė nuo pavojų. Turiu pasižymėti dienoraštyje, kad daugelyje Gudijos plotų vietiniai gyventojai mylėjo ir labai gerbė Lietuvos karius, kurie savo gyvybių kaina juos gynė nuo bolševikinio chaoso, skriaudų ir persekiojimų.

Iš pamaldų sklaidėmės šnekučiuodamiesi, kai pro sargybų bokštą nuskubėjo (vengdamas su mumis susidurti) vienas karys. Vadas pasipiktinęs pasakė:

– Tai vedęs žmogus. Lietuvoje paliko žmoną ir vaikus. Dabar juos išduoda: skuba, matote, į anuos namus, pas rusę ... – rūsčiai numojo ranka. Pasirodo, tas nelaimingasis turėjo viršilos laipsnį.

Vadas patylėjęs pridūrė:

– Nusiskubino pas „paną“, savo sargybų punktą apleidęs. Ką aš galiu daryti – nepriklauso mano kuopai.

Naktis slinko rami, tik apie pusiaunaktį pradėjo tratėti kulkosvaidžiai – kur nors vyko kautynės. Pasitikėdamas Viešpaties globa vėl užmigau.

Į rytines pamaldas, kartu su kariais, dar daugiau susirinko civilių vietos gyventojų. Prie šventų sakramentų artėjo nusižeminę ir susikaupę vadai ir kariai. Atlikti savo religinę pareigą – svarbiausia žmogaus ir kario gyvenime – pakelti sielą aukštin, nuo žemės dulkių, arčiau – prie Kūrėjo.

Grįždami po pamaldų vėl susitikome mišku parkeliaujantį „iš pobūvio“ vakarykštį viršilą. Instinktyviai (atleisk, Viešpatie) nepajėgiau ištiesti jam rankos, negalėjau to padaryti – taip neseniai laikiau rankose Švenčiausiąjį Sakramentą ...

Nesuspėjau aplankyti dar vienos Sargybų stovyklos, nes traukinys turėjo praeiti anksčiau. Rytoj važiuoju tiesiog į Mohiliavą. Po pietų surengėme gražias gegužines pamaldas ir dvasiniai atsigaivinome. Vėl kariams pasakiau pamokslą. Gaila, kad nuolatinėse, gerokai varginančiose, kelionėse neturiu palankesnių sąlygų tinkamai prisirengti, bet jaučiau, kad žodžiai smigo į klausytojų širdis– visų susikaupę veidai tą rodė...

– Viešpatie, tebūnie Tau garbė.

Širdingai atsisveikinau karius, didžiai gerbtiną jų vadą įeit. Gasiūną, kuris, kaip ir didžiuma vadų – užtikrintai vertas lietuvio karininko vardo.

Mohiliavo miesto komendantūroje išsirūpinau nakvynei raštelį. Staiga, pradėjo pilti sodrus lietus, bet vis tiek nuskubėjau į kalėjimą, kuriame buvo pakliuvusių lietuvių – reikėjo gi ir juos aplankyti.

Priėjęs nejaukų pastatą su užrašu „SD Gefangnis“⁶⁵, mačiau barzdotus rusus ir visai jaunučius kalinius. Ant laiptų susidūriau su mano jau seniau pažintu leit. Šidagiu ir kitais lietuviais. Tuoju prisistatė vokiečių prižiūrėtojas, griežtai teiraudamasis, ką noriu kaliniams įduoti? Pareikalavau leidimo pasimatyti. Pareiškiau, kad esu KriegspFahrer. Vokiečių tapo aiškiai nepalankus ir atšakus. Tada jam pareiškiau, kad nepalankumo atveju tegu skambina į Polizei punktą ir kalba su Herr Ulrich⁶⁶. Vokiečių sušvelnėjo. Dideliu vargu išgavau leidimą kalbėtis su suimtuuju leitenantu. Jis buvo nubaustas kalėjimu už kareivių neprižiūrėjimą. Tikisi greitai būti laisvas. Kada įdaviau popirosų, tai vokiečių prižiūrėtojas aštriai suriko:

– Verboten⁶⁷, Šidagis? Aš nemačiau, supratai?

– Taip, supratau, – ramiai atsakė leitenantas susidedamas į kišenę popirosus.

Mačiau, kad čia suimtiesiems nėra labai bloga, Leitenantas kasdiena rusų policininkus ir mūsų karius kalėjimo kieme mokina gimnastikos ...

Iš kalėjimo nuvykau pas Jaciunskus. Pakelyje sutikau būrį rusų policininkų grįžtančių iš kapinių – vėl palaidojo vieną žuvusį kolegą ...

Bažnytinio komiteto nariai, pasirodo, buvo su vežimu nuvykę į stotį manęs parsivežti. Apsilenkėm. Aš buvau atidrožęs pėsčias.

Lietus nenustojo lijęs, bet iš Sofeisko atkeliavo lietuvės su būriais vaikučių, kurie motinų buvo prirengti prie Pirmosios šventos Komunijos.

Apniūkęs sekmadienio rytas. Krapnojo drungnas lietus. Bažnyčia buvo pilnutėlė žmonių. Tikrai įdomu klausytis senovinės lietuvių kalbos iš tų žmonių lūpų, kurie niekada nebuvo Lietuvos matę. Visos motinos ėjo išpažinties lietuviškai, o jų vaikučiai visi buvo prirengti gražia, aiškia senovine lietuvių kalba. Ilgokai pasikalbėjau su 24 vaikučiais, rūpestingų jų motinų tinkamai prirengtais. Jie visi gerai mokėjo lietuviškai kalbėti maldas ir gerai žinojo pagrindines tikėjimo tiesas.

Pamokslą sakiau pirma lietuviškai, paskui rusiškai. Po pamaldų buvo nemažas būrelis krikštų ir sutuokiau keletą porų ...

⁶⁵ SD kalėjimas

⁶⁶ Ponas Ulrichas

⁶⁷ Draudžiama

Pamaldos užsitęsė iki 16:00 valandos. Moterys lietuviškai giedojo giesmes ir litanijas.

Pasibaigus pamaldoms išsikalbėjau su lietuvenėmis motinomis. Sofeiske, kaip ir visur, buvo visokių žmonių net ir lietuvių tarpe. Būta tokių, kurie ėdė savo brolius, talkino juos išstremti į Sibirą, įskundinėjo ir kitaip skriaudė. Buvo nuolatos minimos Končiūnų, Pelekų ir kitos pavardės (Apie visa tai plačiai parašiau į "Kari", tik nežinau ar spausdins). Ir pirmadienio pamaldose turėjau daug tikinčiųjų. Iš Sofeisko dar daug atkeliavo atlikti išpažintį ir vis vežė vaikučius krikštyti. Visus suspėjau gražiai aptarnauti. Būrys lietuvių palydėjo iki traukinio.

XVII

ATEISTAI ...

Astronomo Koperniko (1473-1543) vardas Italijoje yra garsus, kaip ir Galilėjaus. Lenkai Koperniką laiko savo tautiečiu. Ji savinasi ir vokiečiai. Sovietijoje jis taip pat garsus, žinoma, dėl kitų priežasčių ...

1940 metais Maskvoje Valstybinė leidykla išleido knygą gražiu pavadinimu „Mokslas ir Religija" ir ją plačiai paskleidė tarp mokytojų ir visuomenės. 1942 metais Minsko katalikai įteikė man vieną tos knygos egzempliorių, prašydami pareikšti nuomonę.

Knyga gražiai išleista – lyg savos rūšies enciklopedija – visų laikų įžymesnių mokslininkų paveikslai ir ryškesnių darbų aprašymai. Iš knygos lapų dvelkė, kad šie visi didingos dvasios mokslininkai religijai neskyrė jokios rimtos vertės, o – pabrėžtinai – katalikų religijai. Visur pateikiama išvada: kur prasideda mokslas – pasibaigia religija.

Man aišku, kad klausimas vertas diskusijų. Tik vienu esu giliai įsitikinęs: kur baigiasi religija – prasideda ateizmas.

Kadangi veikalas buvo plačiai skleidžiamas jaunimo tarpe, kad užnuodytų jų dar neprityrusį protą, turėjau atkreipti rimtą dėmesį. Sekmadienio pamokslo metu pasirinkau šios knygos pavadinimo temą „Mokslas ir Religija". Po bendro aptarimo atverčiau Kopernikui paskirtus knygos lapus. Rodydamas knygą, paklausiau:

– Ar pažįstate šią knygą?

Daugelis lingavo galvomis.

Visiems parodžiau Koperniko paveikslą ir perskaičiau jam skirtąjį tekstą: buvo iškeliamas jo genialumas, atlikti mokslo darbai ir, svarbiausia, jis vienas pirmųjų išdrįsęs mesti pirštine Katalikų Bažnyčiai, viešai paskelbdamas, kad esanti melaginga...

Užverčiau knygą, peržvelgdamas nustebimu susikaupusius klausytojus ir ramiai pasakiau:

— Aš taip pat gerai pažįstu gyvenimą ir darbus šito didžiojo astronomo. Bet Kopernikas buvo ne tik mokslininkas. Jis buvo kunigas. Net Romos Katalikų Bažnyčios kanauninkas. Prieš savo mirtį Kopernikas prašė, kad jo antkapyje būtų įgraviruoti šie žodžiai:

„Viešpatie, neprašau tavo malonių, kurias suteikėi šventajam Petriui; neprašau šventojo Pauliaus garbės, tik nužemintai maldauju, kad ir man ištartumei tuos žodžius, kuriuos pasakei gerajam latrui: — Dar šiandien su manimi būsi Rojuje“⁶⁸.

— ... ir mano brangūs bičiuliai, aš kaip kunigas norėčiau ir prašau Dievo, kad ir man suteiktų nemažesnio gilumo tikėjimą, kokį turėjo Kopernikas.

Stebėjau klausytojų veidus: pradžioje jie buvo nustebę ir pasipiktinę, – išdrįsau bažnyčioje perskaityti panašius piktžodžiavimus. Dabar visi prašviesėjo.

Pasibaigus pamaldoms daugelis garsiai komentavo:

– Kokie sukčiai ir apgavikai, tie ateistai.

– Taip, nes jie gerai pažįsta psichologinę taisyklę, kuri teigia: melas tūkstantį sykių pakartotas – užima teisybės vietą.

Norėdami sėkmingai slopinti religiją, ateistai teikia įvairias kitas išsiblaškymo priemones ir poilsio pramogas. Yra daug būdų žmogaus mintims nutolinti nuo Dievo ir pomirtinio gyvenimo. Viena tokių išsiblaškymo ir poilsio priemonių – teatras.

Medituodamas, kartą ir sakau sau:

Komunistai naudoja teatrą antireliginei propagandai skleisti, žmonių tikėjimui silpninti, kodėl man nepanaudoti teatro tikėjimo tikrovei pavaizduoti?

Pasikviečiau judrųjį katecistą Stas ir tuojau pradėjome organizuoti mažutį krikščionišką teatrą. Prisistatė gausus būrys būsimų artistų, jų tarpe ir vienas giliai tikintis mahometonas (buvęs profesionalas artistas). Pakvietęs jį į šalį, išdėsčiau mūsų kuriamo teatro tikslą ir užmojį.

⁶⁸ Kristaus žodžiai nusikaltėliui ant gretimo kryžiaus

– Puikus sumanymas! Labai puikus ... – entuziastingai pritarė uolusis Allacho garbintojas.

Šventųjų Simono ir Elenos bažnyčią sovietai buvo pavertę teatru. Altoriaus vietoje įrengė sceną. Ją išardėme ir vėl naujai sumontavom pasienyje, kur buvusios įrengtos drabužinės. Dirbome su užsidegimu. Neilgai trukus, repetavom iš prancūzų į gudų kalbą išverstą dramą „Audėja po kryžiumi“.

Repetuodami tikėjomės pasisekimo – sulaukėm tikro triumfo. Žiūrovų niekaip negalėjom sutalpinti. Vaidinimą kartojomė bent mėnesį laiko iš eilės. Ir stačių žiūrėtojų visą laiką buvo didelis susigrūdimas. Pagyrimai ir komentarai, kuriuos Šen ten nugirsdavau, didelis atpildas už vargą ir pastangas rengiant spektaklį po spektaklio. Suprantu, kad tuo neatradau nieko naujo, bet aš labai džiaugiausi, kad šis teatras daugeliui jo lankytojų labai sustiprino tikėjimą ir suteikė pramogą.

Neišvengėme ir komiško naivumo poraiškų: veikale, tarp kitų personažų, dalyvauja demonas. Pats girdėjau, kai kurie teatro lankytojai komentavo:

– Komunistai sakė, kad velnio nėra ... Tai kaip nėra, jeigu teatre aš pats savo akimis jį mačiau?

Neverta gaišinti laiko įtikinėjant, kad vaidinime matytas piktasis tebuvo tik nugrimuotas artistas. Ir vistiek neįtikintum: jis pats savo akimis „matė“.

Bendrai aptariant, mūsų krikščioniškas Minsko teatras turėjo nelauktai didelį pasisekimą.

Vitebskas (beveik Kauno didumo) mane šaltai ir nemaloniai sutiko. Gatvės kreivos, nešvarios, pilnos duobių ir šiukšlių teikė varganą, skurdų įspūdį.

Ko ieškojau šitoje garsaus (praeityje) vardo miestu vadinamoje pelkėje?

Norėjau surasti Vitebsko katalikų bažnyčią. Aš gerai žinojau, kad Istorinės Lietuvos Vitebskas, per ilgus šimtus metų turėjo daugelį katalikų bažnyčių. Nemaža, o gal net dar daugiau bažnyčių turėjo Rytų apeigų Vitebsko katalikai.

Supratau, kad komunistų siautėjimas jų daugelį galėjo sunaikinti, bet vyliausi surasti mažiausiai bent vieną dar išlikusią ...

Klausinėjau praivių:

– Gdie katoličeskaja cerkov⁶⁹?

⁶⁹ Kur katalikų cerkvė?

– Nieznaju⁷⁰ ... – atsakydavo, patraukydami pečiais ir pranykdami purkšnojančiam lietuje.

Pagaliau vienas praeivis nurodė maždaug teisingą kryptį, į kur nukreipiau pavargusius žingsnius.

Po keletos pasisukimų pamačiau didelį dviem bokštais pastatą. Jokios abejonės – čia turėjo būti bažnyčia. Mačiau žmones įeinančius ir išėinančius, tik man atrodė keista: niekas nenusiėmė kepurių, sakytum, eina į sinagogą.

Man įėjus tuojau pasidarė aišku. Pirmiausia pamačiau plikai nurengtą altorių, kuris man priminė numirėlį. Bažnyčioje nebuvo suolų, tik ilgos eilės lentynų su įvairiais objektais.

„Kas čia per sandėlis?“ pagalvojau artindamasis prie vienos lentynos, kur stovėjo indas su trupučiu vandens. Apačioje paaiškinantis parašas:

„Paprastas geriamas vanduo, prietaringų krikščionių vadinamas šventu. Fanatikai šituo vandeniu negali plauti rankų, veido nei kūno. Pagal mūsų logiką, šitas vanduo yra toks pat, kaip kiekvienas kitas.“

Kitas parašas padėtas po spinduliuojančiu puslankiu, lyg vaizduojančiu saulę vaikiškame piešinėlyje.

„Aureolė — šviečiantis lankas aplinkui galvą katalikų bažnyčios vadovų, jų vadinamų šventųjų, pagamintų iš medžio, ar metalo, ar akmens ir išstatytų katalikų bažnyčiose. Juos apšviečia atsargiai paslėpta elektrinė lemputė, kad nebūtų galima atidengti apgaulės“.

Dar kitas įrašas po gipsiniu manekenu, išstatytu tarp dirbtinių debesų, taip aiškino:

„Apaštališkasis vadovas, išstatytas viršum debesų, kuris pagal Vatikano bažnytinę šizofreniją, vadinamas dangumi, kur po mirties susirinks visi Vatikano pareigūnai ir tenai neras nei kančių nei vargo“.

Panašūs įrašai buvo išdėlioti per visas ilgas išniekintos bažnyčios lentynas ...

Naciams labai patiko šitoks bolševikų „palikimas“, vadinamas "ateistinis muziejus" ir jo neleido panaikinti. Vokiečių naciams jis buvo labai prie širdies.

Šventovės išniekinimas manyje sukėlė susierzinimą ir skaudų rūpestį. Jeigu tenai būtų tikras „ateizmo muziejus“, kaip jie vadina, turėtų būti bent mėginama įrodyti Dievo nebuvimą. Čia komunistai pasielgė atvirkščiai: visi išdėstyti parašai ir „paaiškinimai“, sudaro įspūdį, lyg būtumei gamtos muziejuje ir po žirafos griaučiais skaitytum įrašą:

⁷⁰ Nežinau

„Nepagydomai žemiškas gyvūnas, žinomas savo neprotingomis pastangomis ištempti kaklą, kad kaip nors galėtų pasiekti dangų ...”

Apsukęs ratą susiradau „muziejaus” pareigūną ir sakau jam:

– Pageidauju kalbėti su direktorium.

– Kokiu reikalu?

– Išsiaiškinti.

– Kas jūs esate?

– Kunigas.

Žmonės aplinkui ištempė ausis.

Po kiek laiko pareigūnas sugrįžęs sako, kad šiuo momentu direktoriaus nėra. Visi ėmė juoktis, o kai kurie garsiai komentavo:

– Direktorius slepiasi, lyg išsigandęs viščiukas. Bijo pasirodyti kunigui, nes nieko nesugebės paaiškinti ...

Buvo sunku alsuoti, stebint tiek daug kvailos tendencingos profanacijos ir dvasinio bei kultūrinio nuosmukio mūsų XX-tame amžiuje.

Skubėjau apleisti išniekintą šventovę. Skubėjau atsikvėpti laisvu gatvės oru.

Pasukau į geležinkelio stoties pusę, sunkiai vilkdamas lagaminus ir staiga pasijutęs prislėgtas, pavargęs. Tikėjausi atrasti tebegyvuojančią Vitebsko katalikų bendruomenę, jos nebuvo jau eilė metų. Ieškojau išlikusių bent paskirų šeimų, su katalikiškumo žymėmis, kurios padėtų atgaivinti, prikelti religinį šito miesto gyvenimą ...

Klausinėjau praeivius, kurie nurodinėjo katalikų gyvenamus namus. Juose suradau nutolusius nuo tikėjimo, suradau dvasiniai mirusius ...

Atsisakiau mano įgimto optimizmo, mane atvedusio į Vitebską. Žmogus palenkiamas ne tik į gerį, bet dar lengviau į blogį.

Žingsniavau susimąstęs, nuleista galva, klausydamas monotoniško lietaus šnarėjimo.

Staiga sustojau: prieš mane piktai daužėsi savo rausvu srauniu vandeniu, piktai nuglostydama slidžius krantų akmenis, senoji Dauguva.

Atsirėmiau į kranto turėklus. „Ak, jeigu ši upė galėtų kalbėti, ji man papasakotų, ką yra mačiusi, kada 1623 metais vietos fanatikai įmetė suketvirčiuotą Vitebsko ir Polocko vyskupo Juozo Kuncevičiaus kūną.”

Šito kankinio gyvenimas buvo nepaprastas: gimęs Volynijoje 1589 metais ortodoksų šeimoje. 1596 metais tapo kataliku, gi 1609 metais Lietuvoje, Vilniuje, išventintas kunigu. 1617 metais popiežius Paulius V jį pakėlė Vitebsko, o vėliau ir Polocko vyskupu.

Buvo didelio aktyvumo dvasininkas. Rūpinosi katalikų ir ortodoksų bažnyčių sujungimu. Gyvu pavyzdžiu rodė kunigiško pasišventimo ir aukos reikalingumą savo diecezijos kunigams. Rūpinosi liaudies švietimu ir jos kultūrinimu. Jo aktyvumas ir šventos pastangos nepatiko ortodoksų fanatikams, kurie inspiruoti įprastų demagogų, užpuolę nužudė. Sukapotą vyskupo kūną įmetė į Dauguvą.

Didžiosios Lietuvos valdžia suėmė nusikaltėlius ir juos atidavė teismui nubausti, o vyskupo-kankinio kūną laikinai patalpino Vitebsko katedroje. Vėliau jis buvo perkeltas į Vilnių, iš ten į Polocką ir pagaliau į šventos Barboros bažnyčią Vienoje ...

Šiandien šventojo kankinio relikvijos yra pagerbtos švento Petro Bazilikoje, Romoje. Juozas Kuncevičius buvo kanonizuotas – paskelbtas šventuoju bene 1867 metais.

Tai buvo mano pirmaisiais darbavimosi Minske metais. Įėjau į kuklų ir pilką namelį, kokių dauguma šitoje apylinkėje. Nešiau šventą Komuniją sunkiai sergančiam ligoniui, apie 60 metų amžiaus, išblyškusiam ir labai nusilpusiam, kuris į mane žvelgė maloniu, ramiu žvilgsniu. Ant staliuko apdengto baltutėle staldengte, tarp dviejų mirksinčių žvakių, atsargiai pastačiau Šv. Sakramentą ir atsisėdau prie lovos ant žemo suoliuko.

Ligonis priėmė šventus Sakramentus su jaudinančiu tikėjimu ir šventa ramybe, kuri stebino visus prie ligonio susirinkusius.

Atsisveikinęs išskubėjau siauru sniego pripūstu koridorium, kurio gale pamačiau laukiančią pagyvenusią moterį. Ją iš matymo pažinojau, kaip gailestingąją seserį, katalikę, bet nepraktikuojančią. Ji meldė užėti išgerti stiklą karštos arbatos.

– Kunige, turiu jums pasakyti svarbių dalykų, – pasakė ji supažindinusi su savo senute motina.

– Noriu pasakyti, kad prieš daug metų pažinau vieną kunigą, kuris buvo labai panašus į tamstą, savo fizine išvaizda, dvasiniu pasišventimu ir, gal būt, likimu. Jis vadinosi ...

– Vadinosi? Jau yra miręs?

– Taip, kunige, yra miręs. – Ji valandėlei nutilo, lyg sumišusi, kad išsitarė apie likimo panašumą. Susigaudžiusi mintyse, tęsė:

– Jis vadinosi Maciejauskas. Buvo lietuvis, kaip ir tamsta. Salų klebonas. Jis nuolatos mus lankydavo... Aš stebiu jus, kunige, ir rodos matau jį šitoje pačioje vietoje sėdintį ir nuoširdžiai mums kalbantį apie Viešpaties Dievo gerumą ...

Ji ilgai tylėjo. Nedrįsau pertraukti jos minčių, klaidžiojančių praeities miglynuose.

– Kartą atėjo labai susirūpinęs. Vietos NKVD jį apkaltino, kad skleidžia krikščioniškąją doktriną tarp vietos jaunimo. Kunigas ramiai patvirtino Saugumo policijos

kaltinimus, pabrėždamas, kad religinis švietimas – jo gyvenimo tikslas. Pats Kristus įsakęs skelbti tiesą dėl pomirtinio gyvenimo.

Vietos NKVD viršininkė, žydų tautybės, labai gailėjosi pasišventėlio kunigo Maciejausko:

– Pagalvokite, kunige, – ji sakė, – esate dar labai jaunas. Prieš akis turite ilgą gyvenimą. Nesugriaukite sau ateitį. Jums duodame dar tris dienas, apsigalvoti. Problema nėra tik jūsų laisvė, suprantate? Ir nemėginkite bėgti, nei slėptis – nepavyks. Arba jūs atsisakykite apaštalavimo, arba – žinote ...

– Ką darysite, kunige? – klausinėjo vietos katalikai. Didžiai susirūpinę visi prikalbinėjo, bent laikinai, atsisakyti gyvybei pavojingo kunigiško darbo. Jis nesutiko. Toji NKVD viršininkė, daug vėliau man pasakojo kunigo Maciejausko likimą.

Praslinkus trejetui dienų, vėl mėginusi jį perkalbėti:

– Dar kartą meldžiu jus gerai apsigalvoti, kunige. Atsisakykite savo pareigų ...

– Nėra ko begalvoti. Mano atsakymas: ne!

Ji įsakė nuvesti kunigą į rūšį, kur vos tik įėjus ji pati nušovė revolverio šūviu į pakaušį.

Man tai pasakojo labai apgailestaudama, bet negalėjusi pakeisti kunigo likimo, nes to reikalavusi jos pareiga ir partija.

– Štai, prie ko priveda ateizmas, – pasakiau susijaudinęs, išklauses jos pasakojimo. – Užmuša žmogų, kaip gyvulėlį ir žmogžudystę dar drįsta vadinti pareiga!

– Kunige, aš kurį laiką esu dirbusi NKVD tarnautojų ligoninėje gailestingosios sesers pareigose ... Aš mačiau daugelio mirtį, kurios prisiartinimą sutikdavo su beprotiška baime ir siaubu: šaukdavo, draskydavosi, lyg pamišę. Jų nužudytų nekaltųjų šmėklos vaidendavosi jų kliedinėjoje vaizduotėje. Jie valandėlei neturėjo ramybės – baimė – mirties baimė juos daugiau kankino, negu nepagydoma liga. Jų žmonos, jų artimieji mane su ašaromis maldavo surasti kunigą.

Lengva pasakyti: pašaukite kuo greičiau kunigą, ligonis reikalingas dvasinės paguodos. Kur jį surasi, jeigu visus kunigus išžudė ar ištrėmė į Sibirą?

Tie nelaimingieji užbaigdavo žemės gyvenimo kelią su siaubo teroru akyse. Neapsakomoje baimėje jie nužengdavo į nežinomybę ...

Moteris nutilo įsižiūrėjusi į tuščią sieną. Jos veidas aprasojo prakaitu. Nukreipė veidą į mane. . ,

– Kodėl man tai pasakojate? — paklausiau.

– Kunige, aš ... tik norėjau jus perspėti. Nors dabar čia yra vokiečių valdžia, bet gerai žinote – turime gana daug komunistų, kurie gerai žino, kad aš esu katalikė ir jus pažįstu. Jie man įsakė jus perspėti, kad privalote liautis aptarnauti vokiečių katalikus. Priešingu atveju tamstą laikys vokiečių draugu, kas reiškia jums labai pavojingas konsekvencijas. Trumpai, yra didelis pavojus jūsų gyvybei ...

– Tai tik dėl šito?

– Jūs abejojate?

– Neabejoju, bet ir aš turiu šį tą pasakyti. Turėkite kantrybės. Jums esu dėkingas už perspėjimą. Kunigas Maciejauskas, amžinos atminties kankinys, buvo stiprios dvasios asmenybė. Aš atsimenu vieną įvykį Kaune, kada bolševikai areštavo kunigą P. ir žiauriausiais kankinimais ir tardymais, prieš jo valią pavertė išdaviku. Su jo pagalba galėjo areštuoti kitus kunigus ir asmenis atvirai smerkiančius jų režimą. Bolševikai sugeba panaudoti tokią tardymų ir kankinimų sistemą, kuri suardo valią silpno ar stipraus individo. Aišku, stiprūs žūsta, o silpni tampa išdavikais prieš jų norą ir valią.

Kada Lietuva pateko vokiečių okupacijon, buvo labai lengvai susekta, kad kunigas P. „bendradarbiavo“ su bolševikais ir išdavinėjo savuosius. Visai nebuvo atsižvelgta, jog tas „bendradarbiavimas“ išgautas prievarta, kankinimais ir terorui. Nebuvo atsižvelgta, kad jis tai darė ne iš meilės komunizmui – jį vokiečiai areštavo ir įkėlio į kalėjimą.

Vokiečiai galvojo, kad jeigu jis kolaboravo su sovietais, galės pasitarnauti ir jiems, bet – staiga – nežinia kodėl, pakeitė savo užmojų ir kunigą P. sušaudė.

Vienas mano kolega, kunigas T., kuris jį matė sušaudymo metu, man pasakė:

„Tai buvo žmogus prarastas žemėje, bet ne danguje. Jo pergyventos kančios ir atgaila mirties akivaizdoje išpirko kankinimų meto dvasinį nusilpimą.“

– Matote, koks baisumas nusilenkti prieš grasinimus, tai veda į dar gilesnę prarają, negu pavojus žmogaus gyvybei. Aš noriu ir privalau taip dirbti, kaip mano pirmtakūnas Amžinos Atminties kunigas Maciejauskas. Gi jūs pati pasakėte, kad esu panašus išvaizda ir dvasia. Toks turiu būti. Aš ir ateityje aptarnausiu lietuvius lietuviškai, gudus gudiškai ir vokiečius vokiškai. Turėtumėt žinoti, kad vokiečių administracija Minske jau seniai į mane šnairuoja už stipriai plečiamą katalikišką akciją. Gal tik mano uniforma⁷¹ ir Minsko vokiečiai katalikai pajėgė apginti nuo nacių žiaurumo, bet kaip ilgai tas truks?

⁷¹ . Kun. Ignatavičius dėvėjo Lietuvos karininko uniformą

XVIII

Popas talkina

Graži pavasario pavakarė. Į duris pasibeldė svečias – vokiečių karo kapelionas. Žinojau, kad nacių kariuomenėje jų yra nedidelis skaičius – vienas karo kapelionas visai divizijai. Kai kuriuos jų man teko pažinti. Puikūs dvasininkai. Iki dvasios gelmių pasišventę pareigoms ir krikščioniškai misijai, nors režimo nuostatų kietai varžomi.

Po nuoširdaus pasisveikinimo, jo paklausiau, ar šiandien jau atnašavo šventas Mišias? Atsakydamas neigiamai pakratė galvą.

– Tai skubėkim į bažnyčią ...

– O, ne, ne ... – skubiai nutraukė. – Jūs žinote, kad vokiečių karo kapelionams yra griežčiausiai uždrausta svetimų kraštų bažnyčiose atnašauti šventas Mišias. Būtų labai pavojinga ...

Gera žinodamas vokiečių „verboten“⁷², nieko nesakydamas nusivedžiau jį, kur tarp mano miegamojo ir valgomojo buvau įsirengęs mažutę kapelą (koplytėlę) maldai ir dvasiniam apmąstymui. Čia galėjo ramiausiai atnašauti šventas Mišias, nesulaužydamas karinio įsakymo.

Vokietis kapelionas apsidairė ir mane supratęs labai apsidžiaugė. Po šventų Mišių jį pakviečiau išgerti kavos. Ilgai kalbėjomės apie Gudijos katalikų padėtį. Nušviečiau staigų katalikybės atgimimą Minske ir kituose miestuose. Tas teikė didesnių vilčių ateičiai.

Jį klausinėjau, kaip vyksta religinis gyvenimas jo lankytuose tolimesniuose miestuose – atsakė tik atsidusimu ir galvos pakratymu.

– Nieko gero. Pažinau daugelio miestų ir kaimų gyventojus ištroškusius tikėjimo, bet nėra kunigų, kurie galėtų suprasti jų kalbą. Visos nacių įstaigos priešingai nusistačiusios. Jeigu ką slapta pakrikštiju, tai tik rizikuodamas dideliu asmeniniu pavojumi. Dievo malonė – truputį suprantu lenkiškai ... Patylėjęs pridūrė:

– Šitoje šalyje padėtis komplikuota, absurdiška ir pavojinga. Gal jums atrodys neįtikėtina, kad X mieste, trūkstant katalikų kunigo, buvęs zakristijonas ėmė sakyti pamokslus, paskui, vietos gyventojams pageidaujant, pradėjo klausyti išpažinčių ir atnašauti šventas Mišias.

– Tai baisu ir šventvagiška, – pasakiau.

⁷² Draudžiama

Vokietis kapelionas tyliai žiūrėjo į mane. Pradėjau nujausti jo atsilankymo tikslą. Jis staiga su krūtinę slegiančiu užsidegimu ėmė maldauti:

– Kunige, keliaukite gelbėti X miesto tikinčiuosius. Dėl Viešpaties Dievo meilės, neatsisakykite. Buvau sujaudintas. Nieko nesakydamas atsinešiau mano dienoraštį.

– Paklauskite, – pasakiau jam. – Aš jums išversiu, ką esu pasižymėjęs šių metų sausio 4 dieną:

„Aukštas gudų administracijos valdininkas man pranešė, kad Minsko Generalinio Komisariato Politinio skyriaus šefas, priimdamas Gudijos delegatus, jiems taip paskelbė: – Gudų tauta išties laikoma ortodoksų tikėjimo. Neleisime nei vienam katalikų kunigui įžengti į jūsų kraštą. Slaptai atvykusius – sušaudysime. Todėl, kunige, būkite labai atsargus ...“ – dar pridūrė atsisveikindamas gudų administracijos valdininkas.

Vokietis kapelionas tylėjo.

– Taigi jūs girdėjote, didžiai gerbiamas kapelione, kokia mano padėtis ir čia, Minske? Jis tylėjo.

– Paklauskite: Minsko apylinkėse yra išsidėstę lietuvių kariuomenės daliniai. Pastebėjote mano uniformą. Esu lietuvių kariuomenės kapelionas. Daugelį kartų buvau kvočiamas, kodėl atlieku kunigiškas pareigas civilių tarpe? Iki šiol, gal tik Viešpaties įkvėpimu, rasdavau patenkinamą atsakymą, kad išvengčiau suėmimo, o geriausiu atveju – ištrėmimo iš Gudijos. Kiek laiko ta laimė mane lydės? Kas atsitiks gal jau rytoj, žinoma, jeigu ne šiandien?

Jis žiūrėjo į mane vis tebetylėdamas.

– Štai iškarpa iš Minsko generalkomisariato oficiozo „Minsker Zeitung“⁷³, kuriame paskelbti Generalinio komisaro von Kube „ordnungei“⁷⁴:

„...masonai, žydai, komunistai ir katalikų bažnyčia — nacionalsocializmo priešas numeris pirmas. Dėl to niekada negalime abejoti.“

– Todėl jūs, pagaliau, supraskite, kad čia visi yra įtariamai ir kiekvienas žingsnis kontroliuojamas.

Išsėmiau visus argumentus. Abudu ilgai tylėjome. Mačiau jo nebylų, liūdną ir maldaujantį žvilgsnį.

– Aš jus suprantu, kapelione. Toji blogybė negali būti toleruojama. Bet ... aš čia turiu šimtą pareigų: išsklaidytų lietuvių karių lankymas, išpažintys, pamaldos, prirengimas prie

⁷³ Minsko laikraštis

⁷⁴ Potvarkiai

Pirmosios šventos Komunijos, ligoniai, sužeistieji, kaliniai. Ne, negaliu pajudėti į tokią ilgą ir tolimą kelionę šito skaudaus reikalo spręsti.

Vokietis kunigas vis tebežiūrėjo savo giliomis liūdnomis akimis. Nepajėgdamas pakelti jo žvilgsnio, aš staiga pasakiau:

– Gerai, jau gerai, kunige! Aš vykstu. Būkite ramus. Vykstu ir padarysiu viską, kas tik bus įmanoma.

— o —

Malonus ankstyvas pavasaris. Keliauju traukiniu asmeniškai pažinti tą, kunigo pareigas pasisavinusį „kolegą“. Vykstu nenoromis, su dideliu vidiniu įsitempimu, nes misija man nauja ir daugelį kartų pats savęs klausiu: ką turiu daryti? Kaip švelniau išspręsti šią problemą, kuri ne tik man, bet ir kitam bus didžiai nemaloni ...

Po ilgų valandų kelionės, traukinys trumpam stabtelėjo T. mieste, kurio katalikai manęs jau seniai laukia. Nebesugalvoju, kaip juos perspėti, kad lauktų manęs sugrįžtančio? Paskubomis gudiškai parašiau keletą žodžių ir nuskubėjau pas stoties viršininką, aukštą ir stambų vokiečių, rūsčios nemalonios išvaizdos (visi Gudijos geležinkeliai buvo tik vokiečių tvarkomi). Jam pasisakiau kas esu ir labai prašiau perduoti laiškėlį vietos katalikams.

Jis rūsčiai mane peržvelgė ir sausai atrėžė:

— Nein! Das mache ich nicht.⁷⁵ — Suplėšęs mano laiškėlį paleido pavėjui.

Mano traukinys pradėjo judėti. Labai palengva, lyg būtų sunkiai pavargęs. Tikėdamas jį pasivyti, leidausi bėgti, kirsdamas visą eilę geležinkelio linijų.

Pro traukinio langą stebėjau plačias neapmatomas lygumas, gerai įdirbtus derlingus laukus ir vis galvojau, kad šitie begaliniai plotai man nėra svetimi: čia per ilgus praeities šimtmečius buvo Didžioji Lietuva... Mano tautiečių — Lietuvos karių pulkai čia daugelį kartų nugalėjo į Lietuvą besiveržiančias skaitlingas Maskvos kariuomenes ...

Kertame istorinį Dnieprą – plačiausią Gudijos upę. Jos greiti vandenys mėlynuoja peršviečiamai skaidrūs. O kiek kartų galingi Lietuvos karių pulkai kėlėsi per šį Dnieprą, drąsiai žygiuodami atremti ir sudrausti įsiveržėlių rusų puolimus ...

Mano kelionės draugai – daugumoje — vokiečių kariai ir Antikomunistinės rusų generolo Vlasovo armijos kariniai junginiai. Visi jie – žmonės santūrūs ir mažakalbiai. Visų veidai kieti, susirūpinę, tylūs.

⁷⁵ Ne. Nieko nedarysiu

Tik pavakare pasiekėme X miestą. Išlipau ir paskendau kareivių masėje. Kai kurie smalsiai stebėjo mano lietuvišką karinę uniformą. Aš kreipiau visų dėmesį, todėl reikėjo pirmiausia susirasti karinę vokiečių komendantūrą, užsiregistruoti dokumentus, kad vėliau išvengtum nemalonumų ir komplikacijų.

Komendantūroje man šaltai pareiškė, kad šitame mieste, nei jo apylinkėse nėra lietuvių, nei karių nei civilių ... — kirstinai nukirsdami pasikalbėjimą ir „patardami" tuojau grįžti į Minską.

– Nejmanoma! Šiandien nei vienas traukinys neina į Minsko pusę. O, be to, aš atvykau ne tik dėl gyvųjų: sovietai per šį miestą deportavo daugelį tūkstančių lietuvių tremtinių į Sibirą, kurių daug kelionėje mirė ir buvo čia palaidoti. Norėčiau pasimelsti už mirusius lietuvių kankinius.

Aš kalbėjau ramiai, bet griežtai ir įtikinamai. Mano žodžiai padarė norimą įspūdį. Valandėlę tarėsi, svarstė ir pagaliau nutarė:

– Neturime vietos tamstos nakvynei. Miestas karo sunaikintas. Duodame maistą ir nakvynes tik pravažiuojantiems kariuomenės daliniams. Jūs, gi, nepriklausote fronte veikiančiai armijai, eikite, kur norite ...

Tikriausiai aš to ir telaukiau. Ko gi daugiau galėjau iš jų tikėtis?

Vos spėjau išeiti iš karo komendantūros, jau buvau painformuotas, kur gyvena vietos katalikų vargonininkas. Dar Minske buvau girdėjęs, kad šitas vargonininkas – didelis draugas netikro kunigo. Nuvykau tiesiog į jo namus.

– Tamsta esate katalikų bažnyčios vargonininkas?

– Taip ...

– Atvykau ištirti, kokios komedijos čia vyksta vietos katalikų bendruomenėje?

Truputį išsigandęs, pradėjo teisintis:

– Kunige, aš nieko neturiu su tuo neprotingu reikalu. Senasis zakristijonas viską daro jo atsakomybe. Jūs žinote, kad vokiečiai sugrąžino religijos laisvę, bet tiktai ortodoksams. Katalikų kunigai, kurie po sovietų pasitraukimo čia pasirodė, jeigu nespėjo pabėgti, buvo areštuoti ir niekas jų daugiau nematė ...

– Suprantu.

– Pagaliau, žmonės prisiminė, kad senasis zakristijonas, visų gyventojų laikomas didelėje pagarboje, galėtų bent laikinai atlikinėti kai kurias kunigo pareigas ir ilgai jį prikalbinėjo ...

– Ir jis sutiko?

– Žmonės labai prašė. Pradėjo atgiedodamas egzekvijas už mirusius, paskui ...

– Atnašavo šventas Mišias?

– Jį labai prašė ...

– Dievas mato, kad jis to negalėjo mokėti.

– Kad jam pagelbėdavo ...

– Kas?

– Žmonės. Jeigu kur neprisimindavo, padėdavo patys tikintieji.

Supratau: šitoks žmonių troškimas bet kuria kaina turėti savo kunigą buvo jaudinantis. Vargonininkas, matydamas mano susirūpinimą, įsidrąsino:

– Kunige, jūs žinote, komunistinis režimas ir mane privertė viešai, miesto teatre, prieš sufanatizuotą minią išsižadėti katalikų tikėjimo.

– Išsigandai žmonių, bet nebijojai Dievo?

– Gi, ką aš turėjau daryti? Mano maži vaikai... Nenorėjau keliauti į Sibirą. Dievas mato, per visą laiką esu giliai tikintis katalikas. Ne, tikėjimas nebuvo išstumtas iš mano širdies, patikėkite, kunige ...

Jis mušė sau į krūtinę ir pradėjo verkti.

Pagaliau man teko jį raminti.

– Broli, esu čia ne tavo pasmerkti. Nežinau, ar tavo vietoje aš pats būčiau kitaip pasiėlgęs? O dabar, pasakyk man, kur gyvena tas ponas „kunigas“?

– Parapijos namuose ... – ir nurodė man kelią.

Bažnyčia buvo aptverta neaukšta mūro tvora, paprasto stiliaus, varginga ir labai apleista. Sovietai ją naudojo, kaip grūdų sandėlį.

– Viešpatie Dieve, ar tai čia Tavo namai? – susigraudinęs tyliai sukuždėjau.

– Įeik, – išgirdau rūstų balsą, po to kai stipriai pasibeldžiau.

Pasirodė apysenis žmogus, viena medine koja, gerokai gyvenimo vargų aplamdytas.

– Garbė Jėzui Kristui, – pasisveikinau. Nustebęs jis net išsižiojo. Iš kariškio lūpų nesitikėjo tokio pasisveikinimo. Pagaliau, atsitokėjęs pradėjo šypsotis.

– Norėčiau kalbėti su zakristijonu.

– Aš pats ...

– Su kuo tamsta darbuojiesi bažnyčioje? Truputį paslaptingu judesiu parodė į sieną, lyg norėdamas pasakyti: su asmeniu, kuris yra už sienos. Pagalvojęs ramiai pasakiau:

– Norėčiau jį matyti.

– Nėra ...

– Išvykęs?

– Taip, buvo iškviestas į kitą parapiją.

- Atnašauti šventas Mišias?
- Klausyti išpažinčių ...
- To jis negali daryti – nėra kunigas.
- Žinau. Kokia negarbė, bet žmonės to nori. Jie reikalauja, kad jis tai darytų ...
- Privalo nesutikti. Kodėl jis tai daro?
- Ar aš žinau? – atsakė pavargusiu balsu ir ėmė teisintis. Kalbėjo ir kalbėjo ...
- Ir ką galvoja žmonės?
- Na, žmonės čia geri. Jie labai rūpinasi savo bažnyčios tarnais, žiūrėkite ...

Parodė pintines su kiaušiniais ir kitais maisto dalykais. Taip, matau: kiaušiniai, vaisiai, daržovės ir... medinė kabarkštuojanti koja.

Supratau. Įsigyvenau į padėtį. Bet – čia atvykau su griežta misija, todėl paprašiau šį zakristijoną, kad praneštų visiems vietos katalikams, kad yra atvykęs tikras kunigas ir kad rytojaus rytą kviečiu visus susirinkti bažnyčioje, kur atnašausią šventas Mišias. Pasimelsime ir pasikalbėsime.

Tuoju aplankiau miesto burmistą, kuris priėmė labai maloniai, nors pats buvo ortodoksas. Jis pasakojo, kad įpareigojęs batiuską, kad gelbėtų religinėse funkcijose, improvizuotam katalikų „kunigui“. Komentavo šį klausimą giliai įsitikinęs, kad tai buvusi vienintelė išeitis. Kitaip negalėjęs pasiekti.

Burmistras nuoširdžiai pasakojo:

– ... katalikai daugelį kartų kreipėsi į mane, prašydami surasti jiems kunigą. Bet, kur aš jį galėjau rasti? Eik per didžiausius plotus – tikro kunigo nerasi nei su žiburiu. Tai ką gi aš turėjau daryti? Asmeniškai pažinojau tą pilietį, kuris anksčiau buvo zakristijonas, o komunistams atėmus bažnyčią, per visą laiką dirbęs vaikų darželyje. Taigi, žmonių prašomas, aš jį pakviečiau ir prikalbėjau, kad bent laikinai (mūsų popui padedant) prisiimtų kunigo pareigas. Pagalvojęs, šis teisingas ir geras žmogus sutiko. Tai ir viskas.

Gerai supratau, kad vietos katalikų intencijos buvo geros ir teisingos: jie bet kokia kaina norėjo turėti „savo kunigą“. Burmistro (ortodokso) noras pasitarnauti vietos katalikams, buvo nuoširdus ir geras. Gi, popo noras nedaryti katalikams sunkumų, taip pat nerodė blogos valios. Tas teisingas pilietis prisiimdamas (bent laikinai) kunigo pareigas tenorėjo, kad katalikai galėtų savo apeigomis melstis bažnyčioje. Sujungus šitų visų gerų žmonių teisingas intencijas – vis tiek gavosi skaudus šventvagiškas nusikaltimas. Katalikų Bažnyčia, bent kol kas, tokių reiškinių neteisina ir netoleruoja.

Sekantį rytą anksti nuskubėjau į bažnyčią. Prie durų radau belaukiančią minią žmonių. Jų buvo keletas šimtų. Vyrai, moterys, maži vaikai. Tik ... jie manęs laukė ne su džiaugsmu. Jų veidai tai rodė.

Kada vos prisiartinęs šypsodamasis pasisveikinau, tuojau supratau, kad nedaug juos tegalėsiu paveikti: žmonių akyse esu svetimas, įsiveržėlis.

– Zdrastvuite⁷⁶! – pasisveikinau.

– Zdrastvuite ... — šaltai atsakė.

– Kaip sekasi?

– Ničevo ...⁷⁷

– Žinau, kad neturite kunigo. Gaila ...

Jie greitai reagavo:

– Ne! Jau turime! Tai ponas K ...

– Ar visi esate katalikai?

– Ne, nevisi. Esame maišyti – ortodoksai ir katalikai, bet visi čia susirinkome...

Tuojau ortodoksai pradėjo aiškinti:

– Ir mes, nors ir ne katalikai, stengiamės ir rūpinamės, kad šitas šventas žmogus palaimintų mūsų namus ir kapus ...

– Jis nėra kunigas.

– Žinome! Bet jis taip pat yra Dievo žmogus. Jis šventai rūpinasi mūsų sielomis.

Užsispyrimas buvo didelis. Mačiau, kad neverta ginčytis. Neverta jiems aiškinti.

Ramiai pasakiau:

– Esu katalikų kunigas. Eikime į bažnyčią.

Įėjau. Visa minia mane sekė iš paskos tylėdami ir susikaukę.

Apirusios ir plikos bažnyčios sienos atrodė liūdnai nelaimingos. Viduje skraidė balandžiai. Kiti tupėjo ar suko lizdus ant plačiai atsikišusių mūro atbrailų. Suolai sunkūs ir sutrūniję, tik vienas kitas naujas. Prisiartinau prie altoriaus, kuris buvo apdengtas (kadaise balta) dėmėta drobe. Kai kurios kolonėlės, laikančios altorių, buvo sudaužytos. Apsidairiau, visa bažnyčia dvelkė šalčiu ir melancholija.

Įėjęs į zakristiją apžiūrinėėjau liturginius dalykus. Visur gulėjo storas dulkių sluoksnis. Visi liturginiai drabužiai buvo netvarkingai suversti spintoje... Atradau šventų Mišių taures: vienoje buvo vanduo, kitoje vynas, kurį naudojo pamaldų metu šitas „nepaprastas tikėjimo ministras".

⁷⁶ Laba diena

⁷⁷ Nieko

Žvalgiausi su liūdnai skaudžia nuotaika, kai įėjo ortodoksų popas: aukštas, stambus, linksmu rausvu veidu. Drąsiomis, atviromis akimis.

– Esu batiuška, blagočini⁷⁸ – prisistatė.

Atrodė patenkintas mane sutikęs, tuojau išsipasakojo, kiek daug yra padėjęs vietos katalikams – skolindamas jiems šventus bažnytinius dalykus religinėms apeigoms. Tarp kitų – paskolinęs net ir baltąjį apsiaustą (prostenicu), kuris ortodoksams būtinas Mišioms. Jis dar pridūrė:

– Aš rūpestingai stebiu tą poną pamaldų metu ir visada jam patariu, ką ir kaip turi daryti.

Šitaip jis perėmė vargšą žmogelį ir vietos katalikus ortodoksų globon. Supratau, kad nedaug jis išmanė apie katalikų tikėjimą.

Ilgokai patylėjęs prabilau rinkdamas žodžius ir juos tardamas lėtai ir aiškiai, kad geriau suprastų.

– Gerbiamas batiuška, jūs neturite painiotis į tikėjimo dalykus, kurie liečia tik katalikus. Jūs gerai nepažįstate religijos gelmių ...

Batiuška manęs klausėsi atvira burna. Pradžioje nustebė, paskui sumišo. Nuleidęs akis trumpai atsisveikino ir išnyko iš zakristijos, be užsigavimo šešėlio, kas mane truputį nustebino.

Supratau: jis nuoširdžiai gerbė katalikus, nors keistoku būdu mėgino jiems pagelbėti.

Vienoje bažnyčios nišoje pastatėme kėdę ir tenai labai nepatogioje padėtyje klausiau išpažinčių. Buvo sunku ir neįprasta: žmonės rėmėsi į mano kelius, ypač seneliai, kuriems sunku susilenkus stovėti...

Pabaigęs klausyti išpažinčių, paprašiau viename šone pastatyti stalą. Iš Minsko buvau atsivežęs visus reikmenis altoriui ir pamaldoms.

Du gražiai išauklėti jaunuoliai labai pamaldžiai patarnavo šventų Mišių metu.

Bažnyčia persigrūdo žmonėmis. Mano pusėje, šalia altoriaus, sėdėjo batiuška, miesto burmistras ir visa miesto taryba. Visų į mane įsmeigtos akys sekė kiekvieną judesį, kiekvieną lūpų suvirpėjimą. Toks neįprastas dėmesys, toks susikaupimas dar labiau didino mano religinį nusiteikimą. Jaučiau, kad nesu abejingų minioje, bet karštai tikinčių žmonių tarpe.

Po šventos Evangelijos pradėjau pamokslą žodžiais, kurie man plaukė tiesiog iš širdies ir mano akys staiga pasruvo ašaromis.

⁷⁸ Klebonas

Aiščiai mačiau: ašaros plovė ir šitų gerų gudų akis. Žodžiai, lyg gaivi rasa biro į jų geras širdis.

„ar esi Tu, kuris ateini " (Mat. 11,2).

Pasibaigus pamaldoms ieškojau ramaus kampelio susikaupti, apmąstyti ir padėkoti Viešpačiui Dievui už Jo neapsakomą malonę.

Visa bažnyčia užė ir kuždėjosi. Atrodė, kad šita didžiulė minia yra iš gilaus sapno atsibudusi. Tėvai paskubomis ruošė vaikučius krikštijimui. Daugelis žmonių apsupo popą ir su juo kalbėjosi. Popas buvo giliai užsimastęs ir susirūpinęs.

Tik vėliau patyriau, kad žmonės jo klausinėjo:

– Ar šis yra tikras kunigas?

Batiuška jiems rūščiai atrėžęs:

– Argi nematėt?! Ar negirdėjot? Tikrai tikriausias katalikų kunigas galėjo šitaip kalbėti ir taip jautriai, taip iškilmingai pravesti pamaldas.

Vėliau, gatvėje, susitikau vieną jaunuolį, kuris buvo patarnavęs apeigų metu ir lyg juokaudamas aš jam pastebėjau:

– Ir tu sykiu su kitais ėjai pasiklausti batiuškos, ar esu tikras kunigas?

– Taip, kunige, – atsakė jaunuolis su linksma šypsena. – Kada pasibaigus pamokslui ir po pamaldų jūs pasitraukėte į šalį melstis ir dėkoti Viešpačiui, mes niekada nesame matę taip sujaudintai, taip giliai meldžiantis, nes šitaip moka melstis tikrai t i k r a s kunigas. Visi buvome giliausiai paveikti ir klausėme batiušką, norėdami išgirsti, ką jis pasakys?

– Bet jeigu jus būtų klausę kiti, ką jiems atsakytumėt? Ką jūs patys galvojote?

– Tą patį, ką pasakė batiuška. Kaip mes galėtume abejoti tuo, ką girdėjome ir visi pergyvenome. Dar gi po to, kai girdėjome jūsų, kunige, niekada neužmirštamą pamokslą.

Nuo dabar mano čia buvimas jau nekėlė rūpesčių. Visur ir visi stengėsi nuoširdžiausiai padėti. Mano prašomi katalikai įsipareigojo atremontuoti ir gražiai sutvarkyti bažnytelę. Tam pritarė ir pažadėjo pagalbą pats miesto burmistras, kuris su didele pagarba pareiškė, kad paveda mano dispozicijai savo karietą su vežėju ir jiems būtų didelė garbė ir džiaugsmas, jeigu teikčiausi atsilankyti Miesto Tarybos rūmuose, kur esu visų atstovų nekantriai laukiamas.

Miesto gyventojai sutikdami gatvėse, visi plačiai šypsodamiesi sveikino ir jautėmės taip gražiai susigyvenę, lyg visiems būtų šventiškas Velykų rytas. Batiuška nuoširdžiausiai prašė jį aplankyti namuose. Abu vykome burmistro karietoje liumpsėdami per duobėtas gatves, linksmi ir gerai nusiteikę.

Jis gyveno su šeima patogiai įrengtame mediniame namelyje. Pristatė savo žmoną ir jaunutę dukrelę. Ant stalo (kaip ir turėjo būti) puspėjo nublizgintas tradicinis samovaras – neatskiriamas namų bičiulis – taikos ir karo metu.

Padėkojau už jo broliškai širdingą talką, o jis labai rimtai pastebėjo:

– Taigi visi esame to paties Dievo vaikai. Visi esame krikščionys. – Ir valandėlę patylėjęs pridūrė:

– Kada iki praeito šimtmečio Gudija dar buvo Didžiosios Lietuvos dalis, jūs, lietuviai, visi būdami katalikais niekada nepersekiojote ir nekliudėte mūsų religinės laisvės. O dabar visi turime didelį bendrą priešą: materialistinį ateizmą, kuris katalikybę dar daugiau persekioja negu ortodoksiją. Kaip jūs matote, kunige. Aš sakau daug pagyrimų katalikų tikėjimui ir pažymėsiu dar, kad man viskas patinka katalikų religiniame gyvenime, išskyrus vieną dalyką –

Šypsodamasis reikšmingai pažvelgė į abi labai atidžiai besiklausančias moteris, kurios sekė kiekvieną mudviejų pasikalbėjimo žodį.

– Štai, kam aš nepritariu – jūsų dvasininkų celibatui ...

Jam dar nebaigus kalbėti, moteris įsikišo:

– Aš labai gerbiu katalikybę, ji man labiau patinka. Jūsų kunigai gali geriau pasišvęsti Dievo tarnybai – neturi pašalinių rūpesčių.

Batiuška palenkė galvą ir tylėjo. Jo duktė, atidžiai stebėjusi tėvą, garsiai pasakė:

– Taip! Suprantu: Jėzus Kristus taip pat neturėjo žmonos...

Valandėlę visi tylėjome. Greitai atsisveikinau ortodoksų dvasininko šeimą ir visi mane palydėjo iki kariatės, širdingai linkėdami: „Iki pasimatymo!“

Burmistras, visi miesto atstovai ir patarėjai manęs jau laukė. Pirmasis miesto valdžios viršininkas viešai perskaitė iš anksto parengtą deklaraciją:

„Mes, šito miesto valdžia, aišku neturime teisės uždrausti piliečiui X ramiai gyventi mūsų mieste, bet mes užtikriname Tamstą, kunige, kad po jo sugrįžimo į miestą, priversime jį, kaip gerą, pavyzdinę šio miesto pilietį, nuoširdų kataliką, daugiau neiti jokių kitų religinių (kunigiškų) pareigų. Tai ir viskas“.

Toliau sekė miesto valdžios atstovų parašai.

Deklaraciją perskaitė garsiu balsu aiškiai ir suprantamai, visiems atidžiai klausantis. Burmistras, baigęs skaityti, kreipėsi į visus savo tarėjus:

– Prašau viešai atsiliepti ar visi pritariate šiai deklaracijai?

– Taip, ponas Burmistre, – jie rimtai pasakė. Ir šitokiu būdu mano nemaloni misija šitame mieste buvo užbaigta.

Vėžlio ropojimu slinko traukinys į priekį. Atrodė beveik stovintis vietoje. Sekantį miestą pasiekėme tik rytui beauštant. Sunkiai vilkdamas mano rankinį lagaminą, tiesiog per laukus patraukiau į man dar nepažįstamo miesto pusę.

Susirūpinau, kur dabar tokį ankstyvą rytą surasiu šio miesto katalikus? Aišku, miesto gyventojai dar miegojo. Besidairydamas mieste pamačiau viename namely mirkčiojančią žvakės šviesą. Pora kartų pasibeldžiau, bet durys buvo praviros.

Iėjau ...

Viduje, sudėtomis ant krūtinės rankomis, ramiai ilsėjosi pašarvotas apysenis žmogus. Jis buvo paliktas vienas: nieko iš gyvųjų. Žvakelės šviesa liūdnais šešėliais slankiojo jo veidu ...

Atsiklaupiau prie mirusio ir ėmiau širdingai melstis už nežinomojo sielą:

„Requiem aeternam dona ei Domine ...”⁷⁹

Po ilgo laiko tarpduryje pasirodė tamsiai apsirengusi moteris, kuri nustebusiu liūdnų veidu mane ilgai stebėjo. Pagaliau išdrįso prisiartinti.

Tai buvo mirusiojo duktė, katalikė ...

Ji man nurodė piliečio X namus. Po valandėlės laiko ramiai ilsėjausi katalikiškų namų pastogėje. Pats šeimininkas mielai įsipareigojo sukviesti į bažnyčią visus miesto gyventojus katalikus.

Šitame mieste buvo tikrai graži ir jauki katalikų bažnytėlė. Sovietai ją buvo panaudoję, kaip miesto dramos teatrą, su įrengta didele scena. Prieš traukdamiesi ją užminavo, bet nesusėjo išsprogdinti ...

Vokiečiai išrinko gerą minų dalį, o sunkiau prieinamose vietose pakabino plakatus: Minen.

Katalikai perėmę bažnyčią, pabijojo išardyti buvusio teatro sceną ir jos priekyje įrengė altorių.

Jau nuo ankstyvo ryto į bažnyčią pradėjo plaukti tikinčiųjų minios. Pakrikštijau daugiau 150 asmenų: vaikų, jaunimo ir suaugusių.

Garsiu ir aiškiu balsu visus kartu klausiau:

– Ar atsižadate piktojo ir jo karalystės?

– Išsižadame ... – atsakė visi choru.

– Ar tikite Dievą Tėvą Visagalį?

⁷⁹ Amžinąjį atilsį duok jam, Viešpatie

– Tikime.

Įspūdis buvo tikrai toks gilus, kad jaučiau šiurpą einantį per visus mano kaulus.

– Ar tikite Šventąją Dvasią?

– Tikime ...

– Ar norite Amžinojo gyvenimo?

– Taip ...

– Taip ...

– Taip ..., jie atsakinėjo vis stipresniu, iš širdies gelmių plaukiančiu balsu.

Aidas atsimušė visose bažnyčios arkose ir nišose. Atrodė, kad visa bažnyčia kartoja aidu: Esame Bažnyčia! Amžinieji Viešpaties Dievo Namai!

Pradėjau krikšto apeigas vieną po kitos ir, sakau tiesą, jeigu iš kurios nors nišos būčiau pamatęs mus ramiai stebintį Jėzų Kristų, nebūčiau nusteбęs.

Šitos žmonių masės nusiteikimas tikėjimui ir visos apeigos mane giliai sujaudino. Tokia daugybė giliausiu religingumu žėrinčių akių įsmeigtų į altorių, spindėjo ir švietė kaip žvaigždės bažnyčios prieblandoje ...

– Viešpatie, – galvojau, kuo aš nusipelniau tokios didelės Tavo malonės, kad leidi man patirti ir išgyventi šitą giliausią dvasinį džiaugsmą?

Po visų apeigų ir pamaldų didžiausia katalikų minia mane nulydėjo į geležinkelio stotį.

... ir vėl iškeliuju.

Visas žmogaus gyvenimas – ištisa kelionė.

Kelionė ir kelionė Viešpaties Dievo garbei.

Matydami mane išvykstantį – visa didžiulė katalikų minia – pakėlė rankas į viršų su skausmingu, iš širdies gelmių plaukiančiu dėkingumu.

Pakilo rankos, ašarojo akys, mosavo nosinės, palengva jie visi pranyko iš mano akiračio ...

Niekada, o niekada daugiau gyvenime man nieko sutikti tų gerų žmonių. Piktos, įsišėlusios rūstaus gyvenimo bangos mane, lyg menką šapelį nubloškė į tolumas nuo jų miglotos šalies, bet juos visada aš prisimenu mano maldose ...

XIX

Orša – Toločinas – Uzda –

Oršos geležinkelio stotyje ilgokai lūkuriavau sekančio traukinio į Toločiną. Šiuo traukiniu buvo vežama daug amunicijos kariams, kovojantiems prieš rusų desantininkus. Traukinio apsauga buvo stipri. Plačiai išsikalbėjau su vokiečių kariais. Vienas puskarininkis, sužinojęs, kad esu kunigas, ėmė man karštai aiškinti nacionalsocialistinę santvarką. Anksčiau jis buvęs labai karštas marksistas, dabar – dar karščiau ginąs indogermaniškos rasės doktriną. Lietuvis vokiečiui priimtinas – tas pats kraujas (arijas). Tik žydai ir slavai nepakenčiami. Pasisakė, kad poterius kalba tik lenkiškai, mat, kilęs iš Silezijos. Motinos pavardė Ogurck. Aš pagalvojau, kad ji buvo lenkė ar iš sulenkėjusių.

Išlipau Toločine. Ilgai žingsniuodamas gerokai sušilau. Skubėjau žiūrėti, ar jau atremontavo miesto katalikų bažnyčią, ką pernai man buvo pasižadėję? Pakilo vėjas. Užėjo smarkus lietus, trumpas, vėl švietė saulutė. Iš tolo matėsi bažnyčia, tačiau labai nuliūdau, nes mačiau juoduojančius jos šonus: nei piršto prie jos remonto nebuvo pridėję.

Nuėjau tiesiog pas netoli bažnyčios gyvenančius katalikus. Jie prašė pamaldas atidėti kitai dienai. Atsisakiau. Nelaiko žodžio – apsileidėliai. Per visą miestą nudrožiau pas Trebenčius. Šeiminių neradau, tik jų jaunutę dukrelę. Iš nupasakojimo ir čia pradėjo aktyviai siausti partizanai, o vietos katalikai bijosi taisyti bažnyčią – laukia greito komunistų sugrįžimo. Tokia priežastis jų apsileidimo.

Vėl nužingsniavau į geležinkelio stotį. Dienstugas buvo pravažiavęs, – reikėjo laukti pripuolamo traukinio.

Išsikalbėjau su stoties viršininku vokiečiu. Jis labai domėjosi lietuvių kariniais daliniais. Pasinaudodamas laiko proga, jam išdėsciau lietuvių tautos kovas ir nepriklausomo gyvenimo siekius. Vokietis atrodė išmintingas ir ne fanatikas.

Mano laimei netikėtai pasitaikė transporto traukinys. Sustoję vienai minutei, bet suspėjau užsikraustyti ant platformos. Pavasario oras vėsokas, bet saulė skaidriai švietė. Malonu nuo platformos viršaus stebėti laukus ir tamsiai niūrius Gudijos miškus. Kur tik prasiskleisdavo miškai, matėsi minų aukos – ilgos sudaužytų traukinių eilės abiem geležinkelio šonais... Jeigu tuos visus vagonus vieną prie kito sudėtum, gautųsi daug ilgų traukinių. O kiek būta žmonių aukų? Ir kam visi tie žiaurumai, o Viešpatie?

Tai desantininkų-partizanų darbai. Retkarčiais prie geležinkelio vingiavosi Minsko-Maskvos autostrada. Ir tenai mačiau nesuskaitomą daugybę sudaužytų auto mašinų.

Sparčiai lėkėme, kol mūsų garvežys „ištroško“ ir Slavnoje sustojo atsigerti. Netoli stoties mačiau teberūkstančius griuvėsius. Geležinkeliniai paaikino, kad praeitą naktį „apsilankė“ rusai ir sudegino miestelį... Daug nekaltų žmonių žuvo...

Pūkšdamas ir nusižvengdamas metalinis žirgas skuba į priekį. Pasiekėme Borysovą. Stotyje sutikau keletą karių iš lietuvių bataliono, kurie čia buvo atsiųsti kovoti su bolševikų partizanais. Būstinėje liko tik viršila ir viena sargyba. Pasikalbėjęs vykau į jų kareivines. Miestas – dviejų dalių: naujamiestis išaugęs bolševikų laikais. Senasis Borysovas už Berezinės, per kurią kėlėmės valtimis, toliau – per plačias pievas iki autostrados pylimo,ėjome mediniu tiltu. Sustojau prie bažnyčios ir pasiklausiau, ką ją tvarko? Moteris pasisakė esanti katalikė, bet atrodė, tik šiaudinė. Bažnyčia buvo užrakinta. Šventoriuje ganėsi karvės.

Lietuvių kariai buvo įsikūrę Stalino vardo mokykloje. Jie buvo susitvarkę savo laikiną kareivinę gana pakenčiamai. Prie lietuvių sargybų bataliono pažinau prikmandiruotus vokiečių karius, kurie buvo pakenčiamai mandagūs ir padorūs. Visi nusifotografavome.

Sekančią dieną palikau mielus Lietuvos karius, pažadėdamas vėl greitai juos aplankyti. Pasisekė surasti įėjimą į bažnyčios šventorių, kuriame, vejoje susėdusios, šnekučiavosi kelios moterys. Netoli jų ganėsi karvės. Atsargiai daviau suprasti, kad nederėtų čia karves ganyti. Jos karštai atsakė, kad visa tai žino, o karvių nuterštas vietas net karštu vandeniu numazgoja. Viena jų, Teofilė, pasisakė esanti uoli katalikė. Ji turi išsaugojusi bažnytinių dalykų – drabužių ir indų. Daug religinių reikmenų ji yra išsaugojusi. Vokiečiams užėjus čia iš Vilniaus buvo atvykęs kunigas Viačorek, bet vokiečiai neleidę pasilikti, įsakę tuojau išnykti. Žmonės labai pasiilgę pamaldų, visi laukia kunigo atvykstant, nesvarbu kokios tautybės. Pirmąją Velykų dieną čia pamaldas laikęs vokiečių karo kapelionas. Ilgiau pasilikti bijojęs, griežtai uždrausta. Taip jie ir tebelaukia kunigo. Susitarėme, kad kitą sekmadienį, jeigu neatsiras svarbių kliūčių, atvyksiu ir jiems laikysiu pamaldas gudų kalboje.

Bažnyčia atrodė išsilaikiusi gana pakenčiamai, nes bolševikai čia turėję bedievybės muziejų, taigi jie nieko nelaužė ir neišdruskė. Tik Didysis altorius apiręs ir vargonai gerokai sunaikinti.

Be jokių nepaprastų nuotykių laimingai pasiekiau Minską. Visur priemiesčiuose mačiau daug pristatytų naujų tiltelių priešlėktuviniams pabūklams.

Vokiečiai stiprina gynybą prieš sovietinius bombardavimus, bet prieš vidurnaktį pradėjo klaidingai staugti oro pavojaus sirenos, reikėjo kraustytis iš lovos ir ieškoti saugesnės vietos.

Vakare teko tartis su Gudijos Savitarpinės Pagalbos šulais. Skaudžiai užgaulu ir liūdna, kad liečiant politinius klausimus gudų veikėjai užsispyrusiai laiko Vilniaus kraštą gudišku, įrodinėdami, kad dauguma to krašto gyventojų gryniausieji gudai. Jie sutartinai teigia, kad ateityje šį Lietuvos dalis neišvengiamai turėsianti priklausyti Gudijos valstybei. Būsimieji didelė gudų „malonė“, jeigu jie „teiksis“ pripažinti Lietuvą be Vilniaus srities.

Pamaldų metu pastebėjau bažnyčioje labai aukšto ūgio vokiečių kariškį, kuris vėliau atėjo į zakristiją. Vokiečių karo kapelionas, ką tik atvykęs iš Borysovo. Jis pasakojo, kad jam neleidžiama aptarnauti civilių gyventojų kariuomenės okupuotose šalyse. Griežtas nacių valdžios draudimas. Priešingu atveju, grasoma visiškai panaikinti karo kapelionų buvimą vokiečių kariuomenėje. Ta proga aš jo paklausiau: o kas būtų atsitikę, jeigu šventasis Paulius būtų paklausęs valdžios draudimo neskelbti ir neplatinti krikščionybės? Ar labai daug mes šiandien beturėtume katalikų? Jis man pritarė, bet atsisveikindamas priminė krikščionišką nuosaikumą, protingumą ir atsargumą. Aš nesutikau, nes besivaikydami tariamo nuosaikumo leidžiame iš po mūsų akių vogti ir naikinti didžiausias dvasines vertybes.

Vokietis kapelionas sakėsi buvęs ir pas Apaštališkąjį Nuncijų Berlyne, kuris labai apgailestaudamas pareiškęs, kad Vatikanui atverta skaudi ir gili žaizda, dėl vokiečių nesirūpinimo okupuotų kraštų katalikų problemomis. Jeigu Vatikanas turėtų bent menkiausias įtakos vokiečiams, Gudijos katalikų būklė pagerėtų.

Žmonės kasdieną gausiau renkasi į bažnyčias: labai gausėja išpažintys ir priėmimas šventų Sakramentų, kas man atlygina vargus ir nuolatinius pavojus.

Pasinaudojęs laisva valandėle ir vartydamas ką tik gautą naują "Kario" nr. 19 (1181) 1943.V.8 d., pastebėjau leitenanto Trečioko iš vokiečių kalbos išverstą straipsnį, kurio svarbesnes mintis nusirašiau į mano dienoraštį:

„Tikėjimo religijos svarba kariui. Kiekvienas karys duodamas priesaiką, jaučia priesaikos sąryšį su Aukščiausiąja Būtybe – Dievu. Jeigu kas šito jautimo neturi – yra netikintis, tam ir priesaika neturi vertės. Jeigu karys negali jausti, kad jo priesaika duota pačiam Dievui, jos nevertins. Žmogus turi tikėjimo laisvę ir pilnai už savo veiksmus atsakingas. Kariai nėra varu verčiami tikėti Dievą. Tas nereikia, kad nereikėtų kariesiems kiekviena proga priminti reikšmę, svarbą, reikalingumą ir juos tuo atžvilgiu nuolatos skatinti. Giliai tikintis karys visais atžvilgiais vertingesnis už netikintį. Kas neturi Dievo

savo širdyje, neturi teisės laikyti ginklą savo rankose. Karininkas privalo ir pats būti giliai tikintis, kad savo pavyzdžiu veiktų karius. Jau Pirmojo Didžiojo karo metu įsitikinta, kad religingi kariai buvo narsesni. Visi kentėjimai, vargai ir sužeidimai, net mirtis, jiems buvo lengvesnė. Yra atsitikimų, kad visai netikintis karys – sužeistas, ar būdamas mirties agonijoje yra šaukęsis Dievo malonės ir pasigailėjimo...”

Rengiuosi keliauti į Uzdą, bet širdyje kažkas knieti, lyg nelaimės nujautimas. Karštai melddamasis prašiau Viešpaties malonės ir apšvietimo, ką turėčiau daryti? Pajutau dvasioje saugumą, kad nuvyksiu laimingai. Atmečiau abejonę, o be to – šiandien iš tenai yra atvykusi mašina ir rytoj jau būsiu vietoje. Aišku, kelionė kaip ir visada labai pavojinga. Dar tik vakar Valerionovo Uzda kelyje 21-mame kilometre partizanai sudegino visą civilinių keleivių sunkvežimį ir visus nusivarė į mišką nežinomam likimui. Šiandien iš Šatsko atvyko leit. Gecevičius ir leit. Bukšnys su nemažu būriu karių. Sako, kad ir tenai partizanų knibžda pilni miškai. Atvežė keletą sužeistųjų iš jų Bataliono. Nuskubėjau į vokiečių Luftwaffe⁸⁰ ligoninę ir sunkiai sužeistųjų skyriuje suteikiau religinį patarnavimą kovotojams. Jaudinantį dėkingumą reiškė vokiečių katalikas Schwitz, žiauriai sulamdytas. Jo viena rankovė kabojo tuščia – ranka nupjauta viršum alkūnės:

– Dabar man daugiau neteks kariauti, – ramiai jis pasakė. – Galėsiu kur nors (jeigu išgysiu) raštinėje su viena dešine dirbuotis ... – pasakė save ramindamas. Bet atsisveikindamas labai graudžiai apsisverkė. Lietuvių karių pasakojimu, šitas vokiečių – karštas katalikas – buvo labai humaniškas ne tik su kariais, bet ir su vietos gyventojais gudais.

Nepavyko išvykti su lietuvių kariais į Valerionovą, nes jie vyko kovoti su partizanais. Keliauti su vienais civiliais pavojinga, bet nieko nepadarysi – keliauju. Sunkvežimį vairuoja rusas. Iki Slucko „didžiojo miško“ nuvykome laimingai. Tenai persėdau į kitą sunkvežimį, kuris judėjo labai atsargiai. Prie vieno bunkerio ilgai sugaišome, nes vokiečių sargybos galvojo, kad prakeliauti miško ruožą labai rizikinga. Jie laukė, kol susidarys sunkvežimių kolona ir bent 16 šautuvų apsauga. Nesusidarius kolonai, pavaikare, vis tiek leido važiuoti. Rusai šoferiai drąsūs ir rizikingi, jie labai mažai paiso pavojų ir mirties. Iki Valerionovo (Rosthauzo) nuvykome laimingai. Iš čia telefonavau į Uzdą lietuvių kuopos vadui leit. Ašokliui, klausdamas, ar nebus pavojinga leisti per miškus?

– Važiuokite, aš garantuoju, – jis atsakė.

⁸⁰ Karinės oro pajėgos

Iki šiol keliavau sėdėdamas ant besiritinėjančios bačkos, bet dabar mane kiti keleiviai prievarta nutempė į kabiną sėsti tarp dviejų ginkluotų karių. Man nebuvo bloga ir ant statinės: verta vargti ir rizikuoti, kada žmogus turi aukštesnių ir kilnesnių tikslų.

Greitai nėrėme siauru duobėtų keliu per pavojingo miško tankumynus. Tamsūs paslaptingi miškai buvo bauginančiai tylūs. Aukšti ir stori medžiai išsirikiavę kelio pakraščiais visus baugino: niekas nežino kas už jų slėpėsi.

Nesirūpinau kelionės saugumu, nes tas pareigas tyliai pavedžiau šventajai Teresėlei. Jos globoje jaučiausi ramus – niekada ji mano maldų neapvylė. Laimingai pravažiavome pavojingiausią miško ruožą. Greitai susitikome lengva mašina atlėkusius pasitikti sargybų kuopos vadą ir kitus jo karius su automatiniais ginklais rankose. Leitenantas juokaudamas pastebėjo:

– Garantavau jums saugią kelionę, bet vėliau pasidarė labai neramu, sugriebėm pirmą pakliuvusią mašiną ir lėkėme pasitikti. Ačiū Dievui, šį kartą dar jums pasisekė laimingai.

Padėkojau leit. Ašokliui už gerą ir jautrią širdį.

Uzda – gražus ir gana švarus miestas. Namai beveik visi mediniai. Pravažiuojant mus smalsiai stebėjo būreliai siauraakių žmonių, Vytauto Didžiojo įkurdinti totorių palikuonys. Užsiliko bent keli šimtai. Darbšti, tvarkinga ir švari tauta. Nei anksčiau bolševikams, nei dabar vokiečiams jie vieni kitų neįdavinėjo, buvo solidarūs ir vieningi. Jų bendruomenė buvo pavyzdinai rami ir gera. Visi mahometonų tikėjimo, bet labai draugiški čia stovintiems Lietuvių bataliono kariams.

Nusikratę kelionės dulkes tuojau skubėjome į bažnyčią, kur jau laukė ilgomis eilėmis išsirikiavę vaikučiai su gėlėmis ir žalumynais, kuriuos jie barstė mūsų eisenai po kojomis. Žmonių – karių ir vietos gyventojų buvo didelė minia. Joje buvo nemaža smalsuolių totorių ir ortodoksų.

Padėkojęs už taip jautrų ir gražų mūsų sutikimą, pastebėjau, kad esu tik paprastas katalikų kunigas ir nesu vertas iškilmingo sutikimo. Tokias iškilmes tegu surengia, kada pas juos teiksis atvykti žymiai svarbesnis svečias – aukštasis ganytojas vyskupas. Pranešiau pamaldų laiką ir tvarką. Visus raginau nuoširdžiausiai atlikti išpažintį, etc.

Ilgai meldžiausi, kad Viešpats ir čia laimintų mano paskirties misiją.

Nakties metu burzgė ir krikė lėktuvai, nors mažiau pavojingi negu dideliuose miestuose. Tik bolševikiniai partizanai čia priešas numeris pirmas. Nakties glūdumoje supoškėjo aliarminiai šūviai. Visi greitai sukilom. Užpuolimo būta kiek toliau, iki Uzdos jie dar nedrįso veržtis, nes Lietuvių bataliono sargybas rėmė vokiečių lauko žandarmerija ir gausi gudų policija. Prieš kelis mėnesius, staigiu puolimu jie buvo užėmę Uzdą. Daug

namų sudegino, žmonių nužudė, bet po ilgų kautynių buvo nugalėti, nustumti atgal, į miškus. Lietuvių karių tada dar čia nebuvo.

Anksti rytą stiprus lietuvių karių būrys išvyko į tolimesnę kelionę, nes vietos gyventojai partizanų pribauginti prašėsi apsaugos, kad padėtų jiems persikelti į Uzdą: nuošaliuose kaimuose grėsė nuolatinis mirties pavojus. Vėliau pasklido žinia, kad bolševikai užpuolė keleivių sunkvežimį, sudegino mašiną ir ten pat išžudė keleivius. Visi nusiminę galvojo, kad tenai pakliuvo mūsų kariai, bet pavaikare jie laimingai grįžo, nors buvo partizanų užpulti – apsigynė. Iš Rosthauzo vokiečiai pranešė, kad tenai ramu, niekas nenukentėjo kelyje, bet tikrumoje buvo kitaip: rusai stipriai apšaudė civilių keleivių sunkvežimį, kurį sudegino, keletą keleivių nužudė, o likusius nusivedė į mišką. Vėliau atvykę lietuviai pakliuvo į kovos ugnį – atkakliai besigindami paspruko. Į rusų nagus pateko tik vienas lietuvių karys – Balys Rimkevičius, kurį sužeistą nusigabeno į mišką. Bolševikai turėjo per 300 gerai ginkluotų vyrų.

Visi praradom nuotaiką, skaudžiai apgailestaudami į priešo rankas patekusį karį, kuris visiems buvęs labai draugiškas ir mielas.

Žmonės gausiai dalyvavo pamaldose.

Atnašavau šventas Mišias lietuvių kario intencija, gausiai dalyvaujant laisviems nuo tarnybos kariams ir didžiausiai miniai civilių gyventojų. Žmonės netilpo bažnyčioje. Pasakiau ilgą pamokslą rusiškai. Argumentavau ir iliustravau pavyzdžiais bolševikinio bedieviškojo ateizmo veiksmus ir jų žiaurumus nekaltų gyventojų atžvilgiu. Po pamaldų sutuokiau septynias poras ir pakrikštijau didelį būrį vaikučių. Daug ortodoksų ašarodami prašėsi priimti į katalikų tikėjimą. Tik po pietų surado Rimkevičiaus kūną. Jis gulėjo prie kelio ant akmenų krūvos. Buvo išrengtas ir ant jo užmesti suplyšę marškiniai, gi per krūtinę apjuosta virvė. Vyrai suprato pavojų: virvė buvo sujungta su mina paslėpta po akmenimis. Pakeliant kūną įvyktų sprogimas.

– Viešpatie, kuo virto žmogus barbaras? Ne tik žudo, bet išniekina žuvusio kūną.

Kariai ginkluoti kulkosvaidžiais išvyko parvežti žuvusio. Drauge vyko ir gudų policininkai. Ilgai negrįžo. Visi jaudinomės, ar vėl kas atsitiko?

Laukėme neramūs, o pašnabždomis sklido bauginančios žinios. Tik vakare paaiškėjo, kad žuvo dar vienas lietuvis – puskarininkis Lobikis. Kovojuojantiems į pagalbą išvyko vokiečių tankas, kuriam vadovavo Uzdos žandarmerijos viršininkas.

Po ilgo neramaus laukimo liūdni grįžo mūsų kariai ir gudų policininkai. Paaiškėjo, kad gudai, neklausydami leit. Ašoklio griežto draudimo tik su vienu sunkvežimiu

nuskubėjo į kautynių vietą. Rusai juos pasitiko kryžmine ugnimi ir tuojau pat žuvo keturi gūdų policininkai, kiti buvo sunkiai sužeisti. Rusams teko jų kulkosvaidžiai ir kiti ginklai...

Apstojome vieną lietuvių sunkvežimį, kuriame milinėmis pridengti gulėjo du mūsų kareivėliai. Juos tyliai iškėlė iš sunkvežimio. Visus slėgė graudi nuotaika.

Sekantį rytą man pranešė, kad vokiečių artelių viršininkas prašęs jį aplankyti. Nuėjau. Radau jį rudmarškinio uniformoje. Pažinau, vakar jis buvęs vietinio gūdų kūdikio krikštatėvis ir davęs 50 markių auką už krikštą. Buvau prašęs vietos Komitetą tuos pinigus panaudoti bažnyčios remontui. Tai sužinojęs vokiečių ėmė įrodinėti, kad esanti didelė propaganda (!) bažnyčiai. Jam žmonės pranešė, kad batiuška už kiekvieną krikštą ima tik po tris pūdus grūdų.

Palingavau galva ir nieko nepasakiau: vokiečiai vis dar labai brangina savo markes, kurias mes, okupuotų kraštų žmonės, niekiname.

Prieš devintą valandą į bažnyčią atlydėjo žuvusius lietuvių karius. Turėjome gedulines pamaldas. Daug karių ir civilių atliko išpažintį.

Paprastuose karstuose, gėlėse ir žolynuose skendo du jauni lietuviukai vėl paaukoję gyvybes už Gudijos žemę. Per „Libera“ vėl žmonėms priminiau, kad kadaise jie – maži kūdikiai Lietuvoje buvo atnešti į bažnyčią. Vienam jų buvo duotas Boleslavo, antram Antano vardas. Ir tada kunigas, Bažnyčios vardu, klausęs:

– Ar tiki Dievą?

Ir kūdikių vardu atsakė krikšto tėvai:

– Taip, tikiu.

– Ar tiki Jėzų Kristų Vienatinį Jo Sūnų?

– Tikiu.

– Ar tiki amžinąjį gyvenimą?

Ir atsakė jie, mažičiai, krikšto tėvų lūpomis:

– Tikiu.

Ir, štai, jie to tikėjimo NEIŠDAVĖ! Jie, tapę vyrais, žuvo gindami jus, einančius prie šventų sakramentų savo bažnyčioje.

Visa bažnyčia raudėjo. Ir man nesulaikomos ašaros degino skruostus.

Trečią valandą gūdų policijos dalinys išlydėjo savo žuvusius į cerkvę, netrukus išvežė į kapines. Batiuška netarė nei žodžio ir į kapus nepalydėjo. Rusų suterorizuotas žmogus – bijojo žiauraus keršto ...

Lietuvių karius išlydėjome labai iškilmingai. Priekyje buvo nešamas kryžius, o daug mergaičių nešė vainikus. Sunkvežimiuose, apkrauti gėlėmis, lėtai slinko lietuvių karstai. Kapinėse susirinko didžiausia minia. Tariau atsisveikinimo žodį lietuviškai ir rusiškai. Pavedžiau žuvusių brolių kapus vietinio jaunimo globai, pabrėždamas:

– Jie atvyko iš tolimo krašto ir už jus kovodami atidavė savo gyvybes. Jeigu tikėjimo priešai ir vėl sugrįžtų neleiskite išniekinti jų kapus.

Pasibaigus laidotuvių apeigoms vietos katalikai mane tapė tai vienur, tai kitur – pašventinti jų mirusių artimųjų kapus, kaip jie sakė: „užpečėtyti“.

Šitos liūdnos laidotuvės (visos laidotuvės liūdnos) vietos katalikams paliko gilaus įspūdžio ir ne vienas jų sakėsi norįs būti taip iškilmingai palaidotas.

– Išėkitės brangūs broliai-kovotojai gražiais medžiais apsodintuose Uzdos kapuose. Jau pasibaigė jūsų vargai ir pavojai...

Vakare lietuvių kariam turėjome pamaldas į Švenčiausią Jėzaus Širdį, kuriose dalyvavo daug civilių vietos gyventojų, norinčių pasinaudoti galimybe ir savo jautrias sielos mintis išreikšti Dievui.

Dėjau pastangas pasinaudoti proga ir pasiekti Borysovo lietuvių, nepavyko. Ir vėl turėjau vienam vokiečiui aiškintis, kad kunigas nieko neima už religinius patarnavimus. Bažnytinis komitetas priima auką ir ne kunigui, o bažnyčios reikalams. Vokiečiui daug ko nepasakiau, tik liūdnai nusišypsojau. Bet mūsų kariai nugirdę pokalbį, persakė žmonėms, kad kunigas buvęs skaudžiai neteisingai užgautas. Gyventojai atsiuntė delegaciją atsiprašyti už patamsių gaivalų skleidžiamus šmeižtus...

Numojau ranka.

Sugrįžo iš partizanų ištrūkęs šoferis. Mano akyse leitenantas jį klausinėjo. Buvo pasikeitęs: tapęs tylus ir labai atsargus. Buvo aišku: rusai jį įtikino, kad mes esame „trumpalaikiai svečiai“. Papasakojo rezervuotai, atrodė, tyčia klaidino. Sakėsi, kad partizanai jį buvo pririšę prie medžio ir vis šaudę „nepataikydami“.

Vėl turėjome gražias vakarines pamaldas.

Sekantį rytą per bendras šventas Mišias kariai giedojo lietuviškas giesmes ir litaniją į Švenčiausią Jėzaus Širdį. Pamokslą sakiau lietuviškai ir rusiškai.

Po pamaldų leit. Ašoklio lydimas aplankiau mieste vieną senelę lietuvę, buvusią inteligentę, kuri paliko graudų įspūdį. Gyventojų prašomas, aplankiau keletą katalikiškų šeimų. Visų namuose mačiau šventus paveikslus ir religingai nusiteikusį jaunimą, išaugusį ateistinėje santvarkoje, dar nenuslydusį į bedievybės liūną. Kai kur man atrodė, kad jaunimas religinėms tiesoms artimesnis už senuosius katalikus.

Praeinant buvome pakviesti užėti pas batiušką. Viduramžių žmogus. Keli vaikai smalsiai stebėjo iš kampų. Batiuška, palinkęs prie lenkiškos kultūros, užsispyręs reikalavo, kad vaikai man bučiuotų ranką. Veltui aš priešinausi, teigdamas, kad Lietuvos katalikų kunigai jau seniai to lenkiško papročio nusikratė. Besikalbant jis pabrėžė, kad vakar cerkvėje labai nuoširdžiai meldėsi už kovoje kritusius gudų policininkus. Tik nei vieno žodžio netaręs ir į kapines nėjęs – partizanų prigrasintas bijojęs galimo keršto. Jis turi gerų bičiulių tarp lenkų kunigų ir su jais labai gerai sugyvenęs. Tik nesutaręs su unijitais⁸¹ kunigais ir pasisakydavę daug piktų žodžių. Žmonės jam prikiša, kad jis geria vodką stiklinėmis, tai nėra tiesa...

Kada išėjom, mano bičiulis pastebėjo:

– Žmonės teisūs, batiuška geria tikrai daug...

– Tai aišku, – aš nusijuokiau. – Bet kurio tikėjimo dvasininkui nėra draudžiama išgerti, nors aš pats sau to „malonumo“ neleidžiu.

Anksti, po šventų Mišių, rengiuosi išvykti. Važiuos būrys lietuvių karių ir gudų milicininkų. Per miškus mus palydės vokiečių šarvuotis.

Atsisveikinu su mielais lietuvių kariais ir jų vadu. Šarvuotis važiuoja pirmas, o paskui kolona sunkvežimių. Vykstame su ilgais sustojimais. Gerokai gaišome prie Loršos miesto. Visi išlipome iš sunkvežimių. Ilgai žingsniavome pėsti. Autovežimių kolona labai palengva stūmėsi į priekį. Abiem kelio šonais ėjo ginkluoti kariai pasirengę kiekvienu momentu atremti bolševikų desantininkų partizanų puolimą...

Tankus, neapsakomai didelis miškas tyliai ramus. Saulutė stipriai kaitina. Tiesiog nesinori tikėti, kad tokios mielai ramios dienos šviesoje miške slankiotų kruvina, žiauri mirtis.

Pakelyje susitikome su Uzdos vokiečių žandarmerijos viršininku kriegsfuehreriu, kuris linksmi juokaudamas ir keldamas savo „kameradų“ nuotaiką, dalyvavo jų bendrame žygyje. Jis man pareiškė, kad kunigas neturi žygiuoti kartu su minia ir pasiūlė atsisėsti į šarvuotį. Mandagiai atsisakiau, pareikšdamas, kad kunigas neturi pirmenybės gyvybės rizikoje. Kunigas negali atsiskirti nuo minios.

Priėjome susprogdintą mašiną, kurioje buvo sužeistas ir vėliau nužudytas karys Rimkevičius, o netoli tankmės žuvęs puskarininkis Lobikis. Man kariai rodinėjo vietas, kalbėdami tyliai ir stebėdami mišką. Sunku patikėti, kad tokioje nuostabioje gamtos ramybėje slankiotų giltinė, niekada nesoti, ištroškusi naujų ir naujų aukų.

⁸¹ Stačiatikių apeigų, bet Popiežiaus vadovavimą pripažįstantys

Pakelyje stebime kas keliolika metrų nuverstas ir sudegintas automašinas ir nuolatines kautynių žymes. Šalia sudaužytos civilių keleivių mašinos matėme dar nepalaidotų vyrų ir moterų sužalotus kūnus. Kariai pasakojo, kad tie keleiviai vyko į Uzdą iš Minsko nusipirkti maisto ir liko pakelyje.

Ilgai gaišdami, pusiau pėsti, pusiau važiuoti pasiekėme Rosthauzą. Neišgirdom nei vieno šūvio. Čia laukė iš Minsko atsiųsta sanitarinė mašina, laukianti apsaugos ir nuskubėjo į Uzdą, paimti sužeistuosius, išvežiojimui po Minsko ligonines. Nuoširdžiai atsisveikinau su mano palydovais lietuvių kariais ir tolyn iškeliavau su "Štralio" transportu.

Ir vėl Minske. Galėjau nebesugrįžti, jeigu tokia būtų Gerojo Viešpaties valia. Tik dabar – katedros rimtyje jatau, kokia buvo rizikinga kelionė į Uzdą. Prie tų sudaužytų mašinų galėjau ir aš palikti savo kūną ir atiduoti sielą Viešpačiui Dievui.

XX

Minskas – Smolevičiai – Borysovas

Kupinas žiaurumų žmonių gyvenimas. Prieš savaitę vokiečių žandarmerija sudegino Betusyno miestelį ir bažnyčią. Vietos kunigas, lenkas, išsigelbėjo pabėgimu ir, karu su zakristijonu, slapstosi miškuose prie Lohoisko. Tiesiog nesugalvoju, kokių būdu galėčiau jį išgelbėti? O zakristijonas, per patikimus žmones, šaukiasi pagalbos. Skubiai privalau ką nors daryti. Negaliu gaišti...

Naciai degina Gudijos kaimus

Įvairiais reikalais vėl lankiausi Miesto valdyboje pas prof. Ivanauską (gudą). Jam burmistras pareiškęs, kad katalikų kunigų reikalu ne vieną kartą klabinės vokiečių gestapo įstaiga, bet gavęs įsitikinti, kad jie nesutinka kreiptis į Vilniaus arkivyskupiją, o kitur jų nėra. Vokiečiai griežtai priešingi katalikybės išlikimui Gudijoje.

Gudų valdininkas man atsargiai pranešė, kad visa Samochlalovičių gudų policija, su visais ginklais, perėjo pas bolševikų desantininkus, o kurie nesutiko prie jų prisidėti – žiauriai kankino ir visus nužudė.

Savi – savuosius?

Viešpatie, pasigailėk!

Slucko miškuose (pakeliui į Uzdą) vėl sudaužytos kelios automašinos su žmonių aukomis...

Minsko ligoninėje aplankiau lietuvių karius. Vienas jų giliai sujaudintas pasakojo, kad rusų lėktuvų bombardavimo metu, vokiečiai tik savus sužeistuosius suskubo išnešti į saugų rūšį, o lietuvių karius paliko. Ant ligoninės krito bombos — laimei jų šone sproginų nebuvo. Kai prie ligoninės sienos sprogusi bomba, jis iškritęs iš lovos ir vėl atsivėrusi žaizda. Skaudžiai pasipiktinęs, kad naciai šitaip traktuoja lietuvių kovotojus prieš bolševizmą.

Labai ankstų rytą išėjau lankyti ligonių. Pavakare, grįždamas pamačiau ilgą eilę automobilių su karštais, apdengtų nacių vėliavomis. Suskaičiau net vienuolika. Visi jie vakar žuvo tarp Uzdos ir Šatsko (kur taip pat yra viena lietuvių karių kuopa). Nuo Valerijanovo jie vyko be šarvuočio apsaugos. Lietuvis leitenantas dar perspėjęs, kad per mišką be šarvuočio nevyktų. Jie tik nusijuokė ir numoję ranka: visi žuvo. Už poros km. nuo didžiojo kelio iš visų pusių pasipylė šūviai. Tik šoferiui pavyko pabėgti. Jis pasakojo, kad visi vokiečiai puolė į griovį dešinėje kelio pusėje, o jis kritęs į kairę pusę. Kartu su juo buvęs ir kitas šoferis. Abudu pakėlė rankas. Išžudę ir apiplėšę vokiečius, rusai juodu nusivedė apie tris km į mišką ir tenai sustoję pradėjo juos keikti, kodėl tarnauja vokiečiams. Vieną jie paklausė: kas laimės karą? Šis atsakęs, kad dar neaišku. Rusai jį užmušė vietoje. Tuo metu arti sprogo didelė mina, rusai gal būt galvodami, kad juos užpuolė vokiečiai, visi krito ant žemės, smarkiai atsišaudydami. Tamsoje jis pasprukęs...

Taip pat žuvo keletas gudų policininkų, važiavusių kitoje mašinoje. Šeši liko sunkiai sužeisti. Visi ginklai pateko į rusų rankas. Neturėjo laiko patikrinti, kas miręs, o kas dar tik be sąmonės. Nuvilkė kai kurių drabužius. Tenai žuvo Minsko gebietskomisaras⁸²,

⁸² Srities komisaras

regierungsinspektorius⁸³, žandarmerijos viršininkas ir kiti vokiečių karinės valdžios pareigūnai. Jų tarpe buvo du, kuriuos pažinau Uzdoje: vienas pusk. August, kitas, kuris grįžimo metu man buvo pasiūlęs sėsti į šarvuotį. Uzdos gyventojai apgailestavo Augusto žuvimą, kuris čia turėjęs sužadėtinę gudų mergaitę. Buvęs katalikas, bet visiems tvirtino, kad pames Vokietijoje paliktą žmoną, pakeis tikėjimą ir ves gudę. Nežinomi ir neįžvelgiami Viešpaties keliai...

Gera prisimenu, kokia džiaugsminga būdavo Lietuvoje Sekminių šventė. Su piemenėliais šventės išvakarėse Vilkijos galuose (ganyklose), vainikais kaišydavome karvių ragus. Sukurdavome Sekminių laužus ir visi jausdavomės labai šventiškai nusiteikę.

Dabar svetimoje šalyje privalau šventiškai džiuginti kitų sielas ir turėti viltį, kad Viešpats leis užsitarnauti amžinosios malonės.

Sekminių dieną pakrikštijau virš 50 vaikučių. Aš nežinau, kodėl žmonės rizikuoja taip ilgai nekrikštydami mažus kūdikius? Bažnyčioje buvau užimtas net iki 17 valandos. Truputį užkandęs nuskubėjau į geležinkelio stotį. Žadėjau rytoj būti Smolevičiuose. Pralaukiau valandas – nei vienas traukinys nėjo į Smolensko pusę, gal kelias išsprogdintas? Stotyje sutikau būrį lietuvių karių. Juos vokiečiai, su ekskursija, veža į Rytinę Vokietiją. Nemoku suprasti, kokiais tikslais tai daro, kada visi sunkiai kovoja su bolševikais? Nėra savaitės, kad nebūtų žuvusių ar sužeistų. Sunku suprasti šio meto „ekskursijas“. O man iškeliauti taip ir nepavyko ...

Rytą labai anksti atėjau į stotį ir vistiek pralaukiau iki 8 valandos. Atėjo prekinis traukinys, bet prie garvežio manęs nepriėmė. Susiradau vietą ankštoje (kontrolinėje) būdelėje. Vargais negalais įsirioglinau į vidų ir visai neblogai jaučiausi. Gali dairytis kiek tik nori ir laisvai stebėti, kas aplinkui darosi. Balsu meldžiausi ir garsiai giedojau. Traukinio triukšmas nustelbdavo garsus. Dar pakartojau sakysimo pamokslo kai kurias vietas, kad geriau prisiminčiau...

Ilgokai stovėjom Kolodiščy stotyje. Išsigrūdau laukan, norėjau pasiklausinėti. Pagalbinio personalo palydovas rusas paaiškino, kad kažin kur mina išsprogdino geležinkelį, kas labai dažnai atsitinka ...

Tik naktį pasiekiau Smolevičius. Stotis už trijų kilometrų nuo miestelio. Gera, kad pakeliui atsirado ta pačia kryptimi važiuojąs rusas. Pavėžino gerą galą. Jis linksmi gyrėsi, kad jau augina gražų ir sveiką kumeliuką. Pasakojo, kad seniau, kolchozuose, kumeliukai

⁸³ Vyriausybės įgaliotinis

buvo išnykę. Tokie maži gyvulėliai negalėjo augti tarp arklių kaimenės – eržilai užmušdavo. Jo tėvai kolchozui atidavė du gerus arklius, o jis iš kolchozo tegavęs tik gerokai apsenusią kumelę ..

– O ar daug tavo tėvas turėjo žemės?

– Mažokai, tik 20 margų (apie 10 ha), – atsakė. – Bet ir su tiek žemės žmogus jau buvo laikomas „kūloku“⁸⁴, kurį reikia sunaikinti. Mano tėvą neištrėmė į Sibirą, nes jis buvo paralyžuotas ir gulėjo mirties patale. Aš buvau dar vaikezas ir pasislėpiau. Visus vyresnius brolius išgabeno į Sibirą, iš kur daugiau nesugrįžo...

Ilgai pasakojo kokius didžius vargus patyrė, būdamas paauglys, su paliegusia motina ir kiti jo kaimynai.

Sušilęs ir gerokai pavargęs pasiekiau miestą. Prie bažnyčios jau būriavosi žmonės, kurie labai sujudo ir nudžiugo, pamatę atkulniuojantį kunigą. Buvo tikrai didelė minia ir jau nustoję vilties manęs sulaukti.

Ilgai klausiau išpažinčių, atnašavau šventas Mišias, pasakiau pamokslą apie Šventosios Dvasios atsiuntimą, kuri labai stiprinusi apaštalus, jiems skleidžiant šventą krikščioniškąjį tikėjimą ir žūstant už jį...

Po trumpos pertraukos vėl grįžau į bažnyčią ir turėjau išpažinčių iki pat vakaro.

Sekantį rytą nuo šeštos valandos radau minias tikinčiųjų išsirikiavusių prie klausyklos. Sunkoka nuodėmklausio pareiga. Reikia drąsinti ir stiprinti kiekvieną penitentą, kurie jau nebepakelia vargo, skausmo, priespaudos ir visur taškomo nekalto kraujo. Jokio nusiramino, jokios paguodos, jokios vilties, kuri vienintelė belieka — Dievuje. Daug supainiotų, suraizgytų gyvenimo voratinklų, daug neaiškumo tas gijas atsargiai narpliojant ir darant sprendimą, kad būtum teisingas ir teisingas. Pradėjau nerimauti, matydamas nesibaigiančias žmonių eiles. Ką turiu daryti? Daviau absoliuciją tik žodžiais:

„Ego te absolvo“ — sutrumpintai. Nors ši esencialinė forma tevertojama tik mirštančiojo atveju. Blogiau, jeigu šie žmonės išeis be išrišimo tykančios mirties pavojuje. Jų kraštas nuolatinį karo pavojų sritis. Tik tokiais atvejais leidžiama net ir bendra absoliucija.

Mintimis ir širdimi kreipiausi į Viešpatį Dievą, jeigu čia neišlaikiau nuostatų, tebaudžia Jis mane, bet ne šiuos nelaimingus, karo baisumų ir nuolatinį pavojų suvargintus žmones...

⁸⁴ Buožė (sovietų priešas, dažniausiai taikyta ūkininkams, turėjusiems maždaug per dešimt ha)

Su dideliu užsidegimu jiems kalbėjau apie tikėjimo galią, laimingesnį amžinąjį gyvenimą ir Dievo maloningumą. Visi sujaudinti verkė gaudžiomis ašaromis. Jų vargai ir jų gaudumas skverbte skverbėsi į mano širdį...

Turėjome atskiras pamaldas už visus jų mirusius, ne laiku žuvusius šio baisiojo karo metais...

Tik vakare tegalėjau išeiti iš bažnyčios. Žmonės buvo surinkę sudėtinėms šventoms Mišioms per 450 markių. Prašiau tuos pinigus sunaudoti jų bažnytėlės skolų dengimui. Tiesiog iš bažnyčios nuskubėjau į geležinkelio stotį, kur neilgai trukus atbildėjo „Dienstugas“ – tarnybinis traukinys ir laimingai grįžau į Minską.

Labai susirūpinau, ar Mogiliave nenukentėjo mano pažįstama katalikų šeima, nes žmonės traukinyje kalbėjo, kad gegužės 27 dieną bolševikai iš oro žiauriai nusiaubė miestą. Sakė, kad žuvo labai daug civilių žmonių...

Aplankiau visus ligoninėse esančius lietuvių karius. Vieni jau išvežti į Kauną ar kitur, o jų vietose paguldyti nauji sužeistieji. Daugeliui sužeistųjų reikia daryti kraujo transfuzijas – sveikesni ligoniai turi duoti jiems savo kraujo. Kai kurie lietuviai, paskirti „nuleidimui kraujo“, vos po pusryčių pranyko ligoninės kampuose, slėpdamiesi nuo „kraujo tekintojų“.

Ne tik liūdnu, skaudžiu, tragišku, bet ir pasibjaurėtinų scenų tenka matyti ligoniams. Bendroje palatoje guli nesunkiai sužeistas gudas, vadinamas policijos vadas. Jį lanko žmona. Kitiems ligoniams kelia didelį pasiūlykštėjimą jų laižymasis ir glamonėjimasis. Pagaliau, šiandien jis buvo nubaustas už neleistiną elgesį kitų akyse. Nestebėtina, kad XX-jo amžiaus žmogus — išaugintas „be religinių prietarų“, savo elgesiu nesiskiria nuo gyvulėlio...

Su baime ir atsargumu plačiai kalbama apie anglų-amerikiečių invaziją į Europą. Vis tiek dar labai neaišku, kiek ilgai užtruks šis baisus sunaikinimo karas? Nei rusai, nei vokiečiai nepradeda savo pažadėtų ofensyvų Rytiniame fronte ..

Turiu vienai savaitei "atostogų liudijimą" ir galvoju dar kartą nuvykti į Lietuvą, bet dabar taip gausu švenčių – Dievo Kūno, šventojo Petro ..., o kas aptarnaus geruosius Minsko katalikus? Kas jiems teiks pamaldas? Bet..., kai gerai pagalvoju – neturiu jokio įgaliojimo iš Vilniaus arkivyskupo, kuriam pavesta rūpintis visais Gudijos katalikais. Jis net nepasiteirauja apie šios šalies katalikų tragišką būklę. Tačiau ne vyskupo malonių ieškodamas čia vykau: Viešpaties Dievo garbės ir sielų išganymo tetrokštu. Tą vienintelę gryną intenciją teturiu, mano Dieve.

Zakristijonas pranešė, kad mane nori matyti viena iš Lietuvos atvykusi mergaitė. Pasirodo, ji ieškanti savo sesers, kuri bolševikmečiu, Ukmergėje, ištekėjo už sovietų

karininko ir kartu su vyru atvykusi į Minską. Dabar ji čia sesers nerado – išsikėlusį į Smolenską. Norėtų tenai keliauti – labai pasiilgusi sesers...

– Bet ar turi kokius nors dokumentus?

– Neturiu jokių. Tik kelionės raštelį, iš Molodečnos į Minską.

Beviltiškas ir labai rizikingas reikalas. Aš pagalvojau, kad ji keliaujanti, kaip tas žmogelis, kuris vyko į savo draugo vestuves.

Traukinio kontrolierius pamatė po suolu palindusį žmogų. Liepė išlįsti ir pareikalavo bilieto. Keleivis-zuikis atsakė, kad vyksta į vestuves...

– Jeigu į vestuves, tai gali keliauti, – nusijuokęs konduktorius paliko jį ramybėje. Po kitu suolu surado kitą slapuką.

– O tu kur keliauji?

– Į vestuves, ponuli...

– O bilietas?

– Jis mane vežasi kartu, – parodė pirštu į pirmąjį „keleivį”.

Vėl buvau Miesto Komisariate Švietimo ir Kultūros skyriuje katalikų kunigų reikalu. Paaikšino, kad tegu jie atvyksta ir kalbasi Gebietskomisariate. Aš atsakiau, kad be garantijų niekas nesutinka rizikuoti, nes niekas nežino, kur dingio čia anksčiau dirbę kunigai. Pažadėjo duoti aiškesnį atsakymą tik kitą savaitę. Savitarpinės Pagalbos pareigūnas Skuratovičius man pareiškė, kad tik dvidešimt procentų prieglaudų vaikučių teleista krikštyti katalikiškai, nes tik tiek Minske katalikų...

Vakar SD policijos viršininkas jį aštriai kaltinęs, kad prieglaudų vaikus nori paversti lenkais. Tokį skundą vokiečių saugumo policijai raštu įteikęs Minsko ortodoksų archiriejus (vyskupas). Skuratovičiui dar šį kartą pavyko išsiaiškinti, bet jis pats reiškė gilų pasipiktinimą, neteisingu įskundimu melu.

Atsisveikindamas ir aš pagalvojau: iš eilinio ortodokso – galima visko tikėtis, bet iš archiriejaus...⁸⁵

Be to, Skuratovičiui buvo pastebėta, kad šalpos pinigus gauna iš lietuvių kunigo, kuris nežinia iš kur juos ima, ar tik ne iš Lietuvos? . .

Tai būta aiškaus noro inkriminuoti, diskredituoti ir įveltį mane politikon, kurios nemėgstu. Mano problema – religinis klausimas.

⁸⁵ Vyresnysis dvasininkas (graik.), bendras vyskupų, arkivyskupų ir pan. pavadinimas

Užvakar katecistas, jaunas judrus gudas Kaziukievič, buvo išvykęs katekizuoti vaikus į toloką (už 20 km) kaimą. Iš visos apylinkės surinko apie 70 vaikų ir kartu su jais nuėjo į vienus namus. Atsirado dar pavėlavusių katalikų vaikų būrys, kuris susispietė prie mokyklos ir visi laukė katecisto. Pro šalį ėjęs popas paklausė:

– Čego dsiecy čekajice?⁸⁶

– Katechizavo ... — atsakė vaikai.

– Gerai, galiu jus pamokinti, – pasakęs popas.

Vaikai jo klausė. Tuoju pradėjo aiškinti vaikams, kodėl jo tikėjimas yra vadinamas „pravoslavnoje“. Jis susideda iš dviejų žodžių prava ir slavnoje. Todėl tik šis tikėjimas vienintelis tikras ir teisingas. Vėliau mokęs žegnotis trimis pirštais – taip reikia daryti, kadangi Dievas yra šventoje Trejybėje ir t. t....

Jam beaiškinant, pro šalį ėjusi moteris katalikė nustebo, kad popas moko tikėjimo dalykų katalikų vaikus. Ji liepusi vaikams eiti tikėjimo mokintis pas katechetą. Popas pareiškęs, kad pirmiau reikia iširti, kas yra tas „katechetas“? Moteris atsakiusi, kad jis turi vokiečių valdžios leidimą mokinti katalikų vaikus tikėjimo dalykų. Popas apgailestavęs, kad jis dar tokio leidimo iš valdžios neišsirūpinęs. Galėtų ir katalikų vaikučius pamokinti tikrojo tikėjimo...

Panašūs reiškiniai rodo: katalikų dvasiškijai ateityje bus didelių sunkumų. Ortodoksija visais būdais stengsis gudų katalikybę slopinti ir sunaikinti. Pagaliau, jų yra dauguma, jų ir valia...

Viešpatie, siųsk daugiau darbininkų į šį savo vynuogyną.

Esu išsisėmęs, pasiilgęs Lietuvos ir mano senų tėvelių, todėl dar kartą skubu apkeliauti Lietuvių batalionus ir tolimesnių vietovių gudų katalikus. Į Borysovą iškeliavau traukiniu. Kelionė pavyko, tik labai ilgai stovėjome Smolevičiuose: garvežys pasipildė kuro ir vandens atsargas. Būriai paauglių apspito visus langus, paskirai ir choru šaukdami:

–Pan, gib Brot. Pan, gib Brot⁸⁷.

Tas jų spieginimas per ilgas valandas neišėjo iš minčių. Gerai žinojau, kad žmonės čia gyvena žymiai geriau negu Minske ar kituose Gudijos miestuose. Manau, kad maitinimosi problema turėjo pasunkėti atkėlus daug pabėgėlių iš pafrontės sunaikintų sričių – Briansko ir Smolensko...

⁸⁶ Vaikai, ko laukiate?

⁸⁷ Pone, duok duonos

Abiem geležinkelio šonais dar daugiau priversta sudaužytų vagonų laužo. Tūkstančiai ir milijonai nekaltų žmonių kenčia kiekviename žingsnyje. Kraujas, ašaros, badas ir skurdas – visų karų puošmena...

Borysove aplankiau vietos Raudonojo Kryžiaus įstaigą ir pėsčias iškeliavau į Lietuvų bataliono buveinę.

Birželio saulė aštriai degino ir mano marškiniai tuojau permirko. Pasiekęs senąjį Borysovą sutikau lietuvių motociklininkus. Bataliono ūkio viršininkas leit. Vizgirda mane pavėžino motociklu iki pat kareivinių, kur seniau buvusi Stalino vardo mokykla. Kareivinėse su plačia šypsena mane pasitiko leit. Simanavičius. Abudu karininkai – pasigėrėtinai pavyzdingi vadai. Bendrai, šis batalionas – vadai ir kariai – taurūs, garbingi Lietuvos reprezentantai Gudijoje. Giliai religingi, jautrūs ir kilnūs su vietos gyventojais gudais. Jie tikrai garbingai pakėlė kardą prieš kultūringosios žmonijos priešus.

Būrelis karių mane palydėjo prie Berezinos. Vieni nuėjo maudytis, kiti šnekučiavomės. Vėjas drumstė ir šiaušė gilų ir tamsų upės vandenį. Antroje pusėje ramiai ganėsi miestelėnų karvių bandos. Kariai pasakojo įspūdžius iš jų gyvenimo...

Lietuviai buvę pakviesti į Ilja kaimo vaišes. Kareivis Mažeika truputį patraukęs samagono, staiga išbėgo iš vaišių, nusitvėręs šautuvą šoko ant arklio ir pasakęs: „Joju į Vilnių mušti Lietuvos priešų" — nulėkė per laukus. Tik netoli nujojo: kokius keturis kilometrus. Prie vieno miškelio jį nutvėrė žydų partizanų grupė ir jau rengėsi karti. Mažeikai išgaravo samagonas, bet – po laiko. Staiga pasimaišė ukrainiečių partizanai. Jie belaisvį lietuvių atėmė iš žydų partizanų ir nusivedė. Ir pas ukrainiečius jo nelaukė geresnis likimas. Kai kurie ukrainiečių kovotojai tvirtino, kad jį pažino, kaip kovojusį prieš jų grupę. Sudarė „teismą", kuriame jį stipriai parėmė iš kaimo kilę ukrainiečiai, tvirtindami, kad jis dažnai jų kaime svečiuodavęsis ir labai gražiai atsiliepdavęs apie ukrainiečių kovotojus. Pats Mažeika karštai gynėsi, kad jis vieną vieną su visais ginklais atjojęs prisidėti prie miškų kovotojų...

„Teismas" nusprendė jį priimti į būrį. Nuvedė pirtin, davė kitus drabužius ir po poros savaitių jam sugrąžino šautuvą. Privertė jį lietuviškai parašyti laišką Bataliono kariams, kad jam labai gera pas partizanus ir visus kviečia prie jų prisidėti. Po laiško išsiuntimo vieną naktį jam pavyko pabėgti. Netoli kaimo lietuvių karinės sargybos vyrai vos nenušovė pamatę atsargiai slenkantį nuskurusį žmogų su šautuvu rankose. Griuvęs ant žemės, visa gerkle šaukdamas savo pavardę ir tokiu būdu išsigelbėjęs. Daugiau samagono nė į burną neima...

Abejojau, ar kariai mano prašomi pranešė kaimų gyventojams, kad yra atvykęs kunigas. Bet, kada nuėjau į bažnyčią, radau ilgas eiles belaukiančių išpažinties... Per pamaldas giedojo lietuvių bataliono kariai. Jų choras buvo darnus ir gražus.

Kartais čia užklysta vokiečių karo kapelionai ir drąsesnieji, nors nemokėdami kalbos – negalėdami klausyti išpažinčių, teikdavę absoliuciją ir šventą Komuniją. Dabar jiems kilo daug neaiškumų. Ne vienas pirma priėmė šventą Komuniją ir tik paskui ėjo atlikti išpažintį...

Atsidėjęs turėjau jiems aiškinti, kol pagaliau suprato. Jie nekalti, kad jau gerokai buvo primiršę tikėjimo dalykus, dešimtmečiais būdami be savo dvasininkų.

Krikštų turėjau nedaug, tik 18 vaikučių, nes kitus buvo pakrikštiję vokiečių karo kapelionai.

Aplankiau minų sužeistus lietuvių karius ir mielų Bataliono vyrų vėl buvau motociklu nuvežtas į geležinkelio stotį, laukti traukinio į Minską...

XXI

Lankausi Lietuvoje

Vėl Minske atsirado Slovakijos karių divizija. Jie teikia tvarkingos, disciplinuotos kariuomenės įspūdį. Jų vyrai augaloti, išdidžios povyzos, pilni savim pasitikėjimo. Atvyko iš Žitomyriaus, kur jie taip pat kovojo su rusų partizanais. Jų divizijoje yra net aštuoni karo kapelionai. Vienas iš jų man nuoširdžiai pasižadėjo padėti aptarnauti vietas katalikus. Atrodo, kad jie visai nepaiso vokiečių draudimo ir vykdo kunigiškai katalikiškas pareigas visur, kur tik yra reikalinga.

Minską pasiekė žinios, kad sovietų desantininkai labai sustiprino vietos partizanų būrius ir pradėjo aštresnius puolimus tolimesnėse apylinkėse. Tose kautynėse vėl žuvo daug įžymių vokiečių pareigūnų. Dar prisidėjo ir tai, kad slapta karinė lenkų organizacija susijungė su rusų partizanais ir visi bendromis jėgomis kovoja prieš vokiečius...

Jau treči metai vyksta vokiečių-rusų karas. Šiandien devintos valandos šventose Mišiose dalyvavo nedaug lietuvių karių, nors jų gerokas būrys nakvojo pas mane klebonijoje. Labai nenoromis rašau mano dienoraštyje, kad atsiranda ir lietuvių tarpe tokių, kurie daro gėdą mano tautai: mėgsta girtauti, nedisciplinuoti ir ne vienas jų yra palinkęs į blogus darbus...

Atėjo pakviesti pas ligonį, kuris esąs labai silpnas. Pakniopstomis nuskubėjau – ligonis jau buvo miręs... Tie žmonės, be religinio jautrumo – per daug vėlai mane pakvietė. Labai susikrimtau.

Vakar mane aplankė vaikystės dienų mokyklos draugas leitenantas Danaitis, buvęs sužeistas granatos šukės, o minosvaidis užmušė jo keturis karius. Buvo labai susikrimtęs, nes įsitikinęs, kad nelaimė įvykusi tikrai dėl per didelio karščiavimosi. Jis pasakojo, kad į belaisvę pateko būrys gudų partizanų, kurie pasakojo, kad Minsko apylinkėse rusai nuleido daug desantininkų, labai gerai ginkluotų. Jų tarpe yra būrys lietuvių parašutistų, kovojančių bolševikų pusėje, kadangi bolševikinės okupacijos metu Lietuvoje jie visi buvę aukšti valdžios ir policijos pareigūnai...

Po pamaldų mane aplankė aukštas gudų valdininkas ir pranešė, kad pagaliau SD⁸⁸ – vokiečių saugumo policija, davusi jam žodinį sutikimą, kad gudų katalikų kunigai gali privačiai atvykti į Minską ir čia mėginti dirbuotis; jeigu vokiečiams jie bus priimtini, išduos leidimą pasilikti, jeigu ne – turės grįžti, iš kur bus atvykę...

Besikalbant, atbėgo susijaudinęs zakristijonas pranešti, kad ką tik buvo susprogdintas Minsko miesto teatras, yra daug žuvusių. Teatras buvęs pilnas žmonių – minėjo Gudijos nuo bolševikų išvadavimą. Policija prašiusi leisti žuvusius suguldyti katedroje atpažinimui.

Daviau katedros raktus ir nuskubėjau, kur bus reikalinga mano pagalba. Dar vis neaiškus žuvusių skaičius. Iš visų jėgų myniau dviratį, karštai meldamas Viešpaties malonės žuvusiems ir pagalbos sužeistiesiems...

Teatro rūmai išorėje nebuvo labai nukentėję: išbirę langai ir aptrūkusios, rūkstančios sienos. Po sprogimo viduje kilęs didelis gaisras. Aišku, čia pasidarbavo visur pasiekianti komunistų ranka. Vienas iš daugelio jų teroro aktų prieš šitos vargingos tautos žmones. Baisu ir keista, kodėl jie nekovoja tiesioginiai prieš vokiečius, bet žudo ir naikina savuosius?

Prieš vidurnaktį prasidėjo nuolatinis aliarmas. Mudu su leit. Ašokliu greitai išėjom į lauką, laukdami, kol pradės gausti priešlėktuvinė artilerija. Bet ji tylėjo, o po valandos pavojus buvo atšauktas – priešo lėktuvai pasuko pro šalį, ar kur nors tolimesnėse apylinkėse vėl nuleido desantininkus...

Teatre sužeistų ir žuvusių buvo šimtai; gana didelis skaičius sunkiai sužeistų žmonių. Generalkomisaras von Kube paskelbė 10.000 markių premiją – kas nurodys piktadarius...

⁸⁸ Sicherheitsdienst, saugumo tarnyba

Apie pirmą valandą nakties garsiai triukšmaudami į kleboniją įsigrūdo kareiviai, galvodami čia paūžauti. Leitenantas Gecevičius su savim turėjo degtinės. Pajutau didelį pasibjaurėjimą palaido gyvenimo žmonėms, nors jie mano tautiečiai.

Rytojaus dieną atvyko keletas lietuvių iš Uzdos. Pasakojo, kad vėl keliolika gūdų policininkų nusprendė prisidėti prie partizanų ir išžudyti visus Uzdos vokiečius. Gi, lietuviams leisti pasirinkti, arba žūti, arba „laisvu noru“ prie jų prisidėti. Miškuose jie jau ginkluoti net šešiomis lauko patrankomis. Iš trijų km nuotolio leido serijomis šūvius į Uzdą ir vėl pranyko miškų glūdumose...

Pilnas Minskas Slovakijos karių: atrodo geriau negu jų viršininkai vokiečiai. Apie bolševikus turi labai menką supratimą. Pasipūtę, didžiuojasi savo kariuomene, savo valdžia, prezidentu. Man pastebėjus, kad jie yra tik vokiečių įrankis, ramiai atsakė:

– Mus išvaduos Stalino kariuomenė.

Nustebęs ir bijodamas provokacijos pasitraukiau. Vienas slovākų karo kapelionas man tą mintį patvirtino. Susidarė įspūdis – komunistų režimo jie nepažįsta. Nors Slovakijoje komunistinės „tvarkos“ dar nebuvo, bet jų kunigas kapelionas mane įtikinėjo, kad šiandieniniai bolševikai jau „nebe tokie, kaip yra buvę seniau...“ Sakytum, kad plėšrus žvėris gali pamesti savo kraugeriškus instinktus ir tapti ramus avinėlis.

Vėl padaugėjo žmonių einančių išpažinties, o slovākų kunigai man beveik nepadeda, nors buvo žadėję. Jie turi pakankamai darbo savo divizijoje. Kiek daugiau žada patalkinti vėliau...

Mane aplankė vieno teatre žuvusio jaunuolio tėvai. Majoras Ševelis, kurio žmona garsi gūdų poetė Arsejevnā. Jiedu atėjo pasitarti dėl sūnaus laidotuvių, nes vokiečiai nutarė visus teatre žuvusius laidoti vadinamuose karo kapuose. Jie dar tikisi, kad žuvusį sūnų pavyks atsigabenti į bažnyčią, nes visus kitus norima laidoti per cerkvę, nežiūrint turėto tikėjimo...

Ligoninėje, tarp kitų ligonių, aplankiau girtų ukrainiečių sunkiai sužeistą civilį 35 metų vyrą, kuris su nuostabia kantrybe pasivedė Dievo valiai ir ramiai laukė mirties, nes jo sužeidimas mirtinas. Jis nuoširdžiai atleido tiems, kurie būdami neblaiviami stovyje, sutrumpino jo gyvenimo dienas. Žmona visą laiką sėdėjo prie jo lovos sausomis skausmingomis akimis. Palatoje buvo tvanku, oras dusinantis. Šitas ligonis man buvo pirmas, kurį mačiau su tokiu giliu nuolankumu ir krikščionišku nusižeminimu atsidavusį Viešpaties globai ...

Aplankiau ir kitus ligonius, kurie tik norėjo atlikti išpažintį ir priimti šventus Sakramentus. Vienoje palatoje gulėjo keletas apdegusių moterų.

Ir jos – aukos atentato teatre, atliko išpažintį.

Vakare į bažnyčią atlydėjo majoro Ševelio sūnų. Visus kitus žuvusius, vokiečiai įsakė laidoti ortodoksų apeigomis, palydint jų popams.

Anksti rytą dar suspėjau aplankyti kelis ligonius. Aštuntą valandą turėjome gedulines pamaldas už žuvusį jaunuolį. Dalyvavo daug aukštų Gudijos veikėjų, net ir ne katalikų. Gudiškai pasakiau pamokslą, pastebėdamas, kad dauguma Gudijos vadų tikisi sukurti Gudijos valstybę be religijos, be Dievo. Užtikrinau, kad šitokiu pagrindu kuriama valstybė nebus stipri, neatsispirs pavojams...

Kasdiena kartojasi tos pačios naujienos: nuolatiniai užpuolimai, sprogdinimai, žudymai. Baimė ir mirtis jau baigia suterorizuoti ramią ir darbščią tautą.

Lenkų partizanai legionieriai okupavo Ivenice miestelį, netoli Minsko. Žuvo labai daug vokiečių, kurių vienas Sonderfuhreris⁸⁹ pateko į jų belaisvę. Jis buvo beginklis. Lenkai jį nusivedė į mišką, parodė savo gausius būrius ir pasakė:

– Dabar grįžk į Minską ir pasakyk, kokias mūsų pajėgas matei. Pasakyk visiems vokiečiams, kad nuo Minsko pradėsime Naujosios Lenkijos atkūrimą.

Legionieriams vadovavo buvęs lenkų kariuomenės majoras. Vokiečiai pradėjo jausti savo bejėgiškumą.

Labai džiaugiuosi, kad dar suspėjau aplankyti Borysovo lietuvius, nes jie visi jau iškelti į Lydą. Pas vokiečių armijos generolą Minske buvo sušaukti visi Gudijoje veikiančių Lietuvių Batalionų vadai, net iš Mogiliavo. Mūsų vadams vokiečių generolas parodęs daug palankumo, kad lietuviai sąžiningai gina jiems pavestas sritis ir nesideda su bolševikais, plėšikaujančiais visoje Gudijos teritorijoje. Generolas vis akcentavo, kad lietuviai nėra slava, jie grynai arijai, lygūs vokiečiams. Bet... uždarame posėdyje Gudijos generalinis komisaras atvaizdavo Pabaltijo tautas, kaip pasidavusias anglams, todėl lietuviais (pabrėžtinai — lietuviais!) negalima pasitikėti, nei žadėti jiems bet kokią savivaldą.

Tokia vokiečių „Ostpolitika“⁹⁰.

Bažnyčioje turėjome gražią procesiją, kurioje dalyvavo didelis skaičius jaunimo ir vaikučių.

Keliavau tolokai lankyti ligonius. Grįždamas mačiau įvairiai išmėtytus kapinynus. Pasiteiravęs, sužinojau, kad tai karo belaisvių kapai. Jie pro tas vietas buvę varomi į Vakarus. Nusilpusius belaisvius vokiečiai grupėmis sušaudydavo ir palikdavo vietoje...

⁸⁹ Technikos specialistas

⁹⁰ Rytų politika – nacių tvarka Lietuvoje, Gudijoje, Rusijoje...

Viešpatie, pasigailėk nelaimingųjų. Aš nežinau, kaip ateitis vertins ir teis šitų vokiečių darbus? Esu įsitikinęs, kad būsimosios kartos jais baisės. Ir žmonių lūpose juos lydės tik prakeikimas.

Pakeliui užsukau į 11-tą karo ligoninę, bet naujų sužeistųjų teradau tik vieną kitą. Dėkoju Dievui.

Pamaldų metu atėjo du slovākų kunigai – karo kapelionai: vienas kapitonas, kitas leitenantas. Jiedu mielai sutiko Minsko katalikams teikti religinį patarnavimą mano nebuvimo metu. Kiek sunkiau bus jiems su išpažintimis, nes tik gerai įsiklausęs gali jų kalbą suprasti. Slovākų kalba yra artimesnė lenkų kalbai.

Pamaldose žmonių vis gausėja. Religinis gyvenimas vis normalesnis, tai mane labai stiprina ir džiugina.

Vakar katechetas Vasiukevičius (gudas katalikas) surinko iš tolimų Minsko apylinkių (per 25 km) apie šimtą vaikučių ir paauglių. Kelias valandas su jais kalbėjausi religiniais klausimais. Jie prirengti prie Pirmosios šventos Komunijos, kaip karo sąlygose, pakenčiamai. Geriau negalima reikalauti liepsnojančioje Gudijoje. Vakar jie gražiai atliko išpažintį ir šiandien priėmė Pirmąją šventą Komuniją. Pasakiau (gudiškai) jautrų pamokslėlį. Visi vaikučiai iškilmingai pasižadėjo mylėti Jėzų Kristų ir jokiose sąlygose niekada Jo neišsižadėti. Iškilmingo jų pažado liudininkais kviečiau visus bažnyčioje esančius katalikus. Buvo jaudinantis momentas.

– Dėkoju Tau, Viešpatie, kad kalbėdamas Tavo mylimiems vaikučiams ir aš pats širdyje jaučiu tos meilės šilumą.

Po pietų vienas karys nuvežė į stotį. Traukinyje radau du karininkus ir būrelį vyrų iš 254 Bataliono, sugrižtančius iš ekskursijos po Vokietiją. Vadai ir kariai labai prašė juos aplankyti Šarkauščiznoje, gerokai toli, už Krolevščiznos. Batalionas stambesnių aukų žuvusiais dar neturėjęs, tikrai netekęs trijų vyrų, kurie buvo neatsargiai pasišalinę nuo savo dalinio ir bolševikų apsupti: puskarininkis žuvęs nuo sproguosios granatos, o kiti du pateko į priešo nagus...

Naktį pasiekėme Molodečną, kur lietuvių kariams reikėjo persėsti Polocko kryptimi. Puskarininkis pasakojo, kad Uzdos katalikai sakę, jog partizanai manęs per tris naktis tykoję Uzdos miškeluose, bet jiems nusibodo laukti. Uzdos gyventojai prašę mane perspėti. Tikrai yra saugiau niekada nesiskelbti, kur kada vyksti. Tenai žmonės mane nuolatos teiravosi, kada išvyksiu atgal, į Minską? Žinau, jie klausdavę su gerais tikslais – norėdavo žinoti, kada parengti vaikus krikštui ar pasirengti santuokai ir kt., bet visada geriau nesiskelbti, nes bolševikai vistiek būtų sužinoję ir užpuolimas pavyktų...

Visa širdimi dėkoju Viešpačiui, kad saugoja mano gyvenimą, tas rodo, kad Jo tarnyboje dar vis esu reikalingas...

Ankstyvą rytą pasiekiau Vilnių. Pirmas žingsnis – aplankyti Aušros Vartų Švenčiausią Mergelę. Paskutinio mano lankymosi metu, buvau pasižadėjęs dėti pastangas, kad šventesnio gyvenimo pavyzdžiais ir darbais patraukčiau žmonių sielas prie Jos Dieviškojo Sūnaus...Esu silpnas žmogus, mano pastangos ir mano darbai vis kliuvo bailumo ir svyravimų kelyje; baimė, pasidavimas nuovargiui — neleido tinkamiau atlikti šventų pareigų. Jaučiu, kad siela apsinešė dulkėmis. Esu nedėkingas, nekilnus Viešpaties akyse. Bažnyčioje radau kunigą laikantį šventas Mišias prie šventos Teresėlės Kūdikėlio Jėzaus altoriaus. Karštai meldžiausi, kad ir ateityje mano šventoji globėja manęs neapleistų, padėtų išmaldauti Viešpaties malonių.

Atlikau išpažintį, susitaikiau su geruoju Viešpačiu.

Vilniaus lietuvių gyvenimas – prislopintas. Daugelis jau visai netikėdami kalba apie didžiąją vokiečių ofenzyvą

Rytuose ir Vakaruose.

Aplankiau J.E. arkivyskupą Mečislovą Reinį. Informavau apie apgailėtiną Gudijos katalikų padėtį ir persekiojamų gyventojų materialinį skurdą. Ekscelencija mane užtikrino, kad dedamos visos pastangos, kad bent vienas gudų katalikų kunigas iš Vilniaus galėtų vykti man į talką.

Neilgai gaištu Vilniuje. Skubu į Kauną ir pavakare pasibeldžiau pas vaišingus ir mielus Tėvus Pranciškonus. Ramiai miegojau jų širdingoje globoje.

Aplankiau Lietuvos Savisaugos dalinių štabą. Nuotaikos, kaip ir visame krašte – nusivylimas vokiečiais ir... laukimas.

Kunigai, kuriuos tik sutikau, kiekvienas kupinas savo bėdų ir kraštą užgulusių rūpesčių. Juodi, grėsmingi debesys sunkiai slegia mano tėvynę.

Po pietų išplaukiau į Vilkiją. Žmonių pilnas garlaivis. Visų veidai sukiėtę. Dingo švelnumas, linksma nuotaika. Niekur neskamba juokas, niekas nesišypso. Karo debesys užtemdė lietuvių veidą. Kadais mes didžiavomės aukšta ir kilnia krikščioniška meile, šventais moralės dėsniais, kuriuos dabar rūsčiai miname kojomis. Atrodo, kiekvienas nešame ant pečių sunkią pesimistų surūgėlių vos bepakeliamą naštą. Ne toks kadaise buvo lietuvis. Ne palūžėlį tikėjausi sutikti tėvynėje, ne! Atsparų, kietą, kaip plieną ir tyrą, kaip kristalą! Abejingi ir palūžėliai neatstovauja lietuviškos krikščioniškos moralės ažuolų.

Sustiprink, o Dieve, mano brolius ir seseris, kad jie vėl taptų Tau mieli ir pajėgūs išsklaidyti tėvynę užgulusius debesis ...

Tėviškėje radau artimuosius nepaprastai nudžiugusius mano netikėtu atvykimu. Kaip seniai jau buvau nematęs mielosios mamos, kurios jaučiau didelį ilgesį...

Nuostabiai ramiai miegojau gimtinėje. Be aliarmų, be dirginančio motorų burzgimo, persitempę nervai palengva atsileidžia. Palaimintas, nepalyginamai malonus taikos jausmas.

Su giliausia pagarba nusilenkiau prieš gimtinės bažnyčios altorių, pagarbinau Viešpatį, kuris iš paveikslų į mane žvelgė dar mažų vaikų esantį. Jaučiu tikrą atsigaivinimo jausmą. Šitoje bažnytelėje aš kadaise tapau Kristaus Mistinio Kūno nariu.

Vilkijoje radau pasikeitimų ir vietos kunigų tarpe. Apie metus laiko čia vikaravęs kunigas Girdzevičius išvyko. Atkeliamas kitas. Vietos inteligentų tarpe pilna intrigėlių, trynimosi, kaip visur, kaip visada yra buvę ir visada bus...

Krikščioniškai kilnios sielos mano sesutė⁹¹: manau, ji kartais turi net apaštalavimo polėkių. Vakar mus aplankė apysenis vyras Saniulis. Tai labai apsnūdęs katalikas. Ji nuoširdžiais žodžiais, atsargiai jį ragino susitaikyti su Dievu. Nors jis atvirai gyrėsi, kad išpažinties buvęs prieš daugelį metų ir tyčia visko nepasisakęs. Tai merdinti siela, jeigu ne visai užsnūdusi. Sako, pasižadėjęs sau, kad susitvarkys vėliau ir jo tas „vėliau“ virto niekada. Tokių „katalikų“ ir Vilkijoje esama. Kas juos prišauks prie Kristaus?

Labai anksti atnašavau šventas Mišias, bet išpažinčių nėjau klausyti, nes buvo nedaug žmonių, o parapiją aptarnauja du jauni kunigai. Po pietų aplankiau kan. Sandanavičių. Sutikau Vilkijos kleboną. Buvo atvykusi kanauninko motina iš Kauno. Ir dvasiškių veidais slankioja rūpesčių debesis dėl miglotos ateities, dėl pastangų išsilaikyti savo vietose.

Pagalvojau, jeigu jie tiek daug rūpintųsi Viešpaties Dievo garbe ir jiems pavestų sielų išganymu — daug gero padarytų žmonėms ir savo pavyzdžiu patrauktų abejingus. Net ir klausinėjamas neturėjau noro pasakoti mano išgyvenimus Rytuose: tik Viešpaties garbei skyriau mano vargus, bet ne žmonėms jais girtis.

Viešpačiui Dievui – visi mano vargai ir pavojai. Jo garbei ir man pavestų sielų gelbėjimui, jų amžinai laimei.

Už 14 km nuo Vilkijos, Cinkiškės miške, vietos eigulis, belankydamas savo biržes, pastebėjo žmonių būrį paslaptinai betriušiantį. Greitai pranešė Čekiškės policijai, kuri jam pavedė gerai išžvalgyti mišką. Tą žvalgybą jis mėgino atlikti nakties metu, tačiau

⁹¹ Jadvyga Ignatavičiūtė

nepažįstamo vyro buvo sulaikytas. Laiku suspėjo numesti savo pistoletą ir dokumentus. Greitai atsirado ir daugiau svetimų žmonių, kurie pradėjo jį tardyti. Apsimetę paklydęs miške. Tardė per visą naktį, gi rytą vienas raudonarmiečio uniformoje jį vedė ir stebėjo ar pažįsta mišką? Eigulys, pajutęs netoli palaukę, leidosi bėgti. Buvo tuojau peršautas į nugarą. Vokiečiai ir policija apsupo mišką. Rado pradėtą ruošti bunkerį ir dvi papjautas karves. Susidūrime žuvo vienas apylinkėje nepažintas žydų tautybės žmogus ir buvo sunkiai sužeistas vienas buvęs politrukas, kuris pasakė, kad šitame miške jų esama per 30 vyrų. Dauguma nuleisti bolševikų desantu iš oro sabotažo veiksams...

Aš liūdnai lingavau galva: jau ir Lietuvoje pasibaigė ramybė. Ir čia greitai išsiplės kruvinos miškų kovos žmogaus prieš žmogų. Kraujas nudažys miško samanėlę, tokią ramią ir švelnią. Galvoju, kad raudoniesiems plėšikams čia sąlygos bus skirtingesnės, negu Gudijoje – vietos žmonės čia jiems netalkins, bet padės gaudyti ir atiduos vokiečiams, kurie nėra už juos geresni.

Viešpatie Dieve, pasigailėk žūstančių, jeigu jie ir mano tautos priešai, bet visi atpirkti Tavo šventu dievišku krauju.

Daug čigonų apsigyveno Vilkijos apylinkėse. Karo metu ir čigonams baisu pasilikti miškuose – nesaugu. Jų vyrai dirba visokius darbus pas apylinkių gyventojus. Čigonės kantriai ravi daržus. Tauta, kuri visada neapkentė darbo, kuri mylėjo tik miškų ir laukų laisvę, karo baisumų paveikta pasikeitė. Prarado laisvės pomėgius. Vietos gyventojai, senu įpročiu, nelabai pasitiki jų darbštumu. Būrelis čigoniukų kelio šonuose ravinėjo žoles... Jie pamatę mane einant kunigo drabužiuose, ramiai pasakė:

–Garbė Jėzui Kristui!

Beskubėdamas neturėjau progos su jais pasikalbėti apie tikėjimą. Reikės paprašyti jaunojo kunigo, kad juos pamokintų katekizmo...

Anksti nuskubėjau į garlaivį. Žmonės būriais rinkosi ir buvo jų pilnos kajutės. Nuošaliame kampelyje ramiai atsikalbėjau brevijorių. Paskui šnekučiauvau su keleiviais. Kaune šventas Mišias atnašavau Švenčiausios Trejybės bažnyčioje. Klebonijoje sutikau kunigą Paukštį, salezietį. Pasakojo, kad kol kas, dar negali dirbuotis su jaunimu, nes vokiečiai rodo didelį nepalankumą Katalikų Bažnyčiai. Aplankiau kunigą Klovą, kuris pasakojo nuotykius iš konfratrų gyvenimo. Staiga, man pasidarė labai skaudu ir liūdna, kad grėsmingai sunkus bolševikmetis ir karo sąlygos dar vistiek kai kuriuos nepamokė... Viešpatie, būk maloningas, pažadink Lietuvos dvasiškijoje didesnę pasišventimą savo misijai, karštesnę sielų meilę. Liūdna, kad vis dar atsiranda lietuvių kunigų, truputį abejingų savo šventoms pareigoms.

Lietuvos politikų vežimas sunkiai girgžda. Socialistų lyderiai, įžymūs tautoje, norėdami apsidrausti sau pirmenybes tautos politikoje, pastatė tikinčiai Lietuvai nepriimtinas sąlygas. Priešingu atveju – įduosią vokiečiams visus įžymius katalikų veikėjus. Sakoma, kad aiškus ateistų darbuotojas dr. Gudavičius per ištisas valandas praleidžia vokiečių gestape, nes jis negali atleisti katalikams, kad buvęs priverstas pasitraukti iš universiteto...

Apgailestautini reiškiniai rūdijančioje Lietuvos politikų veikloje, kada net ir šitose baisiose sąlygose nemėgina ieškoti bendros lietuviškos kalbos.

Šen ten pasidairęs vėl sėdau į garlaivį. Išlipau Kulautuvoje. Radau atostogaujantį kunigą Raštutį ir dar šešis kunigus. Man besikalbant atvyko vienas vietos gyventojas prašyti pakrikštyti kūdikį. Kun. Raštutis lakoniškai atsisakė teisindamasis silpna sveikata. Tikroji priežastis buvo ta, kad krikšto motina buvo pakviesta moteris pasimetusi su vyru. Aš, kaip svečias, neiškenčiau ir patariau neišsisukinėti „silpna sveikata“, o tiesiog nurodyti priežastį ir tada tegu patys kūdikio tėvai nusprendžia, ką turi daryti. Tegu jie patys daro pagal savo krikščionišką sąžinę.

Kelias baigiasi, toliau...

Domėjausi ir kitais Kulautuvoje esančiais kunigais. Ilgėjausi dvasinio kontakto, sielos jautrumo – mažai teradau. Jaučiausi jų tarpe svetimas.

Viešpatie, nukreipk, kur mano tikrasis kelias. Kur aš galėčiau teisingai ir tinkamai Tau tarnauti.

Į garlaivį mane lydėjo nuoširdus kunigas Lašinskas. Labai menkos, baigiančios lūžti, sveikatos. Prisimenu, seminarijoje jis buvęs labai šviesaus nusiteikimo.

Šeštą valandą išplaukiau į Vilkiją. Smarkiai lijo. Vienas bendrakeleivis pakvietė pas garlaivio kapitoną. Susirinkome keletos vyrų kompanija. Vienas išsitraukė butelį samagono. Visi, neišskiriant nei 72 metų amžiaus kapitono, ramiausiai „išdažė“. Ką galėjau sakyti? Buvau tik svečias. Tylėjau ir galvojau apie tokių „pomėgių“ pasekmes. Koks pavyzdys jaunajai lietuvių kartai. . .

Vakar buvo atvykęs kunigas Grauslys, gyvenęs kaime, bet neteko su juo pasimatyti. Prieš pora dienų nuvažiavau pas jį dviračiu, radau tik motiną. Visą laiką gyvenęs miestuose sunkiai pritampa prie kaimo aplinkos, kur visa siela stengiasi tobulinti savo ganomuosius: saugoja nuo nuodėmės, bara už samagoną. Žmonės kalba, kad kitas prieš jį buvęs nuolaidesnis, daugiau derinęsis prie kaimo žmonėse paplitusių negerovių, taigi buvęs geresnis. Taip nupasakojusi jo motina. Važiuodamas atgal, sustabdžiau dviratį prie ganančio bandą ūkininko (Lietuvoje reta matyti suaugusį žmogų prie bandos)...

– Žinai, vaikui tik 10 metų. Nei tu jį gali anksti rytą prikelti, nei bausti, nei per ištisą dieną prie gyvulių nulaikyti. Paleidau pasiuogauti miške.

– Girdėjau, turite naują kleboną? – nukreipiau aš ūkininko išsipasakojimus.

– Taigi, turime. Geras kunigas. Tik, žinai, jis myli tvarką, drausmę. Smarkiai pasibara už samagoną. Ne visiems tas patinka. O šiaip – geras kunigas. Anava, vaikus atidavėme katekizmo mokinti, tai ir mokė per dienų dienas. Patiems reikėjo karves ganyti ir kitus darbelius už vaikus atlikti. Galvojom, kad pagaliau kunigui nusibos su vaikais, bet ištvėrė. Kartą nuėjau pasižiūrėti, kaip jis tuos vaikus moka. Mane pamatęs tuoj klausia, ar ne pas ligonį atėjau kviesti? Sakau, kad noriu pasižiūrėti, kaip mano vaikai mokosi? Pagyrė. Sakė, kad rūpestingi ir geri vaikai...

– Turite rūpestingą kunigą, – sakau.

– O, taip ... ir žinai, šitas klebonas nekalėdoja. Galvojam, kad ir jam reikia gyventi, tai žmonės retkarčiais ką nors nuneša: kas pieno, kas ko nors kito. Pats klebonas nieko neturi ir neprašo. Pas mus žmonės ramūs, niekas prieš tikėjimą neina, bet klebonas vistiek bara, kad mažai eina išpažinties. Tai, kad jau vyrai ėmė rinktis – ilgiausios eilės. Žmonės savo tarpe kuždasi:

– Norėjai, tai dabar ir darbuokis... Ne juokas jam vienam išklaudyti išpažinties – ši tokios eilės. Tai, mat, parapijiečių kerštas kunigui...

Labai apsidžiaugiau šitokiu žmonių „kerštu“ savo klebonui. Tyliai meldžiausi, kad Švenčiausioji Dievo Motina Marija globotų ir saugotų gerąją sielą ganytoją.

Myniau dviratį su žymiai praskaidrėjusia siela.

Karas dar toli nuo Lietuvos, bet visur jaučiasi įtemptos nuotaikos: žmonių veidai surūgę, kupini rūpesčio dėl miglotos ateities. Nepaisant, kas bus karo laimėtojas, nei vienas neneša gero. Sklinda gandai, kad vokiečiai areštavo Pirmąjį Lietuvos Generalinį Tarėją gen. P. Kubiliūną, kad prez. Ant. Smetona per radiją iš Amerikos kalbėjęs į Lietuvą ...

Vokiečiai labai stengiasi praveisti jaunų vyrų mobilizaciją į vadinamus „Statybos Batalionus“, tik niekas nestoja, visi kelia klausimą: kokia iš to nauda Lietuvai? Klausimas visai pagrįstas: Lietuva nesutinka vergauti ir badauti. Lietuva nori vėl būti laisva ir nepriklausoma. Daugiau susidomėjimo sukėlė labai sustiprėję karo veiksmai prie Oriolo ir Bielgrado. Daugelio kraštų politikai gyvai svarsto paslaptinę lenkų generolo Sikorskio žuvimą...

Namų bibliotekoje radau knygėlę (gana įdomią) Šventojo Pilypo Marijaus Gyvenimas. Skaitau, nes visą laiką pila lietus ir iš namų neišeisi...

Galvoju, kaip sunku menkam žmogui, gal net visai neįmanoma pasekti šitos didelės asmenybės pavyzdžiu, aptariamam knygoje. Sunku net patikėti. Manau, kad biografai, norėdami iškelti jo šventą asmenį, gerokai perdėjo ir prirašė daug to, kas žemės būtyje neįmanoma pasiekti. Dabar pastebiu, kad aprašinėjant šventuosius jau laikomasi kitos krypties: atvaizduojami, kaip žmonės, nenuslepiant jų žemiškų silpnybių, jų vidaus kovų, kurias pakėlė besiekdami šventumo. Iškeliama jų darbai, pastangos, kuriomis artėjo prie Viešpaties ir nugalėjo dienų rutinos kliūtis. Tai žymiai geriau: žmogus skaitai, lenki galvą prieš šventąjį, sieloje jauti ryžtą juo pasekti. Kartu apmąstai, kokių būdu galėtum daugiau tobulėti ir kilti savo dvasia...

Būtų gera, jeigu kas užtikrintų: būsi danguje. Tada, atrodo, didžiausius vargus pakeltum, vargingiausias keliones atliktum... Eitum su šypsena, nuolankumu, nusizeminimu ir karščiausiu užsidegimu. Bet... žmogus silpnas, baimės ir abejonių slegiamas. Aiškiai jauti, jog maža Viešpaties garbei tenuveikei, daug nuodėmių slegiamas nesijauti vertas Gerojo Dievo malonių, nesijauti vertas Amžinosios laimės.

Panašias mintis man kelia dažnai skaityti žodžiai: „Nors ir kažin kiek gerų darbų (mūsų supratimu) darytumei, niekada negali žinoti – atlyginimo ar amžinosios bausmės esi nusipelnęs?“

Kartais galvoju, kad šitokių knygų rašytojai ir dvasiniai mokytojai nustumia daugelį sielų į pesimizmą ir nepakeliamą apatiją. Po tokių skaitymų, atrodo, kad vienintelis tikras kelias pasiekti sielos išganymo – Amžinosios laimės – mirti kankinio mirtimi už šventą

katalikų tikėjimą. Manau, kad mano slaptose mintyse, aš visada to maldauju Viešpatį Dievą.

Anksti atnašavau šventas Mišias ir grįžau. Išpažinčių buvo nedaug ir tegu naujasis Vilkijos vikaras daugiau pripranta prie išpažinties sakramento. Vakar jis teigė, kad Kelmėje žmonės mieliau lanko bažnyčią ir dažniau eina išpažinties, o čia, Vilkijoje, žmonės abejingi Kristui ir šaltesni sakramentams. Galvoju, ar tik ne mes, liturgai, esame kalti? Tikrai, ne liturgiją reikėtų keisti, bet liturgų sielas reformuoti.

Abudu su broliuku⁹² baidare nusiyrėme į Paštuvą. Pūtė smarkus vėjas ir stipriai reikėjo laikyti lietaus palatą, kurį buvome užtempę ant irklų. Per valandą laiko nušvilpėme į Paštuvą. Tarp koplyčios ir mažo klebonijos namelio „špacieravo“⁹³ kunigas klebonas Grauslys. Jis nieko nematydamas susikaupęs meldėsi...

Mielai ir ilgai pabuvome su juo stebėdamiesi jo didelėmis pastangomis sekti šventąjį Arso kleboną. Viešpats Dievas te jam padeda, širdyje linkėjau.

Po pietų garlaiviu, kartu su Jurbarko klebonu kunigu Stanevičium, išvykome į Kauną. Jis daug rūpesčių turėjęs, kol pavyko atnaujinti karo metu apdegusią Jurbarko bažnyčią. Labai domėjosi Gudijos katalikų gyvenimu, jų tikėjimo gilumu. Kartu keliavęs jaunas kunigas, man atrodė gilaus pamaldumo ir didelio ryžto. Jis labai jaudinosi, kad milijonai tikinčiųjų Rusijos plotuose yra taip žiauriai palikti be dvasinio aptarnavimo, be savų kunigų – palikti skendėti antireliginėje tamsoje...

Vakare dalyvavau rekolekcijose kunigams, kurių susirinko nedaug ir tuo mane liūdnei nustebino.

Sekančią dieną rekolekcijose dalyvauja žymiai daugiau dvasininkų, kurie giliu susikaupimu, religinių tiesų apmąstymu – nusipurto žemiškas dulkes. Kiekvienas su giliu sustiprina meilę Kūrėjui ir savo paskirties misijai. . .

Leisk, Viešpatie, kad jie ir į savo parapijas nuneštų tą dvasinę religinę šviesą ir ją sėkmingai galėtų skleisti žmonių sielose.

Tyliai ir pagrindinai tyrinėjau mano gyvenimą ir mano darbus bei pastangas:

– Viešpatie, priimk mano pajėgumą ir visus mano sielos polėkius. Mane visą tik Tau aukoju. Jau rytoj pat noriu nutraukti mano atostogas, noriu grįžti į Gudiją ir dar stipresniu užsidegimu kviesti sielas prie Tavęs...

Sekančios dienos rekolekcijų dalis mane aštriai sukrėtė. Nežinau, kodėl įpuoliau gilion apatijon. Nebemielos tapo rekolekcijų vadovo keliamos ir nagrinėjamos mintys.

⁹² Bronius Ignatavičius

⁹³ Vaikštinėjo

Bedugnis nerimas apėmė sielą, neradau sau vietos. Stebėjausi ir negalėjau suprasti, kas atsitiko? Atrodė, kad esu visiškai Viešpaties Dievo atmetas ir visos viltys žuvo. Jaučiau nenugalimo noro nutraukti rekolekcijas. Staiga, kilo mintis: ar tik čia nebus piktos dvasios įsikišimas? Atsiklaupęs prie Švenčiausios Mergelės Marijos paveikslo ir ilgai pasimeldęs nusiraminau.

Vistiek nedaug pasimokiau, nedaug pasisėmiau iš mano rūpestingai išklausių rekolekcijų. Mažai praturtėjau sieloje. Ar nepajėgiau susikoncentruoti, įsigilinti, ar mano nervai perdaug nusialino nuolatiniuose pavojuose Gudijoje? Aišku, neturėjau gilių dvasinių konfliktų, bet ir nesijaučiau ramus.

Po rekolekcijų mudu su kunigu Lašinsku pėsti nukeliavome į Pažaislį, aplankyti Pažaislio Stebuklingąją Švenčiausią Mergelę Mariją.

Šventovėje radome seseris Kazimierietes tyliai ir ramiai besikalbančias su Viešpačiu. Matomai, užbaigusios savo darbus, visos atskubėjo čia, pas Švenčiausiąją Stebuklingąją ir Jos Sūnų, nes visos dėvėjo paprastas darbo uniformas. Labai gražiai ir nuoširdžiai meldėsi. Kokios jos laimingos nuolatos bendraudamos su Švenčiausiąja. Grįžtant kun. Lašinskas man rimtai pasakė:

– Jaučiuosi atlikęs antras rekolekcijas...

Tylėjau ir ilgai visa siela meldžiausi, prašydamas dieviškos palaimos ne tik sau, bet daugiausia tiems, pas kuriuos greitai turėsiu grįžti.

Atgal žingsniavome per gražiuosius Kauno kalnelius ir slėnius. Mačiau už spygliuotų vielų slankiojančius karo belaisvius. Aplinkui bokšteliuose budėjo sargybiniai vokiečiai ir ukrainiečiai. Nors mažiau, bet ir čia jaučiasi karo nuotaikos...

Kaunas – netoks, kokį kadaise esu palikęs. Net mano artimi konfratrai nutolo, tapo svetimesni. Visa aplinka mane vis daugiau verčia manyti, kad gal būt Dievas mane visam amžiui nuskyrė dirbuotis Rytuose.

Po pietų grįžau į Vilkią. Garlaivis pilnutėlis žmonių, net visi nebesutilpo. Tai kas būtų, jeigu žydai nebūtų gettuose? Jie vasaros metu visada būdavo gausiausi keleiviai į panemunių vasarvietes. Šiandien jų nėra keleivių tarpe ir su pasibaisėjimu galvoju, kad gal per šimtmečius bus kalbama apie buvusius baisius kruvinus laikus. Su giliausiu skausmu širdyje girdėjau daug pasakojimų, kokių žiaurumus vykdė ne tik vokiečiai – ir patys lietuviai... Baisi, neišdildoma dėmė nesuterštoje mano tautos istorijoje. Jokios priežastys, jokie argumentai to baisaus nusikaltimo neprisidengs ir nepateisins... Mes visada žinosime, kad tie žiaurūs ir baisūs budeliai, daugumoje, nekaltų žydų tautos narių žudikai buvo kilę iš ramios katalikiškos lietuvių tautos tarpo.

Pavakare arkliais išvykau pas ligonę tolokai nuo Vilkijos. Ilgą kelio tarpą važiuome miškais. Gudijoje net nemėgink ramiai keliauti per miškus, o čia žmonės dar jaučiasi saugūs.

– Ligonė – jauna moteris – dejavo ir kalbėjo apie mirtį. Kunigą sutiko visi aplinkinių namų gyventojai – moterys ir vyrai. Jie nežiūrėjo, kaip įprasta Gudijoje, stebėti kunigą keistu nepasitikimu žvilgsniu.

Ilgai išsikalbėjau su kaimo žmonėmis ir per javais banguojančius laukus, tyliai susnūdusius miškus, ramiai sugrįžau į Vilkiją tik 12 valandą nakties.

Kunigai labai prašė, kad pasakyčiau pamokslą apie Gudijos katalikų religinį gyvenimą. Atsisakiau. Tai dariau sąmoningai: negalėčiau kalbėti apie baisius bolševikinio auklėjimo padarinius, neiškeldamas ir „kitų ponų“ vykdomus žiaurumus, savo baisumais, kartais pralenkiančius net ir bolševikus...

Vilkijos apylinkių sulenkėjusius bajorus ištiko nelaimė: vokiečiai, vykdydami savo nacinius planus, daugelį sulenkėjusių gyventojų išmėtė iš ūkių. Jie slankioja vargšai po apylinkes, ieškodami prieglaudos. Labai ir jų gaila, bet gal tai jiems istorinė bausmė, kad atskilo nuo savos tautos, o prie kitos, aišku, savo prigimtimi ir krauju neprigijo. Dabar slankioja išvargę, pašiurpę ir nešiojasi laukiamos šviesesnės ateities viltį – ar gyvi besulauks?

Buvusių „lenkų“ ūkiuose vokiečiai repatriantai laikosi arogantiškai. Jaučiasi nacių reichso globojami.

Aplankiau buvusį pažįstamą pašto valdininką Rimkų. Gyvena labai gražiuose iš žydų atimtuose namuose. Man visa ta ištaiga sukėlė laidotuvinę nuotaiką. Nors viskas šauniai atrodo, bet ir vienos vienintelės dienos negyvenčiau namuose – nekaltų žmonių kruvina skriauda įgytuose. Teapsaugoja Dievas nuo tokios baisios nuodėmės. Kada eidamas miesto gatvėmis matai savo tautiečius, apsigyvenusius žydų paliktuose namuose, jauti, kad jie į tuos butus įžengė per kraują ir nekaltųjų lavonus.

Žmonės visada mėgsta originalus. Pasakojo, kad Žemosios Panemunės parapijos klebonas buvo nervingas ir stataus, atšakaus būdo, bet mėgęs tvarką ir teisingumą. Gyventojai labai jį mylėjo. Dabar parapijiečiai gavo naują kleboną, kuris daugiau bendrauja su vargšais ir todėl vietos „inteligentų“ nemėgiamas. Visi turtingesni gyventojai jam jaučia antipatiją. Sunku visiems įtikti.

Gal seniau aš nepastebėdavau, bet dabar man rėžia akis, kad kai kurie mano konfratrai nejaučia gilos meilės Švenčiausiam Sakramentui. Po šventų Mišių jie per visą

dieną daugiau nebesilanko bažnyčioje. Baisu galvoti, kad mažiausias kunigo abejingumas skaudžiai veikia žmones. O gal man tik taip atrodo? Gal seniau ir aš pats taip giliai to nepergyvendavau?

Žmonės sako: lydeka tvenkinyje reikalauja, kad karpiai nesnaustų. Taip yra ne tik žuvų pasaulyje. Ir žmonių bendruomenėje reikalingi lydekos būdo individai. Vilkija seniai tokį turi. Tai vietos laikrodininkas Gudzevičius. Jis visur nueina, viską pastebi. Ir dabar visiems giriasi susekęs didelį išsikvojimą vietos grūdų sandėlyje. Gal nereikėtų stebėtis, kad karo metu nesąžiningumo poraiškų dažniau pasitaiko, bet kas atsitiks pasibaigus karui? Ar sugebės ateities lietuvius nusikratyti daugelio blogų įpročių? Duok Dieve...

Vieno šimtamečio seniuko duktė labai prašė juos aplankyti. Sakė, kad tėvas jau per daugelį metų nebuvo išpažinties ir vis atidėlioja. Nuėjau. Žmogus, tiesa, labai senas, bet dar stiprus ir labai kalbus. Gražiai pasakoja, viskuo domisi. Atsargiai nukreipiau pokalbį į žmogaus gyvenimo saulėlydį ir tinkamą prisiruošimą atliekant išpažintį. Priminiau neapsakomą Viešpaties gailestingumą, nepaisant, kaip sunkiai žmogus būtų nusidėjęs ir kad ir kažin kiek metų nebūtų per išpažintį susitaikęs su Visatos Tvėrėju...

Seniuko akys stipriai sublizgėjo. Pažadėjo sekančią dieną ateiti išpažinties, bet neatėjo.

Teko kitą dieną vėl jį aplankyti. Pasisveikinęs, rimtai pasakiau:

– Klaupkimės abudu ir pasimelsime, o po to atliksi viso gyvenimo išpažintį, o rytoj priimsi šventą Komuniją, – tai sakydamas tuojau atsiklaupiau. Netaręs nei žodžio ir jis mane pasekė. Gražiai ir jautriai atliko viso gyvenimo išpažintį, bet į bažnyčią nepajėgė ateiti, šventąją Komuniją reikėjo nunešti į namus. Tik po savaitės laiko, jaunesniųjų padedamas, išsirengė į bažnyčią. Jo jėgos jau baigė išsekti: turėjo būti kitų prilaikomas.

Gana daug tokių senelių esu sutikęs: suglebusių, be valios, be prisivertimo ateiti pas jo laukiantį Viešpatį Jėzų Kristų. Aišku, tokių bevalių žmonių dar daugiau sutikau iš jaunesnių tarpo.

Po pietų nuėjau aplankyti kitą senų laikų pažįstamą, taip pat per daugelį metų nebuvusį išpažinties. Su juo buvo sunki kalba – priprašiau kleboną, kad atkreiptų dėmesį į šitą užsispyrėlį parapijietį ir palengva mėgintų jį gražiai paveikti...

Anksti atsisveikinau mano brangiąją motiną, sesutę ir brolelį. Ar dar kada nors juos pamatysiu? Tik vienas Dievas nežino. Labai aš juos myliu, bet privalau Dievą mylėti labiau už viską.

„... kas myli tėvą, motiną, brolių ar seserį labiau negu mane, nėra manęs vertas...“

Neleisk, Viešpatie, kad šituos žodžius kada nors pamirščiau.

Vilkija palengva tolsta. Pralenkėme vieną kitą garlaivį su Raudonojo Kryžiaus ženklais. Manau, gabena kare sužeistus.

Artėjant prie Kauno visi keleiviai neramiai sujudo. Supratau, kad Kauno prieplaukoje mus laukia vokiečių ir lietuvių policija, o mano bendrakaičiai turėjo pagrindo bijoti. Ir aš patyriau nemalonų įvykį.

Nusiminusi, ašarodama pripuolė jauna, apie 20 metų mergaitė, verkšlenančiu balsu meldama:

– Ponas kapelione, gelbėkite.

– Kas gi atsitiko? – nustebau.

– Vežu į Kauną 50 kg miltų. Dabar policija atims.

– Bet aš tamstos visai nepažįstu. Kokie ten miltai?

– Tamstos brolis mane pažįsta. Esu Šalkauskaitė iš Vilkijos. Padėkite man pranešti miltus. Jus tikrai jie praleis, o iš manęs neabejotinai atims...

– Ne, miltų tai aš jau tikrai nenešiu...

Kiti keleiviai pradėjo į mane šnairuoti: nejaugi kunigas nepadės artimui nelaimėje?

Nenoromis paėmiau jos bilieta. Vistiek ir mano kompanijoje lietuviai policininkai sulaikė miltus – iki išsiaiškinimo. Bet „nelaimingoji“ mergaitė vis mane mėgino patraukti į šalį.

– Kas vėl atsitiko? – nustebau, jau įtardamas.

– Ponas kapelione, jūs jau geriau eikite sau, nes miltuose yra du litrai samagono...

Staiga, priėjo policijos valdininkas ir ramino, kad išsiaiškinus reikalą ji galės savo miltus neštis. Žinoma, jeigu miltuose nieko nėra paslėpta, dar jis nusijuokė, nueidamas. Bet miltuose „buvo“. Šalkauskaitė pradėjo valdininką prašyti, kad ją gelbėtų.

Palikau juos besiderančius. Tik vėliau, sutikęs valdininką jo paklausiau, kaip baigėsi miltų reikalas?

– Kapelione, kada žmogaus nepažįstate, nemėginkit jo užtarti. Pas ją buvo daugiau samagono, negu miltų. Žinoma, už tai bus nubausta...

– Ot, žmogau, ir būk altruistas, būk gailestingas! Bežingsniuodamas per senamiestį, vėl sutikau Šalkauskaitę, kuri neatrodė nusiminusi.

– Išsisukau, – sako ji šypsodamasi. – Užsigyniau, kad samagonas buvo ne mano, bet vieno kariškio, kuris prašęs nuvežti į Kauną. Manau, kad patikėjo.

Sugėdinau dėl bjaurios prekybos ir nepadavęs rankos pasitraukiau. Žmogus gyveni ir mokaisi.

Pavakare išvykau į Kaišiadorį. Visų keleivių veidai kupini rūpesčio, dėl artėjančio rytojaus...

Kaišiadoryse prie bažnyčios būriavosi žmonės. Anksčiau praėjęs traukinys čia buvo suvažinėjęs vieną neatsargų žmogelį.

Aplankiau čia įsikūrusį vyskupą T. Matulionį, kuris mane labai džiaugsmingai priėmė. Kitame jo namų sparne buvo įsitaisęs vokiečių pulkininkas naujokų ėmimo komisijos pirmininkas. Galvoju, kad jis čia tikrai neturi jokio darbo, nes „naujokai“ pasirodo tikrai tokie, kurie visiškai netinka karinei tarnybai.

Ilgokai išsikalbėjau su mielu Ekscelencija, kuris vis dar nėra gerai įaugęs savo naujoje vyskupijoje. Pats vyskupas ir kiti dvasiškiai labai domėjosi Gudijos katalikų gyvenimu ir jų evangelizacija...

Keliauju tolyn. Kartu vyksta du lietuvių karininkai. Besikalbėdami pasiekėm Vilnių. Nakvynę gavau pas labai draugišką Vilniaus arkivyskupijos kanclerį kunigą Basį. Artėja laikas atsisveikinti su Lietuva, kurią dabar jau nežinau, kada teks pamatyti, gal niekuomet?

Ilgai meldžiausi prie Aušros Vartų Šv. Mergelės, meldamas globos mano tolimesnei misijai. Atlikau išpažintį, kuri gali mano gyvenime būti jau paskutinė. Dar kartą sulenkiau kelius prie Aušros Vartų ir nuskubėjau į Vilniaus geležinkelio stotį.

Dievo globojanti ranka mane saugojo, sekantį rytą vėl buvau Minske.

XXII

Minsko kasdienybėje ...

Naciai vis tebepersekioja Gudijos katalikus. Kamieniece sušaudė (ilgai besislapsčiusi) gudų kunigą Ribaltauską ir kartu daugelį žmonių, kurie jį slėpė. Ir kituose Gudijos miestuose nutvėrė keletą besislėpusių kunigų, jų likimo niekas nesužinojo...

Mane pavadavę slovakų kunigai (karo kapelionai) gal būt per toli nuėjo mano nebuvimo metu: iki fokstrotų ir tango gudų vaišėse ir vestuvių puotose. Tas labai piktino jautresnius Minsko katalikus.

Didelės permamos įvyko karo politikoje: atrodo, kad „ašis" ne tik subraškėjo, ji visai sulūžo. Gal vieną kartą Dievas leis pasibaigti milijonų nekaltųjų kančioms.

Iš batalionų atvyko leit. Plungė su savo vyrais. Ir juos ištiko didelė nelaimė: viename susidūrimo bolševikai nukovė 15 lietuvių karių...

Vos tik atvykau, pirmąją naktį užbaubė lėktuvų pavojus. Nuostabiai ramiai pailsi tie žmonės, kurie nepažįsta šitos „muzikos“. Laisvi — darbuojasi, ilsisi — niekas nešnipinėja, niekas nepersekioja... Ant galvų nekrinta bombos, į namus neįsilaužia žandarai nakties metu. Mes, okupuotų kraštų žmonės, tegalime tik svajoti ir ilgėtis tokių laikų. Ar kada nors besulauksime?

Šiandien teko lankyti gana daug ligonių. Visus aprūpinau šventais Sakramentais. Palengva vėl įsitraukiu į pareigas.

Neišvengiamai mano pareigose tenka susidurti su nemalonumais: buvau priverstas įspėti slovakų kapelionus, kad yra baisi nuodėmė savo elgesiu piktinti tikinčius. Galvoju, kad mano švelnus, bet griežtas įspėjimas juos teigiamai paveikė. Tuo labai džiaugiausi – kunigas visur, o ypačiai svetimoje šalyje stebimas kiekviename žingsnyje. Iš jo menkausio kryptelėjimo daromos labai toli einančios išvados.

Oras puikus ir žmonių į bažnyčią suplaukė didelės minios. Po pamaldų stebėjau jaudinantį reginį. Sėdėjau klausykloje, kai į bažnyčią įėjo maža mergytė su savo dar mažesniu broliuku. Abudu suklupę gana ilgai meldėsi ... Paskui ji iš visų jėgų stengėsi pakelti broliuką, kad galėtų pabučiuoti Kristaus kojas. Sunkiai sekėsi, bet pagaliau pavyko. Paskui ir ji pati nemažai privargo, kol savo lūpomis pasiekė kryžių. Susijaudinęs tyliai stebėjau, kaip Viešpaties Dievo meilės žiedai gražiai skleidėsi šitoje ilgų ir baisių vargų šalyje...

Dviračiu numyniau pas ligonį į Souchoznaja rajoną. Ligonė, pagyvenusio moteris, serganti vėžiu: jos dienos jau suskaitytos. Priminiau išpažinties reikalą ir jos vyrui, kuris staigiai užkluptas, čia pat suklupo ir nuoširdžiausiai, su ašaromis atliko išpažintį. Pasižadėjo ateiti į bažnyčią ir priimti šventą Komuniją. Duktė per visą laiką buvo pasislėpusi – bijojo pasirodyti, nes dar nebuvo išpažinties. Vėliau pasirodė ir sūnus, kokios 18 metų jaunuolis – visai sulaukinėjęs – komsomolcu išaugintas, per motinos kaltę, kuri labai blogai atliko savo krikščioniškas pareigas.

Kitas ligonis – senas, suvargęs kurpius, visa būtybe trokštantis dar pagyventi. Jis primygtinai teiravosi kunigo nuodėmklausio, koku būdu galėtų dar ilgiau pratęsti savo vargas gėstančias dienas.

Sunku, beveik neįmanoma švelniai ir jautriai atlenkti jo suvargusius kaulėtus pirštus, nepaprastai kietai įsikibusius į žemės būtį, į pasigailėtinai skausmingą dalią. Sunku jo mintis nukreipti į dangiškąjį rojų.

Viešpatie, ar Tavo palaimintoji žemė išugdo tuos žiaurius kietaširdžius žmones? Su lietuvių kariais iš Hancevičių (netoli Baranovičių) atvyko jauna moteris, norėdama aplankyti savo vyrą, nubaustą priverčiamojo darbo lageriu. Latviai – SD sargybiniai iš jos priėmė maistą ir naujus batus, pažadėdami perduoti kaliniui. Viską jie pasilaikė sau. Verkiančią moterį grasindami išvarė. Daug gaudžių ašarų ji išliejo besiskųsdama. Mano užtarimas nepaveikė žiaurių individų ir nieko negalėjau padėti. Nebausk, Viešpatie, sunkia Tavo dešine ir šituos, doro žmogaus vardo netekusius. Ir Tu, Viešpatie, tiek daug rūpiniesi nekaltais ir nuskriaustaisiais – neleisk, kad jie prarastų viltį ir pasitikėjimą Tavo maloningumu.

Karo ligoninėje ilgai kalbėjau su sunkiai sužeistu pusk. Šimoniu. Besikaunant su rusais jo jaunesnis brolis žuvo kautynėse, o jis pats išvengė mirties, kulka vos per milimetrą praėjo pro širdį. Ilgai išsikalbėjome, paskui jautriai ir gaudžiai atliko išpažintį ir meldė jam atnešti Švenčiausią Sakramentą.

Iš Trečiojo bataliono pasiekė liūdnos žinios: pats bataliono vadas kapitonas Žibas, karių gydytojas ir vado adjutantas vokiečių SS areštuoti. Vokietis, ryšio karininkas, juos paklausė, kas atsitiktų, jeigu bolševikai laimėtų karą? Jie drąsiai atsakė, kad visus laukia neišvengiama mirtis, bet toks pat bus mūsų likimas ir vokiečių laimėjimo atveju. Ryšininkas nieko nepasakęs, nors drebėjęs iš piktumo. Sekančią dieną jis pasikvietė esesininkus ir visus tris areštavo...

Užvirė vokiečių karinis štabas. Ir tik energingo pulkininko Rosenstock dėka, po ilgo varginančio tardymo mūsų karininkai buvo išgelbėti.

Atvyko lietuvių kariai iš Irencė (anksčiau buvusi Lenkijos teritorija). Tenai jie turi dažnų susitikimų su lenkų partizanais. Visa vietinė policija prisijungė prie miškų kovotojų. Vokiečiai žiauriai „tramdo“ sukilėlius: degina kaimus, o gyventojus išveža į Vokietijos fabrikus. Lietuviams teko stebėti vokiečių žiaurumus su kaimų gyventojais. Vežamieji pro Spočaką vis klausinėję sutiktus lietuvius:

– Broliai, lietuviai, ar nematėte B.?

– Ar nematėte N.?

Kai kurie Spočako gyventojai jiems atsakydavo:

– Matėme, taip: jie krito už Ojczyzną⁹⁴...

Tenka vistiek sutikti, kad gilus ir jaudinantis lenkų patriotizmas.

⁹⁴ Tėvynė

Pakviestas nuvykau į Raudonojo Kryžiaus namus, kur man išmokėjo kapeliono algą. Pasirašiau, bet nepriėmiau. Prašiau sušelpiti subombarduotų miestų nelaiminguosius, ypačiai šeimas su mažais vaikučiais...

Iš „atostogų“ sugrįžo bataliono vertėjas Zaremba. Jis neturėjo formalaus atostogų leidimo. Vokiečiai buvo įpykę. Grasino atiduoti esesininkams. Įsikaušęs vokiečių kapitonas prasitarė daugiau negu norėjo:

– Žinau, labai gerai žinau, į kurią pusę lietuvių upės teka: į Angliją. Jūs neapkenčiate vokiečių nemažiau, negu rusų. Jūs dar svajojate apie nepriklausomybę, kurios tikėtės sulaukti iš anglų ir amerikiečių ...

– Tai ir gerai, kad žinai, tylėdamas pagalvojau.

Kartu su vokiečių kapitonu buvo ir Bataliono sekretorius šnipas, aršus nakis, kuris šefui rėkiant, tik vartė akis ir tylėjo.

Ir vėl negaliu lankyti lietuvių karius: traukinių judėjimas visiškai paralyzuotas. Rusų desantininkai, talkinami vis gausėjančių partizanų, plačiais ruožais išsprogdino geležinkelius. Judėjimas ir transportai kol kas sustabdyti...

Sunku, kada nėra kuo pasitikėti. Pradedu bijoti net vietinių žmonių, kada ir jais tenka nusivilti. Vienas gerokai pagyvenęs mokytojas, mane nuolatos lankydavo. Žmogus inteligentas, paslankus, tik pataikūnas. Ta jo silpnybė, kas antras žodis vis „ojczulku“⁹⁵ man nepatiko, bet per apsuksimą pateko į Parapijos komitetą. Tada pradėjo mane prikalbinėti, kad Katedros išdažymui, jis gali lengvai parūpinti dažų po 18 markių kg. Daviau sutikimą ir iš Parapijos komiteto jis gavo 600 markių rankpinigių — dažų pirkimui. Nesulaukdami iš jo pažadėtų dažų, patys pasirūpinome tik po 7 markes kg. Mokytojas nei pinigų gražino, nei dažų parūpino. Ir tas mano „ojczulku“ daugiau nebepasirodė ...

Gražiai pasibaigė Viešpačiui skirtos dienos pamaldos. Visur buvo tylu ir ramu. Pavakare kalbėjausi prie parapijos namų su lietuvių kariais, kai staiga stiprus sprogimas sudrebino aplinką. Dairėmės, negalėjo būti lėktuvai – nesigirdėjo jų burzgimo. Antras, dar stipresnis sprogimas, sudrebino visus aplinkinius namus. Atrodė, čia pat, už bažnyčios.

Atbėgę žmonės šaukė, kad jau deganti bažnyčia. Nepatikėjau ir nuskubėjau sprogimo kryptimi. Šalia bažnyčios liepsna apšvietė gatvę. Būriavosi išsigandę žmonės. Pasirodė, kad į gatvėje stovinčius automobilius buvo sudėtos minos, kurios juos ištaškė net po šventorių. Vakare suliepsnojo vėl kelios vokiečių įstaigos, bolševikų išsprogdintos.

⁹⁵ Tėvuliuk

Sabotažinė veikla gyvėja. Vokiečiai silpnėja ir jų kontrpuolimai prieš partizanus tampa visai neveiksmingi, neefektyvūs.

Paprasta ir aiški tiesa: žiaurumais nieko nenugalėsi. Gali bausti, deginti, bet iš pelenų išauga keršytojai. Tai jau prieš daugelį šimtmečių buvo žinoma. Nei jokiais žiaurumais neįgyjama žmonių meilė, nei palankumas.

Rytą aprūpinau šventais Sakramentais aštuonis silpnesnius ligonius Karo ligoninėje. Viena sunkiai sužeista moteris pasakojo, kad vokiečiai keršija už nuolatinius geležinkelių sprogdinimus ir net dienos metu iš lėktuvų daužo pageležinkelių kaimus. Ypačiai, jeigu dar įtaria, kad kaimuose galėtų prisiglausti desantininkai ar partizanai, jų rėmėjai ir talkininkai.

Nuo šitokios vokiečių keršto akcijos dažniausiai nukenčia nekalti žmonės. Ir šita sunkiai sužeista moteris nukentėjo visai nekaltai. Žiūrėjau aš į jos žilus plaukus, nuo gilaus skausmo drebančias lūpas ir maldavau dangiškojo Išganytojo teisingumo. Nepripažįstu keršto sąvokos, bet kas pakelia ranką prieš nieku nenusikaltusį žmogų-brolį, negali išvengti Teisingojo bausmės. Ši moteris, kaip ir daugelis mano sutiktų kankinių, tyliai kentėjo ir visa širdimi atleido savo kančių kaltininkams...

Prisimenu, kad daug įžymių meno kūrėjų karą vaizduoja, kaip visų piktųjų galių šėlimą ir viešpatavimą žemėje. Apsaugok, Viešpatie, nuo karo ...

Lietuvių palatoje aplankiau pusk. Bačinską, kuriam granatos skeveldra išplėšė akį, o jo draugą užmušė vietoje.

– Kariauti man jau daugiau neteks ... – jis liūdnai lingavo galva.

Graudu žiūrėti į dar tokį jauną tautietį ir jau sužalotą visam likusiam gyvenimui. Kitoje palatoje buvo gudai darbininkai, skaudžiai nukentėję nuo bolševikų, betaisant susprogdintą geležinkelį. Lyg jie turėtų bent menkiausią kaltės dalelę, kada okupanto-vokiečio buvo varu verčiami dirbti tai, kas liepiama...

Kur beeisi, kur bepažvelgsi — jaučiasi baisaus karo žymės, jo padariniai ir „vaisiai“. Ar galvoja apie tai žmonės, kurie kursto ir vykdo karus?

Aplankiau mūsų vyrus Siečėje: jiems ir apylinkių gyventojams buvau pažadėjęs pamaldas, bet liūdnas ir susikrimtęs, ašarodamas grįžau į Minską. Vokiečių kariniai lėktuvai skraidė viršum kaimų ir juos naikino.

Nepajėgiu įsivaizduoti, kokius baisumus pergyvena nekalti gyventojai nuo okupantų žiaurumo. Kokios prigimtios tie žmonės, kurie duoda tokius įsakymus ir tie, kurie juos vykdo? Ar Dievas ir istorija juos išteisins? Kuo virsta kultūringas žmogus karo metu?

Lankydamas ligonius namuose dar vis randu nekrikštytų vaikų. Paklausti, įvairiai išsisukinėja. Kas besupras tokį nepateisinamą žmonių apsileidimą...

Sekmadienis – Švenčiausios Mergelės Marijos į Dangų Ėmimo šventė. Vainikais, gėlėmis ir žolynais išpuošėme bažnyčią. Gėlėmis išrašėme AVE REGINA. Dabar, ypatingai dabar, kada taip sunku žemės vaikams ir labai esame reikalingi Jos dieviškos malonės, pagalbos ir užtarimo prie Viešpaties Dievo.

Žmonės nebetilpo bažnyčioje. Karštai meldėmės...

– O Švenčiausioji Mergele Marija. Neleisk į šią šalį sugrįžti bedieviškam bolševizmui. Rūpestingai saugok Tave nuoširdžiai mylinčius žmones...

Dažnėja naktiniai aliarmai. Kartais nebombarduoja, tik apylinkėse išmėto parašiutininkus. Būtų gera, kad žmogui vakarais nereikėtų bailiai dairytis į dangų.

Žmonės mane perspėjo, kad aš neturiu bažnyčioje skaityti Šv. Evangeliją vokiškai, nes tokiu atveju būsiu laikomas nacių simpatiku ir už tai būsiu partizanų sulikviduotas. Atsakiau, kad čia įprastas bolševikinis metodas ir taktika. Kadaisė Kinijos bolševikai katalikų misionierius japonų šnipais vadino. Piktojo agentai niekada ir niekur nesnaudžia, o žmonės jau labai gerai mane pažįsta ir žino, koks iš manęs „nacių simpatikas“...

Turiu nemalonumų su zakristijonu. Šį tą buvau iš kitų girdėjęs, o vakar vienas lietuvis karininkas nupasakojo nemalonių dalykų: teigia, kad jis turi prigimties iškrypimų – per daug mėgsta vyrus.

Jam tai pasakiau. Gynėsi, teisinosi ir kitus vadino prasimanėliais. Tada jį suvedžiau su apkaltinusi kariškiu – vis tiek gynėsi, verkė, ir prisiekinėjo, kad viskas yra prasimanymai. Labai paslankus ir geras darbininkas, bet kaltinimai yra pagrįsti. Teks ieškoti kito...

Rūpestingai tęsiame Minsko Katedros remontą ir dažymą. Džiaugiuosi ir bijau: bet kurią naktį užtektų vienos didesnės bombos – visos mūsų pastangos, darbas ir vargas būtų veltui. Viešpatie, apsaugok Tavo namus.

Ir vėl nakties metu bolševikų agentai mieste išdėstė minas. Ne tik vietos gyventojus, bet ir okupantus tas erzina ir baugina. Visas miestas jaudinasi, visi laukia prasidėsiančių dar žiauresnių teroro aktų.

– Leisk, Viešpatie, kad kiekviena akimirka būčiau prisirengęs stoti Tavo akivaizdoje su švaria siela ir neapsunkintas nuodėmės.

Esu įsitikinęs, kad žmogus niekada nežinai – išteisinimo ar pasmerkimo esi vertas, jeigu neprisirengęs stosi prieš rūstųjį ar maloningąjį Visatos Kūrėjo teisumą. Kasdiena maldauju Viešpatį, kad leistų gyventi taip, kad kiekvieną minutę galėčiau su ramia sąžine numirti.

Kalinių lankymo dieną nunešiau šiek tiek duonos, lašinių ir obuolių, kuriuos geri žmonės buvo suaukoję. Gestapistai kėlė klausimą: ar tik neįdėjau į produktus ko nors draustino? Reiškia, esame geri „sajungininkai“. Mūsų kraštų pavergėjai net karo kapelionais nepasitiki. Kol kalėjimų tarnautojais buvo Volgos vokiečiai, žymiai geriau jautėsi kaliniai ir lankytojai. Dabar visa kalėjimų administracija gestapininkai, kurie nepasitiki net ir katalikų kunigu. Tokia vokiška pažiūra į pavergtas tautas.

Į zakristiją atėjo suvalgusi senelė prašyti pašalpos. Paklausiau iš kur ji atvyko į Minską?

– Iš Iveneco... Išvežė visus. O dabar senius ir nedarbingus paleido – eikite sau, kur norite. Galite ir atgal grįžti ... Bet ką gi ten rasi sugrįžęs? Tiktai griuvėsius ir pelenus.

Visiems užsakantiems šventas Mišias įvedžiau tokią tvarką: prieš pamaldas reikia atlikti išpažintį ir paskui priimti šventą Komuniją. Pagaliau, koks gali būti šventų Mišių išklausymas sutepta sąžine, nešvaria siela?

Dėkoju Viešpačiui, kad pagal šią tvarką jau daugelis apsileidėlių susitaikė su Dievu.

Viena katalikė pasakojo, kad jos kaimynė nekrikštija vaiko, nes sakėsi neturinti pinigų krikšto išlaidoms. Įdaviau nunešti 50 markių. Po gana ilgo laiko buvau pašauktas pas jos sergančią motiną. Prie progos užsiminiau apie vaiko krikštą. Neaiškiai ėmė murmėti. Priminiau, kad dabar negali teisintis pinigų neturėjimu – jų gavo. Nenoriai (!), bet prisipažino, kad pinigus gavo, Pasižadėjo ir vistiek vaiko nepakrikštijo. Liūdna stebėti žmonių suktumą ir kreivą sąžinę. Reikia kantrybės ir pastangų, kurios vis tiek sudūžta į kietą akmenį.

Nusivyliau ir Roza Luksemburg gatvėje, kur aplankiau du ligonius: išklausiau išpažinties, aprūpinau Šv. Sakramentais. Pasikalbėjau su kitais šeimos nariais: visi apsileidėliai. Trys suaugę sūnūs nebuvo prirengti prie Pirmosios šventos Komunijos, neina išpažinties. Kaltė tik motinos. Reikės pamėginti pralaužti jų surambėjimą. Ir šventasis Paulius Timotiejui nurodė, kad reikalui esant, nereikia vengti griežtesnio žodžio...

Vargonininkas vis negrįžta iš jo tėviškės Volkoviske. Kilo mintis, surasti mokinių groti vargonais. Atsirado keturi kandidatai. Gal Dievas leis, vienas kitas iš jų taps gerais Viešpaties giesmininkais. Į sekmadienį buvau atkėlęs švento Roko pagerbimą. Žmonės gausiai dalyvavo, nes šitą šventąjį čia labai gerbia ir pasitiki jo užtarimu prie Viešpaties Dievo.

Lankiau ligonius Mal. Sapenkos kaime, kur mačiau būrius vaikų. Jų dalis iš Iveneco. Vokiečiai juos patalpino skurdžiuose barakuose ir visus grūdą į darbus. Baisi ir skurdi jų

dalį: net aštuonmečiai vaikai varomi į darbus. Kituose barakuose sugrūsti žmonės iš Rogačevo. Tų likimas dar skaudesnis: tinsta ir miršta badu.

Seniai gyvenu Gudijos sostinėje ir vis nebepažįstu šio krašto žmonių. Dideli veikėjai, sakosi, tikri gūdai, bet geriau pažinęs įsitikinsi – aiškiausi lenkai, dar gi – Lenkijos patriotai. Ilgai išsikalbėjau vienoje gūdų katalikų šeimoje – grynai lenkai. O šeimos galva „gūdas“ yra visos Gudijos mokyklų inspektorius.

Imu abejoti, ar susiformuos gūdų tauta, kaip tikrai savita, gudiška. Ar kada nors jie pajėgs sukurti sau laisvą gudišką ateities gyvenimą?

XXIII

Metalo trupiniai

Toli, užmiestyje, belankydamas ligonius sugalvojau įsigyti dviratį – tai žymiai palengvintų misiją. Sutaupyčiau laiko, kurio vis trūksta. Parapijiečiai mane nulydėjo pas dviračių prekybininką, kuris parodė iš įvairių dviračių dalių sumontuotą, margomis spalvomis nudažytą, sunkų ir stiprų.

Pasibaigus deryboms užtikrino:

– Tai gražiausias dviratis visame Minske.

Pasakė tokiu tonu, lyg šis dviratis būtų jauna mergaitė...

Gatvėje sutikau jaunuolį, kuris mane sustabdęs, atsiprašė ir pareiškė, kad užmerktomis akimis atspės visas dviračio dalis...

Ir atspėjo be mažiausio apsirikimo. Dar pridūrė:

– Žinojau, kad tai lenkiškas dviratis. Ruskiai, toli gražu, tokio nepagamintų.

Patenkintas, pakėlė kepurę ir švilpaudamas nudrožė, galvodamas nors kiek įdūręs sovietams.

Pirmąją kelionę su dviračiu atlikau į toloką užmiestę, pas vieną senutę ligonę. Pasitiko jos duktė, kurios motiną išklausiau išpažinties, suteikiau Šv. Sakramentą. Duktė, išleisdama norėjo įduoti 20 markių. Prašiau pasilaikyti tuos pinigus, nes katalikų kunigai už tokius patarnavimus niekada pinigų nepriima. Ir sunku buvo ją įtikinti.

Praslinko bent pora savaitių, pamiršau tą bereikšmį įvykį. Smagiai myniau dviratį Minsko gatvėmis kai, staiga, išgirdau šaukiant:

– Izviniajsia, izviniajsia⁹⁶.

Sustojau. Artėjo nepažįstamas žmogus.

– Gerą dieną, kunige.

– Gerą dieną, – atsakiau.

– Jūs esate katalikų kunigas?

– Aš pats...

– Jūs lankėte mano sergančią uošvę?

– Lankau daugelį sergančių katalikų. Negaliu žinoti, kuri iš jų buvo jūsų uošvė?

– Tai buvo prieš dvi savaites: mano žmona norėjo jums įduoti 20 markių ir tamsta jų nepriėmėt. . .

– Kodėl turėjau priimti?

– Aš tada buvau namuose ir pasislėpęs žiūrėjau pro lango užuolaidą. Mačiau, kaip tamsta kratėtės priimti pinigus. Buvau nustebintas.

– Kodėl?

– Visada sakoma: kunigai ir pinigai, pinigai ir kunigai. Tamstai gal būtų labai reikėjo šitų pinigų ir vis tiek nepriėmėt. Mačiau savo akimis...

– Ar jūs katalikas?

– Ne... buvau ortodoksas.

– Kodėl „buvau“?

– Todėl, kad daugiau netikiu...

– Eikite su manim iki parapijos namų ir tenai pasikalbėsime truputį daugiau.

– Ne, ne...

– Bet, kodėl?

– Nenoriu daugiau žinoti religijos. Tikrai stebiuosi, kodėl jūs nepriėmėt pinigų? Labai stebiuosi ... – ir nudrožė kraipydamas galvą. Pamiršo net atsisveikinti.

„Kunigas rūpinasi tik pinigais...”

Kaltinimas įprastas visų besitolinančių nuo tikėjimo ir palengva virstančių marksistais.

– ... ir, pagaliau, kunige kapelione, ką mes turime daryti su šitais pinigais? Jūs atsisakote priimti? Bet juk jie jums priklauso už nuolatinius religinius patarnavimus mūsų

⁹⁶ Atsiprašau, atsiprašau

Batalione. Jūs rizikuojate gyvybe, kovojate su šimtais, jei ne tūkstančiais, sunkumų. Taip, jie jums priklauso. Gali prisireikti...

– Gerai. Jeigu įtikinėjate, kad jie man priklauso, tai galiu jais disponuoti, kaip noriu?

– Tikriausiai.

– Labai gerai: įteikite juos Raudonajam Kryžiui, kad išdalintų tiems, kurie viską prarado kare.

– Ir tamsta, kunige kapelione?

– Manimi nesirūpinkite: Dievo Apvaizda mane globoja, per geras lietuvių ir gudų katalikų širdis. Jie neleidžia badauti, o šito man pilnai užtenka.

Įteikiau komendantui, tuo reikalu, mano pareiškimą raštu.

Lapkričio antroji, Vėlinių diena. Niekada dar nebuvo matęs tiek prisigrūdusių žmonių bažnyčioje.

Sekant senų gudų įpročiu vienoje bažnyčios nišoje iškėlėme didelį kryžių ir jo apačioje patiesėme juodą kilimą. Kiekvienas tenai padėdavo įprastą metinę auką.

Vienkartinę metinę auką niekas nesigailėjo ir pinigų išaugo neregėta krūva.

Tuoju po Evangelijos įlipau į sakyklą:

– Mano broliai ir seserys. Čia, kaip ir kiekvienoje kitoje plačiosios Gudijos parapijoje, šitos dienos jūsų dosnumo auka yra giliai jaudinanti... – ir ištiesiau ranką į kilime sukrautą didelę pinigų krūvą:

Taigi, ką mes darysime su šitais pinigais? Tuoju jums paaiškinsiu. Tegu juos perima jūsų pačių išrinktasis parapijos Komitetas. Tegu juos rūpestingai suskaito ir įregistruoja į Parapijos knygas. Ir tegu juos visus panaudoja nuo karo nukentėjusių paramai. Mirusiųjų dienos auka, tegu eina tarnauti gyviesiems, per Viešpaties Dievo malonę ir jūsų širdies gerumą. Telaimina jus visus gerasis Dievas ir gausiai teikia šventų malonių.

Aš pats netikėjau, kad pajėgsiu pakelti tuos vargus ir pavojus, kurie mane gaubė Gudijoje.

Slinko metai, atrodė, kad mano fizinės jėgos turėjo išsisemti, nervai turėjo pakrikti ... gi, įvyko priešingai: mano sveikata atlaikytų net bombų lietu...

Stebėjau, kad nei paprasčiausio persišaldymo nepatyrė. Buvau pasirengęs kiekvieną dieną mirti už Viešpatį Jėzų Kristų, bet šita didelė garbė ne visiems skirta. Mane ji aplenkė ...

Stebėtina išvengiau dėmėtosios šiltinės (tiphus petequial) epidemijos, žiauriai nusiaubusios Minską. Ją išplatina maži parazitai, kurie išvysto nepaprastą aktyvumą šios epidemijos metu.

Vokietijoje tie gyvūnėliai retai pasireiškia ir šiltinė ten retas svečias. Dažniausiai ir jie savo „ekspansiją“ nukreipia į Rytus...

1942 metais Minske lankiausi dažnuose namuose. Be poilsio lankiau karius ir civilius, labai saugodamasis apsikrėsti šitais pavojingais parazitais, vistiek mano skalbėja drabužiuose atrasdavo vieną kitą pasislėpusį...

– Kunige, saugokitės. Jus lengvai galite apsikrėsti ir mirti... – daugelis man sakydavo.

– Nebijokite, – pajuokaudavau. – Lietuviškas kraujas – nuodai šitiems gyvuliukams...

Aš tik taip sakydavau, nors didelę baimę jaučiau kiekvieną dieną – pavojaus nevengdavau.

Žmonės man pasakojo, kad paskutinės epidemijos metu vienas gudų kunigas taip pat nepaisė, mažai saugojosi ir apsikrėtė šiltine...

– Ar pagijo?

– Kur ten... mirė. Ir, žinote, jis gyveno šitame pačiame kambaryje, miegodavo toje pat lovoje, kurioje jūs, kunige, miegate...

Kiti dar pagalvoję pridurdavo:

– Žinote, kad kartais ši liga atakuoja nervų sistemą: ligonis ima kliedėti, jį ištinka pavojinga beprotybė, todėl – saugokitės...

Labai bijojau, bet nuo pavojaus nebėgau ir per tris mano apaštalavimo metus Gudijoje, išlikau gyvas ir sveikas. Aiški Dievo malonė.

XXIV

Slovakai Gudijoje

Vokiečiai mėgino iš dar gyvų pasilikusių rusų karo belaisvių suorganizuoti Rusijos Išlaisvinimo Armiją (ROA). Išėjo skaudus blefas. Tik praeitą savaitę jų divizija sušaudė visus vokiečių karininkus (ryšininkus) ir su visais ginklais prisijungė prie miškų partizanų. Daugelis įvairių gudų pareigūnų išėjo kartu su jais į miškus: negalėjo pakęsti, kad vokiečiai žudo ir degina jų tautiečius kaimų gyventojus. Taip, jie norėjo kovoti prieš bolševizmą, bet jokių būdu nekovoti prieš savo tautą. Būti vokiečių žiaurumų talkininkais – ne!

Iš Vilniaus atvyko menininkas Sergiejevicz⁹⁷, bet Minsko menininkai gudi jam nepalankūs. Sovietinę mokyklą baigusi menininkė Lipnickaja nupiešė bažnytinei vėliavai Švenčiausios Mergelės paveikslą – išėjo labai „markatnu“⁹⁸ veidu. Aš nesu gilus meno kūrinių analizuotojas, bet religiniame mene daugiau vertinu paveikslą, kuriame šventojo akys yra stipresniame kontakte su žiūrovo žvilgsniu.

Vis dar neprarandu vilties įsteigti pradžios mokyklą lietuvių vaikučiams Minske, tik niekas man nesutinka padėti. Dar nežinau, kaip tą įvykdysiu, bet kaip nors mėginsiu. Vaikučių jau surinkau nemažą būrį ...

Nepažįstu Vokietijos ir nežinau, kaip jie ten tvarkosi savame krašte, juos tepažįstu kelionėse ir traukiniuose. Vis tiek galvoju, kad jie daugiau gerbia svetimą nuosavybę. Niekada kelionėse negirdėjau, kad vokiečiai apvogtų vokiečių. Bet apie kai kuriuos lietuvių batalionų karius to negaliu pasakyti, nes prisiklausiau nemaža nusiskundimų. Ir vakar klebonijos salėje nakvojo būrelis lietuvių karių. Vienas jų prausykloje pamiršo laikrodį. Už poros minučių atsiminęs nuėjo pasiimti – buvo dingęs: kitas karys nučiupo. Tokių glemžikų vis pasitaiko. Skaudu ir gaila, kad mūsų tautoje atsiranda vagiliautojų. Labai bjaurus paprotys.

Šiąnakt turėjom du aliarmus, bet bombardavo tik vieną kartą. Matyt, antruoju atveju mėtė parašiutininkus. Naktis praslinko be poilsio...

Išsikalbėjau su viena senute, kadaise lankiusia Minsko gimnaziją. Bolševikai jai siūlė labai geras tarnybas, tik turinti atsisakyti katalikybės. Ji nesutikusi – likusi paprasta darbininke. Buvusios mokslo draugės aukštai iškilusios. Ne kartą ir ji galvojo: gera būtų pasekti mokslo dienų draugėmis – nebūtų tekę per ilgą metų eilę taip sunkiai vargti, kentėti nuolatinius trūkumus. Ji visa būtybe kratėsi tų minčių ir iki senatvės dienų išliko giliai religinga. Pagarbiai stebėjau pilką religijos didvyrę, kuri dėl Kristaus meilės išsižadėjo materialinių patogumų.

Taip... bažnyčia prisirenka pilnutėlę žmonių, bet ne visi yra stiprūs tikėjime. Daugumos religinis gyvenimas dar labai paviršutiniškas. Stengiuosi, bet reikia daugiau laiko, kurio nepakankamai galiu jiems skirti.

Atvyko vieno bataliono vadas su adjutantų. Sakėsi, kad buvo užsukę — pamaldų metu į dvi cerkves. Vienoje choras labai gražiai giedojo, kitoje pats archiriejus (vyskupas) laikęs pamaldas, o žmonių buvę skystai, gal 150 asmenų. Katalikų bažnyčią radę pilną ir negalėję net vidun įsigrūsti...

⁹⁷ Pokaryje žinomas Vilniaus dailininkas Piotr Sergijevič (1900-1984)

⁹⁸ Prastu, nevykusi

Nelabai patikėjau jų pasakojimui, bet vis tiek buvo liūdna girdėti, kad ir ortodoksai jau tolsta nuo tikėjimo. Jų čia dauguma ir pamaldų metu cerkvėse net nesutilptų visi tikintieji.

Stebiu Katedros remonto darbus. Staiga, cinktelėjo akmuo į langą, po to ir kitas su visais stiklais įkrito į bažnyčią. Būrys vaikų susirinkę šventoriuje „konkuravo“, kuris daugiau langų iškulsias. Nesistebėjau: bolševikų laikais toks chuliganizmas buvo nedraudžiamas – oficialių įstaigų globojamas. Ir dabar geras žodis juos jau nebeveikia...

Slovakų karo kapelionų labai prašomas užsukau į jų štabą. Vienas, kapitono laipsniu, buvo tikrai malonus žmogus. Susirinko didelis būrys slovakų kariškių. Kalbėjomės ir kartu stebėjau šitos kultūringos tautos narius. Visi atrodė tvarkingi ir šaunūs vyrai. Spėlioju, kokių reikalų jie mane pasikvietė? Pagaliau, atvyko vokiečių majoras ir dar keletas karininkų. Jie visi mane prašė suglaustai nupasakoti, ką esu matęs ir pergyvenęs Lietuvoje bolševikinės okupacijos metu. Pirmiausia susidūrėme su kalbos problema: slovakai silpnai supranta vokiškai, o vokiečiai nesupras rusiškai. Nusprendėm naudotis rusų kalba, kadangi veik visi slovakai ją neblogai supranta. Svarbesnes pokalbio mintis vokiečiams teko išversti.

Po mano paskaitos vokiečių majorui nusakiau labai sunkią Gudijos katalikų būklę: sakiau, kad gyventojai nemato skirtumo tarp bolševikų ir nacių...

– ... bolševikai persekiojo tikėjimą – ir jūs tą patį darote. Katalikų kunigų neįsileidžiate darbuotis Gudijoje. Seniau bažnyčios buvo ir dabar daugumoje liko uždarytos. Tas tikrai neprisideda Vokietijos pergalei ... – atvirai jam pasakiau.

Vokiečių karininkai tylėdami lingavo galvomis, o majoras trumpai ir sausai man pastebėjo:

– Viršum Rytų Europos plevena antikatalikiška Rozenbergo⁹⁹ dvasia. Ir be jokių komentarų. Ar jums dabar aišku, kad nieko negalime padėti Gudijos katalikams? Man labai gaila, bet ...

Slovakų kapitonas pareiškė, kad rytoj vyksta į Rygą ir tenai visa tai plačiai išdėstys Vyriausiai Rytų Fronto vokiečių karo vadovybei.

– Aplankykite mus dažniau, kapelione, – kalbėjo slovakų karininkai.

– Pamatysite, mes esame geri katalikai. Gal ir neblogesni už jūsų lietuvius...

Iš Staryje Dorogi atvyko vienas vokiečių ryšininkas, kuris ilgą laiką yra buvęs prie lietuvių batalionų, o dabar nusiųstas pas ukrainiečius. Labai norėtų bendradarbiauti tik su

⁹⁹ Alfred Rosenberg, Hitlerio pavaduotojas ideologijai ir okupuotų Rytų sričių ministras

lietuviais. Ukrainiečiai esą žiaurūs ir juos negalima net palyginti su lietuviais, kurie atviri ir nuoširdūs.

Turėjau vargo su zakristijono atleidimu: jį užstoti buvo suorganizuotos visos davatkėlės. Nieko nepadėjo: pasilikau kietas ir neatlaidus. Tas tiesa, kad jis buvo paslankus visur patarnauti, bet jo atleidimo priežastis – per daug negraži ir žema.

Vėl užsukau į slovākų štabą. Radau tris kapelionus. Būtinai užsispyrė pavaišinti slovakišku vynu. Visais būdais prikalbinėjo: esame savųjų tarpe – tik kunigai. Neskaitau nuodėmė, jeigu kas truputį išgeria, bet jeigu žmogus nusprendi niekada negerti, tai ne dėl žmonių akių. Žinau, kad jiems būtų buvę maloniau, jeigu aš priimčiau stiklą vyno, bet dėl kitų malonumo aš nelaužau mano nusisprendimo.

Ilgai išsikalbėjus su slovākų karininkais, paaiškėjo, kad žinios iš Rytų fronto labai pesimistiškos: fronto linijos visur lūžta ir bolševikai dideliais žingsniais artėja. Reikia ką nors daryti? Aš nusprendžiau per kurį nors įtakingą slovākų generolą siūlyti vokiečiams, kad kuo greičiausiai atstatytu užgniaužtą Lietuvos nepriklausomybę ir leistų mūsų tautai mobilizuotis kovai prieš bolševikus. Formali ir gerai organizuota Lietuvos kariuomenė tuojau pat įvestų tvarką visoje Gudijoje. Neabejoju, kad lietuviai sugebėtų sumobilizuoti visą Gudijos jaunimą į kariuomenės eiles ir priartėję bolševikai atsiremtų į neperžengiamą lietuvių-gudų pylimą ...

Dabar ginti vokiečių interesus niekas nenori ir negins, o patys vokiečiai pavargo bekariaudami – pesimistiški, abejingi ir bolševizmo neatlaikys. Juos gali atremti tik *laisvos tautos*, kovojančios už savo tėvynę, savo namus, savo kraštų nepriklausomybę. Kitos išeities vokiečiams neliko: sugrįžti į savo sienas, susitaikyti su Vakaraais ir įmanomai atlyginti karo skriaudas, o *laisvoms* Rytų tautoms, visomis išgalėmis talkinti ir remti, kad bedieviškasis bolševizmas būtų sunaikintas ir greičiau priartėtų taikos, ramybės ir laisvo žmogaus gerbimo saulėtos dienos.

Slovākų kunigai kapelionai man nuoširdžiai pasižadėjo paveikti jų generolus, kad įtaigotų Vokietijos karo vadus, kad jų karas jau praloštas ir tik LAISVA Europa tegali nugalėti komunizmą. Todėl pirmiausia turi deklaruoti Lietuvos, Gudijos ir visų pavergtų tautų pilną laisvę ir nepriklausomybę ...

Gerai žinau, kad mano planai – tik svajonė. Utopija! Pažįstu vokiečius – jie niekada nesutiks, kad bent kuri Rytų Europos tauta atgautų laisvę. Jie geriau pražūtin nuves ir pačią Vokietiją, bet savo „Ostpolitikos“ neatsisakys. Jiems uždrausta ne tik kalbėti, bet ir galvoti,

kad karas visiškai pralaimėtas. Jie jau tikrai neišsigelbės ir kartu nutrauks į bolševikinę vergiją daugelį kitų tautų.

Netoli slovakų kareivinių, laukdamas tramvajaus, užkalbinau vokiečių žandarmerijos uniformoje rusą. Išsikalbėjęs jis ėmė keikti vokiečius:

– Jie mus maitina supuvusia arkliena, kurios net ir šuo neėstų. Todėl vyrai naktimis būriais pranyksta – traukia į miškus, pas bolševikų partizanus

Aš tik šypsojau ir lingavau galva nei pritardamas nei paneigdamas...

XXV

Gudijos vadų apetitai ...

Kasdiena daugiau karių atvyksta iš lietuvių sargybų postų. Iš visur žinios neramios: nuolatiniai pavojai, partizaninė desantinė bolševikų akcija. Stalino įsakymu naikinamos visokios gėrybės: didžiausiais plotais deginami javai laukuose. Nusiaubiami ištisi kaimai ir miestai. Naktimis gaisrų pašvaistėmis žėruoja didžiausi nenuplauto derliaus plotai...

Dažniausia tai daro savieji – patys gudai. Ar jie negalvoja, kad kenkia savo broliams, tėvams, kurie turės mirti badu? Ar tik toks jų patriotizmas?

Vis daugiau įsigyvendamas į gudų tautą, vis mažiau imu tikėti, kad jie kada nors pajėgs susikurti savo nepriklausomą ir laisvą gyvenimą. Kokiu būdu? Jie visai neturi dvasios kilnumu spindinčių vadų. Gudijos Savitarpinės pagalbos pirmininkas — vokietis. Po jo pirmuoju eina Sobolevskis – ateistas ir aršus tikinčiųjų priešininkas. Dailininkas Sergejevičius man guodėsi, kad vadai tyčiojasi iš menininkų, kuriančių religinius paveikslus. Sako, kad busimoji Gudija netikėsianti į jokių „prietarus“. Religija Gudijos vadams – pasenęs prietaras. Jie, daugumoje, ištikimai eina bolševikinio realizmo keliu. Jie neprižadins patriotinio pasiaukojimo, kuris daugumoje jau seniai užsnūdęs. Bolševizmui sugrįžus liks Gudijos vardas, bet ne žmonės. Ilgainiui visi taps rusais...

Ligoninėse – kančia ir skausmas. Jeigu netikėtume į dangiškąjį šventą poilsį, kada užbaigiamo žemės vargus ir kančias, netektų prasmės visa tai, ką žmogus turi pakelti, prasvyrudamas vingiuotus žemiškos egzistencijos takus. Va, čia yra viena moteris giliai tikinti katalikė. Krikščioniškai gražiai išauklėjusi vaikus, tikroje Dievo meilėje ir artimo pagarboje. Prieš kelias dienas ant jos užlėkė automobilis... Atsibudo ligoninėje netekusi rankos ir kojos. Ji sutiko kunigą su šypsniu: savo nelaimę aukoja Viešpaties Dievo garbei. Nesiskundė. Kantriai kenčianti Dievo nuskirtą dalį.

Einant pro kažin kokią įstaigą, pro mane praūžė pilnas vokiečių automobilis. Staiga, sustojo. Išlipo keletas uniformuotų vyrų ir stipriai apdaužė ir spardė vieną jauną ašarojantį vyrą. Vėl visi sulipo į automobilį ir nušvilpė per miestą. Patraukiau pečiais: taip žmonės „sugyvena“, dar gi tos pačios tautos nariai. Elgiasi blogiau, negu besieliai gyvulėliai, nes kada nusilpsta tikėjimas Dievu žmogus nebesuvaldo žemų instinktų. Kartūs ateizmo vaisiai. Nuoširdus krikščionis niekada nepasielgs, kaip žmogus jau netekęs tikėjimo.

Visur mieste minos ir bombos. Slovakų kariai, lipdami į tramvajų, pamatė šalia konduktoriaus užtaisytą miną. Vienas greitai nutvėrė ir išnešęs švelniai padėjo griuvėsiuose, kur ji po pusės minutės sprogo, laimei, nieko nesužeisdama...

Geležinkelio stoties rajone sprogo net kelios minos, žuvo keletas nekaltų žmonių. Pavakare, grįždamas iš miesto, netoli gestapo rūmų pamačiau būrį žmonių, kurie pasakojo, kad nuo minų žuvo daug gestapininkų...

Vėl represijos – gestapininkai sušaudė per šimtą žmonių. Jų dauguma tikrai nebuvo nusikaltę, nežinojo, už ką jie buvo nubausti mirtimi...

Sobolevskis paskirtas Gudijos Savitarpinės pagalbos pirmininku (vietoj vokiečio). Anksčiau buvęs ortodoksas, dabar aršus bedievis. Mane susitikęs staiga prakalbino lietuviškai. Nustebau, kad jis taip gerai moka mūsų kalbą. Jis buvo gerai nusiteikęs ir juokavo. Pradėjo man pasakoti, kad jam besėdint Minsko parke, prieina senutė ir lenkiškai prašo išmaldos. Jis paklausęs:

– O kokio tamsta esi tikėjimo?

– Polskiej ... – ji atsakiusi.

– Tai, vot, kunige, tau ir gudų katalikai. Jūs remontuojate bažnyčias ne gudams, bet lenkams, kunige. Tik lenkai čia yra katalikai.

Nustebęs pasakiau, kad jis taip kalba, nes niekada nėra buvęs Minsko bažnyčiose. Jeigu jis būtų girdėjęs jų giesmes, jų masinį dalyvavimą pamaldose — taip nekalbėtų. Jis nieko nepasakė, bet dailininkas dekoruojantis bažnyčią, turėjo išklausyti aštrų supeikimą:

– Per tris metus čia bus baigta su visomis katalikų bažnyčiomis, — aštriai pareiškęs Sobolevskis.

– Iš kur toks jo tikrumas? — pagalvojau.

Vakare atsilankė įžymus gudų politikos veikėjas, istorikas Naidziukas. Man rodinėjo Gudijos istorijos rankraščius ir labai jaudinosi, kad vokiečiai neleido šito jo veikalo atspausdinti. Jo „istoriniame“ žemėlapyje Vilnius ir visa Rytinė Lietuva priskirta Gudijai. Tvirtino, kad tos apimties Gudijos valstybė yra buvusi 1917 metais. Labai nusistebėjau, kad apie šitokios „gudų valstybės“ buvimą niekada nesu girdėjęs...

– Visai nesvarbu, kad jūs nieko negirdėjote, bet *šitokiose ribose* visa eilė kraštų buvo legaliai pripažinę. Ir tik šitokia ji bus atkurta.

Svečias buvo „istorikas“, neverta ginčytis.

Nujaučiu, kad panašiai galvoja ir kiti Gudijos politikos vadai. Dešimtimis kartų esu giliai įtikintas, kaip vaikiškai jie žaidžia savo teritoriniais plotais.

Labai suprakaitavau vykdamas dviračiu į Serebrenką. Deja, sunkiai sergančio ligonio, man nurodytu adresu, neradau. Nežinau, ar Viešpats Dievas šias mano pastangas įvertins teigiamai, nes grįžau nusiminęs ir beveik piktas.

Karo aviacijos ligoninėje radau didelį sujudimą: vyr. gydytojas, kartu su personalu ir kai kuriais sveikesniais ligoniais, klausėsi radijo pranešimų, apie besąlyginę Italijos kapituliaciją. Visa mano būtybė dėkoju Dievui – pamišėliškas karas rieda žemyn, jau matosi jo galas. Ką atneš mūsų mylimai Lietuvai? Visiems reikia budėti. Vieningai budėti ir stebėti, nes menkas žingsnis gali tapti milžino šuoliu. Dirbdamas tarp įvairių žmonių, lengvai pastebiu skirtumą tarp tradicinės krikščionybės ir realiai tikros. Sutinku žmones, kurie dėl tikėjimo mielai atiduotų savo gyvybę. Sielos išgelbėjimui katalikas eina per didžiausius pavojus, nesvyruodamas ir neabejodamas. Šimtus kilometrų keliauja pro partizanų knibždėlynus tik atlikti išpažintį ir priimti Švenčiausią Sakramentą. Gana daug tokių pavyzdžių: šalia abejingų, tik išorės katalikų, pažinau daugelį giliai jaudinančių tikėjimo poraiškų. Jų religingumą išugdė vargai ir kančios ...

Šiandien man graži ir miela šventė: daugiau šimto vaikučių atliko išpažintį ir rytoj priims Pirmąją šventą Komuniją. Gal mano linksmą nuotaiką truputį sudrumstė vokiečių karys – su kepure ant galvos įėjo į bažnyčią ir demonstratyviai vaikščiojo besidairydamas. Paprasčiau, kad nusiimtų kepurę. Nekreipdamas dėmesio, ilgokai paslankiojęs išsinešdino. Tai mačiusiems vaikučiams paaiškinau, kad vokiečių tautoje, lygiai kaip ir kitose, yra menkos kultūros žmonių.

Turime dideles iškilmes Minsko Katedros šventinimas, po užbaigto remonto. Žmonių susirinko didžiausios minios. Kartu su katalikais dalyvavo ir gausi minia Minsko ortodoksų. Dauguma Minsko katalikų uoliai pasidarbavo prie Viešpaties namų pagražinimo. Daugybė vainikų puošė senutę katedrą. Visi grožisi ir giria, kad bažnyčia tapusi šventai iškilminga. Katedroje dabar šviečia devyni altoriai: Didysis, Švenčiausios Mergelės Marijos, Nukryžiuoto jo Jėzaus, Švenčiausios Trejybės, šventųjų Felicijaus (su relikvijomis), Teresėlės Kūdikelio Jėzaus, Juozapo, Kazimiero ir Antano.

Katecisto lydimas skuba į Minsko Katedrą...

Man tiesiog širdis virpa susijaudinimu, kas beatsitiks su Minsko katedra, jeigu bolševikai vėl sugrįš atgal į Gudiją¹⁰⁰? Šiandien pakrikštijau jau beveik suaugusias Gudijos lietuvio Petkevičiaus dukteris, kurio visa šeima atvyko iš labai toli į Minską. Kelionei buvo apsirūpinę maistu iš namų ir kartu su visais kūmais pietavo ir ilsėjosi Parapijos namuose.

Pirmadienį nuvykau trumpam į Vilnių ir dėkingumo kupina širdimi meldžiausi prie Aušros Vartų Stebuklingosios Dievo Motinos, kad vis dar mane globoja ir stiprina sunkumų ir pavojų vingiuose. Sustiprėjau dvasia, atnaujinau ryžtą su giliausiu nuolankumu priimti viską, kas man bus Viešpaties skirta.

Vilniaus lietuviai skendėja abejonių ir neaiškumo miglose: graužiasi dėl ateities perspektyvų, apatiški, blaškosi desperatiškai ir nedaro nieko konkrečiau ...

Grįžęs į Minską radau sužeistą vietos transporto kontoros savininką lietuvį Čerpinską, tik laimingu atsitikimu nežuvusį. Mažai jį pažinau, tik kaip labai gerą žmogų ir gilų kataliką. Te Dievas jam padeda.

Jau ir Minsko gyventojai praranda nervus, puola į paniką, kas bus? Visi įsitikinę dėl bolševikų grįžimo ir labai baiminasi. Iš oro miestą jau kuris laikas nebombarduoja, tik valandomis stiprėja partizaninė veikla, kuri efektyvesnė už lėktuvų puolimus. Jų naikinamoji galia tikrai pasibaisėtina.

¹⁰⁰ Iš tiesų, bokštai buvo nugriauti, vidus suniokotas, tapo sporto draugijos „Spartak“ sale. Atstatyta po 1993 metų.

Nepaisant padėties netikrumo neatsisakau nuo Religinio teatro organizavimo. Susieškojau Minsko Miesto teatro vadovą direktorių, kuris pasirodė esąs katalikas ir mielai sutiko padėti suorganizuoti Mažąjį religinį teatrą. Darbą labai sunkina netikras rytojus.

Naktį miestą sudrebino dar negirdėtai baisūs sproginimas. Vėliau ilgai traškėjo kulkosvaidžiai ir kiti mirties nešėjai. Tai taip ir miegi, žmogus, zuikio miegu pusiau atviromis akimis. Pagaliau, būtų laikas priprasti.

Sekmadienio pamaldas turėjome Minsko Kalvarijos kapuose esančioje gražioje bažnyčioje. Žmonių – minios. Po pamaldų šventinau mirusiųjų kapus.

Kartais nemalonai keisti gudų papročiai: va, ištisos šeimos susėdusios ant savo artimųjų kapų linksmi puotauja su svaigalais, kiti gerokai įsigėrę. Girtuokliavimas — savaime yda, dar gi kapuose! Reikėtų jam kelią užkirsti, bet gražiais žodžiais čia jau nieko nepasiseks, paprotys giliai įsišaknijęs.

Bolševikai gal iš suomių išmoko užminuoti namus, plentus, geležinkelius, net paprastus takus ir taip naikina žmones. Vėl žuvo vienas lietuvių karys, dviračiu užvažiavęs ant minos. Palaidojome tolokai už Minsko, karių kapinėse, kur labai ilgos eilės supiltų naujų kapų: lietuvių, latvių, gudų ir rusų.

Tuo pačiu metu, vokiečių karo kapelionas dalyvavo savųjų laidojime. Vokiečiai turi laidotuves po keletą kartų per savaitę.

Už visų tautų mirusius ir žuvusius turėjome pamaldas vėl Kalvarijos kapinių bažnyčioje. Iš tenai tiesiog vykau lankyti visą eilę ligonių.

Naktiniai sprogdinimai – nuolatinis reiškiny, bet šį kartą žuvo pats vyriausias Gudijos nacionalsocialistų vadas Gudijos generalkomisaras Wilhelm von Kube. Ir vėl žiauriai nukentės nekalti Minsko gyventojai nuo nacių keršto represijų.

Žmonės daugumoje net nenakvoja namuose – bijosi suiminėjimų. Šeimos su mažais vaikais dažnas naktis praleidžia nuošaliau nuo miesto.

Buvau nuvykęs į Novinkį, tenai vokiečiai (austras) pasakojo mūsų karininkams, kad pas mane Minske įrengtas ypatingas lietuvių šnipinėjimo centras, nukreiptas pagrindinei kovai prieš vokiečius. Nacių slaptoji policija seka to centro lankytojus ir laukia tinkamos progos visus susemti kartu su kapelionu Zenonu.

Įprastas metodas: pirmiausia skleisti gandus, vėliau apkaltinti šnipinėjimu, „atrasti“ inkriminuojančios medžiagos ir kaip šnipą ramiai likviduoti. Gestapui tas jau seniai įprasta. Ir lengva įvykdyti – mane kasdien lanko labai daug žmonių: kariai, civiliai ir įvairūs pravažiuojantieji svečiai.

Imtis atsargumo? Atsisakyti Dievo tarnybos, ar pasilikti tikrai su kariais? O gal viską palikus sugrįžti į Lietuvą? Aišku, naciams tas patiktų: kaltas, nes išsigando ir pabėgo. Ne! Pasivedu Viešpaties Dievo valiai ir pasilieku. Jeigu žūsiu, tai Dievo tarnyboje, eidamas man patikėtas šventas pareigas.

Minskas mirgėte mirga nacių skelbimais, kad už von Kube nužudymą, nubausti sušaudymu daug buvusių enkavedistų, žydų ir kitokių „nusikaltėlių“. Aš galvoju, kad jau nei patys vokiečiai netiki, kad nubaustieji būtų buvę kuo nors jiems tikrai nusikaltę. Tikrieji atentato kaltininkai toli, jų nepasiekiami. Bausdamas kaltuosius būk jiems teisingas, o Viešpatie, nes visoks teisingumas yra tik Tavo rankose.

Sekmadienio pamaldose, nors žmonių buvo gausiai prisirinkę, pamokslo nesakiau, tik pakalbėjau apie civilinių jungtuvių žalą, kurios Dievo akyse neturi jokios, net mažiausios vertės, jeigu nėra Jo palaimintos.

Žmonės labai atidžiai klausėsi ir gal Dievas leis, kad viena kita mintis užsiliks jų širdyse. Mes, Lietuvoje, tokių „civilinių vestuvių“ niekada nežinojome ir tikrai mums jų nereikėjo. Lietuvoje jungtuvinę sutartį palaimindavo pats Viešpats Dievas.

Turiu vargo su Zlotogorkos bažnyčios remontu. Jau matau, kad tikrai įšalome. Net ir geri katalikai pradeda grimzti netikrumo, baimės, rūpesčių miglose.

Jau buvome sutarę vežti remontui reikalingą medžiagą ir staiga gyventojus iškraustė į kitą tolimą vietovę ir dabar abejoju, ar iki žiemos pajėgsime atremontuoti, o to ji verkiant reikalinga.

Sunku sutvarkyti moterystės sakramentą didelės daugumos žmonių, kurių šeimos sulipdytos iš kitų suardytų šeimų. Blogiausia, kad jų jungtuvės nebuvo sudarytos civilinėse įstaigose, bet katalikų bažnyčiose ar ortodoksų cerkvėse, reiškia – nesugriaunamos. Dar blogiau su maišyto tikėjimo žmonėmis: vienas ortodoksas, o kitas katalikas ir nei vienas nesutinka keisti savo tikėjimo: vienas tempia į bažnyčią, kitas į cerkvę ir abu pasilieka prie savo.

Iš Iskros atvyko lietuvių karys su apraišiota ranka ir neįtikimai linksmas:

– Kapelione, – sako jis, – esu Dievo apdovanotas nepaprasta laime. Pavojų apsuptas labai daug meldžiausi, padariau įžadą:

– Jeigu Viešpats Dievas mane saugos, nieko blogo man neatsitiks. Dievo globoje man jokie pavojai nebaisūs. O jeigu esu vertas mirties, ar kitokios bausmės – ramia širdimi priimsiu, kaip atgailą už mano nuodėmes.

– Ir kas gi atsitiko tavo rankai?

– Palaukite, kunige, aš su dviračiu užvažiauvau ant minos – nesprogo. Dabar vėl – granata sprogo rankose ir tik truputį subraižė, o galėjo visą suplėšyti. Ar tai ne Dievo globa ir apsauga? Jau daugelį kartų mirtis praslydo pro pat nosį, o aš einu per visus pavojus švilpaukdamas, nes žinau, kad Jis dar neleis man žūti.

Kareivėlis atliko išpažintį ir išklauses šventų Mišių labai linksmas iškeliavo. Išeidamas dar pasakė:

– Kapelione, čia daugiausia kalta mano motina, kuri vis raginusi melstis į Aušros Vartų Švenčiausią Mergele. To aš niekada neužmiršau.

Didelė žmogaus tikėjimo ir maldos galia.

Pas mane nakvojo vokiečių kunigas vienuolis cistersas¹⁰¹. Ilgai išsikalbėjome. Vokiečių tauta ir kariuomenė nesitiki laimėti karą. Visi laukia liūdnos pabaigos. Jis nupasakojo apie Vokietijos vienuolių pranciškonų įrengtas Šventojo Rožančiaus paslapčių koplytėles, panašiai, kaip mes turime Kalvarijas. Tas labai tiktų ir mūsų Pažaisliui. Būtinai apie tai parašysiu J.E. Kauno arkivyskupui.

Lietuvių karių palatoje radau rusą iš Roslavlio. Vargšas labai susirūpinęs savo šeimos likimu, nes miestas buvo staigiai evakuotas. Vokiečiams jis tarnavo savanoriu, bet dabar netekęs kojos – jiems nereikalingas. Toks nacių humaniškumas.

Visur aplinkui Minską kasami kariniai įsitvirtinimai, įrengiamos priešlėktuvinės patrankos. Miesto gatvėse nuolatos pasirodo minios suvargusių civilių gyventojų su rankiniais vežimėliais stumiančių savo varganą mantą. Tai vis iškeldinamieji iš pavojingųjų karo sričių. Labai miglota jų ateitis.

Gavau pranešimą, kad prie Papiernica bolševikai sunaikino visą sargybų postą – žuvo keturiolika lietuvių karių. Taip aštriai suspaudė širdį.

– Viešpatie, pasigailėk! Juk mūsų tauta tokia negausi ir tiek skriaudų patyrusi.

„Belaruskaja Gazeta“ labai gražiai aprašė Minsko katalikų veiklą, atnaujintos katedros šventinimo iškilmes ir visų kitų katalikų bažnyčių atremontavimą. Laikraščio redakcija Minsko katalikus siūlo sektinu pavyzdžiu gausiems vietos ortodoksams ...

Netikėtai žiauriai miestas buvo bombarduotas iš oro. Daugelis žmonių tūnojome po storais bažnyčios skliautais ir meldėmės bent keturias valandas. Rytojaus dieną žmonės kalbėjo, kad viršum Minsko buvo numušta daug sovietinių lėktuvų. Nepasigailėta nei ligoninės, kur buvo išsprogdinti kai kurie pastatai ir aplinkui civiliniai namai. Yra daug

¹⁰¹ Tokia asketinio gyvenimo vienuolija

žuvusių. Prie upės kranto išsprogdintos varganų žmonelių lūšnos, kartu su jose tūnojančiomis gausiomis šeimomis.

Ligoninėje, per Dievo malonę, suspėjau prie Jo sugrąžinti dvi paklydusias sielas. Sutaikęs su Viešpačiu ir suteikęs šventus Sakramentus, ramiai besišypsantiems užmerkiau akis šiam gyvenimui, kad atsibustų kitame – Viešpaties šviesoje.

Prašiau vietos katalikų apeiti visas nukentėjusias gatves ir surasti katalikus, kurie dar nesusitaikę su Dievu, o yra mirties pavojuje. Tokių surado net keliolika. Už tai ir prisiklausė žmoneliai: buvo tokių, kurie keikdami išprašė laukan. Kiti išplūdo, kad juos atsiuntęs kunigas – „vokiečių klounas“. Naciai tam jį čia ir laiko, kad su savo prietarais žmonėms galvas suktų.

– Bolševikinės atorūgos, – nutylėjau.

Ligoninėse vis randu žmonių, esančių arti mirties, kuriems reikalinga dvasinė pagalba. Aukos paskutiniųjų bombardavimų. Yra pabėgėlių iš Orelio. Dauguma neteko net ir drabužių – yra begaliniam skurde. Visi reikalingi ne tik dvasinės, bet kiek tik įmanoma ir materialinės pagalbos. Vienoje palatoje gulinti moteris su amputuota koja, per visą laiką šaukė, kad ji pasikarsianti. Raminau, kiek įmanydamas. Pažadėjau iš Kauno atvežti protezą, kad ji galėtų vaikščioti.

Netrūksta ir kitokių nemalonumų: kada per dvi savaites turėjome pamaldas Kalvarijos kapinių bažnyčioje, žmoneliai, kūmų prikalbėti, nunešė savo vaikučius pakrikštyti cerkvėje. Dabar klausia patarimo, ką jie turi daryti? Pagalvojęs, patariau juos katalikiškai auklėti, nes tik tas yra svarbiausia, o krikštas vienodai vertingas, jeigu žmogus išaugs geru krikščionimi. Niekada ir niekur žmonėms neįtiksi, nors vaikščitum aplinkui juos ir ant šilkinų padų. Buvau susitaręs, kad viena susidėjusi šeima savo santuoką susitvarkys bažnyčioje, dabar man pranešė, kad dar palauksią – bijosi artėjančių bolševikų keršto.

Aprūpinęs visus sunkiai sergančius šventais Sakramentais, paprašiau visiems Dievo malonės ir nuskubėjau į geležinkelio stotį.

Sirenos paskelbė oro pavojų, bet žmonės jau įpratę, beveik nepaisė. Po valandos laukimo atėjo traukinys. Tarp dviejų kalvų netoli Molodečnos pradėjo aštriai tratėti kulkosvaidžiai. Traukinys taip staiga sustojo, kad visi keleiviai suvirtome kartu su visais daiktais ant purvinų vagono grindų. Pavojui praslinkus ir vėl kapstėmės į priekį. Anksti rytą pasiekiau Vilnių. Užtrukau trumpai, tik aplankiau Aušros Vartų Švenčiausiąją ir išskubėjau į Kauną.

Aplankęs keletą pažįstamų, garlaiviu išplaukiau į Vilkiją. Mano širdis smarkiai plakė artėjant prie gimtojo miestelio. Gerokai sutemus pasiekiau tėvelių namus.

Visus namiškius radau sveikus ir pasiilgusius. Labiausiai ilgėjosi mūsų mieloji mama, kaip ir aš pats buvau išsiilgęs jos rimto, bet šilku glamonėjančio žvilgsnio ir jautraus žodžio.

Vilkijoje, kaip ir visoje Lietuvoje, žmonės kupini baugaus laukimo, kad vieną kartą, pagaliau, baigtųsi karas ir, kad į mūsų šventą žemelę niekada nesugrįžtų jos trypti purvini bolševiko batai.

Viešintį tėviškėje mane aplankė Vilkijos klebonas ir jaunasis vikaras, kuris jau įsigijo gražų vardą vietos katalikų tarpe. Tegu Viešpats jį laimina.

Vakarais tamsioje bažnyčioje kasdiena kalbamas Rožančius. Labai gražios kasdieninės intencijos, kurios suderinamos su kiekviena Paslaptimi. Šiandien buvo meldžiamasi už mūsų kovojančius karius.

Mielojo brolelio lydimas vėl išskubėjau į garlaivį. Didelį ateities netikrumą palikau tėviškėje, nes visus labai baugina jau aiškus ir nebetolimas bolševikų sugrįžimas. Ar pajėgs jiems priešintis mūsų beginklė ir išblaškyta tauta?

Senasis Nemunas tyliai abejingas slenka žemyn į jūras. Jis man šiandien atrodo labai šaltas, nejautrus ir visai aplinkai abuojas.

Kaune labai norėjau pasidalinti mintimis su vienu kitu žinomu šviesesniu lietuvių veikėju – vis nerandu namuose: vieni išvykę, kiti pasislėpę.

Teatradau tik J.E.¹⁰². vyskupą V. Brizgį, kuris labai domėjosi mano katalikiška veikla Gudijoje. Jo mintys ir išvados man buvo labai vertingos. Apleisdamas Kauno Arkivyskupijos Kuriją ilgai galvojau, kad tikrai tinkamiausią Ganytoją Viešpats pasirinko Kauno Metropolijai. Ilgai saugok jį, Viešpatie Dieve.

Tikrai nemalonu, kad vis atsiranda žmonių nelaikančių duotojo žodžio: Minsko katedros monstraciją buvau palikęs taisyti Kaune, Rotušės aikštėje, tokių darbų specialistui Krupavičiui. Jau trečią kartą jis man netesėjo duotojo žodžio. Ir dabar akis išpūtęs jis vėl išsisukinėjo. Tikrai pasipiktinau ir jam pasakiau, kad kito tokio didelio melagio dar nesu matęs.

Kauno geležinkelio stotyje vokiečių karinė sargyba nenorėjo praleisti be specialaus „nuutėlinimo“ pažymėjimo. Toks įsakymas.

– Gerbiamieji, – sakau jiems, – aš ne į vestuves keliauju. Vykstu darbuotis į Rytus.

¹⁰² Jo Ekscelencija

Burbėdami praleido. Vakare pasiekiau Vilnių.

Rūpestingai sutvarkiau mano sielos reikalus ir prisirengiau laukiantiems pavojams, o gal ir mirčiai. Ilgai meldžiausi prie Maloningosios Aušros Vartų Dievo Motinos. Visada išmelsdavau Jos malonaus užtarimo.

Vilniuje žmonių nuotaikos ir jaučiama įtampa didesnė, negu Kaune. Vilnius man drumsčia nuotaiką, nors, žinoma, jis pirmiausia kris į bolševikų nagus.

Sutikau įžymią Gudijos veikėją dr. Abramovą, kuri labai prašė ją užtarti lietuvių įstaigose, kad galėtų iš Minsko į Vilnių perkelti senelę motiną. Savimi nesirūpino, tik baiminosi dėl motinos saugumo. Sutikau padėti. Tuoju nuvykome pas Vilniaus burmistrą Tiškevičių, kuris maloniai reikalą sutvarkė.

Prie Miesto Valdybos rūmų stovėjo visa eilė sunkvežimių – vokiečių policija skubiai kraustėsi iš Vilniaus. Rūmai perduodami kariuomenei.

Frontas artėja ...

Vėlai vakare išvykau į Minską.

XXVI

Vėl pas savuosius karius

Iš Michanovičių pranešė, kad naujai prie Minsko atkeltas Lietuvių batalionas jau turėjo skaudžių susidūrimų ir aukų: keturi lietuviai žuvo ir keletas sunkiai sužeistų. Daugiausia kaltas lietuvių puskarininkis Kuprinas, kuris pabėgdamas pas bolševikus, jiems nunešė visas informacijas ir dar gi pats dalyvavo lietuvių sargybų posto užpuolime. Duok Dieve, kad tai būtų netiesa. Aplankiau sužeistus karius ligoninėje, kurie gulėjo kartu su ukrainiečiais. Visi labai nusiskundė, kad vokiečiai jais nesirūpina – praeina ištisa naktis ir nieko neprisišaukia.

Kalbėjausi su skyriaus gydytoju, kuris tikino, kad ligonių priežiūra esanti labai rūpestinga. Sekmadienio rytą labai anksti nunešiau Švenčiausią Sakramentą į ligoninę lietuvių kariams. Vienas sužeistas į vidurius – maža vilties išsigelbėti.

Vykstu su leit. Danaičiu į Michanovičius. Prie sargybų posto sutikome lietuvi karininką, kuris paklausė:

– Ar nežinote, kad vakar vokiečiai čia nušovė vieną lietuvi karį?

Besikalbant, stengėsi sudaryti įspūdį, kad vokiečiai tai padarė be jokios rimtos priežasties. Bet apklausinėjęs mačiusius supratau, kad ir mūsų karys nebuvo be kaltės. Jis

gerokai prisisiurbęs samagono, visaip keikdamas vokiečius, keletą jų stipriai apkūlė. O tuo pačiu metu privažiavo vokiečių patrulinis automobilis iš kurio ir buvo į lietuvių paleistas mirtinas šūvis. Žinoma, kalti vokiečiai, kad jų patruliai, nesusiorientavę greitomis panaudojo ginklą. Daugiausia kaltas pats lietuvis ir samagonas.

Žuvęs karys, šviesiaplaukis, išblyškusiu veidu, buvo paguldytas kareivinių salėje.

Samagono auka ...

Tas prakeiktas gėralas jį prazudė!

– Pasigailėk jo sielos, o Viešpatie...

Liūdnas ir susikrimtęs vakare grįžau į Minską, kur į kalėjimą atvežti du lietuviai: vėl samagonas. Prisigėrę jiedu smarkiai sumušė civilinį vokiečių.

Būtinai privalau skubiai vykti į šito Lietuvių bataliono štabą ir išaiškinti, kas gi tenai dedasi? Kokios priežastys tokio jų chroniško girtuokliavimo? Argi nėra priemonių juos nuo tos nelaimės sulaikyti?

Dienos metu, viršutinėje Parapijos salėje (kurioje nuolatos apsistoja iš toliau atvykstantieji lietuvių kariai), kilo didelis triukšmas. Nuskubėjau žiūrėti, kas gi tenai atsitiko? Radau keletą girtų karių: trys iš jų – lietuviai, kiti iš vokiečių žandarmerijos. Vokiečiai kaltino, kad lietuviai juos apvogė, šie gynėsi. Tuojau ištyriau kaltinimą ir liūdnai paaiškėjo – mūsų karių tarpe būta vagies, kurį vokiečių policija nusitempė į SD tardymui...

Skaudu ir gėda, nepajėgiau jo užtarti nei pateisinti. Pradedu įsitikinti, kad ir mūsų tarpe jau atsiranda smunkančios moralės žmonių. Graudu ir labai liūdna.

Ligoninėje vėl suradau naujų ligonių, kuriems reikėjo kunigo pagalbos.

Dar kartą nuvykau pas Minsko burmistrą Ivanauską teirautis, kas daroma dėl gudų kunigų išsirūpinimo? Atsakė, kad visas reikalas įšalo vokiečių saugume. Padėtį nušvietė pesimistiškai, o aš jų laikiu jau daugiau du metai. Sąmoningai delsia, nes neapkenčia katalikų...

Nesibaigia naktiniai aliarmai ir vis apdaužo kai kurias Minsko apylinkes. Aptarnavau visus kalėjime esančius lietuvių karius, o tokių atsirado per 15 vyrų. Visi atliko išpažintį. Dabar atrodo kaip žmonės, bet dauguma jų čia pateko per samagoną ir tik vienas kitas dėl kitų priežasčių. Netoli parapijos, mūriniame name, įsikūrė vokiečių geležinkeliečiai. Vieną rytą jie rado ant lango padėtą miną. Bijojo prie jos artintis. Išbėgę laukan pamatė pro šalį varomą į darbus žydų grupę. Sustabdė ir vieną jauną vyrą įsivedė į vidų, liepė nuimti miną. Žydelis, pamatęs kas per daiktas, neina net mušamas: visa gerkle šaukia:

– Mina! . . kaput! Kaput¹⁰³ ...

Laikosi, vargšas, rankomis už galvos ir veržiasi, norėdamas išsprūsti laukan. Pagaliau vokiečiai geruoju jį prikalbėjo. Atnešė ilgą pagali, su kuriuo drebėdamas nustumė miną nuo palangės. Nukrito, bet nesprogo, jos dagtis jau buvo sudegęs. Ji dar naktį turėjo sprogti...

Vokiečiai savo namus apsitvėrė aukšta spygliuota viela ir smailių rastų tvora, norėdami ateityje išvengti panašių „dovanų“.

Matydamas, kaip vis daugėja žmonių minios pamaldose, bijau galvoti, kad greitai bus vėl iš jų išplėstas tikėjimas. Skaudžiai bus nuskriaustos šitos giliai Viešpatį Dievą mylinčios sielos...

Sekmadienis (X.31), paskutinė Švenčiausios Mergelės garbei šventojo Rožančiaus diena. Man labai miela ši malda, tik sunku per ilgą laiką giliai susikaupusiam išbūti. Reikia didelio susikoncentravimo...

Visų Šventųjų diena – įspūdinga ji būdavusi Lietuvoje, ypačiai vaiko dienose, kurių niekada negaliu pamiršti. Dabar Gerasis Dievas man skyrė kitus kelius – pasirinko tarpininku gudų šventai nuotaikai kelti ir dvasiškai jiems pasitarnauti.

Minsko gyventojai bauginasi dėl temstančio rytojaus: kas atsitiks su šiuo miestu? Kas neužilgo jį valdys? Lietuvių kariams greitai teks trauktis prie Lietuvos sienų, nes tolygus pavojus artėja visiems...

Iš Minsko paskubomis išsikraustė mano geras bičiulis Algirdas Valiūnas. Buvo kilnios sielos ir labai geras žmogus. Viešpaties malonė telydi jį...

Vėlinių dieną turėjome pamaldas Raudonojoje ir Kalvarijos bažnyčiose ir žmonių visur vos tilpo. Daug jiems kalbėjau mirusiųjų temomis. Iš batalionų atvykę kariai ir karininkai padėjo vainikus ant žuvusių karių kapų...

Iš 254 Bataliono (Šarkausczynoje) atvykę kariai (gana toli nuo Minsko), kvietė būtinai juos aplankyti. Kartu su keletu karių vakare išvykau į tolimą kelionę. Naktis tirštai tamsi. Traukinys slenka vėžlio žingsniu. Gerokai nutolęs nuo Minsko ilgam sustojo. Staiga, pasigirdo didelis trenksmas, traukinio šone pakilo ugnies kamuolys: granata ar mina, svarstėme? Leitenantas nuėjo pasitikrinti. Grįžęs pranešė, kad sprogusi granata ir vienas vokiečių karininkas užmuštas, keletas smarkiai pritrenktų. Staiga, į mūsų vagoną įkišo galvą traukinio palydovas ir liepė gerai apieškoti visus vagono kampus, ar nerasime elektros lemputės didumo daiktelių, tai ir bus bailsi mina. Nieko neradome. Matyt, tą

¹⁰³ Galas, baigta, mirtis

„dovaną" vokiečių vagone buvo padėję teroristai dar traukiniui esant Minske. Mūsų vagono priekis buvo apgadintas, teko persikelti į kitą...

Apie penktą valandą ryto buvome Molodečnoje, nes 80 km nuotolį keliavome per visą naktį: karas.

Tik 10 valandą išvykome tolyn, Polocko kryptimi. Keliavome prekiniam vagonu ir stipriai šalo. Tik vakare pasiekėm Krolevščizną; traukinys pasiliko visai nakčiai, nors vokiečių įsakyta važiuoti ir naktimis – mašinistai nesiryžo rizikuoti. Susiradom nakvynę lenkų geležinkeliečių tarnybiniame kambaryje, kuris buvo pavyzdinai nešvarus. Viduje karšta, kaip pirtyje, o lauke teko drebtį nuo šalčio. Man buvo užleistas „garbingesnis" kampas, ant truputį platesnio suolo. Pasiklojau portfelį po galva, apsiklojau miline ir labai gerai. Suolas aštriai kietas, bet mano vargą su džiaugsmu skyriau atgailai už lietuvių karius, kad jie gyventų taikoje su Dievu ir vengtų nuodėmės. Žinau, kad tai nepaprastai svarbi intencija.

Labai anksti rytą iškeliavome Glubahojaus kryptimi. Važiavome greitai, be įprastinio pavojaus nuotykių. Miestas išsiklostęs prie gražaus didelio ežero. Ir jis daugumoje sudegintas ir apgriautas... Gal tai įvyko visai neseniai, kadangi didelis rusų „savanorių" junginys, vadovaujamas karininko Radionov, staiga perėjo į bolševikų pusę ir mėgino užimti Krolevščizną. Žuvo daug vokiečių, bet miesto Radionovas nepaėmė. Tada jis metėsi į Glubahoj, kur vokiečiai jau buvę perspėti ir rusus ne tik atmušė, bet ir daugumą jų sunaikino apsuptame mieste.

Rogėmis pas lietuvių karius

Prie Radionovo buvo prisidėjęs stiprus bolševikų partizanų junginys, jų daug žuvo Glubahoj miesto kovose.

Apsistojome Gudų Savitarpinės Pagalbos viešbutėlyje. Priešais stovėjo graži didelė bažnyčia. Šventoriuje radau daug palaidotų karių, jų tarpe vieną lietuvį – puskarininkį Račkų. Susipažinau su vietos kunigais: visi lenkai, bet daro gerą įspūdį, kaip Viešpaties tarnai. Jų bažnyčia viduje skoningai ir gražiai tvarkoma: jauki ir žadinanti maldos nuotaiką.

Mūsų kariai iš vietos viršaičio išreikalavo pastotes. Greitai susidėjome daiktus ir leidomės į Šarkausčizną – per 40 km. Vykome per laukus ir miškelius. Pakely radome partizanų susprogdintus tiltus ir kitas jų buvimo žymes.

Pradėjo temti. Kariai man rodinėjo vietas, kur reikėsi rusiškas teroras: mokykla sudeginta, gražus tiltas išsprogdintas, kaimas sudegintas, ar net visas miestelis paleistas dūmais.

Dairiausi ir tikrai buvo gaila šaunaus mokyklos pastato – dabar tik griuvėsių krūva ant upės kranto. Gaila nuniokotų kaimų ir buvusių gražių gyvenviečių.

Betemstant, karininkas parodė mišką, iš kurio prieš keletą dienų buvo stipriai ir ilgai šaudoma. Paskubėjome greičiau pravažiuoti pavojingus miškelius ir ramiau atsikvėpėme palikę paskutinį tankumyną. Laimingai pasiekėm Šarkausčizną.

Mus sutiko pats Bataliono vadas kapitonas Bareišis, lietuviškos širdies užsigrūdinęs karys ir puikus žmogus. Poilsui gavau atskirą kambarėlį — likau vienas. Ilgai maldavau Dievo, kad kuo daugiau karių pajustų Jo malones ir susitaikytų su Kūrėju.

Anksti nuskubėjau į bažnyčią. Pakely mačiau dvi šaunias ortodoksų cerkves. Perėjau švelniai banguojančią Dysnos upę. Ant tilto budėjo gudų sargybinis. Bažnyčia man iš tolo atrodė mūrinė, bet būta medinės, tik raudonai dažytos. Vėliau man žmonės pasakojo, kad šita bažnyčia buvo statyta lietuvių kunigo. Ant procesijose nešamų altorėlių dar buvo išlikę lietuviški parašai. Ir ant varpų buvę įrašai lietuvių kalba, bet pernai vokiečiai įsakę visur lietuviškus įrašus sunaikinti: čia ne Lietuva. Pagaliau, varpus vokiečiai atėmė. Dabartinis klebonas lenkas, bet priešingai senam įpročiui – pirmoje vietoje laiko religiją, tik paskui tautybę. Man jis paliko gero, pamaldaus, tik labai nervingo kunigo įspūdį. Suprantama – kasdieniniai mirties pavojai.

Dienos metu, kapitono lydimas aplankiau tolimesnes sargybų kuopas, susipažinau su kariais ir vadais.

Sekantį rytą bažnyčioje radau daugybę karių manęs belaukiančių, prisirengusių atlikti išpažintį. Apie dešimtą valandą su skambiomis lietuviškomis dainomis į bažnyčią

atžygiavo dar dvi kuopos. Kariai, vadovaujami leit. Bardzilausko, gražiai ir jautriai giedojo lietuviškas giesmes. Pasakiau jiems jautrų pamokslą.

Po pamaldų pasijutau nemaloniai nuteiktas, kada patyriau, kad mane iki čia atlydėjęs leit. Pol. pamaldų metu išėjęs medžioti. Supratau, jis galėjo būti ateistas (tai jo reikalas), bet privalėjo būti tolerantas ir to nedemonstruoti prieš savo vyrus. Bataliono vadas labai tuo pasipiktino, nors, vėliau, leitenantas aiškinosi, kad buvo išgėręs ir vokiečių kviečiamas, nedrįsęs atsisakyti. Labai atsiprašinėjo.

Turėjom dar vienas pamaldas – už tėvynę. Pamokslo metu, neiškenčiau ir pasakiau daug karčių žodžių dėl girtuokliavimo, kuris neša ne tik nuodėmę, bet ir daug kitų nelaimių. Neabejoju, kad šis tas pasiliko karių sielose. Ne vienas jų patys vėliau prisipažino. Leisk, Viešpatie, kad tai būtų tiesa.

Sekantį rytą turėjome nepaprastas pamaldas už visus žuvusius lietuvių kovotojus. Daug ir daug vos prasiskleidusių lietuviškų žiedų nuvyto Gudijos miškų ir pelkių klampynėse...

Kartu su kariais nusifotografavome.

Eidami į Uždysnę sutikome stipriai įsikaušusį lietuvį, už rankos vedamą vieno civilio gudo. Kapitonas rūsčiai sumurmėjo:

– Tikra bėda su tuo bernu: tai buvęs komjaunuolis, kapelione. Bijodamas įkliūti stojo savanoriu į kariuomenę. Elgiasi bjauriai. Iš 9-to bataliono jį čia mums atgrūdo. Matyt, jis ir tenai „nusipelnė“.

Pavakare turėjome religinę programėlę, rodžiau nejudamų šventų paveikslų. Turiu vilties, kad vienam ar kitam giliau sielon nubirs tikėjimo sėklėlė.

Rengiuosi palikti mielus 254-to bataliono karius. Gyventojai ir čia dideliame netikrume. Iš kaimų daugelis persikėlė į miestus – kiek saugiau. Kaimuose, dėl partizanų desantų ir plėšikų baisu ir neįmanoma gyventi. Vokiečių aštri akcija davė priešingus rezultatus – jų dar daugiau atsirado. Išstisus kaimus vokiečiai sudegino, gyventojus, kurie išliko, išvežė darbams į Vokietijos fabrikus. Lietuviai pasakojo, matę pasibaisėtinų vaizdų: į Danilovičių bažnyčios šventorių suvarė kaimų gyventojų gyvulius, kurie ištrypė kapus, išlaužė paminklus ir nubjaurojo visą šventorių. Žmonės buvo sugrūsti į bažnyčią ir lietuvių leitenantui Abračiui buvo įsakyta tuos nelaimingus saugoti. Jis ir visi jo būrio vyrai griežtai protestavo. Vokiečiai tyčiojosi:

– Herr Leutenant, Befehl ist Befehl¹⁰⁴.

¹⁰⁴ Pone leitenante, įsakymas yra įsakymas

Panašiai išniekino ir kitas apylinkių bažnyčias. Išlaikė po keletą dienų – išrankiojo jaunimą, kitus paleido, galite grįžti. O ką jie tenai ras? Namai, jeigu dar kieno liko nesudeginti, tai vistiek viskas išplėšta ir sunaikinta. Vakare atėjo raudonu pilnu veidu, puikiais kailiniais apsivilkęs kunigas. Sakėsi esąs Germanavičių klebonas. Dedasi lietuviu. Sakė, ir jį pradėję „lankyti“ partizanai ir sudeginę visus Germanavičiuose dar pasilikusius trobesius. Sakė, kad tarp partizanų buvęs vienas su lietuviška karine uniforma. Kalbėjęs lietuviškai ir sakėsi kilęs nuo Rokiškio, pavardė – Nikolai Nikolajevičius.

Klebonas prašęs lietuvių karių apsaugos. Bataliono vadas paskyręs jam dešimties vyrų apsaugą (tik kaip lietuviui). Klebonui tokia apsauga nepatiko – rado, kad per silpna. Tada vadas pareiškė, kad negali daugiau duoti ir siūlė išsikelti į mažiau pavojingą vietą, nes tos sargybos neilgai jį galės apsaugoti.

Šarkauščiznoje paskutinį kartą atnašavau šventas Mišias. Su liūdesiu turiu palikti šią lietuvių kunigo statytą bažnytelę ir abejoju, ar kada nors čia besugrįšiu – susisiektis vis labiau sunkėja.

Klebonas lenkas atskubėjo atsisveikinti ir palinkėti laimingos kelionės. Vieno lietuviuko palydėtas išskubėjau per Glubahoj į Krolevščizną. Kelias nesaugus: iš kiekvieno miškelio tykojo pavojai ir mirtis. Turėjom aplenkti daugelį tiesesnių kelių – susprogdinti tiltai. Glubahoj pasiekėme laimingai. Greitai atėjo traukinys ir už poros valandų jau buvau Krolevščiznoje. Kitas traukinys turėjo ateiti iš Polocko. Stotyje daug laukiančių žmonių. Pavakare pasiekiau Parafianovą. Stotis apvesta bunkerine siena ir vokiečių kareivių stipri sargyba tūnojo už bunkerio. Pro miško medžius mačiau besistiepiančius bažnyčios bokštus, bet jų pasiekti neleido. Stotyje išsikalbėjau su civiliu geležinkeliečiu, lenku. Nupasakojo, kad jų klebonas jau keli mėnesiai sunkiai serga, neturi pamaldų, o apylinkėje gausu katalikų.

Teiravausi pas vokiečių sargybinius, kur stovi lietuvių bataliono kariai? Atsakė, kad reikėtų per miškus keliauti daugiau penkiolikos kilometrų. Vokiečiai pasakojo, kad partizanai per paskutines savaites atkakliai puolė tik vokiečių ir latvių sargybų postus – lietuvius jie kol kas neliečia. Vokiečiai labai stebėjosi, kodėl partizanai nepuola lietuvius? Ir visi ištempę akis žiūrėjo į mane, lyg norėdami primesti, kad lietuvių kariai turi kokį nors kontaktą su partizanais. Aš supratau, kad partizanai, daugumoje, pagerbia lietuvių karių humanišką elgesį su vietos gyventojais, ko tikrai negaliu pasakyti apie kitus. Žinoma, jiems atsakiau labai šalta, kad kiek man žinoma, įvairiuose sargybų punktuose, paskutinėmis savaitėmis ir lietuviai turėjo labai skaudžių nuostolių su gyvybių aukomis.

Vokiečiai neleido nueiti iki bažnyčios, nei aplankyti sergančio kunigo, nes sako tenai lankosi bolševikai ir labai pavojinga pasišalinti toliau nuo stoties bunkerių.

Radionovui su savo kariuomene išėjus pas bolševikus ir čia vokiečiams į talką greitosiomis buvo atkelti latvių policiniai daliniai. Ilgai išsikalbėjau su jais ir įsitikinau, kad ir latvių didžiausia svajonė – sulaukti savo krašto laisvės ir nepriklausomybės.

Tik apie 11 valandą atvažiavo kelios lietuvių gurguolės, paimti iš miestelio sandėlių bulvių ir šiaudų čiužiniams. Su ilga vežimų kolona iškeliavau į Vičkovščizną, kur buvo Lietuvių bataliono štabas. Pūtė vėjas labai žvarbus ir šaltas. Važiuoti reikėjo atsargiai dėl minų pavojaus, o iš pakeinės krūmokšnių visur reikėjo laukti bolševikų salvių. Tačiau nuvykom laimingai. Lietuvių karius radau visus bunkeriuose, pasirengusius kovai – lygiai, kaip ir fronto linijose. Kiekviena akimirka galėjo pasirodyti priešas.

Bunkeriuose šalta ir nejauku. Per sienas bėginėjo pelės ir jų cypimas girdėjosi iš visų plyšių. Ir visgi bunkeriuose buvo žymiai saugiau, negu ant viršaus įrengtuose sutvirtinimuose. Bataliono štabe turėjau progos susipažinti su paimtų belaisvėn rusų parodymais: šitų apylinkių miškuose esama virš 20.000 vyrų — partizanų desantininkų. Visi iš lėktuvų aprūpinti moderniausiais automatiniais ginklais ir akiplėšiškai drąsūs...

Partizanų tarpe buvo virš 5.000 rusų, kurie gavo iš vokiečių puikų karinį apmokymą ir modernius ginklus. Vokiečius apgavę su visais karo pabūklais nudrožė į miškus, pas savuosius. Dabar jie atiminėja iš gyventojų gyvulius, juos paskerdžia ir įsandėlina miškuose, užkasdami žemėn, kad atžygiavusi (kurios tikisi greitai sulaukti) Raudonoji armija atrastų paruoštus maitinimo taškus.

Visą dieną praleidau karių tarpe, tai viename, tai kitame bunkeryje. Šen ten suradau butelius žmonių sveikatos žalotojo – samagono. Iš karininkų pusės nemačiau jokios reakcijos, nors šis batalionas, per girtuokliavimą buvo daugiausiai nukentėjęs. Alkoholis kaltas, dėl baisių nusikaltimų ir lietuviškos garbės suniekinimo...

Pats vadas pasakojo, kaip du įsikaušę jo kariai reikalavo iš vienos senos moteriškės parūpinti jiems dar daugiau samagono. Ji, vargšė, daugiau neturėjusi, tada ją mirtinai subadė durtuvais. Vadas, tai patyręs, norėjo abudu prieš visą batalioną viešai pakarti. Vokiečiai to neleido padaryti ir abudu išvežė į kalėjimą.

Taip pat ir religiniu atveju – batalionas apverktinoje padėtyje. Tikrai vienas kitas karininkas stovi moralės principų aukštumoje – dauguma skeptikai ir viskam abejingi. Tokie pat ir kariai. Su kapelionu visi elgiasi draugiškai, švelniai, bet mano veidas niaukiasi liūdesio debesiu. Ne, jie nėra bedieviai, bet visi – apšepę katalikai: surambėję ir atbukę sielose. Paprasti kariai turi daugiau jautrumo religijai, negu ponai karininkai...

Šiandien (1943.XI.15) suėjo du metai, kai batalionas kovoja Rytuose. Sukakties proga atnašavau šventas Mišias ir pasakiau pritinkantį pamokslą. Nepajėgiau juos šį kartą veikti rūščiais žodžiais, jų sąlygose: nepalyginamai didelis vargas ir nuolatiniai pavojai daug prisidėjo prie valios ir moralės smukimo. Labai gaila ir skaudu žvelgti į save žudančius, alinančius mano tautiečius. Maldavau Viešpaties įkvėpimo, kad galėčiau jiems padėti. Kaip juos paveikti? Prašiau sargybų karininko, kad rytojaus dienos neskirtų tarnybon visus mėgstančius išgerti: norėjau juos turėti arti Šventų Mišių metu. Bet jis parodė tiek netakto, kad tą mano pageidavimą paskelbė Dienos Įsakyme. Dabar vargu kurį nors iš jų pamatysiu pamaldose?

Rytą per šventas Mišias labai aštriais žodžiais ir kietais pavyzdžiais puoliau girtuokliavimą. Pabrėžiau jiems, kad šis batalionas davė daugiausia kalinių Minsko kalėjimui. Žiauriai, neatleistinai nusikalto jų ginklo draugai, tik per girtuokliavimo kaltę. Bet karių buvo nedaug pamaldose. Kiti nusigėrę miegojo. Apie dešimtą valandą su bataliono vadu išėjau į toloką kaimą (Lievcy), kuriame stovėjo II-ji kuopa. Kelionė, karių manymu, labai pavojinga. Pirma mūsų vyko keletas motociklininkų. Kelias per miškus lygus, lyg išakėtas. Laimingai pasiekėme gražų kalnelį iš tolo apraizgytą spygliuotų vielų rutuliais. Viduje užtvarų – bunkeriai. Aukštoki žemės kauburiai su dūmtraukiais, kuriuose buvo įsistiprinę mūsų vyrai. Sutiko malonus kuopos vadas Įeit. Gumauskas, kuris tuojuo išrikiavo kuopą.

Bataliono vadas kalbėjo kietais kapotais žodžiais. Buvau pakviestas prabilti ir aš, nors to nenorėjau. Bunkeriai čia buvo patogesni, negu Vičkovščiznoje, bent pelių tiek daug nebuvo ir mažiau samagono smarvės, kadangi čia anksčiau stovėjo vokiečių karių kuopa ir vietos gyventojų rankomis buvo įrengti patogūs bunkeriai.

Naktis praslinko neramiai, nuotaika liūdnoka.

Tik keletas karių priėjo išpažinties – samagono tvaikė vysta ir nudžiūsta gležnas religinis jausmas. Pagrindinė pamokslo mintis buvo ta pati, kaip ir bataliono štabe. Graudžiai įtikinėjau tragiškais pavyzdžiais, aiškiai pabrėždamas, kad bolševikai mums yra baisūs priešai, bet samagonas, girtuokliavimas yra pats baisiausias ne tik lietuvių, vokiečių ar rusų, bet ir visų tautų, visos žmonijos priešas numeris Pirmas.

– Iš jūsų bataliono iki šiol jau žuvo 540 vyrų. Didelė dalis prarado gyvybes tik per girtuokliavimą, ar per jį įgytą neatsargumą. O kiek daug atsidūrė kalėjimuose, kaip baisūs nusikaltėliai? Ir šiandien: iš visos kuopos teatsirado vos dvidešimt drąsuolių, kurie ryžosi kratytis šitos baisios nelaimės. Duok Dieve, kad jie ištesėtų ir, kad visi kiti juos pasektų. Viešpats Dievas tik tuos apdovanoja savo malonėmis, tik tuos globoja ir saugoja, kurie

patys nori būti globojami ir saugomi. Pagaliau, kas yra mirtis? Ramios ir blaivios sąžinės žmogui mirtis tampa išgelbėjimu ir palaima. Ir tas labai svarbu jums, kurie esate kasdieniniame mirties pavojuje.

Visą sielą sudėjau į šį gaudų pamokslą ir pats daugiau nuvargau, negu jiems tikėjimo kibirkstėlę įpūčiau. Atleisk, Viešpatie, mano nekantrumą ir silpnumą, nes būdamas tarp nusidėjėlių ir aš pats skaudžiai nusidėjau mintimis. Kunigas (tą gerai žinau) neturi teisės pasiduoti kaltinimo nuodėmei. Tiktai vienas Dievas turi galią ir teisę mus smerkti ar teisti.

Pranešiau kariams, kad šiandien pat noriu vykti į Parafionovą, kur esu pažadėjęs bažnyčioje atnašauti šventas Mišias civiliams gyventojams. Dauguma karių labai susirūpino. Pradėjo maldauti, kad būtinai pasilikčiau, nes jie neturėjo pakankamai laiko tinkamai prisiruošti. Bus dar daug norinčių atlikti išpažintį.

– Kiek? – pastačiau jiems griežtą klausimą. Jeigu bus bent 20 – liksiu.

Tuoju atsirado bent 50. Su ašaromis dėkojau Dievui ir džiaugdamasis pasilikau. Gaila ir civilių žmonių, bet mano pirmoji pareiga tarnauti saviesiems. Privalau jiems pagelbėti, kad išbristų iš nuodėmių pelkės.

Per dieną čia lankėsi civiliai gyventojai: vieni skundėsi, kad juos partizanai žiauriai apiplėšė, kiti meldė pagalbos kituose jų gyvenimo reikaluose. Patyriau – čia žmonės žymiai kitokie, negu buvusieji nuolatinėje bolševikų „globoje“. Nors ir lenkų valdžioje jiems nebuvo pyragai, bet žmonės palyginę bolševikų tvarką – dabar visi jų kratosi ir bijo antro sugrįžimo. Vos tik pasirodo kur nors partizanai – jie taip yra susiorganizavę, kad žinia žaibo greitumu pasiekia karius.

Apžiūrėjau įrengimus ir išvaikščiojau visus bunkerius, kurie čia jaukesni ir patogesni, tik jų pirtis labai menka ir netikusi.

Sekantį rytą neįtikėtinais gausus būrys karių ėjo prie šventų Sakramentų. Tik jaunieji karininkai mažai religingi – vos tolerantai¹⁰⁵.

Po pamaldų ilga gurguole ištraukėme į Vičkovščizną. Lynojo ir visa gamta buvo paniurusi. Atsargiai judėjome per baugiai įtartinus miškelius, kalvas ir kalnelius. Pakelėje matėme kaimų gyventojus kūrenančius ugnelę pasaugančius kelią. Tas jų „saugojimas“ buvo toks: kur nors pamatę dedamas minas, pranešdavo kareiviams, kurie man parodė vieną kalnelį, už kurio prieš pora dienų buvo padėta didelė mina. Žmonės, nieko nežinodami, lydėjo į kapus mirusį. Vežimas su numirėliu pravažiavo laimingai, bet giesmininkų vežimas ir visi jame esantieji lydėtojai buvo suplėšyti į gabalus. Jų kūnai net

¹⁰⁵ Pakantūs

tarp medžių šakų buvo sukabinti. Neįtikėtiną jėgą turi tos bolševikų minos. Galvoju, ar nebūtų geriau, jeigu sprogmenų išradėjas visai nebūtų gimęs. Milijonų kančios ir baisi mirtis, o tų sprogmenų nauda vistiek perdaug reliatyvi. (Tais laikais dar nebūta atominių ir H bombų. K.J.). Pakelyje sutikome leit. Čečenskį su dviem būriais vyrų, skubančių kovoti prieš desantininkus ...

Suteikęs dvasinį patarnavimą Vičkovščiznos tikintiesiems, išskubėjau į Parafianovą. Kelias nepavydėtinais purvinas, gurguolės apsauginiai motociklininkai slidinėjo ir vis atsilikdavo.

Tenka laukti traukinio iš Polocko, kuris nežinia kada ateis? Galvoju vykti tokiu, koks pirma atjudės: nesvarbu, prekinis, ar tik iš platformų. Atvėžliojo prekinis su arklių priterštais vagonais – nėra nei vieno bent kiek švaresnio. Sulipome į pirmutinį, nes trepsėti lauke stipriai šalta. Vidus apsaugoja tik nuo vėjo, bet šildomės dainomis – turime balsingą dainininką „vargonininką“ leit. Šaparauską. Tingiai kapstomės į priekį ir tik vakare pasiekėm Molodečną. Vos tik įvažiavome į stotį – mūsų neseniai paliktoje pusėje pasigirdo drebinantis sproginimas. Paskui mus su pusvalandžio skirtumu važiuojęs traukinys užėjo ant minos ir buvo nuverstas. Tenka laukti iki trečios valandos ryto, ieškomės nakvynės. Kambarys, kuriame pavyko prisiglausti – stoties laukiamasis, šaltas medinis barakas. Pro lentų plyšius švilpauja piktas vėjas ir skverbiasi šalta drėgmė. Prieš trečią valandą pasigirdo šauksmas: kas norite vykti į Minską, skubiai pasiruoškite. Apgraužomis, tamsoje išskubėjome į šiurpų vėją ir šaltį. Tikrai ketvirtą valandą „atšniokštė_atskubėjo“ traukinys į Minską. Kelionė buvo labai „greita“ – tikrai devintą valandą suvargę ir pamėlynavę pasiekėme Minską.

– Garbė Tau, Viešpatie, kad šioje pavojingoje kelionėje teikeisi mane apsaugoti. Atleisk, Viešpatie, jeigu nepajėgiau įtempti visas mano pajėgas brolių-karių sielų išgelbėjimui, nes Tu matai, o Viešpatie, koks menkas ir silpnas esu Tavo tarnas...

Vakare atėjo atsisveikinti labai draugiškas vokiečių karo kapelionas, ilgesnį laiką užsibuvęs Minske. Turėjo skubiai išvykti į Užoršę, pakeisti kito karo kapeliono, jau seniai tenai besidarbuojančio. Jo traukinys turėjo išeiti dešimtą valandą vakaro, bet... 11:30 išgirdau beldžiantis į langą – kapelionas vėl sugrįžo: traukinys, kuriuo turėjo iškelti, prieš stotį užėjo ant minos. Žuvo daug atostogininkų karių ir dar daugiau sužeistų...

Kalbėjomės iki vėlumos. Jis pernakvojo ir po ankstyvųjų šventų Mišių vėl išsiskubino į stotį, vildamasis sulaukti kito traukinio.

Ir vėl vienas XII-to bataliono leitenantas ir puskarininkis atvežti į Minsko kalėjimą...

Karininkas buvo atsparos punkto vadas prie Zaslaulio stoties. Jų šeimininkė rusė, susitarė su partizanais ir gavusi nuodų, turėjo nunuodyti visus lietuvių karius, per 30 vyrų. Ją įtarė ir planą išaiškino puskarininkis. Įtūžę kariai atėmė iš rusės nuodus ir privertė ją paragauti. Nuodai buvo dviejų rūšių – vienus turėjusi supilti į kariams skirtą sriubą, o kitus į geriamą vandenį. Šeimininkė, vos kelis lašus nurijusi, dar suspėjo juos atsiprašyti, dėl pasibaisėtino plano ir tuojau pat mirė. Iš surasto partizanų laiško paaiškėjo, kad naktį jie ateis pasiimti išnuodytų karių ginklus. Ji turėjusi duoti ženklą.

Tą ženklą davė kovai pasirengę vyrai.

Atsakymas – ilga tyla (matyt, kad „ženklas“ netiko). Paskui pradėjo sproginėti granatos. Kariai atsakė koncentruota ugnimi. Vėl truko ilga tyla. Beauštant rytui bolševikai vėl mėgino pulti. Ir vėl buvo atremti. Iš lietuvių žuvo vienas karys — vilkijietis Didrūškaitis.

Daugiau nebesitikėdamas partizanų puolimų, leitenantas sargybas nuėmė ir su visais vyrais pasitraukė į Zaslaulį.

Už tai ir buvo vokiečių nubausti...

XXVII

Tariami katalikai, ligoniai ir kaliniai...

Šiomis dienomis žuvo gudų dienraščio redaktorius Kazlauskas ir Minsko rajono viršininkas Kontautas. Pastarasis man kartą pasisakė esąs lietuvis. Abu žuvo nuo bolševikų teroristų rankos. Redaktorius žuvo savo redakcijos kabinete, vokiečiu persirengusio ruso nušautas. Kiti redakcijos nariai jį buvo nutvėrę ir iš kalbos suprato persirengėlį. Apstulbimu pasinaudodamas paspruko. Kontauto žudikas buvo vokiečių sargybinių sulaikytas. Buvo iki dantų ginkluotas ir prisipažino esąs desantininkas. Keistu sutapimu Kontautas buvo gavęs leidimą persikelti į Lenkiją ir žuvo paskutinę Minske buvimo dieną, besirengdamas kitam perduoti savo pareigas.

Šeštadienis man buvo maloniai darbingas – 110 jaunučių katalikų priėjo Pirmosios išpažinties. Kiek iš jų bus dvasios didvyrių ir nešios Kristų savo jaunutėse širdelėse? Laimink juos, Viešpatie ...

Nesitarę su manim gudų vadai paskelbė, kad dalyvausiu katalikiškame abiejų žuvusių laidojime. O mane graužia sąžinė: Kazlauskas savo laikraštyje, kiekviena proga tyčiodavosi

iš tikėjimo ir tikinčiųjų, buvo visai nutolęs nuo religinio gyvenimo, aštriai ir neteisingai burnodavo prieš katalikybę, savo išsigalvotais „faktais“ remdamas kandžias kritikas ...

O Kontautas, deja, negyveno padoriai ir tai buvo visiems viešai žinoma.

Ne! Sąžinė neleidžia veidmainiauti. Be to, esu susitaręs ir vyksiu pas mūsų karius.

Gausus būrys vaikučių ir jaunuolių priėmė Pirmąją šventą Komuniją per devintos valandos šventas Mišias. Jų visų tinkamu priruošimu man nuoširdžiausiai talkino didelės širdies katalikas Vasiukevičius.

Iš Miesto savivaldybės atvyko delegacija teirautis dėl žuvusių religinio palaidojimo iškilmių. Vargonininkas jiems pranešė, kad privalau išvykti pas karius.

Neturėjau noro su jais aiškintis. Vakare užsuko keletas lietuvių: su jais buvęs karininkas nesukalbamai nesivaldė pasigėręs. Gaila jauno žmogaus, praradusio žmogiškos vertės pajautimą. Ir, be to, apsunkinęs sielą alkoholio nelaime. Tiesiog nežinau, kaip tokius gelbėti, kaip jiems padėti?

Anksti po šventų Mišių nuskubėjau į stotį. Pavažiavus tik keliolika km, Kola stotyje, turėjome griežtą dokumentų tikrinimą: vokiečiai reikalavo specialių kelionės leidimų. Michanovičiuose neradau nei vieno lietuvių kario. Vilkdamas lagaminą nusikapsčiau iki pirmojo atramos punkto, kur sutikau antros kuopos vadą kapitoną Žemaitį ir leitenantą Rataiskį. Abu apsidžiaugė ir priėmė labai širdingai. Pamaldoms patalpa jau iš anksto buvo tinkamai prirengta.

Trečią valandą meldėmės už Lietuvą ir pasakiau kariams ilgą pamokslą, liečiantį gimtojo krašto laisvę. Vėliau visi gražiai sugiedojome litanią į Švenčiausią Jėzaus Širdį. Vakare jiems rodžiau ilgą seriją nejudamų paveikslų iš šventųjų gyvenimo ir visa siela linkėjau, kad kuo daugiau lietuvių gyventų taikoje su Viešpačiu.

Džiaugiausi, kad iš 60 vyrų tik trys nepriėmė šventų Sakramentų. Sekantį pamokslą skyriau išimtinai nukreiptą prieš girtuokliavimą ir jo pasėkas. Turiu vilties, kad Viešpats Dievas savo malonėmis pripildys jų jaunas širdis, nuskaidrins sielas, kad toks bjaurus polinkis būtų iš šaknų išrautas. Blaivus žmogus yra ne tik Dievui malonus, bet ir gyvenime humaniškesnis, tinkamesnis visokioms pareigoms.

Lietuvių karių palydimas nuskubėjau į geležinkelio stotį, bet traukinį jau radome praėjusį, o laukti sekančio, kuris nežinia kada pasirodys – neverta. Sutarėme, kad į Siečę keliausiu arkliais. Išvykome dviem gurguolėmis, kurias lydėjo kariai raiteliai.

Lynojo ir pūtė žvarbus vėjas. Vasaros metu gal čia būtų malonu keliauti, bet dabar šiurpas varstė sąnarius. Priartėdami prie miškų tankumynų, stengėmės būti atsargūs, nes visur tykojo pavojai ir pasalos.

Laimingai pasiekėme Siečės kaimą, kuris nepaprastai ilgas. Geležinkelio stotyje sutikome būrį karių manęs belaukiančių – jau žinojo, kad turi atvykti jų kapelionas ...

Kietai užgrūdinti ilgų kovų varguose, rimti ir šaunūs vyrai tikrai pasirodė didelės pagarbos verti.

Ir čia, kaip šimtuose Gudijos miestų ir miestelių, buvo gausu vargstančių rusų pabėgėlių, kurie kentėjo iki ašarų žiaurų skurdą. Skirtumas, kad jie čia išsklaidyti pas vietos gyventojus – dauguma „įkurdinti“ buvusioje karo belaisvių stovykloje vėjo perpučiamuose barakuose, su šeimomis, su mažais vaikučiais. Jų gyvulėliai – karvės ir arkliukai šalo atvirame ore. Laimė, kad dar nedaug pasnigo, tai jie „ganosi“ graužinėdami apšalusią žolytę...

Tamsi ir liūdna visų šitų iškeldintų žmonių ateitis: vyrų, kurie uždirbtų duoną – nėra, tik seneliai, moterys ir maži vaikučiai. Visus darbingus vyrus vokiečiai pasiliko fronto apkasams kasti. Mirtingumas nuskriaustųjų šeimose pasibaisėtinas. Tik šiąnakt čia sako, mirė 16 vaikučių. Štai koku būdu ruošiamas „raumas“¹⁰⁶ vokiečių ekspansijai į Rytus. Turėjau su lietuvių kariais ilgą konferenciją. Vakare meldėmės už tėvynę, giedojom litaniją ir surengėm trumpą religinę programėlę.

Mane pradžiugino leit. Rataiskio iniciatyva, kuris pats sukviėtė vyrus ir labai vaizdingai ragino, prikalbinėjo kuo skaitlingiau atlikti religines pareigas.

Ilgoje frontų padėties apžvalgoje visiems buvo aišku, kad karas artėja prie naciams tragiško galo. Artėja Trečiojo Reicho žlugimas.

Per visą naktį šen bei ten tratėjo kulkosvaidžiai, sproginėjo granatos. Bepradedant snausti, išbudindavo sargybų pasikeitimai. Esu per daug budrus net ir didžiausiame nuovargyje. Pykstu ant savęs.

Išpažintį atliko 47 vyrai. Vėl du labai įžūliai atsisakė paklaustyti savo draugų raginimo – pasiliko bedrybsą lovose. Aš neturėčiau dėl to jaudintis ir nusiminti, nes kiekvienoje kariuomenėje visada atsiranda vienas kitas dvasios dezertyras

Leitenantas R. ir keletas kareivėlių mane išlydėjo į geležinkelio stotį. Išgrūdau į vagoną pilną kareivių, kurių dauguma buvo rusai. Paklausti, kur važiuoja, jie patys nežinojo. Vyksta kariauti: rusai prieš rusus. Visi prievarta vokiečių sumobilizuoti. Vagone šen ir ten buvo sklaidomas rusų kalba laikraštis „Zaria“. Tai ta vadinamoji „Rusijos Išlaisvinimo Armija“, kurią vokiečiai paskubomis grūdo į fronto zoną.

¹⁰⁶ Erdvė

Kituose vagonuose buvo vežami arkliai ir pakrautos gurguolės. Po kurio laiko teko pereiti ant atviros platformos. Rusai garsiai sprendė mįslę: kas aš toks būsiu? Greičiausia – italas, jie nutarė.

– Taip, – įsikišau į jų pokalbį, – italas, kuris nemoka kalbėti itališkai.

– Bet, jūs kalbate rusiškai? – jie labai nustebo ir ėmė garsiai ginčytis dėl karo pabaigos, nuolatos nusikeikdami jų negražiu „tautiniu“ keiksmu.

Iš visų pusių siaubė vėjo sūkurių. Sušalau, kad net dantys tarškėjo. Ilgiausiai teko stovėti vėl Kola stotyje – praleidome kitą karinį traukinį. Tik gerokai pavakare pasiekėme Minską.

Man buvo aišku, kodėl kai kurie gudai truputį piktinosi, kad kunigas nedalyvavo redaktoriaus Kazlausko laidotuvsė, nors dauguma žinojo, kad jis savo laikraštyje nuolatos tyčiojosi ir niekino katalikybę...

Gudijos karinių dalinių viršininkas man asmeniškai priekaištavo, kad „tokio didelio kataliko“ laidotuvsė aš negalėjęs dalyvauti. Jis ilgai kalbėjo apie redaktoriaus katalikiškumą, net jį kartą matęs bažnyčioje, Katedros pašventinimo metu ... Ir šitoks puikus žmogus nebuvo dvasiškai pagerbtas. Aišku ir tiesa, kad jis labai aštriai rašydavęs prieš katalikų tikėjimą, bet visgi savo širdies gelmėse esą buvęs labai geras ...

Tylėjau, bet buvo noro jam atsakyti, kad aš visa širdimi esu priešingas kataliko dviveidiškumui. Taip, lyg ir sakytų: nebijok, kad jis tau vožia per galvą su akmeniu — širdyje jis turi gražiausią gėlę. Bėda tame, kad jis nemuša su gėle, bet su akmeniu. Galvoju, kad dviveidis žmogus lengvai sugeba kitus apgauti, bet Amžinojo Teisingumo – ne.

Mano katekistui teko aiškinti jaunavedžiams katekizmo tiesas. Jaunasis – lenkas vokiečių geležinkeliečio uniformoje, arogantiškai tyčiojosi iš popų.

– O ką jūs galvojate apie katalikų kunigus? – paklausė katekistas.

– Nei popams, nei kunigams daugiau nebetikiu ..., – jis greitai atsakęs.

Tada katekistas jam pareiškęs, kad jį matė meldžiantis bažnyčioje ir net ne vieną kartą.

– Tai dabar? Žmogus nežinai su kuo ir kaip kalbėti? – Sakėsi, galvojęs, kad katekistas yra netikintis. Vėliau, atvirai prisipažino, esąs praktikuojantis katalikas, tokiu visada buvęs...

Aš liūdnei palingavau galva:

– Štai, tau ir „kataliko“ sąžinė. Sakosi tikįs Dievui, bet kišenėje laiko žvakelę velniui.

Ligoninėje radau didelį sumišimą: vokiečiai suėmė keletą tarnautojų ir vieną gydytoją, kuris ten pat prarijęs kažin kokių nuodų ir vietoje miręs. Vokiečiai susekė jų tamprius ryšius su rusų desantininkais.

Visur to nelemtojo karo pasėkos.

Lapkričio 27 dieną privertė kalnus sniego ir prasidėjo žiaurūs šalčiai. Iš Lietuvos mane pasiekia vis daugiau baiminančios žinios. Vokiečiai pravedė nesėkmingiausią mobilizaciją – lietuviai nemano jų klausyti. Todėl atvirai pradėjo visur jaunų vyrų medžiokles į nacių kariuomenę. Svarbiausias tikslas – kuo daugiau praretinti mūsų kraštą ir jį kolonizuoti vokiečiais, kaip kadaise mūsų brolius prūsus ...

Bolševikai palengva artėja. Jie taip pat svajoja Lietuvą kolonizuoti rusais. Abeji jau iš anksto gardžiuojasi būsimu Pabaltijo kraštų virškinimu.

Galvoju, kad truputį pažįstu mūsų tautą ir drebančia širdimi jaučiu – lietuviai neabejotinai griebsis ginklo. Daug nekalto kraujo nutekės lietuviškomis upėmis; daug kančių ir sielvarto turės neišvengiamai pakelti nelaimingoji tėvynė Lietuva.

Iš XIV-to Bataliono atvyko kariai, kuriuos vokiečiai vežiojo po Vokietiją, buvo nuvežę net iki Berlyno. Parsivežė tokius įspūdžius, kad niekada daugiau nenorėtų tenai sugrįžti: per kelias buvimo dienas pajuto, kaip baisiai anglai ir amerikiečiai daužo Berlyną, nuolatiniais oro puolimais.

Aplankiau vokiečių kalėjime esantį leit. Plunge. Susikrimtęs, apatiškas, norėtų mokintis vokiečių kalbos, ir to jam neleidžia. Užsiminiau išpažinties klausimu, prisipažino, kad labai seniai nebuvęs, bet dabar ir jis pageidauja susitaikyti su Dievu.

Tariausi su kalėjimo viršininkais. Prašiau leisti katalikiškas pamaldas kaliniams. Nesutiko. Pagaliau, sutarėme, kad sekantį pirmadienį, penktą vakaro bus leista kalėjimo kieme kaliniams atnašauti šventas Mišias ir visiems kartu pasimelsti.

Sekmadienio rytą man patalkino vokiečių karo kapelionas: atnašavo šventas Mišias, o aš netrukdomai ramiai galėjau klausyti išpažinčių.

Sumą turėjome katedroje, šventus sakramentus teikiau pats vienas. Aš kai kada, beveik nepajėgdamas apsidirbti, pradedu jausti nuovargį. Staiga, tuojau pagalvoju: kito kunigo nėra – privalau būti kantresnis ir tyliai dirbuotis, kol Viešpats to nori.

Pavakare ligoninėje aplankiau sunkiai sužeistą karį Stankų. Dievo malone jo plaučių tinimas mažėja, žaizda pradeda gyti, mirties pavojus praėjo. Dievas pasigailėjo šito malonaus jaunuolio. Menkiausias kulkos nukrypimas ir būtų palietusi širdį. Palatoje buvo daug sunkiau ar lengviau sužeistų karių: vienas be dešinės rankos, kitas be kojos, trečiam sužalotas veidas, nenusakomai daug kančios ir skausmo. Naudodamasis proga aplankiau

sužeistų rusų palatą. Jie labai džiaugėsi aplankymu ir maldavo jiems parūpinti rusiškos spaudos. Labai neaiškus jų likimas – nuo karo baigmės priklausys jų ateitis. Visų veiduose atsispindėjo rūpestis dėl neaiškos ateities. Vokiečiai net ir ligoninėje su jais mažai skaitosi. Globa ir priežiūra tik paviršutinė, o fronto ugnyje jie kovojo lygiai kartu su vokiečiais – nėra teisingumo net sužeistiesiems.

Graudžiai ir liūdnai nuteiktas išėjau iš ligoninės. Lauke tamsu, lyg maiše, bet daug tamsesnis tų visų nelaimingųjų likimas ir ateitis.

Sekantį rytą Civilinėje gudų ligoninėje visą eilę ligonių aprūpinau šventais Sakramentais. Skurdus vaizdas, nes jų dauguma labai apverktinoje padėtyje ir kiek tik pajėgdamas stengiausi juos materialiai sušelpiti. Bet vistiek man širdį skauda, kad labai menkai jiems tegaliu padėti – vargo marios.

Išeinant gailestingoji sesuo nuvedė pas dar vieną ligonę, kuri man drąsiai pasisakė, kad gyvenanti be bažnyčioje palaimintos santuokos ir visai neatsimena, kada buvusi išpažinties:

– Kam ta išpažintis reikalinga? Aš gi nesu didelė nusidėjėlė.

– Ar tamsta esi katalikė? Jeigu taip, tai neturite atsisakyti katalikams privalomos tikėjimo praktikos. Tai kiekvieno kataliko pareiga.

– Aš neturiu jokios sunkios nuodėmės...

– Ar save laikote šventa?

– Ne, bet atlikti išpažintį, ilgą laiką nebuvus, yra sunku — ji kalbėjo lenkiškai, tik tai jau labai sugudėjusi. Nuoširdžiai aiškinau, kad gerai apsigalvotų ir taip baisiai nežaistų su likimu. Vėliau, kiti ligoniai mane informavo, kad kariškai apsirengusiam kunigui jina nedrįso atlikti išpažintį ...

Iš Vilniaus sugrįžo XII-to bataliono karys Vaitkus ir pasakojo, kad Vilniuje šiomis dienomis buvo atidengta slapta komunistinė organizacija, kuri veikusi kartu su lenkų šovininistais nacionalistais. Tų komunistėlių giliu įsitikinimu ir Lietuvoje yra gyventojų laukiančių „bolševikinio išvadavimo“.

Kartu su lietuvių kariais išvykau į XII-to bataliono buveinę, už Novinki. Kelionė, kaip ir visos, ilga, sunki ir varginanti, didelę kelio dalį teko žygiuoti pėstiems. Pakelėje, daugelyje vietų, matėme pritvirtintas lentas su vokiškais parašais: „Dėmesio. Banditų pavojus“. Seniau vokiečiai buvo labai neatsargūs, dabar, jau pasimokę, šimtais atvejų skaudžiai nukentėję, imasi visokio atsargumo priemonių.

Batalioną radome, daugiau negu visada, įsitempime, dėl ištisinio kovos pavojaus. Naktis praslinko tikrai nerami. Sekančią dieną po gražių pamaldų, automobiliu išvykome į

Minską. Pakelyje įsimurdėme į purvą ir visi išlipę, brisdami iki kelių, geliančiame vandenyje, turėjom mašiną ilgą laiką stumdami taškytis. Vargais negalais vos-vos pasiekėme Minską.

Man labai rūpėjo kalėjimas. Pavakare dideliame pusrūsyje susirinko visi lietuviai kaliniai su leit. Plunge. Gaudžių pamaldų metu giedojome lietuviškas šventas giesmes. Daugelis ašarojo, nes visiems buvo širdį spaudžianti šventė. Taip toli nuo gimtojo savo krašto netekusiems brangiausio žmogaus turto – laisvės. Jų tarpe buvo ir tokių, kurių sąžinės slėgė kruvini baisūs nusikaltimai ir neabejotinai už tai juos laukė mirties bausmė.

Baigiantis pamaldoms daugelis gaudžiai verkė, apgailestavo savo nusikaltimus; kiti – tylūs, paniurę ir apatiški. Beveik visi maldavo būti prie jų bausmės vykdymo metu ...

– Nelaimingi mūsų tautos vaikai. Baisiais keliais juos nuvedė šis beprotiškas ilgametis karas. Jų žydriai šviesios jaunystės žiedai džiūsta ir vysta už sunkiomis spynomis užrakintų kalėjimo durų.

Į parapijos namus atėjo rusė su mažu sūneliu ant rankų. Pradėjo skųstis, kad jos vyras, lietuvis, Sakalauskas, jau kuris laikas išvyko į Lietuvą ir negrįžta. Ilgai kalbėjo, bet aš jau žinojau tos šeimos dramą ir labai abejoju, ar jos vyras besugrįš į Gudiją. Jis – katalikas ir patriotas lietuvis, vengdamas suėmimo vedė rusę ir su ja pabėgo į Gudiją. dar prieš didžiuosius trėmimus. Po kelių metų suradęs progą – grįžo atgal, palikdamas šeimą. Žmona, ne tik rusė, bet kieta ortodoksė, nesutikusi vykti į Lietuvą...

Taip jai ir pasakiau: ji norinti vaikus išauklėti ortodoksais rusais, o jos vyrui tas kelias pasibaisėjimą. Buvo padaryta klaida ir, greičiausiai, jos vyras niekada nebegrįš, o savo klaidą mėgins išpirkti. Koku būdu jis tai padarys, nežinau, bet tegu jo nelaukia ir nedejuoja, nes dalis kaltės krinta ir jai, kodėl savo gyvenimą surišo su asmeniu, neapkęsdama jo tautos ir jo tikėjimo? Dabar, mėgindama jį susigražinti prievarta, vistiek nieko nelaimės.

Lydėjau Gudijos Savitarpinės pagalbos pirmininką Sobolevskį pas XV bataliono vadą majorą Levecką. Turėjome ilgą pasitarimą. Šis gudas, kaip ir dauguma jo šalies politikų, Lietuvos ir Gudijos ateitį vaizduojasi glaudžioje unijoje. Sako, skirtumo tarp tautų beveik nėra jokių, taigi sienų taip pat nereikės ...

Mėginome jį įtikinti, kad tokia svajonė esanti giliai gudiška (ir lenkiška!) utopija. Tokia „sugyvenimo“ linkmė Lietuvai niekada nebus priimtina. Jokios unijos mes daugiau nenorėsime žinoti.

Šis gudas kietai laikėsi savo. Jis neseniai vykdamas iš Vokietijos, norėjęs sustoti Kaune ar Vilniuje, bet, vokiečiai, jo palydovai nesutikę. Bijo Gudijos vadų bičiuliavimosi

su lietuvių politiniais veikėjais. Ir dabar vokiečiai jį apstatė sargybiniais: sako, yra susektas kažkoks bolševikų rengiamas prieš jį pasikėsinimas. Tačiau tokia „apsauga“ ir perdėtas vokiečių rūpinimasis, jam kelia didelę baimę...

Keletas lietuvių karių, grįžtančių iš atostogų, atvyko į Minską, teiraudamiesi 255-to Bataliono, bet niekas nežinojo to bataliono stovėjimo vietos. Taip jie ir klaidžiojo iš vieno miesto į kitą. Frontleitstellėje¹⁰⁷ jiems nurodė vykti per Baranovičius, Slucką į Urečą. Tenai esanti Lietuvių Policijos mokykla, kur jie turėsia praeiti specialų apmokymą. Per visą laiką vaikščiojau su kariais, padėdamas jiems išsiaiškinti jų išvykimo kryptį. Pagaliau jiems nedviprasmiškai pasakiau – tegu jie patys gerai pagalvoja, kokia kryptimi turi vykti.

Jie greitai suprato, nes pasisakė vyksią tiesiog į Urečą ir už valandos laiko jau buvo dingę. Naudodamiesi turimu „Marschbefehliu“¹⁰⁸ sugrįžo į Lietuvą.

Vėliau paaiškėjo, kad į Urečą jiems netiko vykti, nes tenai buvo latvių, ne lietuvių, policinė mokykla – vokiečiai sumaišė tautybes.

Iš 254 bataliono į Minską atvyko leit. Blekauskas su keletu karių, išsirūpinti šiltesnių drabužių bataliono vyrams. Tenai nuo paskutinio mano lankymosi dar jokių pasikeitimų nebuvo, tik partizanai apiplėšė ir sudegino Germanavičių bažnytkaimį. Kunigą kleboną Blaževičių išgelbėjo lietuvių kariai. Vakar XII-to bataliono vyrai į ligoninę atvežė sunkiai sužeistą viršilą Paulovą. Pasakojo, kad prie Michainovičių, aštriame susidūrimo žuvo desantininkų vadas, o jo adjutantas pateko į lietuvių rankas. Dar jaunas vyras, pasisakė esąs katalikas ir kovoja už sovietinę tvarką. Laikėsi vyriškai. Lietuviams jis tyčiodamasis pareiškė:

– Aš kovuju už idealą, o jūs patys nežinote, už ką? Jūs tarnaujate savo pavergėjams vokiečiams.

Truputį pagąsdintas pradėjo verkti ir atsiklaupęs maldavo jo nebausti. Sakėsi, turi labai mylinčią motiną, kurios širdis neištvers jo žuvimo.

– Viešpatie Dieve, būk maloningas ir stiprink tas motinas, kurioms tenka skaudėti ir baimintis širdgėla šito nepasotintamo karo ilgaus metais.

Ir Minske niekas nesijaučia saugus. Kariai nuolatos mane įkalbinėja čia nepasilikti nei vienos dienos. Tačiau jau pripratau prie nuolatinių pavojų ir žinau, kad Dievas apsaugos, išlaikys gyvą ir sveiką, kol Jam tai bus reikalinga. Pavojų pats neieškau, bet nuo jų nebėgu. Svarbiausia – reikia daug melstis, neapsileisti pareigose, gydant sužeistas sielas ir visais įmanomais būdais švelninti kenčiančių vargus. (Teatleidžia Gerasis Dievas mano

¹⁰⁷ Įtvirtinimų punktas

¹⁰⁸ Kelionės įsakymas

didelį pasitikėjimą, lyg aš turėčiau kokių nuopelnų ir būčiau vertas Jo dieviškos nuolatinės globos ir apsaugos?). Aš maldose nuolatos prašau Švenčiausiąją Aušros Vartų Dievo Motiną ypatingos globos ir apsaugos bei pagalbos mano misijoje, kad nepritrūkčiau jėgų pakelti slegiančią naštą.

Sobolevskis gerokai nusivylęs ir susikrimtęs. Vokiečiai vėl jiems jokios politinio veikimo laisvės nežada. Nusiskundė, kad Gudijos ateitis labai miglota.

Frontai, atrodo, stabilizavosi, vokiečiai vėl arogantiški ir kieti. Sobolevskis pasakojo, kodėl vokiečiai suėmė med. dr. prof. Klumovą – įtarė jį esant žydą. Dieve saugok, jeigu tai būtų tiesa. Pagal nacių įstatymus – baisus nusikaltimas.

Ir šį sekmadienį turėjau didelę darbymetę, bet visur suspėjau. Džiaugiausi ir dėkojau Dievui, kad vis gausėjant išpažintims pajėgiau apsidirbti. Sunku žmonėms, gyvenantiems toliau nuo Minsko: vokiečiai į miestą įsileidžia lengvai, bet išvykstantiems daro nemažą sunkumą. Labai daug žmonių kreipiasi visokiais reikalais, prašydami pagalbos ar patarimų. Visiems stengiuosi padėti, bet nusikamuoju tiek, kad kartais pats save nutveriu išsiblaškiusį ir pervargusį. Kartais paabejoju, ar besulauksiu pasiilgtos taikos? Ar beišgyvensiu iki šventos ramybės dienų?

Kartais labai nuoširdžiai pasvajoju: atėjus taikos metui, užsidaryti vienuolyne ir džiaugtis šventa tyła, kurios buvimą jau pradėdau pamiršti.

Turiu rūpesčio su vis gausėjančiais kandidatais, norinčiais išvykti į Lietuvą. Atsiranda tokių, kurie visai nemoka kalbėti lietuviškai, bet visi maldauja, kaip nors jiems padėti išsikraustyti iš Gudijos ir sugrįžti į savo tėvų tėvynę.

Netikėtai iš partizanų belaisvės pabėgo puskarininkis Pelčius. Jo pasakojimu, partizanai daugumoje apie lietuvius labai geros nuomonės. Sako, lietuviai labai teisingi ir nėra žiaurūs, kaip jų vietiniai policininkai arba vokiečiai. Partizanų grupuotėse esama ir šiek tiek subolševikėjusių lietuvių, bet tokių nėra labai daug, o ir tie daugumoje girtuokliai ir smarkiai surusėję. Tikrų lietuvių, kovojančių dėl bolševikinio „idealo“, visai nėra. Gi, iš „samagonščiko“ niekada nelaukime savo tėvynės mylėtojo.

Viena katalikė atnešė man pasižiūrėti kažin kur leidžiamą komunistų laikraštį. Pasibaisėtinų nesąmonių jie tenai prirašo apie Katalikų Bažnyčią. Štai, vieno katalikų kunigo fotografija ir apačioje paskelbtas jo „atsižadėjimas“ nuo tikėjimo. Tokio bolševikinio stiliaus – tik labai žiauriai kankinamas galėjo pasirašyti savo „atsižadėjimą“.

Sujaudinti balsai mane pažadino iš užsimastymo. Pasirodo, Minsko burmistras prof. Ivanauskas teroristų sunkiai sužeistas ir nuvežtas į ligoninę. Skubėjau, kiek tik pajėgdamas,

nes juk tai buvęs katalikas (paskutiniu metu atsimetęs), gal Viešpats pasigailės ir jam leis bent paskutinę valandą apverkti savo nuodėmes?

Buvo aštunta valanda vakaro ir miesto gatvės tuščios, kaip iššluotos. Deja, nebesuspėjau, ligoninėje patyriau, kad mirė neatgavęs sąmonės.

Gruodžio aštuntoji, Švenčiausios Mergelės Nekalto Prasidėjimo šventė. Gerai atsimenu, kaip gražiai ir iškilmingai mes ją švęsdavome Lietuvoje. Labai daug šventai kilnių išgyvenimų ji suteikdavo Kauno kunigų seminarijoje. Nuostabios apeigos, įspūdingos mišparų melodijos – viskas taip nesugrąžinamai toli.

Anksti rytą atnašavau šventas Mišias, klausiau išpažinčių, o vienuoliktą valandą turėjome sumą Katedroje. Žmonių dalyvavo gausiai.

Vakare su karių gurguole išvykau į Novinkį. Štabe radau snaudžiantį leit. Bukšnį. Raštinėje, laisvi nuo tarnybos kariai, buvo labai užsiėmę kortomis — lošė „pulką" ir rodė aiškų nepasitenkinimą mano pasirodymu. Jų, bent daugumos, mintys šliaužiojo pažemiu. Gi, kas galėtų juos priversti pasvarstyti aukštesnes žmogiškos būties problemas? Gal tik skaudus pergyvenimas ar didelė nelaimė.

Šeštą valandą ryto pasiekiau Vilnių. Šventas Mišias atnašavau Tėvų Jėzuitų švento Kazimiero bažnyčioje. Lankiausi Arkivyskupijos kurijoje ir skubėjau atlikti kitus reikalus.

Sekmadienio rytą šventas Mišias aukojau Aušros Vartų koplyčioje. Labai daug tyro džiaugsmo siela pajunta meldžiantis prie Stebuklingojo Dievo Motinos paveikslo. Vilniuje sužinojau, kad Vokiečiai parūpino leidimą gudų kunigui Stankovičiui iš Vilniaus nuvykti į Minską ir katalikiškai palaidoti žuvusį burmistrą prof. Ivanauską. Tik jis nevyko, nes gerai žinojo jį paskutiniu metu perėjusį į kalvinistų tikėjimą (tada dar nebuvo ekumeninių pamaldų. K.J.). Aplankiau J.E. Arkivyskupą M. Reinį, truputį sirguliuojantį. Jo padėtis taip pat nėra lengva: vokiečiai pakartotinai uždraudė tvarkyti katalikų parapijas, kurios yra „už Vilniaus miesto ribų". Dar susitikau iš Kauno atvykusį J.E. vyskupą Vincentą Brizgį, kaip visada šviesiai ir kilniai atstovaujantį savo aukštas pareigas. Bet, atrodo, kad ir jo plati ir judri veikla kai kam nepatinkanti. Viešpatie, globok ir saugok išrinktųjų atstovų garbę ir neleisk sutepti jų vardo tyrumą.

Vakare aplankiau seminarijos rektorių. Besikalbant įbėgo pora klierikų ir pranešė, kad prie katedros durų girti ukrainiečiai apdaužė vieną klieriką. Visa profesūra labai karštai reagavo: skundėsi vokiečiams. Į juos bežiūrėdamas aš pagalvoju:

– Minske kasdiena daugelį ne tik kruvinai sumuša, net mirtinai užmuša ir niekas nei piršto nepajudina jų apgynimui. Minske žmogus keleriopai daugiau sužvėrėjęs, nejautrus, atbukęs. Bet vilniečiai dar išlaikė senąją jautrumą, tik Dievas žino, kaip ilgam?

Skubu atsisveikinti sesutę¹⁰⁹ ir vakare atgal, į Minską. Kas manęs tenai laukia? Ko iš manęs norėjo vokiečiai, kurie davė įsakymą iš Minsko nepasitraukti, lyg jie būtų viršininkai.

XXVIII

Dienų verpetuose

Vėlus vakaras. Mėginu užrašyti vieną kitą dienos smulkmeną, bet jaučiuosi išsisėmęs, nuvargęs, o, rodos, visai nieko nepaprasto nenuveikiau: iš kur tas nuovargis? Galvoju, kad karo metas kiekvieną žmogų be laiko sendina ir atbukina.

Chramadckaja gatvėje aplankiau du ligonius ir aprūpinau šventais Sakramentais. Į katalikų tikėjimą priėmiau jau seniau prirengtą pagyvenusį ortodoksą. Išklausiau išpažinties suaugusį kataliką, kuris gyvenime dar niekada savo nuodėmių nebuvo išpažinęs ir jį (labai laimingą) sutaikiau su Viešpačiu. Jo prirengimas ilgai užtruko. Aplankiau dviejų ligoninių katalikus. Buvau pas sergančius paskubomis iškviestas į Budzilovo kaimą ir iš ten į Stolvą ..., tai ir visi dienos rūpestėliai.

Sekantis rytas mane džiugiai atgaivino, nes vėl padaugėjo žmonių pamaldose — dėkojau Dievui.

Gausų būrį Gudijos lietuvių nulydėjau pas Savitarpinės Pagalbos pirmininką, kuris rūpinasi jų perkeldinimu į Lietuvą. Išvykimo dokumentus jau gavo 27 šeimos. Žmoneliai su ašaromis akyse dėkojo, kad jau greitai jie pamatys savo senąją tėvynę. Ir man buvo graudu.

Turiu vilties, kad Dievui padedant, pavyks Lietuvon perkeldinti dar labai ilgos belaukiančiųjų eilės. Didelis vargas čia su gausesnėmis šeimomis. Nors ne pyragai juos laukia ir tėvų šalyje, bet bus bent savų žmonių tarpe.

Atsilankiusiam austrų kunigui kapelionui pastebėjau, kad kiek aš patyriau, jo tautiečiai nėra gilūs katalikai. Jis labai karštai užprotestavo:

¹⁰⁹ Stasė Juodienė, mokytoja

– Gal taip anksčiau ir buvo. Bet po vokiečių įvykdyto „Anschlusso“¹¹⁰, dabar ne tik Vienoje, bet ir visoje Austrijoje bažnyčios pilnutėlės tikinčiųjų. Visur jaučiamas gilus religinis atgimimas.

Mes abudu (kaip susitarę) kartu dėkojome Viešpačiui Dievui, kad Austriją ištikusi nelaimė daugeliui sugrąžinusi tikėjimą. Toliau jis pasakojo, kad visi austrai svajoja apie Austrijos nepriklausomybę, o kiti galvoja, kad kada nors iš vokiečių išsilaisvinusi Bavarija (taip pat katalikiška), susijungs su Austrija.

Gimtadienis – kiekvienam žmogui reikšminga ir verta apmąstymo diena. Visa širdimi dėkojau Kūrėjui, kad mane pašaukė į šį pasaulį ir tokį įvairų, nuotykingą gyvenimą skyrė. Esu laimingas, kad būdamas menkas ir silpnas žmogus, naudojuosi Jo malonėmis, Jo šventa globa pilname nuotykių ir pavojų gyvenime. Būčiau dar laimingesnis, jeigu žinočiau, kad Jis bus tėviškai atlaidus ir geras tada, kai pašauks į Amžinąjį gyvenimą.

Daug rūpesčių, vargo ir nervų kaštuoja Minsko katalikai. Bet nepalyginamai daug džiaugsmo, net iki ašarų jie man suteikia. Va, mano gimimo dienoje pranešė, kad daugiau šimto asmenų kalba noveną¹¹¹ bažnyčioje į mano globėją šventąją Teresėlę Kūdikelio Jėzaus, meldami man nuolatinės globos prie Viešpaties.

Ar galėjau tikėtis brangesnės dovanos ir didesnio pagerbimo? Tikrai, buvau taip sujaudintas, kad neradau žodžių mano dėkingumui išreikšti. O ir išpažinties šiandien ėjo gausiau, negu visada ir susitaikydami su Viešpačiu, dar daugiau pagerbė kartu su jais bevargstantį ir jų vargus švelninantį kunigą. Ir šiandien man nuoširdžiai talkino austrų kunigas šiek tiek mokantis slavų kalbą. Tik jis labai palengva klausė išpažinčių. Tai būtų labai gražu, bet kada yra šimtai belaukiančių, stengiuosi galimai paskubėti, kitaip daugiau pusės liks neišklausti.

Iš Kauno sugrįžo XII-to bataliono vadas kpt. Matulevičius ir atvežė visą glėbį nelinksmų naujienų: sako, kad vokiečiai ir vėl pareikalavo mažiausiai dar 100.000 lietuviško jaunimo darbams į Vokietijos ginklų fabrikus. Nuolatiniai jaunų žmonių gaudymai jau buvo bent kiek aprimę, dabar vėl prasidės naujos medžioklės.

Vis giliau ir geriau pažįstame nacių kultūrą.

Mano lankyti kaliniai labai nusiskundė, kad jų sargybinių dauguma jau ne vokiečiai, bet rusai ir ukrainiečiai, kurie daug žiauresni net ir už vokiečius. Jie neturi kaliniams mažiausio pasigailėjimo. Vakar iš darbovietės mėgino pabėgti vienas gudas, sargybinis rusas jį vietoje nušovė. Kalėjimo administracija buvo jiems leidusi kamerose dainuoti – tai

¹¹⁰ Prijungimas

¹¹¹ Katalikų pamaldos prieš didesnes šventes arba iškilmes, išdėstytos per devynias dienas

buvo seniau. Dabar, vakare, vos jiems pradėjus dainuoti, sargybinis įkišo pro skylę šautuvą ir ėmė į juos šaudyti. Gerai, kad spėjo sukristi ant grindų. Kalinių dauguma jau seniai laikomi kalėjime be teismo ir niekas nežino savo būsimos bausmės didumo?

Dabar jie visi teisinasi, kad kalėjime laikomi nieko nenusikalte, bet mačiau juos atlydėjusius kaltinamus raštus, kurie ką kita liudija. Va, tas ant narų besišypsantis jaunuolis (kas galėtų patikėti?) kaltinamas, kad dėl samagono žmogų nušovė. O jo veidas rodo tokią nekaltą švelnią išraišką: žiūriu ir savo akimis negaliu patikėti. Anie trys, kurie man nuolatos mėgsta pasakoti apie jų vaikystę, jų gyvenimą, metė granatą į žmonių būrį ir paskui keletą jų namus sudegino.

– Viešpatie, pasigailėk! Nejaugi čia mano tautiečiai – švelnūs ir kilnūs lietuviai?

Dabar, žinoma, visi jie „nekalti“, visi teisinasi, kad jie nieko baisaus nėra įvykdę, kad jie tik bolševikinius partizanus gaudę.

– Jūsų laimė, – sakau jiems rūsčiai, – kad vokiečiai, jus areštuodami visus nesusaudė vietoje dėl jūsų „nekaltumo“. Savo žiaurumais jūs pralenkėte vokiečių esesininkus. Aš nežinau, koks teismas galėtų jūsų pasigailėti? Man gerai žinomi jūsų baisūs darbai. Ir tegu Maloningasis Dievas pasigaili jūsų ir leidžia išgelbėti sielas nuo amžinosios prapulties. Nesitikėkite, nes jūsų gyvybės niekas neišgelbės – joks teismas jūsų tikrai nepasigailės.

Aštriai ir atvirai jiems pasakiau, nes negalėjau ramiai klausytis jų atviro ciniško melavimo. Aiškiai mačiau, kad net ir dabar jie nesigaili savo baisių nusikaltimų. Jie – nekaltų žmonių žudikai! Nebe pirmą kartą juos lankau ir nematau nieko kito, tik juodą naktį surambėjusiose sąžinėse. O gal tik tada, kai bus jiems paskelbtas baisus mirties sprendimas, kai jau nematys nė jokio išsigelbėjimo, Dievas leis, susimąstys ir šauksis Viešpaties malonės, artėjant pomirtiniam gyvenimui. Taip aiškiai jiems pasakiau, kada nei vienas nesutiko atlikti išpažintį ir gailėtis už savo nusikaltimus. Tai šitokie yra mano broliai lietuviai! Tokius Tu savo krauju atpirkai, o Viešpatie! Kodėl man leidi matyti širdį plėšiančius baisumus?

Vienas lietuvis buvo paleistas iš kalėjimo – baigėsi jo bausmė. Iš bataliono niekas neatvyko jo pasiimti, išsivedžiau su savim. Jis buvo nubaustas už trijų dienų pavėlavimą, sugrįžtant iš atostogų.

Skaudus Viešpaties mėginimas: Minske vėl sklinda gandai, kad aš čia atvykęs skleisti lietuviškumo propagandai – priruošti gudų mases, nes vos tik pasibaigus karui, Lietuva aneksuos visą Gudijos teritoriją, o visus šito krašto ortodoksus prievarta pavers katalikais. Tuo reikalu plačiai išsikalbėjau su gudų politikos vadais. Jie visi užtikrino, kad tokie gandai

esą sklinda iš vokiečių saugumo. Aiškus tikslas, kad gudai jau dabar pradėtų neapkęsti lietuvių ir patys gudai reikalautų, kad vokiečiai ištremtų kunigą Zenoną iš Minsko.

Lietuviai, batalionų vertėjai, tą ne kartą yra girdėję iš gudų priešingų katalikybei. Nesinori tikėti, kad Gudijos politikos vadai imtųsi tokio negarbingo šmeižto besiekdami savo krašto laisvės? Gera prisimenu mano pirmąją atvykimo į Minską dieną, kada labai neteisingai žiauriai buvau puolamas Minsko policijos viršininko Sakovičiaus, kurį tuo tikslu buvo atsiuntęs burmistras prof. Ivanauskas. Jiedu abudu žuvo nuo pačių gudų teroristų rankų. Viešpatie, būk jiems atlaidus ir gailestingas.

Vienas 35 metų vyras atėjo su dešimties metų dukrele klausti patarimo: jis – ortodoksas, žmona – katalikė. Vyresnioji duktė krikštyta bažnyčioje ir ją motina vedasi į bažnyčią. Antroji duktė trijų metų, su ja tėvas lanko cerkvę. Išsikalbėjome gana atvirai. Jam dabar sunku pasirinkti katalikų bažnyčią, kadangi per visą amžių lanko cerkvę, o taip pat norėtų bent vieną dukrą pasilikti prie ortodoksų tikėjimo. Ilgai kalbėjomės ir jis išėjo giliai susimąstęs.

– Viešpatie, suteik jam aiškaus apsisprendimo malonę. Skaudu ir sunku gyventi skęstant abejonėse.

Pavakare prisiminiau mano nelinksmą pareigą ir nusiskubinau į kalėjimą. Septynių karių-kalinių jau neberadau – išvežti į Latviją. Labai norėję dar mane pamatyti, o penki iš jų būtų atlikę išpažintį. Deja, savo delsimu ir abejonėmis tą galimybę prarado. Visus likusius sutaikiau su Viešpačiu. Sargybiniai šiandien man buvo šiek tiek palankesni ir įleido į kamerą pas leit. Plungę. Palikau jam lietuviškų laikraščių. Jis labai prašė pamokinti, kaip reikia kalbėti rožančių. Jo kamera vienutė – labai panaši į vienuolyno celę, gali tinkamai susikaupti, apmąstyti savo gyvenimą ir neišblaškamai nukreipti mintis į Visatos Kūrėją.

Dar kartą aplankiau mirti pasmerktuosius: jie yra trys vienoje kameroje. Vienas jų vokiečių dezertyras. Jie dar tikisi pasigailėjimo, bet labai menka vilties kibirkštėlė palaiko jų nuotaikas. Pasižadėjau vėl greitai juos aplankyti. Labai kieta jų dalia, gyvenimas ir poilsis ant kietų narų, o skaudžiausia – ateitis visai beviltiška, nes naciai jų nepasigailės.

Bebūnant su kaliniais vėl pasikeitė oras: pradžioje buvo lijundra, dabar snigo ir šalo. O mano mintys buvo dar daugiau liūdnos, negu šis prieškalėdinis oras. Giliai ir skaudžiai kentėjau dėl mano tautiečių žiauriai skaudaus likimo.

Pastebimai artėja šventos Kalėdos. Bažnyčiose žmonių vis gausėja. Dideli būriai artėja prie Viešpaties Dievo per susitaikymo sakramentą.

Iš Lydos per Baranovičius atvyko vietos lietuvių komiteto veikėjas Izidorius Masalskis. Jokio nepaprasto veiklumo jie tenai neišvysto, nes vietos Gebietskomisaras labai nepalankus lietuviams.

Per ištisas dvi savaites bažnyčiose skelbiau, kad kas turi bent kiek atliekamų šiltesnių drabužių paaukotų vargšams ir karo bėgliams.

Gal ir nesitikėjau, kad gudai, panašiai, kaip ir lietuviai jautrūs vargstantiems. Man nepaprastai malonu jausti, kad Dievą ir savo artimą mylinčių katalikų gausu ir visi jautriomis širdimis atsiliepė į mano atsišaukimą. Nors jie patys suvargę, bet visi katalikai turi geras ir plačias širdis.

Viena katalikė atėjo su vyru tartis dėl jungtinių. Ji turėjusi du vyrus: vienas miręs, antrasis ištremtas į Sibirą ir, liudininkų parodymais, ten miręs. Trečiasis, su kuriuo ji dabar atėjo, ortodoksas, bet sutinka priimti katalikų tikėjimą ir tuoktis bažnyčioje. Viską gražiai sutarėme, etc., staiga jis išsitarė, kad jau kartą buvo susituokęs cerkvėje ir yra legaliai išskirtas. Taigi, jo manymu, jokių kliūčių nėra. Aišku, juos nesutuokiau. Tokios galios aš neturiu. O buvo dar ir kitokių kliuvinių. Apgailestaudamas, jų problemą palikau vėlesniam laikui.

Vokiečių įstaigos palengva kraustosi iš Minsko. Drauge jie vežasi vokiečiams dirbusius rusų darbininkus. Vienos įstaigos keliamos į Vilnių, kitos į Kauną, dar kitos Balstogės ir Varšuvos kryptimi. Vokiečių išsiplėtojimas siaurėja, visi palengva slenka savojo reicho kryptimi.

Kartu su vokiečiais išsikėlė jaunas ir mielas gudų veikėjas, katalikas Savenko. Labai nenorėjęs išvykti. Jam atrodo geriausia pasitraukti į Lietuvą ir kur nors pasislėpti. Bet apsigalvojo, kad būtų pavojingas ir neprotingas žingsnis.

Tikrai maloni staigmena: mano amžiaus sukaktuvių proga, prie Pirmosios šventos Komunijos prirengtieji vaikučiai (jų gausus būrys), netikėtai mane pasikvietė ir ne tik apdovanojo, bet ir vaidino, deklamavo, sakė prakalbas. Nesitikėjau iš jų ne tik dėkingumo, bet nei menkiausio prisiminimo.

Buvau pakviestas atsilankyti pas Sobolevskį, bet per visą dieną buvau labai užimtas, nuvykau tiktai vakare. Jis, spindėdamas džiaugsmu, pranešė, kad vokiečiai jau nusprendė tuojau po naujų (1944) metų gudams suteikti plačiausią savivaldą ir po trumpo laiko pilną nepriklausomybę. Būsimoji Gudija (Sobolevskio ir kitų Gudijos politikų manymu) turės labai didelį palankumą Lietuvai ir visiems lietuviams, kuriuos jie laiko ne tik gerais kaimynais, bet tikrais broliais.

„Gražią kaimynystę mes mielai sveikintume, bet „broliautis“ jau mums visiems amžiams užteko praeityje su lenkais“, – tyliai pagalvojau, bet nepasakiau.

Džiaugiausi dėl gudams žadamos nepriklausomybės, bet labai liūdėjau, kad Lietuvai jie niekada nesuteiks jokios savivaldos, nes mūsų kraštą vokiečiai (ne tik naciai) laiko grynai vokišku „raumu“¹¹².

Prisiartino šventos Kūčios. Lietuvoje su dideliu nekantrumu jų laukdavome ir joms rengdavomės. Nuo mažo vaiko dienų su nepaprastu nusiteikimu jas sutikdavau. Net ir dabar panašus jausmas kutena širdį. Ar mažas džiaugsmas – Viešpaties Jėzaus Kristaus gimimo išvakarės.

Nuvykau į vokiečių karinio teismo įstaigą. Mane priėmė mandagūs valdininkai. Prašiau leidimo įteikti kalėdines dovanas lietuvių kariams kaliniams. Paprašę palaukti, nuskubėjo pas teismo pirmininką. Greitai gavau prašomą leidimą. Atrodo, kad ir vokiečiai uoliai ruošiasi šventoms Kalėdoms. Iš vieno koridoriaus plačiai sklido kepamų dešrų kvapas ...

Su pasveikinimais ir dovanėlėmis nuskubėjau į kalėjimą. Viską priėmė perdavimui, bet pasimatyti neįleido:

– Negalima, nes jie jaudinsis ir verks.

Iš kur gi toks neregėtas nacių švelnumas?

Pavakare atvyko leit. Ašoklis su kitais kariais manęs vežtis Kūčioms į XII-to bataliono štabą. Nuvykome ir neužilgo prasidėjo iš anksto parengtos šventos Kūčios. Dalyvavo ir keletas aukšto laipsnio vokiečių karininkų. Visą tvarką pravedė vertėjas Zaremba. Gaila, kad nežiūrint visų pastangų, Kūčios neturėjo Lietuvoje jaučiamos nuotaikos ir švento rimtumo. O linksmos kino filmos rodymas šventą Kūčių vakarą – visai netiko. Pas juos pabuvojęs valandą laiko sugrižau į Minską.

Galvoju, kad rytoj reikės pasakyti gudams kalėdinį pamokslą, o tas nėra lengva ne gimtoje kalboje. Prašiau Viešpaties įkvėpti kilnių ir gražių minčių. Gal todėl net per miegą vis nubusdavau besirūpindamas pamokslu.

Šeštą valandą ryto nuskubėjau į katedrą. Gražus ir nešaltas šeštadienis – šventų Kalėdų rytas. Tyliai, mieguistai skraidžiojo švelnios snieguolės. Gatvėse žmonių beveik nesimatė. Bažnyčia buvo pustuštė ir šalta, bet į 7:30 valandos šventas Mišias žmonės beveik nesutilpo. Pirmiausia pasakiau keletą žodžių gudiškai, o paskui kalbėjau lietuviškai. Tačiau gerokai nusivyliau: prie durų stovėjo gausus būrys karių. Maniau, kad tai lietuviai, o

¹¹² Vienu iš karo pateisinių buvo nacių skelbiama erdvė – Raum – stoka vokiečių tautai.

pasirodė – būta vokiečių. Su skaudžiu liūdesiu įsitikinau, kad nei vieno lietuvių kario nebuvo bažnyčioje. Todėl ir mintis dėsčiau tiesiog prisiversdamas, nes labai sunku kalbėti, kai esi tikras, kad niekas tavo žodžių nesupranta. Tik vėliau sužinojau, kad ir mūsų vyrų bažnyčioje būta gana gausiai.

Pamaldos ir šventų Sakramentų teikimas truko net iki 14-tos valandos. Vėliau būrys choristų atėjo pasveikinti su Šventomis Kalėdomis. Dar vėliau atvyko pasveikinti su Šventėmis ir vienas kitas gudų politikas, net ir pats Sobolevskis, apie kurį anksčiau buvau daug girdėjęs, kaip buvusį ortodoksą, dabar aršų bedievį. Sako, kad Katalikų Bažnyčią jis vadindavęs „Polskij Kosciol“¹¹³. Dabar, jį išleisdamas, paklausiau, ar buvo pamaldose? Atsakė, kad buvo. Tada jo paklausiau: ar ir dabar čia yra „polskij kosciol“?

– Niet! Naš! – jis ramiai atsakė ir pasižadėjo dėti pastangų, kad būtų įleisti Gudijoje darbuotis katalikų kunigai. Galvoju, kad jam pavyks.

Tikrumoje aš čia esu tik karo kapeliono titulu, bet dažnai per ištisas dienas manęs neleidžia net ir pajudėti civiliai gudų katalikai. Daug jų religinių reikalų tenka tvarkyti, kad tik sunkiai atitrukdamas tegaliu bėgčiomis lankyti karo kalėjime esančius karius.

Tas tiesa: ne idealizmas juos čia sugrūdo, o dažniausiai samagonas, plėšimai, net žmogžudystės. Ne vienas iš jų – recidyvistas, pakartotinai čia patekęs.

Turėjome religinį moralinį pašnekesį. Pabrėžiau, kad nusikaltimais suteršė savo sąžines, apsunkino sielas sunkia, gal niekad neišperkama nuodėme, užtraukė gėdą tauriai ir kilniai lietuvių tautai, iš kurios yra kilę, nusikalto prieš žmoniškumą, sutepė padoraus žmogaus vardą.

Atvirai jiems kalbėjau nepataikaudamas ir neapgailestaudamas jų likimo, kad vos prieš kelias dienas vieną jų draugą išsivedžiau iš kalėjimo, pernaktinau, pavalgydinau, aprūpinau šventais Sakramentais ir būtiniausiais reikmenimis. Ir tą pačią dieną į batalioną jis grįžo kiauliškai pasigėręs, tenai sukėlė žiauriai kruvinas muštynes ir vėl buvo areštuotas.

Toks šiandien yra „svajingai jautrus romantikos dainų lietuvis“.

Atrodė, visi buvo giliai sukrėsti ir sujaudinti. Apdalinau juos knygelėmis, lietuviškais laikraščiais. Karštai pasimeldėme, visi atliko išpažintį. Pažadėjau rytojaus dieną atnešti Švenčiausią Sakramentą.

Prašiau vokiečių karo kapelioną, kad pravestų sekmadienio pamaldas katedroje – nesutiko. Jis atnašavo šventas Mišias Raudonoje bažnytėlėje ir tai – labai bijodamas. Nieko nepadarysi – vokiečių tauta nacių valdžios terorizuojama, visi kupini baimės.

¹¹³ Lenkų Bažnyčia

Vienas ortodoksas, per keliolika metų gyvenęs be santuokos su katalike, sutiko religiškai sutvarkyti savo šeimos ryšius. Santuokos sakramentą suteikiau jiems namuose. Galvoju, kad tuo nenusikaltau Katalikų Bažnyčios nuostatams. Vaisių metu pasakiau ortodoksams ir katalikams: reikia visiems dėti didžiausias pastangas, kad tarp abiejų religijų pagaliau įvyktų taika ir broliška vienybė. Susirinkusieji nuoširdžiai pritarė ir visų dalyvių tarpe skleidėsi jauki krikščioniška šiluma. Prieš man išvykstant, pačių dalyvių iniciatyva, vargšų šalpai buvo surinkta 450 markių. Iš tenai skubėjau į karo ligoninę guosti sužeistus karius.

Šaltą ankstyvą rytą nuklampoju į geležinkelio stotį – vykstu į Smolevičius, pas lietuvių karius. Vagonai pasitaikė nešildomi, per visą kelionę teko tarškinti dantimis – pasitaikė stipriai šaltoka diena. Keleiviai – vokiečių kariai – pašiurpę ir nešnekūs. Jie atrodė prikimšti karo nepasisėkimų.

Smolevičiuose manęs jau laukė vyrai su plačiomis rogėmis. Greitai švilpėme sniego sidabru dulkančiais laukais. Jų laikina koplyčia buvo skurdi ir taip pat labai šalta. Lietuvių karių ir civilių apylinkės gyventojų prisirinko sausakimšai. Pora valandų klausiau išpažinčių. Kadangi gudų katalikų buvo dauguma, o lietuviai beveik visi supranta gudiškai, gi, gudai nesupranta lietuviškai, todėl pamokslą sakiau gudų kalba. Pakrikštijau 17 vaikučių. Visoje apylinkėje siaučia žiaurus vargas ir skurdas – labai daug prigabenta pabėgėlių iš fronto zonos. Jie gyvena pasibaisėtinoje sąlygoje: vaikučių mirtingumas – plaukus šiaušiantis. Laidotuvės, jų pastogės – kasdieninis reiškinys. Gudų Savitarpinė Pagalba – bejėgė sušvelninti skurdą ir trūkumus. Pamaldų metu ir už krikštus sudėtas aukas (pridurdamas savo) visus palikau išdalinti vietos vargšams.

Visiems perdaviau Kalėdų Švenčių linkėjimus ir Šventojo Tėvo palaiminimą, kurį jis siunčia visiems pasaulio tikintiesiems.

Pavakare – vėl į geležinkelio stotį. Gausi minia širdingai išlydėjo. Visi labai prašė ilgai nedelsti su sekančiu apsilankymu.

Važiuoju prekinių vagonų traukiniu. Viduryje stovi anglimis kūrenama krosnis, o kariai gulinėja pasieniais ant vagono grindų. Vokiečių mėgiamos švaros čia nėra nei žymės. Karių veidai apžėlę ir išblyškę. Marškiniai nešvarūs, milinės purvinos, dažnas per visą laiką kasinėjasi. Man atrodo, kad neišvengiamai iš jų gausiu „porciją“ gyvių. Išsikalbėjau su vienu: pasisakė esąs katalikas iš Koelno. Kai sužinojo, kad buvau Smolevičiuose teikti katalikams dvasinius patarnavimus, labai rimtai pasakė, kad ir tas gyviems žmonėms būtinai reikalinga. Kiti galvas palenkdami jam pritarė. Kai kurie buvo vyresnio amžiaus, kiti – jaunuoliai. Visi – priešlėktuvininkai, frontų kautynėse prieš laiką pasenę. Vėlai

vakare pasiekėme Minską, bet įvažiavimas į stotį užtruko bent 3 valandas ir labai nusibodo, kol pagaliau pasiekiau namus.

Anksti rytą buvau laukiamas Geležinkelių ligoninėje. Tolokai, apie 4 km nuo Parapijos namų. Gausus būrys lenkų geležinkelių atliko išpažintį ir priėmė Švenčiausią Sakramentą. Pavakare lankiau mieste išsklaidytus ligonius. Viena senelė buvo tik pusiau sąmoninga – jai suteikiau sąlyginį išrišimą. Kadangi dar pajėgė gerti vandenį, tai ir Švenčiausią Sakramentą jai įdaviau su vandeniu. Suspėjau aplankyti visus ligonius ir grįžau gerokai nuvargęs, bet patenkintas dėkojau Dievui, kad diena buvo derlinga Jo šventoje tarnyboje.

Dažnai surenku ir parsivedu mieste prie griuvusių sėdinėjančius susitraukusius paauglius berniukus, kurie bažnyčioje šiek tiek paklūpo, juos truputį sušelpiu, bet... mokintis tikėjimo jie nerodo jokio noro. Žinoma, visada juos pavalgydinu, bet jų galvojimas, sunkių vargų prislopintos, jų mintys pakrikusios.

– Pasigailėk jų, o Viešpatie!

Šiandien baigiau lankyti ligonius tolimesnėse Minsko apylinkėse. Išvaikščiojau keliolika kilometrų ir pasijutau stipriai nuvargęs. Galvoju: nejaugi taip greitai nusenau, kad po ilgesnio bėgiojimo, ne tik širdis, bet ir kojos pradeda sunkiau tarnauti. Ypatingai nemėgstu slidinėti per apšalą, kokį šiandien visą laiką turėjau. Esu patenkintas nuovargiu, kurį aukoju Viešpačiui už mano ir kitų tautiečių nuodėmes, kad bent kiek drąsesnis jausčiausi, kada teks stoti prieš Amžinojo Teismo. Tas kiekvienu momentu gali atsitikti, kai reikės pateikti visų žemėje atliktų darbų apyskaitą.

Džiaugiuosi, kad gausus tikinčiųjų būrys vėl pradėjo bažnyčioje trijų dienų Švenčiausiojo Sakramento adoraciją¹¹⁴, už visas patirtas dieviškas malones, prašant globos ir palaimos ateičiai. Čia adoracija trunka ištisai — dieną ir naktį. Abejoju, ar Lietuvoje daug tokių pasišventėlių besurastume.

Turėjau visą būrį svečių iš XV-to bataliono – ryšių karininkas kpt. Jankevičius (manau, kad kilme lenkas. Jis ir pats to nepaneigė), leit. Banaitis, kpt. Matulis, vokiečių bataliono sekretorius ir vienas vokiečių kapitonas, kuris tuojau pasigyrė dėjęs daug pastangų, kad gestapas manęs neištremtų iš Minsko. Nors jo niekada asmeniškai nebuvau matęs, bet šita pergalė prieš nacių saugumiečius dabar jis nuoširdžiai didžiavosi. Pasisakė esąs uoliai tikintis katalikas. Jis, giliai išgyvendamas, įdomiai pasakojo kokių baisenybių

¹¹⁴ Garbinimas

patyręs Hamburge, vienos bažnyčios bokšte, stebėdamas anglų bombonešių puolimą – skaudžiausią visoje karo eigoje.

Gudijos aukšti pareigūnai man užtikrino, kad jau greitai bus gautas leidimas Minske dirbuotis kunigui Šutovičiui. Jie tikino, kad po vieno kito mėnesio turėsiu darbštų padėjėjų, talkininką ir pavaduotoją. Bet taip pat jie užtikrino, kad dedamos pastangos dėl mano nuolatinio pasilikimo Gudijos katalikų tarpe. Dėl kun. Ad. Stankovičiaus¹¹⁵ visi vienos nuomonės:

– Tai diplomatas sutanoje, – pareiškė vienas įžymus gudų veikėjas. – Jis kunigo drabužiu pridengia savo politinę veiklą.

Nepažįstu kunigo Stankovičiaus ir nežinau, kiek tame apibrėžime yra tiesos, bet šį kunigą jie norėtų turėti Minske, kaip vyriausią Katalikų Bažnyčios administratorių Gudijoje. Galvoju, kad su Vilniaus Arkivyskupija dėl to nesunkiai susitars.

Džiaugiuosi, kad šįmet žiema labai lengva, palyginant su praeitų metų. Tai didelė Dievo malonė, nes vargšai fronto pabėgėliai visi kaip lapai iškristų.

Nesibaigiamai gausėja senųjų Gudijos gyventojų (lietuvių) pastangos sugrįžti į tėvynę. Vokiečiai sąmoningai jiems sunkina ir kliudo jų repatrijavimui. Aš dėl jų esu labai susirūpinęs ir tiesiog nebežinau, ką turiu daryti? Ar gi jie neturi teisės sugrįžti į savo kraštą, nežiūrint to, kad daugumos jaunimas nemoka nei žodžio lietuviškai. Tai jokia bėda – Lietuvoje išmoks. Man sunku suprasti vokiečių pareigūnus – visaip išsisukinėja, o patys gudai tuo klausimu – bejėgiai. Lietuvoje mes pakankamai turime vietos, duonos ir darbo savo grįžtantiems broliams, tik sunkiai randu galimybę juos tenai pergabenti. Aiškiai matau, kad čia pasilikdami savo jaunąja karta gana greitai visi pavirstų gudais.

Naujųjų Metų dieną visame Minske drieskėjo patrankų ir kitų pabūklų šūviai. Raketomis ir šviečiančiomis kulkomis švytėjo visas dangus. Manau, kad tai joks karo požymis, bet vokiškas įprotis šitaip sutikti Naujuosius Metus.

Per pamaldas Raudonoje bažnyčioje dalyvavo Minsko apylinkių lietuviai kariai iš artimesnių batalionų. Po pamaldų turėjau nemažą krikštų. Sumos metu pasakiau ilgą pamokslą apie Naujųjų Metų reikšmę ir žmogaus kataliko pareigas siekiant kilnesnio ir tobulesnio gyvenimo. Tik šį kartą nedaugelis priėjo išpažinties.

Pavakare nuvykau į 15-tą batalioną, kur radau ir kitų artimesnių Batalionų vadus. Buvo linksmesnių ir labai pesimistiškų prakalbų. Pradėdami Naujus 1944 Metus visi bauginomės dėl rūškanai migloto tėvynės likimo.

¹¹⁵ Adam Stankiewicz ?

Katedroje, sumos metu, žmonės nebesutilpo. Pamokslo vietoje ilgai kalbėjau dėl pagalbos savo artimui. Pabrėžiau kiekvieno kataliko pareigą įsisąmoninti, kas šiuo metu mums yra svarbiausia: neužmiršti ir neapleisti savo artimo, kuris dėl karo priežasčių patiria dar iki šiol nematyto skurdo ir vargo. Visi kenčiame didelius trūkumus, bet ir sunkiausias vargas ir nelaimės lengviau pakeliamos, kada kiekvienas dalinamės turimu kąsniu su savo artimu. Tas yra maloniausia auka Viešpačiui, išplaukianti iš kiekvieno tikro nuoširdaus kataliko.

Į mano raginimus žmonės giliai ir jautriai reagavo. Aš didžiuojuosi gudų katalikų palankiu atgarsiu, nes per paskutinius šešis mėnesius Parapijos Komitetui įteikta ir sunkiai vargstantiems išdalinta 30.000 markių, dideli kiekiai drabužių ir maisto produktų. Visi kentėjo, visi jautė trūkumus namuose, bet vis tiek dalinosi kąsniu su nelaimingesniais už save. Tegul Gerasis Dievas jiems gausiai atlygina.

Pakartotinai mane aplankė Minske gyvenanti Čepinskų šeima ir labai prašė surasti paauglę mergaitę katalikų kilmės, kurią jie norėtų įdukrinti.

Minske vis labiau plinta šiltinė. Keletas šiandien lankytų ligonių — šiltinės aukos. Viena senutė ligonė liūdnai pasakojo, kad jos vienintelis sūnus, sargybų kareivis, taip pat su šiltine gulys ligoninėje. Jos kaimynė teiravosi, kas jai daryti? 1923 metais Ašmenoje ji palikusi savo vyrą ir dabar, po 21 metų laiko, patyrusi, kad jis dar gyvas, o ji gyvenanti su kitu. Labai apgailestauja savo klaidą, bet negalinti eiti išpažinties ir nežinanti, kaip galėtų sutvarkyti savo gyvenimą, kad išliptų iš nuodėmių pelkės? Patariau, kas jai darytina, kad galėtų susitaikyti su Dievu.

Iš Kauno pasiekė žinia, kad visi lietuvių sargybų batalionai bus perkeliami į Lietuvą, nes Gudijai po poros ar trijų mėnesių bus suteikta nepriklausomybė. Lietuvoje mėginama atkurti sava kariuomenė. Vokiečiai labai nenoromis tam pritaria...

Gausiam būriui Gudijos lietuvių pavyko išvykti į Lietuvą. Tuo labai džiaugiausi.

Į Parapijos namus atėjo jaunas šviesiaplaukis žmogus ir tuojau man pasakė, kad esąs slaptoje vokiečių tarnyboje. Buvęs apmokytas radisto profesijai ir pasiūstas šnipinėjimui į rusų užfrontę šnipinėjimo tarnyboje. Tas darbas jam labai įgrišęs. Labai apsileidęs religinėje praktikoje, net neatsimena, kada buvęs išpažinties. Dabar jis vokiečių yra siunčiamas į Rygą. Ilgai jį įkalbinėjau, kad susimąstytų, paskubėtų susitaikyti su Dievu, mestų savo negarbingas pareigas ir iš Rygos mėgintų pasiekti Lietuvą. Išeidamas net apsiašarojo, siekė rankos bučiuoti, sakėsi esąs labai dėkingas, kad sustiprinau jo dvasią.

Viešpatie, nuskaidrink ir apšviesk tamsoje klaidžiojančių takus.

Retkarčiais mane aplanko Minsko gudų teatro direktorius Šukelaic, praktikuojantis katalikas. Pasikalbėjimuose iškelia įdomių reiškinių: vis gausėjantis ortodoksų skaičius lankosi katalikiškose pamaldose, nes jie labiau mėgsta katalikų bažnyčias, negu cerkves.

Raginu ir įtikinėju jį, kad kaip gudas ir uolus katalikas dėtų pastangas ir įtaigotų įžymesnius gudų veikėjus, kuo daugiau glaudinti ryšius su nuoširdžiai tikinčiais ortodoksais. Man atrodo, kad nežiūrint kai kurių popų fanatiškai aršaus nusistatymo prieš katalikus, visgi būtų įmanomas broliškas katalikų ir ortodoksų suartėjimas ir bendradarbiavimas. Aišku, kad ne visi popai tam pritars, bet esu įsitikinęs, kad Katalikų Bažnyčia tokiame abiejų tikėjimų suartėjimui nebus priešinga.

Ligoninėje radau vieną kitą jau mirties pavojuje. Pastebėjau, kad vienas 15-kos metų berniukas labai atidžiai sekė mano pašnekesius su kitais ligoniais. Paklausiau, ar jis katalikas? Atsakė galvos palingavimu. Tada jo paklausiau, ar jau buvęs išpažinties? Atsakė, kad pernai yra vieną kartą buvęs ir kai tik pasveiks, vėl eis į bažnyčią. Man išeinant, sustabdė to berniuko motina, kuri pasisakė esanti labai nustebinta dėl savo sūnaus elgesio – visa jų šeima yra uolūs ortodoksai. Negalinti suprasti, kodėl šis jos sūnelis jokių būdu nesutiko ortodoksiškai mokintis poterių?

Atėjo jauni žmonės informuotis dėl vedybų. Jis – ukrainietis ortodoksas, ji – uoli katalikė. Išsikalbėjome. Jaunasis vyras mielai pritarė mokintis katalikiškai melstis, tuoktis bažnyčioje ir priimti katalikų tikėjimą.

Minsko apylinkėse įkurdintų atbėgėlių šeimose vėl pradėjo siausti šiltinė. Gudų sveikatos įstaigos deda pastangas, kad epidemija neišsiplėstų.

Gudų administracija galvoja greitu laiku įsteigti atskirą Katalikų Tarnybos įstaigą, kuri rūpintųsi kunigų atsikvietimu, jų paskirstymu ir Pirmosios dvasinės seminarijos įsteigimu. Gudijos katalikų reikalams tvarkyti nutarta kviesti iš Vilniaus kunigą Adomą Stankovičių. Dabar Gudijos politiniai veikėjai ruošia memorandumą katalikų tarnybos reikalui. Man paskaitė kai kurias to rašto ištraukas. Jame labai išgiriama katalikybė ir katalikų dvasinio aptarnavimo reikalai Gudijos krašto apimtimi. Rašte pabrėžiama, kad Gudijos katalikai yra didesni savo krašto patriotai ir uolesni kovotojai prieš bedieviškąjį komunizmą. Toliau, tame pačiame memorandume siūloma Generalkomisarui griežtai apriboti lenkų įtaką Gudijoje. Pageidaujant slopinti lenkų užmačius, reikia Gudijos katalikams suteikti lygias teises su ortodoksais.

Vienas nemalonus punktas (pareikalavimu „iš aukščiau“) buvo įrašytas memorandume:

„Visi jėzuitai turi būti iškraustyti iš Gudijos ir visokia jų veikla griežtai uždrausta ...“

Tas punktas mane nustebino ir privertė susimąstyti.

Ortodoksų popai savo žinion perėmė vaikų prieglaudą ir jose aktyviai dėsto religinį švietimą. Savitarpinės pagalbos ir globos pirmininkas Sobolevskis, tai patyręs labai nustebo:

– Visoje Gudijoje yra griežtai uždraustas religinis švietimas mokyklose ir kitokiose įstaigose. Tas yra leistina daryti tik bažnyčiose, lygiai kaip ir Vokietijoje. Laisvai dėstomos religijos jokiose švietimo institucijose vokiečiai niekada neeis. Tuo reikalu gudai jau buvo perspėti dar prieš nepriklausomybės pažadus.

Radoje (Gudijos parlamente) didelis judėjimas: vokiečiai jau pradėjo perdavinėti jiems daugelį įstaigų. Sobolevskis staiga tapo labai įžymus veikėjas – išrinktas Gudijos Aukščiausios Tarybos pirmininko pavaduotoju. Jam pavestas tvarkyti lenkų sektorius.

Apsaugok, Viešpatie! Visi žinome, kaip žiauriai ir pasibaisėtinai jis vykdė gudinimo akciją Lydoje. Gali ir dabar pralieti labai daug nekalto kraujo.

Trijų Karalių šventę pravedžiau trijose bažnyčiose. Pamoksluose paskleidžiau mintį: naujųjų laikų išminčiai (mokslininkai) garbina Kristų. Pamokslų metu iš sakyklos žmonėms rodžiau mokslininkų paveikslus, juos plačiai aptardamas.

Lankiau artimesnių batalionų karius. Užtrukau iki vėlios nakties. Atgal išėjau pėsčias, karių palydimas. Naktis šalta ir pūtė labai aštrus vėjas: dangus maišėsi su žeme, sniego pusynai kilnojosi iš vienos vietos į kitą. Keletą kartų giliai nuklumpome į baltų plunksnų kauburius. Nežiūrint nuovargio, man toks audringas oras patiko – priminė mano ilgais metais trunkantį audringą gyvenimą.

Ilgai puoselėjau mintį ir ją tikėjau, kad bus lengva įgyvendinti vienybę tarp Gudijos katalikų ir ortodoksų. Ir dabar jų aukščiausios politinės įstaigos man visiškai uždraudė tą klausimą liesti. Jie tvirtino, kad tas draudimas yra „tik laikinas“.

Nežinau, ką jie galvoja? Man aiškino, kad dar labai daug popų yra senų įsitikinimų, jie griežčiausiai priešingi ir labai kiršina tautą. Žmonių atmintyje dar yra įsiėdęs „unijos su lenkais" prisiminimas. Esą net Šv. Juozapo Kuncevičiaus vardo žmonėms negalima minėti – atvers galias praeities žaizdas. Visokios „unijos" pastangos skaldys ir kiršins žmones, nustatant vienus prieš kitus. Galvojama, kad Juozapas (Jonas?) Kuncevičius per daug kietomis priemonėmis skleidė mintis ir protegavo katalikybę.

Atsakiau, kad jų manymas yra klaidingas: caro pataikūnai neteisingai niekino ir skleidė piktus gandus apie šį kilnų ir šventą kankinį – Gudijos apaštalą. Gudų Tarybos ponai tylėjo, bet atsisveikindami pageidavo (bent kol kas) šių opių klausimų neliesti. Nors jau šimtmečiai slegia praeities įvykius, žmonėse jie tebegyvi. Taip pat ir Naujojo

kalendoriaus įvedimas Gudijoje dar neįmanomas – popai prieštarau ir kiršins žmones. Rumunijoje buvo mėginta įvesti Naująjį kalendorių – visa tauta pasišiausė, nepasisekė.

Gal žiemos oro įtakoje labai pagausėjo ligonių. Dažną dieną jų visą būrį tenka aplankyti. Šiandien aplankiau vieną labai silpną senelę, kurios kambarėlyje gulėjo dar dvi jaunos mergytės. Mano buvimo metu jos abi graudžiai dejavo. Sako, kad sugriebusios šiltinę, kuri aštriau reiškiasi varguomenės lūšnelėse. Kitoje šeimoje – pati šeimininkė buvo apgailėtina ligonė: sekmadienį skubėdama į bažnyčią, norėjusi patrumpinti kelionę ir einant per geležinkelio bėgius traukinys sulaužė kojas. Ji nesiskundė, kantriai ir kilniai pakėlė savo skausmus ir man reiškiant užuojautą ji ramiai pasakė:

– Jėzus Kristus turėjo žaizdas visame kūne ir kentėjo už mūsų nuodėmes.

Su gilia pagarba stebėjau šią menką ir silpną moterį, didvyriškai su Dievo meile priimančią kančias ir skausmus. Tikrai jaudinantis jos nusilenkimas Viešpaties valiai. Būtinai sekmadienio pamoksle tai paminėsiu tikinčiųjų dvasiai stiprinti.

Vakar karo kalėjime lankiau karius kalinius ir kiek pajėgdamas stiprinau jų viltį išeiti į laisvę. Užsukau pas leit. Plungę, kuris laikomas vienutėje: jaučiasi prislėgtas tarp keturių sienų spengiančios tylos. Nunešiau jam laikraščią ir knygelių, kad išblaškytų liūdnas mintis. Jam labai sunku apsiprasti su nuolatine sunkia tyla ir vienuma.

Aplankiau pustamsę lietuvių mirtininkų kamerą. Tenai dar liūdniau, tiesiog plaukus šiaušianti nuotaika. Nors mirties sprendimas jiems jau paskelbtas, bet vis dar tikisi pasigailėjimo, nes abudu padavė malonės prašymus. Stanionis turi daugiau vilties, kad jo bus pasigailėta. Šiandien buvo sušaudytas dar vienas vokiečių karininkas, kuris mėgino pereiti pas bolševikus – pasigailėjimo nebuvo.

Karo ligoninėje turiu tik keturis sunkiau sergančius lietuvius. Vienam reikėjo daryti kraujo perpylimą, kitaip būtų miręs. Kraujo jam davė silpnu atrodantis vokiečių žandaras. Lietuvio kario gyvybė buvo išgelbėta. Padėkojau ir pagyriau toje pat palatoje (jau sveikstantį) vokiečių. Jis tik sumurmėjo, kad visi esame žmonės – vieni kitiems turime padėti. Nesupratau, kodėl būdamas toks humaniškas pateko į žiauriai antihumaniškas žandaro pareigas.

Šalia jo gulintis vokiečių geležinkelietis manęs paklausė, ar aš esu katalikų kunigas? Pasisakė, kad buvo sužeistas į koją, kuri po operacijos gerokai sutrumpėjo. Ta nelaimė jį išstikusi prie Orša-Vitebskas geležinkelio, tenai dabar vokiečių-rusų frontas.

Sugrįžęs radau keletą lietuvių karių, kurie pasakojo gavę žinių iš Lietuvos, kad tenai su mūsų Savivaldos veiksniais jau susitarta dėl labai plačios apimties lietuvių mobilizacijos į pagalbinius kariuomenės vienetus, kuriuos vokiečiai panaudos, kur jie norės.

– Apsaugok, Viešpatie! – sudrebėjau.

Antrąjį sekmadienio pamokslą sakiau dar daugiau išplėsdamas temą „Religija ir mokslininkai“. Manau, kad žmonės šią mintį galėjo lengvai suprasti, kalbėjau apie mokslo žmonių gyvenimą ir jų gilų religingumą.

Mūsų kariai, o dar daugiau karininkai, nusiskundžia, kas su jais atsitiktų vokiečiams laimėjus karą? Jie įsitikinę, kad visi lietuviai taptume beteisiais vokiečių vergais. Pažadai – tuščias propagandos mostas. Žinau, kad ir mes nesame šventuoliai: dažnai nerangūs, apsileidę, o blogiausia – to nelaimingo alkoholio svaigalų mėgėjai. Per girtuokliavimo kaltę labai daug lietuvių netenka ne tik garbės, bet ir gyvybės.

XXIX

Nuotaikos Vilniuje, gudų politikai...

Vakare išvykau į Vilnių. Mėnulis aiškiai švietė ir pro vagono langus galėjau stebėti plačiai sniegu apverstas sidabru žėrinčias apylinkes. Geležinkelio sargybų postuose, tylūs sargybiniai baltose tunikose atrodė, kaip suledėjusios statulos, ar sniego seniai besmegeniai.

Prie Krasnoje turėjome ilgai stovėti, nes prieš mus važiuojęs traukinys užlėkė ant nedidelės minos, todėl susigaišiname keletą valandų.

Buvo tamsoka, kai pasiekiau Vilnių. Žmonių vos vienas kitas šen ten skubėjo: tylūs, įtraukę galvas į apykakles. Man vykstant į Antakalnį, pasivijo rogėse apyjaunis žmogelis, kuris mane gerą galą pavėžino. Jo arkliukas silpnai traukė, nes gatvėse sniego buvo mažoka. Pasisakė esąs gudas, karo pabėgėlis nuo Vitebsko. Frontui artėjant vokiečiai juos suspėjo iškraustyti. Pasiliko tik tie, kuriems pavyko pasislėpti. Visiems jau įgrišęs karas, visi laukia jo vienokio ar kitokio galo.

Nuskubėjau į Aušros Vartus, pas Švenčiausiąją Dievo Motiną. Suklupęs sniege atsiprašinėju už mano silpnumą šventose pareigose. Maldavau per Jos malonę ir užtarimą, Dievo pasigailėjimo man, silpnam ir menkam Jo tvariniui. Maldavau atleisti, kad esu nepajėgus pasiekti didesnio tobulumo, nepajėgus dar daugiau sielų atkviesti prie Viešpaties. Tuo būdu aš skaudžiai nusikalstu man pavestai šventai misijai.

Stebėjau, kad šventas Mišias atnašavo aklas kunigas, bet taip šventai susikaupęs, kad aš nejučiomis pagalvojau: jis matys Dievą.

Aplankiau vilniečius mano pažįstamus. Visų vienas rūpestis: nesulaikomas bolševikų artėjimas, kurie jau įsiveržė į buvusią Lenkijos teritoriją.

Pažįstamas lietuvių kariškis mane pakvietė į vieną susirinkimą šalia Vilniaus Katedros. Radau nemaža jaunų žmonių. Nesupratau, koks susirinkimo tikslas? Mane labai nustebino jų keistos išvados:

– ... ir jeigu bolševikai vėl ateis į Lietuvą – neverta priešintis. Neapsimoka. Tai pareikalautų daug kruvinų aukų ir vis tiek neapsiginsime. Lietuviams geriau mėginti su jais taikingai susitarti.

Nusigandau. Taip kalbėjo žmogus inteligentas. Jis išvedžiojo, kad mums reikėjo priešintis 1940 metais, kada turėjome savo kariuomenę. Gal ir tada bolševikai būtų mus sutrynę, bet gyvybių aukų nebūtų buvę daugiau, negu jau turime. O sutikti su vokiečių užmačiomis dėl lietuvių kariuomenės atsteigimo – tolygi savižudybė. Politiškai vokiečiai mums nieko negarantuoja, net ir nežada, jiems tereikia tik lietuvių karių kraujo.

Aplankiau Vilniaus viceburmistą Paškevičių. Ir tenai buvo plačiai komentuojama Pirmosios lietuvių tautinės divizijos atsteigimo klausimas. Manoma, kad ji vis dėlto bus įsteigta. Vokiečių pateiktos sąlygos mums yra nepriimtinos. Reikalauja, kad Lietuvių divizijos vadas būtų vokietis ir visi ryšio karininkai — vokiečiai (taip yra sargybų batalionuose). Tačiau dauguma lietuvių inteligentijos galvoja, kad vienokiu ar kitokiu būdu mums vis tiek reikia organizuoti lietuviškus ginkluotus karinius dalinius. Jokio vieningo sutarimo lietuvių politikų tarpe nėra. Pogrindžio sąjūdžių dauguma yra tam priešingai nusistatę. Jie nenori žinoti jokių karinių junginių, jokių organizuotų pajėgų, bendraujančių su vokiečiais – krašto okupantais. Nėra jokio efektyvaus, visus vienijančio, jungiančio vyriausio organo. Yra keletas sąjūdžių, kurie visi skelbiasi „vyriausiais“ ir kalba „visos tautos“ vardu. Tikrumoje, tauta dezorientuota, pakrikusi. Kiekvienas vadovaujasi savo išmone. Po ilgos serijos nusivylimų tauta nebetiki jokiais vadais ir jokiais „vyriausiais“.

Plačiai kalbama apie kokią tai jau prieš metus laiko susiorganizavusį „Vyriausią Komitetą“, sudarytą iš senų, nusigyvenusių ir autoritetą praradusių politikų, kurių visas „idealizmas“ – savo partijos dominavimas. Turėjome kelerių metų pamoką – pramiegojome. Tolygiai pramiegojom užgriuvusį karą su dviem žiauriomis okupacijomis. Kadaise turėjome „Vyriausią Krašto Gynimo Tarybą“, kuri net vieno piršto niekada nepajudino. O dabar ir vėl, kelis metus ramiai pramiegoję, šokdami lenciūgėlį sutiksime bolševikinio siaubo sugrįžimą. Partijų vadai, turbūt net ir kapuose gulėdami vis dar kovos dėl pirmenybių, įrodinėdami, kad tik jie turi aukščiausią teisę vadovauti tautai.

Išėjau apstulbęs ir skaudžiai nusivylęs mūsų politikais. Viešpatie, suteik jiems nors trupinėlį proto. Būtų labai gražu, kad jie bent trumpam laikui pamirštų partinį skaičiavimą, pradėtų (bent laikinai) galvoti apie savo tautos likimą ir jos ateitį.

Jau net Vilniuje gausėja nusikaltimai ir žmogžudystės. Tas atsitinka, dažniausiai, girtuokliaujant, smunkant moraliai. Daug žmonių žūsta, ko tikrai galėtų lengvai išvengti.

Jokių ateities planų ir jokių perspektyvų nepatyrčiau viešėdamas Vilniuje.

Dar suspėjau aplankyti šviesų ir taurų lietuvių Vilniaus gaisrininkų viršininką Šimkų. Pas jį radau Varnių kleboną kunigą Budzeiką, kuriam daug persekiojimo vargų teko pakelti lenkų valdymo laikais. Labai skaudžių prisiminimų turi Palesos parapijiečiai. Aš džiaugiuosi ir didžiuojuosi, kad mes turime švento pavyzdžio patriotų kunigų, kurie savo kunigiškoje tarnyboje, niekur nepamiršta gilaus patriotizmo.

Kupinas linksmų ir liūdnyų įspūdžių laimingai pasiekiau Minską, kuris toks pat, kokį palikau prieš pora dienų: gatvės pilnos kareivių, tankai šliaužia, drebina dar išlikusius namus ir neapmatomus griuvėsius.

Parapijos namuose radau manęs belaukiantį leit. Bukšnį, atvykusį iš Duhovos. Mėgino juokauti, bet iš jo neramaus veido greitai supratau, kad nelinksmas naujienas man atnešė.

Pirmiausia nupasakojo, kad gestapo agentai kvočia lietuvių karius dėl mano politinės veiklos Gudijoje. Bataliono Štabe prasitarė, kad kapelionas būsiąs ištremtas iš Gudijos. Tai esą jau nuspręsta.

Po ilgos nejaukios tylos į žemę žiūrėdamas tyliai pasakė, kad rytoj bus įvykdyta mirties bausmė dviem lietuvių kareivėliams, kurie nebuvo jokie rimti nusikaltėliai ir buvo laukiama jų pasigailėjimo...

Man pavėluotai pranešė, kad į ligoninę atvežtas sunkiai sužeistas mūsų karys iš XV-to bataliono. Nors labai skubėjau, neradau jo gyvo: šūvis į vidurius buvo mirtinas.

Man besiaiškinant dėl jo laidotuvių staiga pranešė, kad vakar mirė dar vienas lietuvis, šiltine.

Per vieną dieną Minske netekome keturių mano tautiečių. Amžiną atilsį suteik jiems, Viešpatie.

Nemoku, nesugebu net užrašinėti viso to, ką per vieną, vienintelę dieną išgyvenau, kiek prikentėjo mano opi prigimtis ir pavargusi širdis.

Sekmadienį, tuojau po pamaldų, pirmą kartą gudų kalboje buvo suvaidintas „Betliejus“ (Betleika). Žmonių prisigrūdė pilnutėlė Parapijos salė. Vaidintojai geri ir tinkamai prisirengę. Vienas kitas menkas nesklandumas – su laiku išsilygins.

Nesibaigia rūpesčiai, gausėja būriai lietuvių visaip besistengiančių iškeliauti iš Gudijos į savo tėvų kraštą. Jų dauguma yra gimę Gudijoje. Jaunesnieji retas silpnai besupranta lietuviškai. Labai liūdna man čia pasižymėti, kad dauguma jų religijai gal būt nebeprikeliamai mirę. Nesistebėtina, religingi žmonės ilgais metais čia buvo laikomi bolševikinės santvarkos priešais. Gi, žmonėms reikėjo gyventi, reikėjo pelnytis duonos kąsnį – nedaug drąsuolių pajėgė demonstruoti religines nuotaikas. Dauguma be jokios blogos valios nutolo nuo Dievo. Kas pajėgs juos šiandien susigrąžinti prie tikėjimo? Aš juos nei smerkiu, nei kaltinu, tiktai kiek bepajėgdamas visais reikalais jiems padedu. Vieno tik juos prašau, kad prieš išvykdami į Lietuvą religiškai susitvarkytų santuokos sakramentą. Priešingu atveju, jiems ir Lietuvoje tektų patirti nemaža nemalonumų, būtų akivaizdžiai griauamos mūsų krašto šventos religinės tradicijos. Toks atšakus tautinis elementas, bent Lietuvos kaime sunkiai bepritaipytų. Galvoju, kad religiškai sutvarkę savo šeimyninį gyvenimą, ilgainiui, jie bent per savo priaugančią kartą, palengva sugrįžtų prie prarasto tikėjimo...

Belankydamas ligonius tolokai už Zlotagorkos, pamačiau rusų karius kertančius kapinių medžius. Vieną jų paėmęs nusigabenau į Miesto savivaldybę išsiaiškinimui. Pasirodo – trūkumas kuro – jiems leista išsikirsti sausus kapinių medžius, bet jie rėžia visus, iš eilės.

Burmistras tuojau pasirūpino tą nemalonų klausimą sutvarkyti.

Vėl skaudus spyglys: vakar iš kalėjimo pabėgo du lietuvių kariai. Jie buvo nuvesti darbams į mielių fabriką, iš tenai ir paspruko. Pernakvojo pas vieną civilį lietuvių.

Tas rytą atėjo pas mane klausti patarimo: ką su jais daryti? Kareiviai jam pasakojo, kad pabėgę nuo grėšiančios mirties: abudu sunkiai nusikaltę. Vienas kalintas už žmogžudystę, kitas turi tiesiog supurtančių nusikaltimų. Aš jau nežinau, kaip pasielgti? Jie praliejo nekalną kraują. Jeigu tokie sugrįš į Lietuvą, kas gali užtikrinti, kad jie ir savųjų tarpe nesiims išmėginto baisaus „amato“ – žudynių ir moterų išniekinimo? Mane supurtė šiurpas.

Nieko nepatariau tam žmogui ir su širdgėla atsisakiau painiotis į jų bėdą. Tegul patys riša savo likimą. Giliai susikrimtęs prieš Viešpaties altorių meldžiausi už nuklydėlius.

Bataliono karininkai manęs prašė pakviesti įžymesnius gudų administracijos pareigūnus ir atsilankyti štabe, kur neseniai atvykusi iš Vilniaus garsi tautinių šokių grupė.

Pakviečiau Sobolevskį ir kitus įžymesnius gudus. Nuvykome dvejomis rogėmis. Radome dviejuose kambariuose sustatytus improvizuotus stalus, kurie jau visi buvo apsėsti. Įsimaishėme ir mes tarp jų. Gėrimų ant stalų nesimatė, bet daugumos dalyvių veidai buvo stipriai „įkaitę“. Mūsų kareivėliai pasigardžiuodami traukė begėdiškai vulgarius kupletus.

Trumpai pabuvojęs, kartu su gudais grįžau į Minską. Išeinant, koridoriuje viena mergaitė verkė pametusi savo laikrodėlį. Atgal grįžau gerokai susigėdęs dėl mūsų karių elgesio prieš svečius gudus.

Sekantį rytą vėl turėjau skubėti pasirūpinti laidotuviemis: mirė du mūsų kariai: vienas ilgokai sirgęs, kitas nuo sunkių sužeidimų. Meldžiausi ir atnašavau šventas Mišias, pavesdamas jų sielas Viešpačiui.

Daugeliu atvejų Minsko katalikai man sako:

– Po karo, jeigu bus leistas laisvas plebiscitas, visi balsuosime už Lietuvą.

Man patinka, kad jie taip galvoja. Klausausi tylėdamas ir šypsaisi. Esu čia ne politinei propagandai – tik aptarnauti jų religinį dvasinį gyvenimą. Esu Viešpaties Dievo, ne tautos, tarnyboje. Ir – taškas.

Ukrainiečių karių salėje su dainomis ir šokiais pasirodė Vilniaus Priešgaisrinės apsaugos ansamblis. Silpnokas, bet atleistina, nes jie nebuvo šokio ar dainos profesionalai. Tik labai nesmagiai nuteikė jaunos lietuvaitės, kurios suklydo ir, šokiui suirus, scenoje karštai susibarė ir demonstravo ambicijas.

Aš nepasakyčiau, kad tai buvo lietuviškos kultūros žymė. Lietuviu žiūrovui teko rausti prieš svetimuosius. Gaila...

III-čioje ligoninėje, užkrečiamų ligų skyriuje, radau nemaža katalikų. Aprūpinau šešiolika ligonių sergančių šiltine. Esu girdėjęs, kad tokius ligonius yra pavojinga klausyti išpažinties, nes jie staigaus karščio apimti blaškosi ir gali apkrėsti savo ligą. Aš čia susidariau visai kitą įspūdį: ligoniai laikėsi ramiai ir atsargiai. Keletą sutaikiau su Viešpačiu ir tuberkuliozės skyriuje.

Viena apysenė žydė katalikė, vargšė labai prisibauginusi. Kupinomis baimės akimis sekė kiekvieną pasirodantį palatoje. Raminau ją kiek tik galėdamas ir meldžiau Viešpaties, kad jos pasigailėtų ir įkvėptų bent truputėlį drąsos ir pasitikėjimo. Jai vis atrodė, kad bus atpažinta ir vokiečių pagrobta. Išgijusi ji tūnodavo savo mažame kambarėlyje ir šventą Komuniją jai ten nunešdavau, nes ji niekur neiškeldavo kojos – baimė griovė ir naikino jos sveikatą. Gerosios moterys katalikės ją slėpė ir globojo, rizikuodamos savo gyvybėmis, kad nesužinotų vokiečiai.

Skubėdamas gatve pamačiau gudų policininką bedaužant vieną pilietį. Žmogelis išsprūdęs bėgo į mano pusę. Griežtai pastojau policininkui kelią. Buvau uniformuotas. Pažvelgęs į mano drabužius, sumišo.

– Kodėl tamsta kankinai tą žmogų? Ką jis padarė, tas nesvarbu, bet neturi būti daužomas.

– Jis – žydas ... – sumurmėjo policininkas.

– Žydas? Tai gal jis neturi sielos? Ar pats norėtum būti persekiojamas ir daužomas tik todėl, kad esi rusas? Turėtum gėdintis. Policininkas pradėjo teisintis, buvo suglumęs ir, kai jis pakėlęs galvą apsidairė, jo kalinys jau buvo dingęs.

Pažįstu rusų žmogų: geras prigimtimi, bet įvestas į blogą kelią tampa blogesnis už blogą.

Vakar man esant civilių kalėjime, iš koridoriaus girdėjau šauksmus ir vaitojimą. Vėliau iš vienos patalpos buvo išvestas apie 30 metų vyras, kančios iškreiptu veidu, bet inteligentiškos išvaizdos. Paskui jį išėjo įkaitęs latvis (jo kankintojas) su bizūnu rankoje. Sudrebėjau, nes šitą latvį jau buvau kur nors matęs, tik neprisimenu. Jo veido išraiška rodė, kad jis gali kankinti žmones dėl sadistinio pasitenkinimo. Yra žmonių, kurie kitų kančiose sau ieško malonumo. Šitame kalėjime buvo laikomas vienas lietuvis, kuris dirbo Torfcentralėje¹¹⁶. Gavęs laišką, kad motina sunkiai serganti, prašęs leisti ją aplankyti, neleido. Tada rizikavo bėgti. Buvo sugautas ir atsidūrė kalėjime.

Karo kalėjime naujų kalinių iš lietuvių tarpo neradau. Tenai laikomas dabar tik vienas mirtininkas Stankevičius surakintas pančiais ankštoje kameroje. Po dviejų lietuvių pabėgimo, dabar yra įsakyta visus, sunkiomis bausmėmis nubaustus, surakinti.

Stankevičius labai susikrimtęs ir nebepaguodžiamas. Sako, nuolatos sapnuoja mirtį, namiškius, savo nelinksmą vaikystę. Per sapną jis šaukia, verkia, kol išbunda baisioje tikrovėje, su pančių nuveržtomis rankomis, ankštoje vienutėje.

Aš ir majoras Leveckas buvome pakviesti į Gudijos Centrinės Tarybos posėdį, pas Tarybos pirmininką Ostrovskį. Gaila, bet susidariau įspūdį, kad jų tauta turi labai menkus vadus. Trūksta pasišventėlių.

Sobolevskis, lyg pajuokaudamas, ir tai jau ne pirmą kartą pastebėjo:

– Daug kas tikisi pagalbos iš dangaus, gi mes, gudai, dangų paliekame kitiems ir norime tik savo žemės.

Nenoromis tyliai pagalvojau:

¹¹⁶ Durpių ruošimo įmonė

„Dėl šitokio pasipūtimo, greičiausia, negausite nei vieno nei kito ...”

Rimtai abejoju, ar šie ponai be Dievo pagalbos pajėgs ir sugebės sukurti laisvą Gudiją? Raminuosi, kad tik mažuma Gudijos vadų šitaip galvoja. Užsimezgas kalbai apie būsimas Lietuvos-Gudijos sienas, Sobolevskis karštai pareiškė, kad visos tos sritys, kur atsiras virš 60% vietinių senų gyventojų vartojančių lietuvių kalbą, priskirtinos Lietuvai.

Pirmininkas Ostrovskis griežtai pareiškė, kad sienos turi būti išanksto tiksliai nubrėžtos ir, aišku, priskiriant Vilnių Gudijai. Žinoma, galima palikti žmonėms laisvą apsisprendimą repatriacijai, bet šitokios smulkmenos bus rišamos ateities perspektyvoje.

Traukiniu nubildėjau į Kodjanovą, kur turėjome gražias pamaldas ir ilgai bendravome su kariais, parodžiau jiems religinį filmą. Pavakare, pėsčias nuklampoju į netolimą (už 4 km) kaimą, kuriame buvo pas vietos ūkininkus išsklaidyti mūsų kariai. Tenai, Petkevičiuose, praleidau visą sekančią dieną.

Vyrai pasakojo, kad vokiečiai suėmė lietuvių puskarininkį, kuris gyveno su ruse ir jai perdavinėjo iš vokiečių gaunamus ginklus. Į tą „biznį“ buvo įtraukti dar du lietuvių kariai. Šiedu suspėjo pabėgti pas bolševikus. Pakliuvo tik puskarininkis, kuris prisipažino, kad ginklus keisdavęs į samagoną. Visi buvo iš Novinki lietuvių bataliono, labai mėgo girtuokliauti. Dauguma karių jais labai pasipiktinę: sako, jie išėjo kariauti už savo tėvynę, prieš komunizmą ir tapo išdavikais. Girtuoklis žmogus negali būti patikimas – pasitaikius progai tampa išdaviku, ar kitokiu nusikaltėliu.

Pamaldos lietuvių kariams Gudijoje

Išklausiau daugiau šimto išpažinčių, turėjau 16 krikštų ir sutuokiau Kojdan apylinkės viršaitį. Prieš sutuoktuves įvyko incidentas: jauna moteris užprotestavo, kad viršaitis neturi teisės vesti kitą, nes ji laukianti jo kūdikio. Tada pakviečiau jį, prašydamas paaiškinimo. Skundėjos akivaizdoje viršaitis griežtai paneigė, gi, skundėja susigėdinusį tylėjo ir nesigynė. Vėliau paaiškėjo, kad ji turėjusi vyrą, kuris ją palikęs. Skundas buvo prasimanytas.

Mano palydovas, judrus kareivėlis, suspėjo nubėgti prie Kojdanovo piliakalnio ir jį nufotografuoti. Sakoma, kad prie šio piliakalnio Lietuvos karalius Mindaugas supliekęs skaitlingą totorių kariuomenę. Net ir dabar vietos gyventojai jį vadina „Zamek tatarski“¹¹⁷.

Kartu su mielu leit. Brazdžioniu rogėmis pasiekėme Petkevičius ir su dešimties vyrų būriu leidomės į Iskrą. Oras blogas ir šiurpiai aštrus vėjas. Pakelyje radome kai kuriuos tiltus sudegintus. Pravažiavome pavojingus miškelius, bet išvengėme apšaudymo. Leitenantas rodinėjo kaimus ir aiškino:

– Va, į šituos kaimus kasnakt ateina partizanai.

Kaimai atrodė tylūs, lyg išmirę. Tik vienoje kitoje vietoje matėme moteris semiančias vandenį. Aišku, gausūs partizanų šnipai mus iš tolo stebėjo ir sekė. Važiavome gana greitai, bet kelionėje užtrukome apie tris valandas, nors Iskra turėjo būti „čia pat“.

Pagaliau pasiekėme apkasais ir medžių rastais sustiprintą Iskrą. Buvau apgyvendintas kartu su leit. Brazdžioniu viename namelyje, kuris kadaise buvo vasarnamis. Čia lietuvių kariai atrodė rūstūs, santūrūs vyrai. Vakare turėjome pamaldas, susikaupimo valandėlę ir litaniją į Švenčiausią Mergelę Mariją – meldėmės už mūsų tėvynę Lietuvą. Paskui dar pravedžiau ilgą religinę konferenciją, rodžiau paveikslus ir karštai kalbėjau apie Susitaikymo su Dievu sakramentą.

Dėkoju Viešpačiui – visi lietuviai kariai ir karininkai atliko išpažintį, priėmė šventą Komuniją. Iš vietinių žmonių nedaug teradau gyvų tikėjimui. Pakartotinai meldžiau karius neskandinti samagone jaunas ir brangias dienas, negriauti sveikatos ir nesuklupti moraliai. Lietuvio prigimčiai girtuokliavimas visai amžiais buvo svetimas. Ta „modernėjimo“ yda, ypačiai pavojinga kariams, kurie per girtuokliavimą nuslysta iki ginkluotų uniformuotų plėšikų. Baisių pavyzdžių turime. Visi juos gerai žinome. Todėl maldavau Dievo, kad mano žodžiai rastų jų širdyse tinkamą atgarsį.

Dvyliktą valandą visus nuoširdžiai atsisveikinau ir vėl – į Petkevičius. Vėl aštrus vėjas raižė veidus ir skverbėsi į visą kūną. Pravažiuojant vieną didelį kaimą, pastebėjome

¹¹⁷ Totorių pilis

gyvą judėjimą. Leitenantas pro žiūronus pamatė už namų besislepiančius ginkluotus vyrus. Neabejojom, kad tai buvo partizanai. Atrodė, jie mus nesirengė pulti, o mums taip pat nebuvo mažiausio noro juos kliudyti. Visai sušalę, beveik suledėję, pasiekėm Petkevičius. Radome būrį žmonių belaukiančių su mažais vaikučiais krikštui. Jų krikšto tėvais buvo vienas kitas ortodoksas – neprieštaravau. Labai svarbu, kad žmogus yra tikintis ir myli savo tikėjimą.

Neilgai sutrukę vėl rogėmis išspaudėme į Kojdanovą. Pakelėje, ištisais kilometrais telefono stulpai buvo nupjaustyti. Nežinia, ar ne sau jie daro didelę skriaudą?

Geležinkelio stotyje dar teko šalti pora valandų, kol atėjo traukinys ir laimingai pasiekiau Minską. Pašiurpęs ir sustiręs, dėkojau Dievui už pavykusią kelionę.

Sekmadienį turėjau gausų būrį jungtuvių – per 17-ka porų. Kai kurie jau pagyvenę žmonės. Talkos iš vokiečių kapelionų beveik nebesusilaukiau. Minske jau kasdien jų mažiau bepasirodo. Dauguma iškelti į Baltstogę, kiti – į fronto zoną. Kai kurie buvo įpratę sekmadieniais atnašauti rytines šventas Mišias, dabar jau nebeturiu ir šitokios talkos.

Grįždamas iš katedros sutikau pora gudų valdžios pareigūnų. Džiaugėsi, kad Minskas gerokai aprimo. Negirdėti nuolatinių sprogdinimų. Sako, vokiečiai iš Smolensko atsigabeno jiems tarnaujančią rusų SD policiją, kuri veikia NKVD metodais. Rusai per trumpą laiką išvalė Minską nuo sabotažo ir nuolatinių teroristų. Sako, kad vienas jų buvo išgarsėjęs Smolenske, kaip įžymus enkavedistas. Taip, jie turi daug prityrimo ir ištikimai tarnauja vokiečiams – kas jiems belieka?

Padėčiai aprimus Gudijos nepriklausomybės klausimas vėl pakibo ore. Vokiečiai stengiasi pamiršti ankstesnius pažadus, vėl tampa drąsesni, arogantiškesni ...

Nuvažiavau į Novinki, XII-to bataliono štabe dar vis nepamiršta vokiečių suimto puskarininkio, kuris perdavinėjo rusams ginklus ir šaudmenis. Minske jis porą metų gyveno su ruse, nors Lietuvoje paliko žmoną ir vaikus. Jo bendrininkai ginklų spekuliacijoje pabėgo pas bolševikus. Į tą pačią liūdną istoriją buvo įpintas dar vienas puskarininkis – 1919 metų savanoris Peičius; kada norėta jį areštuoti, tą nujausdamas, šautuvo šūviu save sužeidė ir po kelių valandų mirė. Paliko pora laiškų: viename kaltino žmoną, kad jį palikusi ir vaikus prieš tėvą nustačiusi. Visus prašo atleisti ir pats visiems atleidžia. Artimuosius ir priešus paveda Aukščiausiojo globai ir miršta apgailėdamas savo nelaimingą gyvenimą. Anksčiau jis buvęs aršus bedievis, bet pernai prie Cinkovičių, visiems kovos draugams žuvus, išliko net nesužeistas. Tada atsivertė, bet jau gyvenimas buvo nuslydęs kreivėmis.

Pasigailėk jo, Viešpatie.

Iš neseniai mano lankyto Sargybų kuopų Petkevičių apylinkėse, atvežė vieną sunkiai sužeistą karį. Nuskubėjau į ligoninę. Turėjo pilną sąmonę. Gražiai ir ramiai atliko išpažintį, priėmė šventą Komuniją ir tuoj, nusišypsojęs, pasimirė.

Kitus ligonius, karius ir civilius, lankiau šiltine sergančių skyriuje. Tenai radau vieną lietuvių karį šiltinės nukamuotą, bet jau sveikstantį. Kalbėjau su lenku geležinkeliečiu iš Varšuvos, kuris pasakojo, kad Varšuvoje bažnyčias lanko tik seneliai ir maži vaikai, nes jaunimas vis tebegaudomas išvežimui prievartos darbams į Vokietiją. Jisai, kaip geležinkelietis, yra vokiečių tarnyboje – jaučiasi bent kiek laisvesnis.

Norėjau prašyti vokiečių karo kapeliono, kad išpažintį atlikusiems ligoniams nuneštų šventą Komuniją, bet radau tik evangelikų kapelioną, kuris nuoširdžiai pasižadėjo mano prašymą perduoti katalikų karo kapelionui. Buvo vėlu, bet dar spėjau į paskutinį tramvajų, todėl nereikėjo kilometrais žingsniuoti per aštrų vėją ir sniego pusnis.

Vakar turėjome gražias pamaldas Grabnyčių (Graudulinių) Švenčiausios Mergelės Marijos šventėje, gi, šiandien, iškilingas pamaldas Minsko Patrono švento Felicijaus dieną. Mane labai jaudina toks graudus, spontaniškas tikėjimo pasireiškimas miniose, ypačiai svarbiųjų švenčių metu. Minsko katalikai visada labai įspūdingai pagerbia šventąjį Felicijų, paaukojusį savo gyvybę už tikėjimą ir Kristų.

Po visų iškilingų pamaldų suspėjau lankyti ligonius, miesto gyventojus, kur visada randu katalikų, seniai nebuvo prie šventų sakramentų. Švelniai ir atsargiai prikalbinėjami, jie retas atsisako, nes Dievo malonė tebegyvena juose. Nuoširdžiai atlieka su Viešpačiu susitaikymo pareigą. Mane, kaip menkiausią Viešpaties tarną, tas labai pralinksmina ir pateisina ilgą užsibuvimą jų tarpe, besistengiant sutaisyti su Dievu.

Buvo laidojamas nuo susižeidimo miręs pusk. Peičius, už kurio sielą ilgai meldžiausi, meldamas Viešpatį, kad būtų maloningai jam atlaidus.

Laukiančių repatrijuoti Lietuvon žmonių eilės netrumpėja: visokiais būdais ir priemonėmis stengiasi pasiekti Lietuvą – visais jų reikalais padedu.

Nelinksmos žinios (kas gi tikisi linksmų žinių šito beprotiško karo sumaištyje), kad bolševikinės ordos jau skverbiasi į Estiją.

Maloningas Viešpatie, kas atsitiks su Lietuva?

Iš Novinki atvykęs leit. Gecevičius rodė pusk. Peičiaus laiškus ir pasakojo, kad jis kadaise Šančiuose yra buvęs aktyvus laisvamanių veikėjas ir vos prieš metus laiko pasikeitęs – grįžęs prie tikėjimo, mėginęs keisti savo gyvenimo būdą, tik nepajėgė išsipainioti iš klystkelių, kurie ir privedė prie savižudybės. Vienas laiškas buvo adresuotas

žmonai, kuri jam visą laiką buvo neištikima, o antras – leit. Gecevičiui, kuriame prašo jį palaidoti katalikų kapuose.

Ižymus gudų politikas Zubailo, susirūpinęs mane įtikinėjo, kad gudų ir lietuvių politikos vadams reikia kuo greičiau sueiti į artimą kontaktą, griežtai atsiriboti vokiečių „globos“ ir bendromis jėgomis siekti Lietuvos ir Gudijos gelbėjimo.

Dalnai jam pritariau, tik pastebėjau, kad Lietuvos politikai niekada nepasitikėjo vokiška „globa“, todėl nėra reikalo atsiriboti nuo tų, su kuriais lietuviai net nemėgino turėti jokio politinio kontakto. „Išsigelbėjimo“ pas vokiečius ieškojo tik trumpo akiračio kai kurie jauni lietuviai, pasigailėtinai suklaidinti nacių pažadais. Žinau, kad naciai lietuvių jaunimui žadėjo aukso kalnus, tik niekada nežadėjo nei laisvės nei nepriklausomybės. Bent šiuo atveju naciai buvo ciniškai atviri, kadangi Lietuvą jie laikė inkorporuotą į vokišką reichą.

Vakare mane aplankė kitas gudų veikėjas Radecko, Gudijos Centrinės Rados (seimo) narys, kuris paneigė Zubailo mintis ir man labai išdidžiai pareiškė, kad tik Rada kompetentinga spręsti gudų tautos ateitį. Zubailo neturi įgaliojimo užmegzti ryšio su lietuvių politikais.

Supratau jų baiminimąsi, kad Lietuva (remdamasi praeitimi) gali aneksuoti Gudiją atkursimai Lietuvai.

XXX

Amžinybės prieangyje

Hugo Foscolo¹¹⁸ poemoje „Sepulcros“ sako:

Jie ilsisi tyloj ir tamsybėj

Didingų kiparisų šešėliuose...

Tiktai Rytinės Europos kapinynuose šitų medžių nerasime, kurie man visada atrodė, kaip tylūs amžinybės sargybiniai belaukiant Paskutinio prisikėlimo dienos ...

Vakarų Europos kapinynai yra puikiai suplanuoti: su gatvėmis, takais, aikštėmis, gėlynais, gyvenamais kvartalais, vilomis ir parkais.

Šiaurinėje Europoje – Lietuvoje, Lenkijoje ir kitose šalyse kapinynai labai įvairūs. Neturi jokio išplanavimo: kapai ir kaprūsiai išsibarstę lyg didžiulė banda ganykloje. Dažnai jie net neaptverti, o puošnūs kaprūsiai – retenybė, priklauso praeities laikų turtingiesiems.

¹¹⁸ Italų poetas, 1778-1827.

Įprastai kapus saugoja akmeninis, geležinis, o dažniausiai – medinis kryžius ir cementinis antkapis.

Rudens metu šie kapinynai atrodo liūdnoki, net ašaroti, bet pavasariais pasipuošia gražiausiais gėlynais ir kvapiažiedžiais krūmais. Tai labai ideali vieta susitikti tylioje mistikoje su tais, kurių žemiškų kūnų liekanos ilsisi po gėlėmis nusėtais antkapiais.

Lietuvoje mirusieji palieka amžinai nepaliečiami, toje pačioje vietoje, kur buvo palaidoti: turtingi ar vargšai – pasirenka sau kapinėse vietą, kuri jiems patinka ir niekas tam neprieštaruoja. Niekas, net sovietai, kada atsiduria prieš šitą kryžių mišką:

– Deportuoti mirusius? Ne, tai perdaug didelės išlaidos. Sunaikinti? – Perdaug darbo.

Išėmė mirusius iš puošnių kaprūsių ir juos pavedė saviesiems, kurie jų norėjo, o likusius apleido sunykimui.

Minsko kapinės jau daugelis metų buvo apleistos ir tinkamai neprižiūrimos – šimtmečių senumo. Jos perdaug atviros ir laisvos įvairiems patamsių gaivalams, kurie apiplėšinėjo kaprūsius ir viską, ką tik surasdami vertingesnio. Vis tiek šis „mirusiųjų miestas" paliko nenusakomą įspūdį: senieji „gyventojai" ramiai ilsėjosi greta „naujų", atėjusių su naujais papročiais, o daugelis su „nauja" pažiūra į pomirtinį gyvenimą.

Tyli ir šventa amžiams iškeliavusių buveinė paskendusi alyvų ir diemedžių krūmuose, vadinama „Kalvarijomis", priminė archeologines liekanas tūkstantmečio miesto griuvėsiuose.

Apmąstydamas praeitus laikus klaidžiojau po kapinyną ir, štai, susitikau apysenį žmogų, einantį dviejų paauglių kompanijoje. Jie visi juokėsi ir linksmi klegėjo. Žmogelis nešėsi po pažastę mažą karstelį. Jie greitai pranyko už medžių ir krūmokšnių. Ir, kada vėl juos pamačiau jau sugrižtančius, nebeturėjo karstelio, atrodė dar linksmesni ir triukšmingesni.

Tik šitokios buvo jo mažučio sūnaus „laidotuvės". Lavonas – pūvančios „buvusio" liekanos – paprasčiausiai reikėjo išvalyti namus.

Prie naujai supilto kapo mačiau jaunas moteris klykiančias ir raunančias plaukus: mirusi motina, bet nėra reikalo pasimelsti už jos sielą, nes sovietizuotom jaunuolėm buvo aišku, kad su mirtimi viskas baigiasi: nutrūko gyvenimo gija ir žmogus amžinai išnyko.

Po šventų Mišių kapinių bažnyčioje, buvau paprašytas pašventinti naujai mirusio kapą. Atvykęs nurodyton vieton, nemačiau net kryžiaus, tik nedidelį būrelį žmonių. Tarp kapų buvo patiestos baltos paklodės apkrautos valgiais ir gėrimais. Linksmi nusiteikę žmoneliai valgė ir vaišinosi vodka prie mirusio kapo. Visi triukšmingai garsiai šnekučiavosi.

– Kaip jūs galite taip elgtis šventoje tylos ir amžinos ramybės vietoje? – nustebau ir pasipiktinau.

Visi išplėtę akis nutilo, o vienas man švelniai ir ramiai paaiškino:

– Nesistebėkite, kunige, mes gerbiame mirusius. Mes gerai žinome, kad čia ilsisi mūsų brangūs artimieji ir mes vaišinamės jų artumoje.

Jie nemokėjo suprasti mano nustebimo.

— o —

Pakeliui į Minsko katedrą praeidavau pro ortodoksų vyskupo namus. Dažnai pagalvodavau:

– Kodėl mūsų bažnyčios yra atskirtos? Gerai žinau, kad nei viena pasaulio religija nėra tiek panaši katalikybei, kaip ortodoksija. Tie patys sakramentai, tas pats Dievo Motinos garbinimas, tos pačios pastangos gelbėti žmonių sielas ir jas kviesti į Amžinąjį gyvenimą. Skirtingumai, esant gerai valiai, būtų nesunkiai nugalimi, kodėl neieškoma vienybės?

Vieną liūdną ir pilką rudens dieną susitikau ortodoksų kunigą, jauną ir malonios išvaizdos, nerūpestingai kukliai apsirėdžiusį. Drįsau jį sustabdyti. Aš dėvėjau lietuvišką karo kapeliono uniformą – negalėjo žinoti, kad esu katalikų kunigas.

Mandagiai pasisveikinau:

– Atleiskite, kunige, – pasakiau jam – norėčiau su tamsta pasikalbėti.

– Koku klausimu?

– Religiniu.

Nustebęs mane peržvelgė ir susirūpino:

– Kokius mokslus esate baigęs?

– Aukštuosius, — atsakiau šypsodamasis.

– Šitaip? Tai bus geriausia, kad tamsta nuvyksite kartu su manim pasikalbėti su mūsų vyskupu. Eikime dabar pat ir nesigailėsite.

– Tai nebūtina, kunige. Pilnai užtektų pasikalbėti tikrai su tamsta. Nenorėčiau varginti vyskupo.

– Ne, ne! Eikime. Vyskupas bus labai patenkintas. Jis mielai tamstą priims.

Mačiau, kad tikrai nuoširdžiai prikalbinėjo ir nedrįsau atsisakinėti.

Pirmą kartą peržengiau ortodoksų vyskupo rūmų slenkstį. Ta audiencija mane domino. Rūmai – didelis vienaukštis namas, apsuptas sodelio šalia didingos ortodoksų bažnyčios.

– Malonėkite palaukti čia truputėlį ... – pasakė jaunasis popas ir pranyko vienose duryse. Neilgai trukus, pro tas pačias duris įėjo vienas jaunuolis ir susidomėjęs mane apžiūrinėjo.

– Tamsta irgi esate batiuška? – šypsodamasis jo paklausiau. Jis staiga sumišo ir greitai atsakė:

– Dar ne, bet tikiuosi būti. Esu čia su kitais jaunuoliais. Visi ruošiamės dvasininko luomui. Mokomės.

– Tai labai gražu. O kiek metų turėsite tęsti studijas iki jų užbaigimo?

– Šiuo metu labai trūksta dvasininkų, todėl mokslo kursas yra sutrumpintas: šešis mėnesius.

– Turite daug mokslo dalykų?

Jis truputį sumišo ir patylėjęs pasakė:

– O taip, daugelį. Bet, jūs žinote, svarbiausia, turėti balsą ... – ir plačiai šypsodamasis pastukseno pirštais į gomurį. Aš jį supratau: paprastai katalikus, sugrįžusių iš bažnyčios klausiamo:

– Ar klebonas pasakė gražų pamokslą?

O ortodoksų:

– Ar diakonas gražiai giedoja?

Tuo metu vėl pasirodė popas, kurį buvau sutikęs gatvėje ir ypsodamasis pasakė:

– Labai prašau, vyskupas jūsų laukia.

Įėjau. Prie plataus didžiulio stalo, pasipuošęs savo iškilmingais drabužiais, didingoje pozoje sėdėjo ortodoksų vyskupas. Aplinkui jį buvo devyni popai, su tokiomis didžiulėmis barzdomis, kad atrodė jos buvo priklijuotos. Visi buvo su puikiomis mitromis ant galvų ir labai rimtai nusiteikę.

Priėmimas turėjo būti paskubomis suorganizuotas. Jų akyse gal aš buvau koks svarbiems reikalams karininkas, norintis aptarti Gudijos tikinčiųjų reikalus. Buvau pasisakęs, kad esu baigęs aukštąjį mokslą, tai reiškia – intelektualas. Pagaliau, kas žino, ar jie tikrai nežinojo, kas esu? Daugelį kartų ortodoksų popai klausydavosi mano pamokslų.

Bendrai, ortodoksų kunigai yra atsargūs ir uždari: nemėgsta diskutuoti religinių klausimų su katalikų kunigais.

Nusprendžiau laikytis labai rezervuotai. Gi, iš kitos pusės, žinau, kad ir katalikų kunigas, be vyskupo sutikimo, neturi teisės viešai diskutuoti religines problemas su nekatalikais.

Aš ir nenorėjau diskutuoti: mano tikslas – užmegzti širdingus draugiškus ryšius. Norėjau juos geriau suprasti ir būti jų suprastas.

Pasisveikinome. Vyskupas nurodė man vietą jo dešinėje. Galėjo turėti per 60 metų amžiaus, bet savo drabužiais, didele barzda ir statiškai iškilinga laikysena atrodė senesnis. Žinojau, kad jis ilgus metus dėstė ortodoksų seminarijoje Bažnyčios istoriją, reiškia – profesorius.

Jis ramiai rusiškai paklausė:

– Kokie klausimai domina gerbiamą svečią?

– Atleiskite mano hierarchinį neišmanymą, nežinau, kaip turėčiau jus tituluoti?

Jis atsakė atlaidžia šypsena.

Truputį pagalvojęs, pradėjau ramiai kalbėti:

– Klausimas yra labai svarbus: matau šiame mieste katalikų ir ortodoksų bažnyčias. Dievas yra tik vienas. Krikštas yra tik vienas. Kristus yra tik vienas. Tiesa yra tik viena, nes negali būti vienu vienokia, kitų – kitokia tiesa. Ji yra tik viena. Tai kam reikalingas krikščionių suskilimas? Kas tuo naudojasi? Susiskaldę mes klaidiname tikinčiuosius, kuriuos norime vesti prie Viešpaties Dievo, kuriuos norime išrauti iš ateistinio komunizmo spąstų. Mes skelbiame Kristaus meilę tik žodžiais – vienintelę meilę, kuri negali būti daloma ir tuo pačiu – skeliame Kristaus Bažnyčią į dvi dalis. Jaunimas ištroškęs Tikėjimo. Vienintelio tikėjimo. Vienintelės Tiesos. Jis dažnai jaučiasi apviltas – su pagrindu. Mūsų religinis skaidymasis mus daro ateizmo talkininkais.

Trumpai pagalvojęs, vyskupas greitai atsakė, su aiškiu nepasitenkinimu balse:

– Taip, taip, Kristus yra vienas. Tiesa yra viena. Aišku, tikėjimas *turėtų būti* vienas. Bet privalome žinoti, kad istorinės aplinkybės *privertė* Bažnyčią pasidalinti į dvi dalis.

Greitai jis pagyvėjo: detaliai, iki smulkmenų, pradėjo aiškinti tas „istorines aplinkybes“. Jo balsas stiprėjo ir kilo aukštyn, lyg kreipėsi į visus čia esančius – būti jo tezės tikrumo liudininkais. Tik retkarčiais mesdavo į mane staigų ir aštrų žvilgsnį. Aš laikiausi ramiai, atremdamas jo žvilgsnį ir galvojau:

„Kiek daug netiesos tu pasakoji, o aš privalau tylėti ir klausytis.“

Pasinaudodamas jo trumpa pertrauka, pasakiau aiškiai ir greitai:

– Ekscelencija, gerai pažįstu visus tuos istorinius įvykius. Bet mane šiuo metu domina tik tai jūsų atvira nuoširdi opinija. Aš tiesiog statau klausimą: ar Ekscelencija manote, kad šitoks dalykų stovis, koks yra šiandien – yra pateisinamas ir teisingas? Ar tokia padėtis turėtų pasilikti ateičiai?

Visi ortodoksų dvasininkai, net sulaikydami alsavimą, klausėsi. Jaunesnieji vis pakeldavo į mane nustebusias akis ir vėl greitai nuleisdavo.

– Gali būti, kad tamsta esate teisus, – atsakė vyskupas sušvelnėjusiu balsu. – Gali būti, kad tamsta teisingai pastebi šituos neigiamus rezultatus, tai aš pripažįstu, bet turėčiau tamstai priminti, kad...

Ir vėl jis leidosi į tolimiausios praeities laikus. Buvo jau pasiekęs XI-tą amžių, kada susirūpinęs pagalvojau, kad jis niekada nebaigs ir nebesulauksiu jo atkeliaujant į dabarties dienas. Ta „ekskursija“ į nutolusią praeitį truks, kol karas jau bus seniai pasibaigęs, o mes – seniai būsime numirę, palaidoti ir užmiršti. Todėl, išnaudodamas jo kitą pertraukėlę, pasakiau:

– Ekscelencija, prisiminkite Didžiuosius Bažnyčios susirinkimus – nutiestus pagrindus visai krikščionių Bažnyčiai: Rytų ir Vakarų. Tada visi krikščionys buvo atstovaujami tik *vieno* šventojo Petro įpėdinio. Paties Kristaus noru buvo *viena* Kristaus Bažnyčia ...

Pagaliau pasiekėm klausimo esmę.

Į mano konkretų teigimą Romos popiežiaus primacijos¹¹⁹ visai Krikščionių Bažnyčiai, vyskupas vėl nuriedėjo ilgų išvedžiojimų painėse...

Ką aš galėjau daryti? Jis buvo Bažnyčių Istorijos profesorius. Reikalinga didelė kantrybė. Turėjau nepamiršti, kad savo dvasia jis buvo rusas – priklausė Rytų kultūrai. Aš – vakarietis, Vakarų kultūros žmogus. Prisiminiau Teodorą Dostojevskį, didelį mintytoją, kuris nežiūrint savo genialumo, išliko rusas. Ruso siela atsispindi visuose jo veikaluose.

Ortodoksai, kaip jau amžių bėgyje įprasta, kada kalbama apie Katalikų Bažnyčią, visuomet užkliūva už popiežiaus klausimo.

Dabar, kantriai laukdamas jo nusikalbėjimo, staiga prisiminiau visiems žinomą rusų filosofo Solovjevo parabolę (palyginimą), jo paimtą iš rusų liaudies pasakojimų ir visada aktualią:

Atsitiko tai senais laikais, danguje. Du šventieji, Kasijus ir Nikalojus, išsiprašė iš Viešpaties Dievo leisti aplankyti žemę. Gavę Viešpaties sutikimą jiedu iškeliavo. Turėjo puikią ir įdomią kelionę. Pamatė daugelio kraštų žmonių gyvenimą ir jau buvo begrižtą atgal, kai pastebėjo vieno vargingo žmogelio sunkiai pakrautą vežimą iki ratų ašių nugrimzdusį į kelio dumblą. Nežiūrint didžiausių žmogaus ir arklio pastangų, vežimas

¹¹⁹ Viršenybė

nejudėjo iš vietos – dar giliau grimzdo į purvą. Suprakaitavęs ir nusikamavęs žmogelis buvo beįpuolęs į neviltį, kai šventasis Nikalojus ir sako bičiuliui:

– Pagelbėkime šitam vargšui. Šventasis Kasijus greitai atsakė:

– Negaliu. Suteptą purvą mano puošnų drabužį. Labai gaila, bet negaliu ...

Šventasis Nikalojus tik nusišypsojo:

– Reiškia, jam pagelbėti turiu aš vienas?

Jis taip ir padarė. Kaimietis buvo labai laimingas. Padėkojo ir patenkintas nuvažiavo. Gi, šventasis Nikalojus, išlindęs iš po vežimo, pamatė, kad visas jo puošnysis apsiaustas buvo purvinas.

Sugrįžus į dangų Viešpats pamatė Nikalojaus suteptą drabužį, panorą sužinoti to priežastį. Paskui, kreipdamasis į Kasijų, paklausė:

– Ir tu?

– Aš, Viešpatie, žinoma, nenorėjau sutepti mano puikų apsiaustą.

Tada Viešpats nusprendė:

– Nikalojus išpildė vieną svarbiausių mano įstatymų – jo garbei turėsime dvi iškilmingas puotas per metus; tavo, Kasijau, garbei – vos vieną kas dveji metai.

Tuo palyginimu Solovjovas norėjo pabrėžti, kad Kasijus atstovauja Ortodoksų Bažnyčią, kuri rūpinasi tik savo iškilmingumu, šventais ornamentais, puošnumu; o Nikalojus atstovauja Vakarų, Katalikiškąją Bažnyčią, kuri dažnai stengiasi *padėti žmogui*, žemiškojo gyvenimo menkume ir tuo būdu ne kartą yra sutepusi savo baltąją tuniką pasaulietiško gyvenimo dulkėmis.

To negalėjau pasakyti, nes vyskupas visa savo puošnia barzda pasinėrė praeities laikų istoriologijoje, man neleido įsiterpti į jo žodžių srautą.

Jis – karšto tikėjimo žmogus – giliai susirūpinęs ortodoksijos disciplinuotumu. Aišku, jis buvo ir didelės pagarbos vertas, tai įrodė pabaigoje mano vizito.

Mūsų dialogas truko gal gerą valandą, staiga mus pertraukė įėjęs ir atsiprašęs jo sekretorius, pranešdamas, kad labai svarbūs diecezijos reikalai ir laukiančios tikinčiųjų delegacijos, labai apgailestaujant, verčia sutrumpinti mano vizitą.

Vyskupas dar norėjo ilgiau mane užlaikyti, bet naudodamasis proga, pasakiau:

– Ekscelencija, esu labai dėkingas už suteiktą tokio įdomaus pokalbio valandėlę. Aš dabar labiau, negu iki šiol esu įsitikinęs, kad jau atėjo laikas baigti su Bažnyčių išsiskyrimu. Neabejoju, kad ir jūs taip galvojate ir tikiu, kad Dievas to nori. Esame išsiskyrę senais ir labai tolimais laikais, gi dabarties pavojai, didžiosios tarptautinės kataklizmos, visus krikščionis verčia susijungti į Krikščionišką Vienybę. Mes, katalikai,

nesiekiame ekspansijos skaitlingume. Mes trokštame tik vieno, ką Jėzus Kristus yra pasakęs:

– Tebūnie viena Bažnyčia.

Po šitų mano žodžių vyskupas visas suvirpėjo ir su nelauktu entuziazmu greitai pasakė:

– Tikrai taip. Pilnai jums pritariu. Taigi, jūs, katalikai, ilgai nedelsdami organizuokite bendras teologų konferencijas. Visi rodykime gerą valią. Svarstykime ir gali būti? Kas bežino? Gali atsitikti, kad vieną dieną ir mes – Rytų Bažnyčia – pripažinsime Romos popiežiaus autoritetą.

Tai atsitiko šiurpią ir šaltą rudens dieną, priešpaskutiniaisiais Antrojo pasaulinio karo metais, Minske, Gudijoje.

XXXI

Alkoholio aukos, prievarta į reicho fabrikus

Ilgus metus Kaukaze gyvenęs lietuvis Šaulys, nori sugrįžti į tėvų šalį ir prašo jam padėti.

– Pirmiausia turite susitvarkyti moterystės sakramentą, jeigu tikitės kokios nors mano pagalbos, – atvirai pasakiau jam ir jo gyvenimo draugei.

– Niekada aš neisiu prieš mano principus, – griežtai pareiškė Šaulio žmona. — Nors esu nepraktikuojanti ortodoksė, bet iš principo nesutinku tuoktis bažnyčioje.

– Tamsta turite principus, tas labai gerai ... – ramiai pasakiau jai. – Bet labai gaila – tamstos vyras yra žmogus be principų.

Ji paraudo, abu pasižiūrėjo į vienas kitą ir tylėdami išėjo. Pagalvojau, kad gal ir blogai padariau, atvirai išsireikšdamas, bet ne: sekančią dieną jiedu vėl sugrįžo. Sutuokiau bažnyčioje, paprašiau jiems Viešpaties palaimos ir pasirinkau jų išvykimu į Lietuvą.

Ir vėl manęs neįleido į Wehrmachto¹²⁰ kalėjimą. Buvo labai mandagūs, bet kalinius teleis aplankyti tik porytojaus dieną. Nakties metu turėjome įkyriai ilgą priešų lėktuvų pavojų. Teko per ištisas valandas budėti ir virpėti nuo šalčio ...

Leitenantas Prižgintas plačiai komentavo Vilniaus šokėjų trupės pasirodymą. Atvirai jam pareiškiau, kad šitas ansamblis man nepaliko gero įspūdžio. Man nepatiko jų pakrikusiai silpnas meninis lygis ir nežinia iš kur paimta mada lietuvaityms rėdytis

¹²⁰ Ginkluotųjų pajėgų, kariuomenės.

vyriškomis kelnėmis – atrodė, kaip vištgaidžiai¹²¹. Jis ilgai juokėsi iš mano atsilikimo nuo laiko mados ...

Anksti rytą iš Civilinės gūdų ligoninės atnešė raštelį, kad į ligoninę atvežti sunkiai apnuodyti net keturi lietuvių kariai.

Radau juos susirietusius, papilkėjusiais, kaip žemėmis apneštais veidais. Sako, kad jie buvę vaišėse pas senuosius Minsko lietuvius. Buvo pavaišinti turguje pirktu „romu“ – labai nuodingu. Vienas lietuviukas tik 19-kos metų amžiaus ir jau turėjo leidimą sugrįžti į Lietuvą. Pirmiausia, skubėjau pasirūpinti, kad jie būtų perkelti į karinę ligoninę, bet budintis SS karininkas iš manęs tik pasityčiojo. Po ilgų derybų, vėlai vakare pavyko gauti sanitarinę mašiną ir samagonu-romu apnuodytus karius pervežėm į karo lakūnų ligoninę.

Vienas mirė dar tą pačią dieną, gi kiti – ant operacinio stalo.

Taip pat mirė ir civilis lietuvis, kuris juos vaišino. Ir taip penki lietuviai nuėjo be laiko į kapus per tų nelaimingų svaigalų vartojimą. Vienas jų – vos pražįstančioje jaunystėje.

Kitą dieną atsirado dar vienas apsinuodijęs: jam grėsė apakimas. Vargais negalais suradau ir priprašiau vokiečių okulistą – sėkmingai jį operavo. Džiaugiausi, kad bent šį pavyko išgelbėti.

Vėl pasisekė išsirūpinti pamaldas Karo kalėjime. Visi lietuviai kaliniai atliko išpažintį ir šventa Komunija sustiprino taiką su Viešpačiu. Tas mane šiek sustiprino, nes labai krimtausi dėl tų nelaimingų nuodų, paglemžusių penkias lietuviškas gyvybes.

Šeštadienis – ligonių lankymo diena. Skaudžiai jaudinuosi, lankydamas tokius ligonius „katalikus“, kurie cerkvėse veda ruses ortodokses, vaikus išaugina, dažniausiai, be jokio tikėjimo, bet prieš mirtį šaukiasi kunigo ir galvoja, kad nieko nėra nusikaltę Dievui – jokios atgailos nepriima. Man kartais atrodo, kad jie šaukdamiesi šventų Sakramentų jaučiasi didelę malonę darą Bažnyčiai ir Dievui, bet ne atvirkščiai. Ką jiems beaiškinsi, kada paskutinės minutės pasvertos ir suskaitytos?

Pamokslo metu priminiau tikintiesiems, kad rytoj Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo išvakarės ir poryt turėsime iškilmingas pamaldas už Lietuvą. Nuoširdžiai prašiau visus Minsko katalikus, kas tik turės laiko ir noro, visi ateitų į bažnyčią pasimelsti ir už tą tautą, iš kurios aš esu kilęs ir kuriai priklausau.

Nepaisant besikartojančių baisių paseku, kurias teikia alkoholis, mūsų kariai nei viena proga neatsisako svaiginančių nuodų. Veltui jų pažadai man duoti konferencijų metu;

¹²¹ Toks vištų apsigimimas, nei kiaušinius deda, nei gaidžiu giedoti nesiseka.

veltui, to rezultatai: pilnėja kapai, ligoninės ir kalėjimai – mūsų kareiviai nepaliaujamai girtuokliauja. Žinau, kad geria ir kitataučiai, bet aš skaudžiausią atsakomybę jaučiu už savuosius. Jaučiu atsakomybę už jų dvasinę moralinę religinę būseną. Man rūpi jų aukšta moralė, jų fizinė sveikata, jų nesužalota vos pražydusi jaunystė. Nuolatos prašau Viešpaties malonės, kad pajėgčiau, kad sugebėčiau įtaigoti, įkvėpti jiems šitos ydos baisumą. Negaliu nurimti, matydamas, kaip žaloja sveikatą, suklumpa moraliai, patenka į visokias bėdas, iš kurių ašaromis neišsipirksi. Aš kenčiu matydamas girtuokliaujančius ir kitataučius, bet nepakeliamai slegia, kai matau tai darančius mano brangius lietuvius.

Gerieji Minsko katalikai išgirdo mano balsą ir ėmėsi globoti ir pilnai aprūpinti vieną didžiausią apleistų vaikų prieglaudą. Jų pastangomis ir gerumu, šitie benamiai nelaimingi našlaitėliai – karo aukos, turi šiltą pastogę, pakenčiamą maistą, švietimą ir visokeriopą globą. Turiu vilties, kad jie išaugs sveiki, padorūs ir kultūringi krašto piliečiai.

Minsko katedroje turėjome labai iškilmingas pamaldas (1944.II.16) už Lietuvą. Trečiadienis, darbo diena, o žmonių buvo pilnutėlė katedra, per 3.000. Lietuvių karių pamaldose dalyvavo apie 300, o gal kiek ir daugiau. Nemėgstu ir lietuvių tarpe besireiškiančios „lietuviškos mados“ – laikytis atokiai prie bažnyčios durų. Pamokslą sakiau dviem kalbom (lietuviškai ir gudiškai), pavesdamas lietuvių tautą nuoširdžioms tikinčiųjų maldoms.

Sekantį rytą, anksti išvykau į Vilnių sielos dulkių nukratymui ir dvasiniam atsigavimui. Dėkoju Viešpačiui, kelionė pavyko be didelių sunkumų.

Vilniuje tos pačios bėdos, tie patys seni rūpesčiai. Lietuvių-lenkų santykiai Vilniuje (taip jau įprasta) nesušvelnėja ir abeji jaučiasi teisūs.

Penktadienio vakare atsisveikinau Švenčiausiąją Aušros Vartų globėją ir vėl į Minską. Vilniuje visiškai įsitikinau, kad labai greitai pradės tirpti mūsų kariniai batalionai Gudijoje, o tada ir mano tenai pasilikimas neteks realaus pagrindo. Kai kurie batalionai bus sujungti, nes permažai juose žmonių, o naujų papildymų iš Lietuvos neatvyksta. Mūsų krašto jaunimas visiškai įsitikina, kad kovoti ir aukoti gyvybes už vokiečių žadamą „Naująją Europą“ – neverta. Tokia būsimoji Europa rūpi tik vokiečiams, bet pavergtų tautų ji nevilioja. Nepapildomi lietuvių Sargybų batalionai tirpsta, kaip pavasario sniegas. Todėl ir nacių piktumui nėra galo: priprato, kad Lietuvos jaunimas savo krūtinėmis dengtų jų užfrontę Gudijoje.

Felčerių mokykla laidojo dar vieną nuo „romo“ mirusį kolegą, lietuvių kilmės jaunuolį. Dalyvavo visa jų skaitlinga mokykla, bet atrodė daugiau farsas, ne tikros laidotuvės. Kryžiaus nešėjas ėjo pasišaipydamas, kryžių užsimetęs ant pečių, su pajuoka, o

kiti parėmė jo komišką laikyseną. Aišku, būsimieji felčeriai – bedieviškos komunistų mokyklos palikimas. Gal ir neverta piktintis tais, kurie nežino ką daro.

Man pranešė, kad 12-tas Lietuvių batalionas jau išformuotas: jo vardas išnyks. Vadai ir kariai perkeliami į 15-tą b-ną. Kai kurie karininkai buvo prašę leidimo vykti į Lietuvą naujų karių verbavimui. Vokiečiai neleido. Nepasitikėjo. Buvo įsitikinę, kad išleisti nė vienas atgal negrižtų.

Naciai suėmė dar du lietuvių karius ir vieną puskarininkį – įtariamai turėję ryšių su bolševikų partizanais. Tas sustiprino nepasitikėjimą, paskubino kai kurių batalionų išformavimą, ar performavimą.

Amžinai ta pati „melodija“: patyriau, kad suimtieji kariai buvo dideli mėgėjai išgerti, o su tokiais visada atsitinka kas nors nemalonaus, ko vėliau jokiais apgailestavimais neišperka...

Šiandien iš Adomiškių Sargybų posto keli lietuviai smuko į miškus. Reikia tikėtis, kad jiems laimingai pavyks pasiekti Lietuvą. Apsaugok juos, Viešpatie, ir būk jiems vadovu pavojingoje kelionėje.

Esu įsitikinęs, kad jokios aukos, jokio vargo nesigailėčiau, kad pajėgčiau, kad sugebėčiau kuo daugiau tautiečių prišaukti prie susitaikymo su Viešpačiu. Kenčiu visa mano būtybe, kai nuolatos matau žmones bėgančius nuo šviesos, tolstančius nuo Dievo. Jo šaukiasi tik regimos mirties, tik didelės nelaimės pavojuje. Tuo jie sakyte sako, kad Dievas yra reikalingas tik išimtiniais atvejais, gi dienų pilkumoje, kasdienybės rutinoje – galima ir be Jo apsieiti...

Šią naktį klebonijoje vėl nakvojo būrelis lietuvių karių, iš kažin kur į kažin kur vykstančių. Turėjome ilgą pašnekėsį dvasiniais religiniais klausimais. Visi nuoširdžiai (taip man atrodė) pasižadėjo anksti rytą bažnyčioje susitvarkyti dvasinį religinį gyvenimą ir susitaikyti su maloninguoju Visatos Tvėrėju. Bet, rytą jie tyliai atsikėlę, net pusryčių nelaukę – visi pranyko. Aišku, labai susikrimtau, bet prisiminiau vieno protingo žmogaus žodžius:

„Neliūdėk ir nesikrimsk, kada nepajėgsi visus įtikinti ir uždegti Dievo meile. Ne tu būsi kaltas, jeigu jausi, kad sąžiningai esi atlikęs savo pareigą...”

Ankstyvą ketvirtadienio rytą, pasiprašęs Dievo palaimos, kartu su pusk. Mikalajūnu suradome šiaip taip įsitalpinti į sunkvežimį ant lentų krūvos. Keliavome kartu su lenkų darbininkais. Pavežė apie 19 km ir suko į šoną, gi mums dar liko 16 km kelio. Daugiau nė vienas sunkvežimis nesustojo. Vokiečiai šoferiai tik pamojuoja ranka ir ramiai pralekia. Mus pasivijo vienarkliu vežimu berniokas ir pavežėjo iki sugriautos bažnytėlės. Čia ant

tilto stovėjusi sargyba sustabdė mums kitą sunkvežimį ir šiaip taip mus įspraudė. Tokiu būdu nusikasėm iki Fanipolio. Nuo čia jau pėsti kulniavom į Energiją. Einant pro kapines mačiau net trejas laidotuves ...

– Ir čia įsimetė šiltinė ... – paaiškino mano palydovas, pažįstantis šias apylinkes.

Pagaliau gerokai pavargę pasiekėm lietuvių Sargybas. Karių nuotaikos rūgščios – neaiški ateitis.

Prirengėm patalpą pamaldoms. Turėjau ilgą konferenciją su kariais ir visi sugiedojome litaniją į švenčiausią Jėzaus Širdį. Visi kariai nuoširdžiai prisirengė išpažinčiai. Apylinkės pabėgėlių tarpe buvo viena lietuvių šeima, atvykusi nuo Bobruisko. Jie pasakojo, kad Babrovičių apylinkių lietuviai, daugumoje, nevyko su pabėgėliais, bet pasitraukė į miškus. Jie galvojo, kad frontui praslinkus sugrįš į namus, bet skaudžiai apsigavo: atsitraukdami vokiečiai degino kaimus ir naikino žmonių turtą. Kas atsitiks su miškuose pasilikusiais gyventojais – daugumoje lietuviais – tik vienas Dievas nežino. Neišbrendamos vargų marios...

Anksti rytą visi kariai susitaikė su Dievu, labai pamaldžiai išklause šventas Mišias.

Tuoju po pamaldų, ilgai nedelsdamas, vienarkliu vežimėliu išdardėjau į Bromovščizną. Apylinkės liūdnos ir nykios. Žmonės pasakojo, kad gyvenimas labai nesaugus – visur slankioja „partizanai“ – mirtis yra dažnas svečias. Mirtis netikėtai aplanko laukuose, kelyje, ar net namuose: žiauri prievartos mirtis...

Šį kartą lietuvių karius atradau nuobodžiaujančius, nes darbai durpyne visiškai sustojo – dauguma darbininkų serga šiltine, kuri jau aplankė ne vieną ir lietuvių karį: šiltinė – karo vargų palydovė...

Lietuvių Sargybų namai ant aukštoko kalnelio. Jų kambariai dideli, erdvūs, tik nepasižymėjo šiluma, o visuose sienų plyšiuose knibždėte knibždėjo blakės...

Vakarines pamaldas turėjome durpyno kontoros salėje. Pamaldose dalyvavo ir kontoros raštininkai rusai. Mano džiaugsmui – ir čia Dievo malonė skleidėsi lietuvių tarpe – visi susitaikė su Viešpačiu. Tiesa, jie čia gyvena atskirti nuo pasaulio, sakytum, vienuoliai. Nuslydimui pagundų nėra. Per pamaldas visi gražiai giedoja.

Nei čia ilgai negaišau, karių palydimas iškeliauvau į Fanipolį. Važiavome per tankų mišką, kuriame sustojome nusifotografuoti atminčiai. Netoli pasigirdo šūviai. Girdėjome aštrų kulkų zvimbimą.

– Tai vokiečiai miške treniruojasi, – juokavo mūsų kariai. Toliau nuo kelio matėme keletą įtartinų vyrų, kurie slėpėsi krūmuose. Jie mūsų nekliudė ir mes ramiai išnėrėme prie Fanipolio stoties. Ant geležinkelio stovintis sargybinis pasakojo, kad mūsų pravažiuotame

miške per visą naktį vokiečiai kovojo su bolševikiniais partizanais ir turėjo skaudžių nuostolių. Ir dabar – stipri vokiečių karių grupė „šukuoja“ mišką...

Dėkoju Dievui, kad laimingai prasprūdome.

Sulaukiau sunkvežimio su durpėmis, važiuojančio tiesiog į Minską. Šoferis austras man tuojau pasigyrė, kad jis ne vokiečių ir esąs katalikas. Išėmęs man parodė jo motinos atsiųstą šventą paveikslėlį.

Dabar gavėnios metas, nors čia žmonių gyvenime, ištisi metai – gavėnia. Gavėniška žmonių nuotaika, jų maitinimasis, nuolatiniai pavojai, rytojaus baimė... Kraujas, ašaros ir kančia, metais nesibaigianti kančia. Man liūdna, kad daugelio kentėjimai netenka vertės Viešpaties akyse, nes nesuteikia savo kančioms atgamtinės reikšmės: verkia, kankinasi ir miršta su keiksmu lūpose. Baisi, beprasmiška jų kančia...

Aplankiau ligonę senelę. Radau ją gaudžiai nusiverkusią. Pasakojo, kad prieš kelias dienas jos žentą vokiečiai suėmė, įtardami, kad turi ryšių su komunistais. O vakar suėmė ir jos dukterį – Gudų Tautinio teatro solistę. Raminau ir žadėjau, kiek man būtų įmanoma, mėginti gelbėti. Tuojau nuskubėjau pas XV-to bataliono ryšio karininką kpt. John, kuris tikrai pažadėjo gelbėti. Tik nežinia, ar jam pavyks? Gaila žmonių, kurie nukenčia dėl menko įtarimo, ar neteisingo įskundimo. Karo metu – nuolatinis reiškinys.

Po pietų sunkvežimiu atvyko kpt. Žemaitis, kuris atvežė laidoti vieną lietuvių karį, žuvusį susidūrimo su bolševikais. Pasinaudodamas susisiekiimo priemone, kartu su juo išvykau į Apčiaką. Tuojau už Minsko, tarp menkų miškelio buvo gausiai iškabinėta daug „lempų“ lėktuvų suklaidinimui. Leitanantas Simanauskas nuoširdžiai juokėsi, kad bolševikai nėra tiek daug kvaili nesuprasti, kad kur yra miestas – nešviečia lempos. Visi miestai yra aptemdyti.

Išsukome iš didžiojo kelio ir menkais šunkeliais pasiekėme Apčiaką. Atskiros patalpos koplytėlei nebuvo, bet simpatingas pusk. Kaupys greitai parengė gražų altorėlį ir turėjome mielas vakarines pamaldas.

Apčiakoje lietuvių kariniai daliniai beveik neturėjo vadinamų „savanorių“. Buvo sudaryti iš dar neišformuotų lietuviškų aktyvios tarnybos karinių vienetų. Netvirtinsiu, kad jie čia buvo daugiau disciplinuoti, ar religingesni už kitus, ne. Girtuokliavimas ir jų tarpe giliai įleido šaknis. Pamokslo metu, griežtais ir aiškiais žodžiais, smerkiau žmogų girtuoklį, kaip lietuvių ir kaip padorų krikščionių. Girtuokliavimui neradau mažiausio pateisinimo. Nežinau, kiek vaisių atneš mano aštrūs ir skaudūs priekaištai, bet jaučiu, kad samagonavimo įprotis kai kuriuose jau labai giliai įsigalėjo; jų ateitis bus skaudi ir tragiška...

Sulaukęs susisieikimo priemonės liūdnas iškeliavau į Motorovą. Per pavojingus miškus, balas ir pelkes pasiekiau šį nedidelį kaimelį, išsidėsčiusi ant gražaus kalniuko. Mane linksmi pasitiko judrūs kariai ir jų vadai – leit. Simanauskas ir leit. Prišgintas. Jų koplyčia įrengta tikrai rūpestingai gražiai. Į vakarines pamaldas prisigrūdo pilnutėlė salė ir tikiu, kad Dievas man įkvėpė giliau smingančius žodžius. Užbaigiant pamaldas iš širdies visiems linkėjau, kad nė jokiose aplinkybėse neprarastų čia įgytas Dievo malones.

Pakeliui į Duhovą kariai man rodinėjo krūvas sudegintų mašinų, kada staigiam bolševikų užpuolime žuvo daug vokiečių ir lietuvių karių. Kelias vedė tiesiog į Bobruiską ir buvo labai pavojingas. Iš Duhovos leit. Prišgintas su savo kariais išskubėjo atgal. Likau leit. Bukšnio Sargybų būstinėje. Vadas – simpatingas žmogus ir geras katalikas. Tuoju suorganizavome lietuviškai katalikiškas pamaldas, kurių metu tauraus vado asmenybė tiesiog spinduliavo į jo vyrus, rimtus ir kovų varguose užgrūdintus.

Jaučiu malonią pareigą pabrėžti šio dienyno lapuose, kad daugumoje mūsų karininkai – nepalyginamai puikūs lietuviškumo reprezentantai. Jie aukštos moralinės kultūros, taurūs ir kilnūs patriotai. Jais aš didžiuojuosi sunkiausiais metais, kada jie tūkstantinėse kovose ir karo varguose garbingai atstovauja humaniškai krikščionišką lietuvių tautą. Kovų metu vadai turi didelę įtaką ir savo taurumu tiesiog spinduliuoja į vadovaujamus vyrus. Jie drąsūs pavojuose, bet savo vyrų gyvybes saugoja ir gina daugiau negu nuosavas. Per eilę metų įsitikinau, kad Lietuva (kaip nė viena kita šalis) puikiai mokėjo atrinkti ir tinkamai išmokslinti savo kariuomenės vadus, pasigėrėtino pavyzdžio vyrus. Ir gal neapsiriksiu tvirtindamas, kad jų 90% yra kilę iš giliai religingo žaliajo lietuviško kaimo.

Anksti rytą, rūpestingai vyrų išpuoštoje salėje, turėjome jaudinančias pamaldas ir visi Sargybų vyrai priėmė Susitaikymo Sakramentą. Pamaldose dalyvavo būrelis vokiečių karių ir du jų karininkai.

Iš Duhovos keliauju siauru durpyno traukinėliu. Kelias vingiuojasi per neapmatomas plynės ir pelkes, kur taip pat pasitaiko minų ir bolševikų. Mūsų kariai atrado didelę miną parengtą ant šalutinių bėgių. Leit. Bukšnys, su keliais vyrais ją atsargiai nukėlė ir išsprogdino miške. Laimingai pasiekiau Ruopensko stotį, kur jau ne kartą esu buvęs. Pro šalį lėtai slenka ešelonai su kariais į frontą ir kiti – atgal su sužeistaisiais...

Oras šaltas ir labai drėgnas. Šiurpus vėjas įkyriai skverbiasi į visus kaulus. Džiaugiuosi sulaukęs traukinio į Minską. Vagonuose vokiečiai vykdė labai griežtą dokumentų kontrolę. Aštriai kibo prie vieno vokiečių puskarininkio, kuris nežinau kaip išsisuko. Abiem geležinkelio šonais, kaip amžina supurtanti dekoracija, driekėsi neapmatomos susprogdintų vagonų eilės.

Minske jau buvau laukiamas ligoninėse. Vienoje aprūpinau šventais Sakramentais keturis šiltine sergančius senuosius Minsko lietuvius. Vienas labai karščiavo ir abejoju, ar viską suprato. Anksčiau vis atidėliojo, o dabar – mirties artumoje – pats išsigandęs šaukėsi... Nemoku suprasti, kodėl mano tautiečiai (kai kurie) nerangūs religinėje praktikoje ir Dievo šaukiasi tik artėjančios mirties baimėje?

Nesėkmingai baigėsi mano pastangos gelbėti Gudų Teatro solistę (ji giedodavo bažnyčios chore) ir jos vyrą – vokiečiai išaiškino, kad jie tikrai bendravo su bolševikais. Abudu bus išsiųsti prievartos darbams į Vokietiją. Nuolatos ateina senutės motinos verkdamos skūstis, kad jų sūnūs (kurie nestojo į Gudijos kariuomenę) sugaudomi ir išvežami į Reicho karo fabrikus...

Kuo galiu padėti? Tik malda, kad jie ištvertų ištėrime. Ak, skaudžiai prisiverkdavusios motinos bolševikų valdymo laikais. Taip pat jos lieja ašaras ir dabar: nesibaigiamai skaudus motinų likimas...

Sunkiose karo meto sąlygose mano suorganizuotoji siuvėjų ir batsiuvių mokykla teikia pasigėrėtinų vilčių. Rada ir Savitarpinė pagalba atsisakė net žodinės talkos. Atrodo, kad Minsko varguomenės ateitis jiems svetima ir aukštiesiems ponams nerūpi... Jie sako, kad pirmiausia deda pastangas įsistiprinti politikoje, paskui bus laiko ir kitiems rūpesčiams. Nežinau, ar jie teisūs? Man nerūpi „paskui“, nes laikas nepalaukia ir šie paaugliai, išmokę amato, bus naudingi ne tik sau, bet ir savo kraštui.

Po trumpos pertraukos vėl iškeliuju pas mūsų kareivėlius, kurie taip sunkiai vargsta ir žūsta išbarstyti po plačiąją Gudiją. Paskutiniu metu, į kur tik bekeliausi – keliai vis nesaugesni. Į Smiegovką mane palydi trys lietuviukai. Važiuojame arkliais per tankius miškus. Pakelėje kariai rodinėja vietas, kur yra turėję kietų susidūrimų su bolševikais. Visur neapsieita ir be lietuviško kraujo aukų...

Tik prieš pora dienų du lietuviai, važiuojant sunkvežimiu, buvo staigiai užpulti. Šoferis buvo mirtinai kulų suvarstytas, o pusk. Andriukaičiui pavyko įsistiprinti griovyje. Rusai iš tolo šaukė pasiduoti. Atsišaudydamas mėgino trauktis į kitą pusę. Mintyse praūžė visas praeitis gyvenimas ir pagailo pačiam savęs. Ryžosi gyvas nepasiduoti. Atrodė, kad jokio išsigelbėjimo nebuvo, kai netikėtai į pagalbą atskubėjo netoliese patruliavęs lietuvių sargybų būrys. Rusai, nespėję net ir sunkvežimio padegti, dingo miško gilumoje...

Besikalbėdami pasiekėme pirmąjį Sargybų postą, sustiprintą dvigubomis sienomis ir aptvertą spygliuotomis vielomis. Mane labai širdingai sutiko sargybų viršininkas puskarininkis Majauskas. Jie čia turėjo įsirengę gražią koplyčią, o kryžių pusk. Majauskas

pasiskolino iš artimiausio kaimo cerkvės... Turėjom lietuviškas pamaldas, giedojome litaniją, etc....

Naktis praslinko ramiai. Nubusdamas klausydavausi monotoniškų sargybinių žingsnių, budriai saugančių savo miegančius draugus.

Į rytines pamaldas iš apylinkių prisirinko daug vietinių gyventojų. Per visas pamaldas kariai gražiai giedojo. Netoliese kaime gyveno net du popai, kurie sekmadieniais turėdavo pamaldas cerkvėje. Žmonės pasakojo, kad popai vietos gyventojų šeimose turi menką autoritetą, nes dauguma gyventojų yra katalikai. Į cerkvę sekmadieniais renkasi daugumoje tik moterys, nes ir pas ortodoksus (kaip ir pas katalikus) yra įsigalėjusi „mada“ – vyrai šaltesni savo tikėjimui...

Į penktadienio ryto mišias susirinko visi apylinkių lentpjūvėse dirbantieji ukrainiečiai ir kaimų katalikai. Buvo gausi tikinčiųjų minia.

Retai sutinkamo religinio uolumo parodė pusk. Majauskas. Sužinojęs, kad be išpažinties pasiliko net keturi kariai, vakare pakvietė juos pas mane. Iš pasikalbėjimo supratau, kad trys buvo tik apsileidę religinėje praktikoje, gi ketvirtasis pasigyrė daug prisiskaitęs spaudos, nukreiptos prieš tikėjimą – esąs „pradedantis laisvamaniškas“...

Status ir nuoširdus mano žodis, Dievo malonės poveikyje, palenkė ir šį vėl tapti praktikuojančiu kataliku. Tuoju po pamaldų trimis vežimais girgždėjome į Cna. Važiuoti reikėjo atsargiai – keliai minuojami ... Be to, kiekvieną minutę iš miško galėjome išgirsti kulkų muziką. Nepaisant pavojaus, pusk. Mikalajūnas padarė keletą nuotraukų Gudijos laikų prisiminimui.

Kelias – nuolatinė bala, todėl palengvėle ritomės į priekį, kol pasiekėm sekančią lietuvių Sargybą.

– Kokią pjūtį čia Viešpats man leis? – galvojau apžvelgdamas besibūriuojančius karius. Vakare ilgai jiems kalbėjau amžinybės klausimais. Dievas pasigailėjo manęs, suteikė įkvėpimo – roviau žodžius iš širdies gelmių. Pasibaigus pamaldoms kariai ilgai repetavo giesmes sekančio ryto šventoms Mišioms.

Ilgai negalėjau užmigti. Šalimam kambaryje girdėjau nuolatinį kosėjimą. Nuėjau pasižvalgyti. Radau apysenį puskarininkį, kuris man ilgai pasakojo savo vargingą praeitį. Nepriklausomybės laikais buvo transporto vežėju, o pasikeitus sąlygoms tarnavo sargybiniu. Atėjus vokiečiams, pažįstamų kviečiamas, nusprendė grįžti į kariuomenę. Nuo religijos labai nutolęs, išpažinties net neatmena kada yra buvęs. Susitarėme, kad rytoj rytą, per išpažintį ir atgailą jis vėl grįš prie Dievo...

Palinkėjęs jam labos nakties, savo kampelyje, dėkojau Viešpačiui, kad čia mane atsiuntė gelbėti klystančias sielas. Išsisklaidė miegas ir ilgai meldžiausi už sunkiai vargančius ir nuolatos savo gyvybes prarandančius lietuvių karius...

Sutaikiau su Viešpačiu ne tik visus Sargybų posto karius, bet ir gausų būrį vietinių katalikų. Pamaldose dalyvavo daug ortodoksų, kurie žiūrėjo į šventą paveikslą, nuolatos žegnojosi ir linkčiojo galvomis.

Sunkvežimis, kuriuo grįžau į Minską, buvo prikimštas gudų naujokų. Visi tekalbėjo apie visuotinę Gudijos jaunimo mobilizaciją. Šoferis buvo visiškai girtas ir įsikibęs į vairą vos laikėsi. Jo žmona ir kiti mėgino jį ištraukti iš sunkvežimio, bet nepajėgė jo atplėšti nuo vairo...

Ir Minske visi kalbėjo apie Gudų Savivaldos paskelbtą ir visame krašte vykdomą visuotinę mobilizaciją, kurios pasisiekimas priklausys nuo pažadėtos Nepriklausomybės paskelbimo. Kol kas, visa gudų tauta entuziastingai rėmė Gudijos Kariuomenės organizavimą, nes laisvo gyvenimo viltys švietė visų akyse.

Dauguma Gudijos jaunimo jau buvo įjungta į įvairius policinius karinius dalinius. Kita jų dalis dar vis šen bei ten slapstėsi, o kiti – miškuose susidėję su bolševikiniais desantais. Vokiečiai, netverdami pykčiu ir jų nepasiekdami, keršijo nekaltiems kaimų ir pamiškių gyventojams...

Gudai tikėjo nepriklausomybės pažadu, kuri lyg šviečianti aušra viliojo tautą ir žadino lūkesius. Tai kol kas buvo tik graži svajonė, bet visiems buvo aišku, kad vokiečiai neišdrįs paneigti viešai paskelbto pažado.

Vokiečiai vykdydami Lietuvos jaunimo mobilizaciją, net ir pažadais mus nemėgino apgauti – buvo ciniškai atviri: galvojo net karo galo nelaukdami įjungti mūsų kraštą į savo Trečiąją Reichą¹²² – tas jau buvo ne tik suplanuota, bet ir nuspręsta: Lietuva turi tapti viena Didžiosios Vokietijos provincija. Mums aišku, kad to paties siekė ir raudonieji Rusijos imperialistai. Ir vieni ir kiti buvo mūsų nedraugai: troško pavergti ir palengva suvirškinti...

Per 30 katalikų su vežimais talkino suvežti medžius ir kitokią medžiagą remontuojamai Zlotagorkos bažnyčiai. Gėrėjausi jų talka, bet... ir nusivyliau. Atsirado vienas kitas, kurie pasielgė nesąžiningai: vietoje iškrauti medžiagą bažnyčios šventoriuje – „apsiriko“ ir nusivežė į savo namus. Čia gal ir ne bolševikinio auklėjimo kaltė, nes, rodos, panašių atsitikimų esu girdėjęs net Lietuvoje...

¹²² Trečiasis Reichas - hitlerinės Vokietijos neoficialus pavadinimas, vartotas siekiant sudaryti Vokietijos imperijos tęstinumo įspūdį. Iki Napoleono karų egzistavusi Šventosios Romos imperija buvo vadinama Pirmuoju Reichu, o 1870-1918 m. kaizerinė Vokietija- Antruoju Reichu.

Pirmadienis, keliauju traukiniu į Zaslaulį. Kelionės draugai – vokiečių kariai – daugiau už mane prisibauginę dėl galimų rusų puolimų. Jie įsitikinę, kad čia padėtis blogesnė, negu prie Kalugos. Visai sutemus išlipau Zaslaulio stotyje. Apgraibomis susiradau stoties budėtoją. Pasirodo, kad lietuvių Sargybų punktai prasideda tik už keturių km nuo stoties...

Gerokai užtrukau mėgindamas telefonu susirišti su Sargybų vadu leit. Gecevičium – pažadėjo atsiųsti vežimą su karių apsauga. Teko laukti bent dvi valandas. Man belaukiant į stotį atskubėjo keli vokiečių kariai ir telefonu ieškojo artimiausio gydytojo, nes pakelyje buvo partizanų užpulti, jų gydytojas žuvo vietoje ir dar turi keturis sunkiai sužeistus...

Gilioje tamsoje, vienarkliu vežimėliu iškeliauvome į S. Sargybų postą. Trise, tyliai pasišnekučiuodami, ritomės į priekį. Už miškelio, pravažiuojant pro tiltą, iš bunkerio išsoko ginkluotas vokieťukas ir pareikalavo „parolės“ (slaptažodžio). Nenorėjo praleisti. Mano palydovai pajukė karo dar neprityrusį jaunuolį, kuris susigėdęs pasitraukė į šalį...

1944 metų kovo mėnesio 14 diena, Lietuvoje šiuo metu jaučiamas pavasaris, bet čia dar buvo šalta ir krito tirštas šlapias sniegas...

– Nei vokiečio nei gudo keliaujant šitokiu oru niekada nepamatysi ... — juokavo mano drąsūs palydovai, įsitikinę, kad bolševikai šiandien tingės užpulti.

Palengva prisiritome kaimą, kuriame prieš savaitę laiko žuvo viršila Paulaitis.

– Jam jau neteks laukti karo pabaigos ... – užjaučiamai sumurmėjo vienas mano palydovų.

– Čia kur tai netoli mus laukia dar du lietuviai ... – pasakė kitas mano palydovas ir paleido raketos šūvį. Tuoju kaimo pakraštyje pakilo kita raketa.

– Jie prie kaimo pasislėpė mus laukti ... – nusijuokė judrus kareivėlis Akmenskas.

Didelio kaimo gyventojai, atrodo, apsimetė, kad visi jau miega. Nenori žinoti, kokie „svečiai“ keliauja. Karo metu naudinga mažiau žinoti.

Sargybų poste mus sutiko aukštas stambus leit. Gecevičius. Jų būstinė ir visas bunkeris – labai gražiai ir tvarkingai įrengti. Leitenantas juokdamasis perspėjo, neapsidžiaugti iš anksto, nes visose patalpose nugalima blakių karalystė. Nežino, kas buvo kaltas dėl šito „paveldėjimo“, bet blakių net ir lietuviai nepajėgė nugalėti ir visi turėjo sąžiningai mokėti joms kraujo duoklę...

Ilgai nuoširdžiai šnekučiauvomės, sutarėme būsimų pamaldų tvarkaraštį. Sargybų vadas į religinį klausimą žvelgė visu rimtumu. To įsakmiai prašė ir savo vyrų. Jo komanduojamas dalinys daugelį kartų buvo pasižymėjęs kovose, užgrūdintas karo varguose. Visi vyrai atrodė rūstūs, kampuotesni, nuo metais trunkančių pavojų. Vadas

trumpai pareiškė vyrams, kad jis, kaip katalikas, prašo visus pasekti jo pavyzdžiu ir religines pareigas atlikti su lietuvišku nuoširdumu ir savo tikėjimo meile, nes tik vienas Dievas nežino, kokio ilgumo yra likusi gyvenimo gija? Gali būti, kad ši yra paskutinė proga susitaikyti su Dievu ir paprašyti Jo malonės.

Graziu vado pavyzdžiu pasekė beveik visi jo kariai. Tik vienas pasiliko kietas užsispyrėlis ir nekomentuodamas šaltai lakoniškai atsisakė. Niekas jo ir neįkalbinėjo, atrodė – būtų tuščios pastangos. Visi kiti rūpestingai dalyvavo pamaldose, atliko išpažintį ir priėmė Švenčiausią Sakramentą. Pasibaigus pamaldoms dar ilgai kalbėjomės apie religijos reikšmę kariams, nuolatinių pavojų dienomis.

Pėsti per laukus išvykome į Zaslavlį, kur tolumoje matėme bažnyčią ir ortodoksų cerkvę. Bažnyčia naudojosi vokiečiai, joje laikė javus, sugrobtus iš aplinkinių kaimų. Dalinai kalti ir vietos katalikai, nes tuoj po bolševikų pasitraukimo jie nepasirūpino perimti bažnyčią savo žinion, o vokiečiai tuo pasinaudojo ir pavertė javų sandėliu...

Prie vienos didelių namų stovinėjo žmonių būriai. Balkone plevėsavo tautinė gudų vėliava. Čia buvo Gudijos kariuomenės mobilizacinis punktas.

Stotyje radau vieną prekinį traukinį, kurio siauroje vagono būdelėje nukeliavau keletą kilometrų. Toliau jis nėjo. Mano laimei už pusvalandžio atšniokštė kitas prekinis, kurio būdelėje nuklupsėjau iki Minsko. Trumpai užtrukęs vėl išskubėjau į P. batalioną. Pirmiausia sustojau IV-toje kuopoje, kur gausus vyrų būrys laukė dvasinio atsigaivinimo. Manęs belaukdami kariai buvo gražiai išpuošę salę.

Turėjome keletą dvasinių konferencijų, bet ne visi kariai ir karininkai uoliai lankėsi į konferencijas ir pamaldas. Gera dalis jų nejautė noro susitaikyti su Viešpačiu. Žinau, kad jiems nepatiko mano griežtas girtuokliavimo smerkimas, o gal buvo ir kitos priežastys, nežinau? Galvoju, kad visur atsiranda dvasinių paliegėlių, kurie dažnai pavėluotai apgaili savo praeities klaidas...

Stebėtinau daug dvasinio abejingumo čia radau ir tas labai žeidė mano pavargusią širdį.

– Sustiprink mane, o Viešpatie, kad sugebėčiau paveikti jų religinį grubumą...

Beveik trečia dalis karių ir karininkų nesusitaikė su Dievu. Labai liūdna, kad nepajėgiu, kad nesugebu tinkamai atlikti mano pašaukimo pareigas.

Gal juos veikia aplinka, gal kitos priežastys? Reikės būtinai dažniau lankyti. Reikės dėti visas pastangas, kad savo sielų gelmėse pajustų Dievo troškulį.

Beveik visada atsitinka, kai vadai abejingi religijai, nerodo gyvo pavyzdžio kariams ir man būna sunku juos paveikti. Žinoma, daugiausia kaltas esu aš – menkas sielų vadovas.

Jeigu mano žodis nepaliečia karius, nesminga į jų širdis, jeigu tik abejingai žiovaudami manęs klausosi – kas gi kitas yra kaltas?!

Rengiuosi ilgai kelionei į 255-tą batalioną. Stipriai esu susirūpinęs dėl civilių Minsko katalikų, kurie dabar gavėnios metu gausiai lankosi bažnyčiose. Talkos jau įpratau iš niekur nelaukti. O būtų gera, kad bent laikinai atvyktų kunigas iš Kauno ar Vilniaus. Žinau, jų tenai netrūksta, bet –neprisišauksi. Niekas nenori rizikuoti gyvybe ir dar svetimejoje šalyje. Reikia suktis vienam, kad visur apspėtų. Vis nenustoju vilties, kad Vilniaus Arkivyskupas tesės pažadą ir bent laikinai man atsiųs iš Vilniaus kurį gudų kunigą. Duok Dieve.

XXXII

Gudų nepriklausomybės viltys

Atvyko leit. Prišgintas ir pasakojo, kad ką tik man išvykus, po kelių dienų jiems pavyko sučiupti keletą rusų desantininkų, kuriuos persiuntė vokiečių postui. Už tai jiems nakties metu buvo atkeršyta: padegamomis bombomis supleškino vado bunkerį, pats kuopos vadas vos spėjo pasprukti.

Gudų kunigų įsileidimo reikalu lankiausi pas Gudų Centrinės Tarybos pirmininką, kuris pareiškė, kad jau daug kartų su vokiečiais buvo susitarta, bet čia veikia „slapta ranka“ iš Minsko popų pusės, todėl ir visas reikalas delsimas metais. Dabar – klausimas išrištas ir vienas gudų kunigas greitai pasirodys Minske...

Nekantriai laikiu jo atvykimo.

Šiandien turėjau būti Slucke, bet rytoj Gudijos Nepriklausomybės paskelbimo šventė (III.25) – teks porai dienų atidėti.

Mane pakvietė GCT Kultūros reikalų šefas ir išdėstė būsimą religinės programos tvarką: klausaus ir stebiuosi. Religinė programa priklauso man, bet ne labai gerbiamiems Tarybos ponams. Manau, kad toks kišimasis greičiausia bus paveldėtas iš bolševikų. Į daugelį jo „programos“ punktų atsakiau neigiamai ir pareiškiau, kad religinė programa yra jau mano paskelbta ir jos aš nemanau keisti. Apgailestauju, bet didžiai gerbiamiems ponams teks prisiderinti, jeigu nesitarėte iš anksto. Ponas Kolubovičius net išsižiojo. Aišku, jis sovietinių laikų ortodoksas, nežino ir nesupranta, kad Katalikų Bažnyčia neleidžia pasauliečiams tvarkyti religinę programą...

Turėjau ilgą pasikalbėjimą su naujai kuriamų Gudijos karinių pajėgų viršininku dėl katalikų kunigų. Jis pareiškė, kad gudų politinės viršūnės ir vokiečių civiliniai patarėjai įsitikinę, kad visi katalikų kunigai negali būti gerais Gudijos patriotais: jie visada susidėsia su lenkų katalikais...

Iš Lietuvos ateina žinios, kad mūsų karių batalionai tuojau bus pradedami grąžinti į Lietuvą. Manau, kad kartu su jais teks ir man grįžti į tėvynę. Taip ir pasakiau karininkui Kušeliui, Gudijos karinių pajėgų viršininkui. Jis net žioptelėjo nustebęs. Jo, kaip ir kitų Gudijos politikų galvota, kad aš esu daugiau Gudijos negu Lietuvos patriotas. Nesupranta, ar nepajėgia suprasti, kad Gudija man miela praeities amžiuose, kada čia buvo dar TIKROJI LIETUVA. Ir žmonės čia ilgų amžių sąvartose maišėsi taip, kad daugumoje lietuviškai nekalbančių randu lietuviškus bruožus, atspėju jų lietuvišką kraują, lietuvišką būdą ir mintį...

Gudijos vadai mane karštai prikalbinėja tapti jų kariuomenės katalikų kapelionu. (Pirmuoju Gudijos kariuomenės katalikų kapelionu). Tą klausimą jie jau svarstė ir sprendė Aukščiausioje Taryboje ir formaliai prašo mane įsijungti į Gudijos kariuomenę vyriausio katalikų kapeliono titulu. Juokingi man atrodo žemiškieji titulai...

Atsakiau jiems atvirai, be diplomatinių išsisukinėjimų: esu lietuvis, todėl tikiuosi, kad būsiu reikalingas savo tėvynei Lietuvai.

Vistiek jie prašė palikti šį klausimą atviru...

Gudijos nepriklausomybės paskelbimo proga turėjome iškilmingas pamaldas. Pasakiau jautrų ir ilgą pamokslą, pabrėždamas, kad 1918 metais kovo 25 dieną gudų tauta pradėjo kurti savo laisvą nepriklausomą valstybę, kuri vėliau buvo bolševikų okupuota, persekiojama ir naikinama. Bolševikų vergijoje labai skaudžiai kentėjo Gudijos kaimo gyventojai, kur žmonės buvo daugiausia apiplėšiami, terorizuojami ir tremiami. Bolševikinė vergija darbsčiai ir religingai gudų tautai buvo sunkiai pakeliama, kada daug jos tauriausių sūnų buvo ištremiami į Sibirą, ar Rusijos gilumą. Rusai visais būdais stengėsi slopinti Gudijos patriotizmą ir tautinę sąmonę, kad ilgainiui visi pavirstų rusais...

Dabar, sąlygoms pasikeitus, taurieji gudų tautos sūnūs stoja atkurti ir apginti laisvą ir nepriklausomą Gudijos valstybę. Dabar – kiekvieno gudo-kataliko pareiga su meile ir pasišventimu įsijungti į valstybės atkūrimą. Aišku, kad bus reikalinga kraujo ir gyvybės auką atiduoti tėvynės laisvei...

Katalikų religija – reikia suprasti teisingai – plati ir gili. Kataliko patrioto meilė apima ne tik gudus katalikus, bet ir brolius ortodoksus. Tačiau, kada katalikui uždedamos pareigos, turi būti suteikiamos ir teisės. Rusų carai to dėsniui nepaisė, todėl kada atėjo

sunkūs išbandymų metai – kiekviena tauta skubėjo sutraukti rusiškos vergijos pančius. Atkuriamoji Gudija turi suteikti pilnas ir lygias teises gudams katalikams ir gudams ortodoksams.

– Gudų Tautinės Tarybos vadai mane ne kartą užtikrino, kad jie nepamiršta Gudijos katalikų. Jeigu tas tiesa, tai ir mes – katalikai iš širdies gelmių keliame balsą į Aukščiausiąjį Visatos Kūrėją, prašydami:

– Gerasis Viešpatie Dieve, palaimink naujos valstybės atkūrimą. Palaimink taurios širdies šito krašto vadovus.

Vietoje atvirai paskelbti Gudijai pažadėtą nepriklausomybę, vokiečiai tą nukėlė dar dviem mėnesiams, pradėjo nepasotinamai reikalauti naujų darbo rankų Vokietijos fabrikams. Arbeitsamto įstaiga pašaukė ir mano zakristijoną. Jaunuolis labai išsigando ir verkdamas maldavo, kad jį užtarčiau. Jis pats nusprendė pasislėpti, nes jeigu kuris pats nueina – atima visus dokumentus ir daugiau iš tenai neišleidžia, kol susidaro tinkamas transportas išvežimui į Vokietiją.

Į Darbo įstaigą (Arbeitsamt) nuėjau aš pats mėginti apginti zakristijoną. Įstaigos viršininkas mane sutiko labai mandagiai ir išklaęs liepė zakristijono asmens kortelėje atžymėti: „Paliekamas, kaip reikalingas lietuvių karo kapelionui“.

Man belaukiant mačiau, kaip viena septyniolikmetė mergaitė graudžiai ašarojo ir maldavo ją palikti prie senos ligotos motinos, kadangi ji buvo vienintelė, kuri rūpinosi ligone ...

Vokietis net nesiklausydamas registravo jos dokumentus į savo knygą ir tik baigęs rašyti burbtelėjo:

– Tu neturėjai Minske jokio darbo, o tenai gausi darbą ir labai gerą atlyginimą...

– Viešpatie, visur ašaros, kančia ir neteisingumai. Ir kada visa tai pasibaigs?

Iš Daugpilio atvyko Gudų tautinio teatro direktorius Bulhak, kuris pasakojo, kad latviai yra labai karingai nusiteikę: visur uoliai organizuoja savo karinius dalinius ir visi įsitikinę į savo gimtąją šalį neįsileisti rusų bolševikų. Sako, kad latviai nusprendė kovoti nors iki paskutinio ginklų pakeliančio vyro...

Dėjau pastangas nuvykti į Starobiną, pas 255 bataliono vyrus – nepavyko. Patarė laukti kolonos. Pūtė žvarbus vėjas ir buvau baltas nuo dulkių. Negalėjau net akių pramerkti. Po trijų valandų nemalonaus laukimo, pavyko įsigrūsti vokiečių sunkvežimyje. Kelionėje karštai meldžiausi už vakar į ligoninę atvežtą sunkiai sužeistą puskarininkį Raupį. Vienas Dievas nežino, ar jam pavyks išsigelbėti?

Kelionė atrodė pakenčiama, bet sunkvežimio šoferis susigundė pakelyje išgerti. Tas mus ilgam sutrukdė. Prie didelio miško sustojome atsparos punkte ir vokiečiai perspėjo, kad visi būtų pasiruošę ginklus, visiems nurodinėjo, kuriam į kurią pusę reikės pulti... Perspėjo nesislėpti už telegrafo stulpų nei medžių, nes jie tyčia iš anksto būna užminuoti...

Mačiau pamiškėje, prie kelio teberūkstantį sudegintą karinį sunkvežimį. Belaukiant iš miško pasirodė trys vokiečių tankai. Tada ir mes atsargiai slinkome į priekį ir neišgirdę nei vieno šūvio pasiekėm Slucką. Bet toliau keliauti vėl buvo neįmanoma. Kelias į Starobiną užminuotas ir labai pavojingas. Ką beveiksi, gavau vietos nakvynės namuose, kurių patalpos buvo stebėtinai šildomos. Pastebėjau, kad Slucko vokiečiai žymiai mandagesni, ar tik pasikeitę svetimšalių atžvilgiu. Pagalvokite tikrai – Soldatenheime¹²³ jie mane net pavalgydino. Šventas Mišias ramiai atsilaikiau mano nakvynės kambarėlyje.

Belaukiant susidarė labai ilga sunkvežimių kolona, todėl vėl mėginau pasiekti Starobiną. Kelionė nuobodi ir varginanti, nes sugedus vienam sunkvežimiui, ilgam sustoja visa kolona – visi turi laukti. Pakeliui įkyriai ilgai stoviniavome. Mačiau visur susprogdintus tiltus, kuriuos lėtai taisė rusų karo belaisviai. Oras šaltas ir tebeplūgė žvarbus šiaurės vėjas.

Gerokai po pietų pasiekėm Starobiną, kuris plačiai išsidėstęs prie neapmatomų Pripečio pelkių. Namai skurdūs ir daugumoje mediniai.

Lietuvių batalioną radau įsikūrusį buvusiose rusų kareivinėse. Širdingai sveikinau jau mano pažįstamus karius ir karininkus. Visų nuotaika pakilusi, nes ir čia jiems pranešta, kad pagaliau bus leista sugrįžti į tėvynę. Visi plačiai šypsosi ir svajoja jau greitai pamatyti savo gimtąjį kraštą. Šiandien jau buvo vėlu surengti pamaldas, nes dauguma vyrų buvo išsibarstę po apylinkes. Su keletu karių nuvykau į vietinės cerkvės šventorių, kur buvo palaidota daug kovose žuvusių lietuvių. Pašventinau kapus ir visi pasimeldėme už žuvusius mūsų brolius. O kur tie lietuviai nežūsta?

Po miestą rikiuotėje triukšmingai demonstruoja dar su civiliais drabužiais, mobilizuoti gudų kariai. Vokiečiai, kol kas dar bijo juos apginkluoti – nepasitiki ir bijo, kad nepaspruktų su visais ginklais į miškus, pas bolševikus, kurie slapta uoliai skleidžia savo propagandą ir, kaip visada tuščius, neįvykdomus pažadus.

Vakare turėjome dvasinę konferenciją visiems kariams. Kapitono Krono rūpesčiu buvo pastatytas didelis fundamentalinis altorius. Iš vietinių miesto gyventojų katalikų maža

¹²³ Patalpos kareivių poilsiui, maitinimui

– vos kelios šeimos. Viena jauna mergaitė lietuvių karių buvo prirengta prie Pirmosios šventos Komunijos. Už tai juos viešai pagyriau.

Oras nesikeitė, per visą laiką labai šaltas ir vėjuotas. Gerai, kad pamaldų salė buvo šildoma, nes lauke reikia gerai save paimti į naga, kad nedrebėtų...

Pamaldų metu mūsų kariai dar gražiau sutartinai giedojo jo šventas giesmes. Matyt, dažnai repetavo...

Į Minską atvyko gausi katalikų delegacija iš Lohoisko. Jie kreipėsi į gudų ir vokiečių įstaigas, reikalaudami, kad jiems būtų galimai greičiau iš kur nors išrūpintas katalikų kunigas.

Paskubomis lankau ligonines, nes vis surandu tokių, kuriems reikalinga dvasinė pagalba.

Iš Lietuvos atskrido liūdnos žinios: suimtas generolo Plechavičiaus štabas ir visi išvežti į Latviją. Plechavičius paskelbė bado streiką. Didelė jo armijos dalis buvo sugaudyta ir išvežti į Vokietiją ...

Viešpatie, pasigailėk, koks dabar bus jų likimas? Kuo gi jie, vargšai, kam nors nusikalto?

Gudų politikos vadai nuolatos ateina pas mane pasiginčyti tautiniais ir istoriniais klausimais. Retai turiu jiems laiko, bet ir turimo pakanka, kad mane priverstų šypsotis dėl jų istorinio naivumo. Jų „istorikų“ (kartais suabejoju ar tokių būta?) teigimu Lietuva sudarė tik mažą Gudijos provinciją, iš kurios buvo kilę Gudijos (ir, žinoma, Lietuvos) valdovai. Jų galvoju, buvo grynas nesusipratimas atkurti laisvą Lietuvą be Gudijos. Per ilgus šimtmečius Lietuva priklausė Gudijai, bet ne atvirkščiai.

Klausausi ir galvoju: iš kur jie semiasi šitas „naujienas“, apie kurias niekada nesu girdėjęs?

Tiesa yra ta, kad daugelio mokslininkų teigimu, gudai tikrai yra artima lietuviams tauta, negu bet kurie jos kaimynai. Tai senųjų baltų rasės mišinys. Jie, daugumoje, šviesiaplaukiai ir veidu panašūs į lietuvius. Suprantama, gudai per beveik 600 metų buvo tik lietuvių valdomi. Kas žino, kad gudai būtų valdę Lietuvą, kada jie net *Gudijos* vardą tepažino visai neseniai. O tauta be vardo – negalėjo būti tauta ir dar valdyti kitas tautas? Kur buvo Gudija, kaip tauta, ar valstybė Mindaugo karalystės laikais?

Tik vieni gudai „nežino“, kad nuo XIII iki XVIII amžiaus galo visa Gudija buvo integralinė Lietuvos dalis. Pagal daugelio mokslininkų tyrinėjimus Vakarų gudai yra niekas kitas tik suslavėję (savo kalba) lietuviai. Tai senlietuviai pamiršę savo protėvių kalbą, bet išlaikę daugelį lietuviškų papročių, tradicijų, būdo bruožų, sugudintų mūsų kalbos žodžių.

Gera žinoma, kad pounijinė lenkų įtaka, kalba, papročiai ir religija, per švietimą ir bajoriją skverbėsi į Gudiją ir Lietuvą. Neabejotina lenkiškumo įtaka per daugiau tris šimtmečius giliai įleido šaknis.

Žinoma, kad Gudijoje lietuvių gyventa dar prieš slavų atsikraustymą. Iš Karpatų atsikraustė krivičiai, kurie maišėsi su tenai gyvenusiais senlietuviais ir senovinėmis suomių kiltimis. Tokiu būdu iš slavų-suomių-lietuvių mišinio išsirutuliojo (lietuvių persvaroje ir globoje) dabartinė gudų tauta.

Aišku, kad rusai nuo XVIII amžiaus galo iki dabar juos visais būdais rusina, jau beveik per 200 metų. Didžiausias rusų troškimas, kad Gudijos be išliktų tik vardas Baltarusija ir nieko daugiau. Visokios nacionalinės gudų aspiracijos rusams niekada nebus priimtinos. Nors labai trumpai egzistavo 1918 metais sukurta Gudijos valstybė, bet Lietuva pirmoji nuoširdžiai pripažino Gudijos nepriklausomybę...

Gudų politikos vadai man giriasi, kad šiomis dienomis vokiečiai paskelbs pasauliui Gudijos nepriklausomybės atstatymą, atiduos jiems Vilnių ir beveik visą Vilniaus kraštą.

Aš tik palinguoju galva ir daugiau nesileidžiu į neprasmingas diskusijas. Nei jie mane įtikins, nei aš juos paveiksiu nors ir svariausiais argumentais.

Archiriejus gavo iš vokiečių užtikrinimą, kad jam pavedama Visos Gudijos katalikų globa...

Aplankiau ligoninėje kojos netekusį vargšą Grybą. Nunešiau spaudos ir suraminau. Sveikata taisosi, bet liks invalidas. Dar kartą iš eilės lankau visus Minsko ligonius. Nežinau, kaip ilgai galėsiu nešti jiems suraminimą ir Amžinojo gyvenimo viltį?

Gavau iš Vilniaus žinią, kad pagaliau į Minską atvyksta gudų kunigas. Laukiu jo ir džiaugiuosi.

Minkas gyvai rengiasi savo Tautiniam Kongresui – Nepriklausomybės paskelbimui.

Sunkios, kaip švino plokštės, klostosi dienos. Reikia būti pasirengusiam išgirsti viską nors blogo: katecistas Stas pranešė, kad gestapo agentai areštavo vargonininką Mykolą...

Kodėl? Negalėjo būti joks politinis areštas... Reikia dėti pastangas ir nekaltą žmogų gelbėti. Tuo tarpu nors maistu jį stengsiuosi aprūpinti, kad bent būtų sotus ištikusioje nelaimėje.

Nacių slaptoji policija panaši į sovietinę, bet dar labai primityvi, palyginant su rusiška...Gestapo valdininkai – įprastai žiaurūs ir kieti, bet jų organizuotumas menkesnis už sovietų: enkavedistai žino viską apie kiekvieną pilietį nuo jo gimimo iki mirties, kas vokiečiams – toli nepasiekiamo.

Visais būdais nacių slaptoji policija mokėsi iš sovietinės ir greitai progresavo.

Nacių policijos kapitonas oficialiai pranešė, kad man dėl jokio svarbaus ar ne reikalo, neleidžiama išvykti iš Minsko be specialaus komendantūros leidimo.

– Bet kodėl?

– Todėl, kad jus laikome politiniu veikėju, aktyviu ir labai pavojingu.

– Pavojingu, kaip ir krikščionybė? – paklausiau.

Kapitonas nuleido akis ir tyliai pasakė:

– Kunige, toks yra įsakymas...

Jam buvo nemaloni ši misija, kadangi ir jis pats buvo katalikas.

Ką turiu daryti? Tyliai užsidaryti parapijos namuose ir kantriai laukti arešto?

– Ne ir ne! – sau pasakiau. – Aš visomis jėgomis privalau tęsti mano darbą, kaip iki šiol dirbau. Pagaliau – tęjvyksta, kas turi įvykti: esu Viešpaties Dievo maloningoje globoje ir Jo apsaugoje.

Vokiečiai viešai paskelbė Nepriklausomos Gudijos atstatymą. Iš Vilniaus atvyko į Minską darbuotis gudų kunigas Stutovičius, galėsiu dabar šiek tiek atsikvėpti.

Gudai nesidžiaugia pavėluota laisve, nes daugelis tiki nauju sovietinio teroro sugrįžimu, tikėjimo ir tikinčiųjų persekiojimu.

Aš taip pat neabejoju ir priruošiu daugelį žmonių, kaip turės elgtis pasilikę vieni, be kunigo. Pamokau juos krikštyti, pašvęsti Viešpaties akyse vedybinį gyvenimą ir tinkamai prirengti mirčiai...

Visa tai labai svarbu žmonėms žinoti, nes niekam nėra paslaptis, kad bolševikinis teroras pirmiausia atims nuo tikinčiųjų jų kunigus.

Visi skubiai kasame slėptuves...

Bolševikai jau artėja...

1944.VI. 17 d. Minskas

Apie autorių

Skaitytojas turbūt pastebėjo, kad iš daugiavaikės šeimos kilusio kunigo Ignatavičiaus giminaičių vardai liko šešėlyje, išskyrus tik knygos iniciatorių brolių Bronių. Retsykiais minimas bevardis Kaišiadorių vaistininkas, pas kurį kunigas buvo prisiglaudęs karo pradžioje. Tai nebuvo pašalinis darbdavys, o svainis. Lyg pro rūką šmėkšteli seserų kontūrai. Reikia prisiminti, kokiais laikais buvo rašoma knyga ir kas buvo Z. Ignatavičius.

Aštuntajame dešimtmetyje, kai buvo rašomi šie prisiminimai, sovietų valdžia laikėsi pakankamai tvirtai, vyresnieji Lietuvos gyventojai dar jautė pokario trėmimų ir areštų padarinius. Maždaug dešimtmetį po karo bet kurioje biografijos anketoje buvo eilutė „Ar esate gyvenęs okupuotoje teritorijoje“, o kol gyvavo sovietų valdžia „Ar turite giminių užsienyje, kur, kada ir koku tikslu buvote užsienyje“. Komunistų partijos mintis paprasta: visi likę Reicho okupuotoje teritorijoje galėjo būti idėjiškai papuvę, paveikti priešiškos propagandos, o turintys giminių užsienyje, ko gero, norėtų pasprukti iš Sovietų Sąjungos. Vadinasi, tokių žmonių gyvenimą reikia riboti, o dar geriau . izoliuoti nuo „sveikosios“ visuomenės dalies. Visų neuždarysi, bet į tuos, kurių giminaičiai užsienyje aktyviai smerkė komunistinį režimą, buvo atkreipiamas nieko gera nežadantis dėmesys. Taigi anketose buvo dažniausiai atsakoma: „Giminių užsienyje nėra“. Prelatas Z. Ignatavičius sovietų valdžiai buvo kaip rakštis. Esant tokiai padėčiai, iš tiesų buvo prasmė Lietuvoje likusius gyvus artimuosius ir pažįstamus minėti aptakiai, be pavardžių.

Artimieji dėl autoriaus pasiryžimo, kaip tada buvo sakoma, apaštalauti Rytuose labai nerimavo. Z. Ignatavičius paliko saugią darbo vietą Kauno seminarijoje - čia ėjo prefekto pareigas . ir išvyko į nežinią. Viena, tokiu sūnumi ar broliu galima didžiuotis - tikras kunigas, nepaisydamas didelių nepatogumų, turi atlikti religinius patarnavimus jų seniai netekusiems žmonėms, priminti kariaujantiems, kad nesužvėrėtų. Tuo metu net iš Kauno į Vilnių važiuoti reikėjo leidimo, todėl šią misiją gal ėjo atlikti tik tam tikrus dokumentus turintis oficialias karo kapeliono pareigas einantis asmuo. Antra, nacistai nebuvo tikri, ar lietuviai mūšyje guldys galvas už Reichą, todėl savisaugos batalionus naudojo purvinoms užduotims atlikti (kaip baudėjus), tad kunigas tarp jų - lyg kalbantysis tarp kurčiųjų. Belieka tikėtis, kad jo darbas tarp kareivių išgelbėjo nors kiek gyvybių ir pamažino vietinių gyventojų vargus, nes dar pokario metais pas seserį Vilniuje lankėsi jį dėkingai prisimenančių minskiečių. Pagarba žmonėms ir pastangos jiems padėti nenuėjo veltui - tapo gerbiamas, todėl ir gyvas.

Z. Ignatavičiui, kaip ir kitiems mūsų žmonėms, teko gyventi ypač blogu laiku - pirmojoje XX amžiaus pusėje, kai į Lietuvą ir per ją iš visų pusių plūdo išvaduotojai, naujos tvarkos kūrėjai ir šiaip padugnės. Nerasime vietovės, kur svetima kariuomenė nebūtų įvedinėjusi savo režimo mažiau kaip šešis kartus, kiekvieną kartą niokodama kraštą ir naikindama vietinius gyventojus.

Tėvas Antanas Ignatavičius, pagal caro Rusijos sertifikatą galintis siūti visų rūšių drabužius, siuvėjas, ir motina Stasė su šeima Pirmąjį pasaulinį karą praleido Saratovo gubernijoje, grįžę visus vaikus pastatė ant kojų, persikėlė iš lūšnos į naują namą. Vaikai augo darnioje tolerantiškoje lietuvių šeimoje. Vilkijoje pusė gyventojų buvo žydai, o nemažai kaimiečių save laikė lenkais, tad ignatavičiukams buvo nesvetimos rusų, lenkų, jidiš kalbos, vėliau vokiečių, knygos autoriui - ir lotynų. Sugebėjimas susikalbėti pavojingomis situacijomis jiems visiems labai pravertė - tiek broliams įsikuriant užsienyje, tiek seserims Jadvygai ir Stasei pokario metais Lietuvoje ar Elenai Sibire. Antroje gyvenimo pusėje autoriui dar teko pramokti ispaniškai, portugališkai ir itališkai.

Maloni draugija. Dubinskas, St. Ignatavičiūtė, Ig. Sviderskis, už jų sėdi V. Dovidaitis, J. Ignatavičiūtė, K. Barkauskas, Br. Ignatavičius, 1926 metai

Po karo autorius dirbo Vatikano radijuje. Romoje Angelicum universitete 1947 m. apgynė daktaro disertaciją apie Lietuvos katalikiškąsias mokyklas, 1948 m. pakeltas į kanauninkus. Emigravęs į Braziliją, nuo 1948 m. dirbo Bello Horizonte, nuo 1950 m. Rio de Žaneiro kunigų seminarijos dėstytojas. 1962 m. grįžo Romon ir buvo paskirtas šv. Kazimiero kolegijos vicerektoriui.

1967-1968 m. išleido atsiminimus itališkai “Sabaot - Dio degli exercise”, ispaniškai “Yo vi”. 1969 m. pakeltas į prelatus ir paskirtas Brazilijos lietuvių generalvikaru. 1973-iaisiais vėl grįžo į Romą, dirbo Šv. Kazimiero kolegijoje ir Vatikano radijo programose. Mirė 1975 m. gegužės 21 d., palaidotas Campo Verano kapinėse Romoje Šv. Kazimiero kolegijos koplyčioje.

Brolis Bronius baigė Žydų siuvimo akademiją (tai tik didingas pavadinimas) Kaune ir kursus Berlyne. 1944 m. teisingai padarė palikęs Lietuvą, vėliau siuvėjavo Kanadoje.

Po audiencijos pas popiežių Pijų XII, 1951.01.13

Iš kairės: K. Rėklaitis, Z. Ignatavičius, V. Balčius(?), St. Lozoraitis.

Sesuo Elena kartu su vyru vaistininku Augustinu Švambariu iš savo ūkio Kužiuose prie Šiaulių buvo išvežti į Irkutsko sritį Sibire. Grįžę palaužti prisiglaudė pas seserį Jadvygą. Iš šios šeimos liko tik vienas sūnus Liudvikas. Jadvyga visą gyvenimą praleido Vilkijoje rūpindamasi tėvais, vėliau seserų vaikais, grįžusiais Švambariais. Liko neišvežta, matyt, tik todėl, kad jos name nusižiūrėjo gyventi NKVD viršininkai. Jie labiau pasitikėjo bažnyčią lankančia tvarkinga šeimininke nei raudonai mikliai persidažiusiais skundikais.

Už karininko Kazio Juodžio (mirė Norilsko lageryje, 1942) ištekęjusi sesuo mokytoja Stasė spėjo susilaukti tik sūnaus Egidijaus. 1941 metais politrukas Evsejus Jacovskis atrado, kad K. Juodis, kaip ir daugelis kitų jo akiratyje buvusių Lietuvos karininkų, esąs nuo mažumės sovietų valdžios priešas ir pasiūlė jį suimti.

Vietoj būrelio atžalų, kuriuos galėjo turėti Ignatavičių vaikai, užaugo tik du. Štai tokia vienos šeimos istorija. Kartojasi žodžiai Sibiras, karas...

TURINYS

Pratarmė antrajai laidai	3
Dienoraštį pradėdant (pirmosios laidos pratarmė)	4
I Kalėdos	7
II Ortodoksų kunigas – gydytojas	10
III „Homo animalis“	12
IV Majoras – kapelionas	14
V Pelenų diena, kelionės, partizanai	16
VI Sesuo Marija	25
VII Lietuvių karių bunkeriuose	29
VIII Išvyksta Volgos vokiečiai	32
IX Šatskas, Sluckas, Kopylis, etc.	35
X Kartėlis	41
XI Nekaltojo kaltės	45
XII Motina	48
XIII Minskas, Novinki, Velykos, kiaušiniai	50
XIV Molodečna - Polockas - Daugpilis	60
XV Popai ir „dvasinis disputas“	64
XVI Orša, Bydrovas, Točica, Mohiliavas	68
XVII Ateistai	74
XVIII Popas talkina	82
XIX Orša – Toločinas – Uzda	94
XX Minskas, Smolevičiai, Borysovas	103
XXI Lankausi Lietuvoje	111
XXII Minsko kasdienybėje	127
XXIII Metalų trupiniai	134
XXIV Slovakai Gudijoje	138
XXV Gudijos vadų apetitai	141
XXVI Vėl pas savuosius karius	150
XXVII Tariamieji katalikai, ligoniniai, kaliniai	161
XXVIII Dienų verpetuose	171
XXIX Nuotaikos Vilniuje, gudų politikai	185
XXX Amžinybės prieangyje	195
XXXI Alkoholio aukos, prievarta į Reicho fabrikas	202
XXXII Gudų nepriklausomybės viltys	214
Apie autorių	221

Ignonis Zenonas

Ig-19 Praeitis kalba : dienoraštiniai užrašai : Gudija, 1941-1944 /
Zenonas Ignonis. – 2-oji patais. laida. – Vilnius : Eugrimas, 2007. –
256 p. : iliustr.

ISBN 978-9955-692-60-8

Knygos autorius – karo kapelionas, Antrojo pasaulinio karo metais rūpinęsis lietuvių karių sielovada Gudijoje (Baltarusijoje), nuoširdžiai pasakoja savo išgyvenimus itin sunkiu laiku. Knygoje ir siaubingi karo vaizdai, skurdi vietinių gyventojų buitis, nuolatiniai nepritekliai, girtuoliavimas ir pavojingas jo darbas vokiečių okupuotoje Gudijoje.

UDK 282(476)(091)+23/28

Zenonas Ignonis
PRAEITIS KALBA
Dienoraštiniai užrašai
Gudija, 1941-1944

2007.01.26, 16sp.l.

Išleido leidykla „Eugrimas“, Kalvarijų g. 98-36, LT-08211 Vilnius
Tel./faks. 98-5)273 39 55, el. paštas info@eugrimas.lt, www.eugrimas.lt
Spausdino AB „Aušra“ spaustuvė Vytauto pr. 23, LT-44352 Kaunas
Leidykla „Eugrimas“ už tekstą (turinio ir kalbos požiūriu) neatsako.
Užsakymas 110

Pastaba. Šis tekstas publikuojamas iš leidyklai pateikto e-įrašo ir yra identiškas leidyklos išleistai knygai, tačiau dėl e-įrašo ir iš jo spausdintų puslapių skirtingų formatų ir šriftų nežymiai skiriasi puslapių numeriai.